PROSPER MÉRIMÉE

Carmen

NUVELE

Traducere de
AL. O. TEODOREANU

Prefață de
MIHAI MURGU

Prosper Mérimée — *Romans et nouvelles*
Paris, Gallimard, 1934
Bibliothèque de la pléyades

PREFAȚĂ

Un nou volum de Mérimée este, fără îndoială, un omagiu adus scriitorului ; cu precădere, însă, el constituie un act de cultură, prin care se pun la îndemîna cititorilor capodopere de circulație mondială. Cartea de față este, din acest punct de vedere, cu atît mai prețioasă cu cît ea cuprinde acele nuvele care — ele în primul rînd — i-au deschis autorului porțile posterității.

Selecția întreprinsă aici a fost facilitată și de împrejurarea că istoria literară stabilește în opera lui Prosper Mérimée trei epoci de creație, aproape net delimitate. Istoria literară se supune astfel evidenței și o constată, iar jaloanele sînt cuasi-unanim acceptate nu numai din rațiuni de metodă : punctînd etapele unei activități literare de aproape cincizeci de ani, ele operează o ierarhie de valori într-o operă destul de variată și foarte evident inegală.

Dar disocierea operei în componentele ei temporale produce în primul rînd revelația nuvelelor : în literatura franceză Mérimée este considerat, pe drept cuvînt, creatorul nuvelei realiste moderne ; ca nuvelist — ca romancier, în măsura în care, prin dimensiunile și construcția lor, unele nuvele se apropie de roman — el a rămas fixat și în istoria literaturii universale.

Culegerea de față este alcătuită din producțiile cele mai reprezentative ca virtuți artistice, care și-au dovedit viabili-

tatea în timp, fiind selecționate din cea mai fecundă epocă de creație a scriitorului, din epoca lui de maturizare și de maturitate artistică. Ele sînt reprezentative deci pentru creația lui Mérimée fără să nege totuși ansamblul operei sale în care chiar și imperfecțiunile au o semnificație majoră.

Debutul răsunător ca și sfîrșitul mai degrabă modest al unei mari cariere literare oferă nu numai un context acelor viguroase și substanțiale producții ale anilor 1829—1846, ci se înscriu în dialectica intimă a întregii opere : debutul prevestește, explică și pregătește în bună măsură apogeul ; epoca finală explică și ea, dar mai ales subliniază valorile aceluiași apogeu.

Se cuvine deci să ne oprim și asupra lor.

*

Evocînd funeraliile generalului Foy, care au prilejuit, în plină Restaurație, o mare demonstrație republicană, sculptorul d'Angers imortalizează, într-un basorelief executat în anul 1825, printre alți protagoniști ai demonstrației, și pe tînărul Prosper Mérimée. În același an, Mérimée își face debutul în literatură.

După o încercare, se pare, neizbutită — piesa *Cromwell* — și distrusă, în manuscris, chiar de către autor, Mérimée publică *Teatrul Clarei Gazul*. Volumul cuprinde cîteva piese care, în ansamblu, alcătuiesc o critică a clerului și a nobilimii feudale. În *Caleașca sfintei împărtășanii* asistăm la domnia arbitrară și abuzivă — înfățișată cu o savuroasă tentă de ridicul, fiind vorba de o comedie — a unui vicerege din Peru ; în *Femeia e un diavol* sînt înfățișate ororile inchiziției ; în *Ocazia*, spovedania e reprezentată ca un prilej de convorbiri amoroase ș.a.m.d.

Asistăm apoi la rechizitoriul prejudecăților de clasă ale nobilimii în *Inés Mendo sau prejudecata învinsă* și curajul lui Mérimée merge chiar mai departe, exprimînd cîteva idei, dacă nu foarte originale, măcar destul de riscante pentru epoca reacționară a Restaurației : „*Plugarii* — spune el — *sînt cei*

care-i fac pe nobili să trăiască" ; sau, în altă parte, reia o ideie vehiculată încă de literatura medievală : „*în cer nu există deosebire de rang*" — afirmație în care aluzia la realități terestre e cît se poate de evidentă.

Nu e vorba, prin urmare, de idei care să excelеze prin inedit, ci mai ales de curajul de a le reafirma. Și pornind tocmai de la o asemenea constatare, s-a încercat acreditarea părerii că discreția, misterul chiar, în care Mérimée își învăluie debutul, ar fi o măsură de prudență. De fapt, intitulîndu-și volumul *Teatrul Clarei Gazul* și atribuind piesele unei fictive actrițe spaniole, Mérimée recurge la un artificiu frecvent în literatura romantică. Ceea ce se remarcă însă aici este virtuozitatea mistificării : autorul inventează o biografie a imaginarei actrițe, pretinsa traducere o semnează cu un pseudonim — Joseph L'Estrange — și, pentru ca totul să pară cît mai autentic, un prieten, pictorul Delécluze, desenează și portretul Clarei Gazul : e de fapt portretul lui Mérimée, feminizat prin simplu adaus al unei coafuri și a unor detalii vestimentare.

De altfel, artificiul e reeditat și cînd publică *Guzla*, cu subtitlul insidios : *Poezii populare ale ilirilor ;* de data aceasta chiar cu mai mult succes. Mérimée însoțește volumul cu note critice, inventează biografia unui imaginar bard de pe coasta Dalmației, iar culoarea locală e atît de viu surprinsă în versuri, încît mulți se lasă înșelați — printre ei și Pușkin, care traduce cîteva balade în rușește sub titlul *Cîntecele ilirilor*.

În aceeași epocă a debutului, Mérimée publică drama de inspirație istorică *La Jacquerie*, pe care, în sfîrșit, o semnează cu propriul său nume. Evocînd răscoala țărănească din anul 1358, Mérimée reconstituie aici, într-o amplă frescă socială, de un viguros realism, un moment profund dramatic din istoria Franței medievale. Deși practic nu s-a jucat, punerea ei în scenă fiind extrem de dificilă, *La Jacquerie* rămîne cea mai valoroasă creație, capodopera dramatică a lui Mérimée. E totodată un act de curaj civic, întrucît, apelînd la faptele istorice de mult consumate, el denunță racilele și viciile feudalismului

într-o epocă în care nobilimea încearcă să folosească Restaurația spre a recuceri toate privilegiile abolite de Revoluția burgheză din 1789.

Debutul literar a fost astfel făcut. Și încă într-un mod strălucit.

Se pare, potrivit unei mărturii citată de André Billy în monografia consacrată lui Mérimée, că Goethe ar fi prezis: *„Acest derbedeu care își ascunde talentul sub fustele unei actrițe* (aluzie la Clara Gazul) *va ajunge departe"* — aceeași idcie exprimînd-o apoi, mai sobru și argumentat, într-un articol.

Documentul cel mai grăitor despre debutul lui Mérimée l-a furnizat însă Alexandre Dumas, care în prefața la *Henric al III-lea și curtea sa* — prima dramă romantică în proză care a văzut lumina scenei — făcea următoarea precizare: *„Nu mă voi declara fondatorul unui gen nou pentru că, efectiv, nu am fondat nimic. D-nii Victor Hugo, Mérimée... și Dittmer l-au întemeiat înaintea mea și mai bine decît mine; drept care le mulțumesc; ei m-au făcut ceea ce sînt..."*

Iată-l așadar pe tînărul dramaturg citat printre fondatorii și maeștrii teatrului romantic, imediat după Hugo, care, o dată cu apariția celebrei sale *Prefețe* la *Cromwell*, e unanim recunoscut ca șef al romanticilor.

În același an însă, în care Dumas face această elogioasă precizare, Mérimée publică primul său roman — *Cronica domniei lui Carol al IX-lea* — cu care inaugurează cea mai fecundă epocă din activitatea sa literară. E o operă de tranziție în care procedeele romantice predominante se grefează pe fondul unei viziuni realiste. Dar divorțul lui Mérimée de romantici nu e totuși mai puțin net: el va renunța la efuziunile sentimentale, la grandilocvența prolixă și mai ales la transcrierea în opera de artă a sensibilității subiective.

În locul investigațiilor îndreptate cu precădere înspre universul interior, intim, Mérimée e un observator interesat în primul rînd, exclusiv aproape, de lumea obiectivă, exterioară.

Păstrează de la romantici unele procedee literare novatoare

și aspirațiile lor generoase. Dar disociază eul sensibil de substanța operei, care traduce astfel nu impresii subiective, ci constatări, înregistrînd, fără nici o nuanță emoțională personală, rezultatele incursiunilor pe care observatorul atent și mai ales lucid, Mérimée, le face în istorie, în folclor și în societatea contemporană. Ruptura sa de romantici este definitivă și ireversibilă.

În capitolul al VIII-lea al *Cronicii domniei lui Carol al IX-lea* — un imaginar dialog între cititor și autor — are chiar o mică răfuială literară cu foștii lui prieteni ; și cînd i se reproșează că nu înfățișează regi sau alte personaje de mare rang, cu costumele lor descrise pînă la detaliu, că nu retranscrie cuvintele lor memorabile, frumoase și pline de eleganță, cînd i se reproșează cu alte cuvinte că nu folosește recuzita poncifă a romanticilor, Mérimée își trimite cititorul la... muzeu. Dincolo de latura amuzantă a acestui răutăcios colocviu, este de reținut ceea ce reprezintă el, ca profesiune de credință literară : fidelitatea față de viața reală care, oricît ar cere cititorul, autorul nu o va înfrumuseța și nici nu îi va face retușuri care s-o falsifice.

E de fapt premisa artistică majoră a primului său roman și a viitoarelor nuvele.

Cronica domniei lui Carol al IX-lea e inspirată — ca și *La Jacquerie* — din istoria națională, dintr-o sursă descoperită și preconizată de romantici ; e un roman de dragoste totodată, întrucît evenimentele istorice — războaiele religioase și cumplita noapte a Sfîntului Bartolomeu a anului 1572, cînd hughenoții sînt masacrați — constituie cadrul în care evoluează un cuplu de îndrăgostiți ; dar e și un roman contemporan, actual prin mesajul său : povestea de dragoste — supusă unor dramatice încercări, fiind vorba de iubirea dintre o catolică și un hughenot — denunță și fanatismul religios și despotismul.

Sub acest aspect romanul este semnificativ pentru convingerile lui Mérimée, pentru gîndirea lui raționalistă.

Tatăl său, pictor și profesor la școala de belle-arte, cultiva ideile progresiste ale enciclopediștilor și, voltairian convins,

nu şi-a botezat fiul. Ambianţa familială nu lasă nici un echivoc asupra educaţiei lui Mérimée, care adesea, vorbind despre el însuşi, spunea : *„noi păgînii"*. Evident însă că nu era numai un anticlerical. Poziţia sa antifeudală era manifestă, şi nu numai în literatură. Cînd cunoscuţi influenţi se oferă să-i asigure o foarte rîvnită slujbă, sub Bourboni, Mérimée refuză : refuză locul vacant pe care-l lasă Chateaubriand la ambasada franceză din Londra.

Dar *Cronica domniei lui Carol al IX-lea* este ilustrativă şi pentru alte laturi ale personalităţii şi creaţiei lui Mérimée. Aşa, bunăoară, romancierul nu uită ca de-a lungul firului epic să amintească că este şi istoric ; sau mai precis : că este cu precădere istoric.

Romanul de dragoste rămîne indecis şi sfîrşitul său e lăsat pe seama fanteziei cititorului : autorul a evocat o împrejurare istorică şi a dus-o pînă la capăt ; restul pare că nu mai are importanţă.

De altfel chiar prefaţa în care Mérimée face ample consideraţiuni de ordin istoric pare mai degrabă un studiu asupra războaielor religioase decît un preambul al unei opere literare. Dar cu atît mai demn de reţinut este punctul de vedere al autorului : comentînd evenimentele din noaptea Sfîntului Bartolomeu, Mérimée îl scuză oarecum pe Carol al IX-lea întrucît, remarcă el, masacrul a fost în cea mai mare parte produsul exaltării colective. Să fie oare un exces de „obiectivitate" ştiinţifică ? Posibil, din moment ce acelaşi Mérimée nu acordă credit integral cronicarului medieval Froissart, atunci cînd îl consultă pentru *La Jacquerie*, deoarece, părtinitor, Froissart e în mod evident un apărător al nobilimii feudale, în timp ce Mérimée nu are rezerve în simpatia sa faţă de oprimaţii răsculaţi.

Semnificativ rămîne însă faptul că după ce istoricul îşi spune cuvîntul în prefaţă, romancierul, obiectiv şi el, relatează împrejurări care neagă valoarea circumstanţelor atenuante acordate lui Carol al IX-lea. Şi de obicei scriitorul realist Mérimée l-a excedat pe istoricul şi mai ales pe teoreti-

cianul, adesea echivoc, Mérimée. În această autodepășire trebuie căutată principala sursă a realismului său viguros, sursa vitalității operei sale.

Într-o scrișoare intimă el făcea următoarea observație cu nuanță de paradox : „*Trebuie să fii puțin stupid pentru a nu face decît un singur lucru ; și în arte nu excelezi decît dăruindu-te în întregime lor*". Mérimée a fost într-adevăr istoric și arheolog, critic de artă și filolog. Și ținea să se știe acest lucru, chiar și atunci cînd făcea literatură. *Carmen* de pildă, una din capodoperele sale, nu este, dacă ar fi să-l credem, decît o poveste aflată întîmplător și transcrisă fără nici o pretenție de literat. Mérimée ne avertizează la început că întreprinde cercetări istorice ; apoi, în finalul care nu mai are nici o legătură cu nuvela, face un tur de erudiție filologică.

Literatura este pentru el — această impresie încearcă să o lase — o simplă trecere de timp ; o spune de altfel el însuși că nu e suficient de stupid pentru a se ocupa de un singur lucru și nici nu vrea să se dăruiască artelor. Creația este însă un act reconfortant prin ea însăși și literaturii nu îi cere mai mult decît ea îi oferă : o elevată delectare spirituală.

În linii mari vorbind, acesta e Mérimée teoreticianul : la un pas de arta gratuită. Cu totul altul însă e Mérimée scriitorul : chiar și în luciditatea lui fără iluzii, chiar și în scepticismul lui amar de mai tîrziu, el descoperă resurse de creație. Scriitorul filtrează otrava dezamăgirii acumulată de omul de lume. Observația obiectivă, oricît ar fi ea de amară, și mai ales atunci cînd e amară, generează opera de artă. Prietenia cu Stendhal — în care s-a descifrat adesea sursa adeziunii sale la romantism, dar mai ales viziunea realistă a operei sale de maturitate — l-a îndepărtat de observarea universului său interior, intim, în favoarea realității înconjurătoare. Dar nu numai prietenia cu Stendhal, ci întreaga lui formație intelectuală. Și în egală măsură împrejurările social-istorice în care a trăit ; modul în care ele și-au lăsat amprenta asupra personalității sale — modul în care el a reacționat față de

evenimente. Pentru că în ultimă instanţă aceste împrejurări şi poziţia faţă de ele îşi găsesc o expresie directă în opera lui Mérimée şi, de-a lungul carierei sale literare, momentele de semnificaţie din istoria zbuciumată a timpului său coincid cu jaloanele fixate de istoria literară care marchează acele distincte epoci de creaţie.

Începînd din anul 1825, Mérimée e un creator efervescent, fără intermitenţe. După *Cronica domniei lui Carol al IX-lea*, în doi ani consecutiv, publică nuvelele: *Mateo Falcone*, *Cucerirea redutei*, *Tamango* şi *Federigo*, apoi *Vasul etrusc*, *Partida de tric-trac* ş.a.

În 1834 — după ce Restauraţia a fost doborîtă şi monarhia din iulie instaurează un regim, la început cel puţin, mai democratic — intră în administraţia de stat ca inspector al monumentelor istorice din Franţa. Timp de optsprezece ani el deţine acest post de înalt funcţionar erudit, colindă ţara în lung şi-n lat, restaurînd şi salvînd de la distrugere vestigii romane şi gotice. Patru volume de *Note de călătorie* — rod al îndelungatelor sale călătorii — îl relevează ca pe un remarcabil arheolog.

Călătoreşte mult şi în străinătate, vizitînd Spania, Anglia, Germania, Italia, Grecia şi Asia Mică.

Două Academii — Academia Franceză şi Academia de inscripţiuni — îi vor consacra activitatea sa ştiinţifică, încununată în 1841 de două studii asupra unor momente din istoria romanilor: *Eseu asupra războiului social* şi *Conjuraţia lui Catilina*.

Totuşi, alegerea lui ca membru al Academiei Franceze iscă incidente. Fără prea mare amploare, dar nu fără semnificaţie. La două zile după ce a fost primit *sub cupolă*, îi apare nuvela *Arsène Guillot*, în care virtuţile mai mult sau mai puţin morale, în orice caz francheţea unei fete mai uşuratice, sînt comparate antitetic cu filantropia ipocrită a unei doamne din protipendadă.

„Cînd ești bogat e ușor să fii cinstit — spune Arsène Guillot. *Și eu aș fi fost cinstită dacă aș fi avut mijloace... Am iubit un singur om. Dacă am fi fost bogați ne-am fi căsătorit...“*

Și asta o spune numai la două zile după ce Mérimée a fost ales membru al Academiei! Printre alte reacții nefavorabile autorului, merită citată aceea a lui Sainte-Aulaire care, într-o scrisoare, făcea aceste reflecții:

„Am făcut, se pare, alegeri destul de rezonabile în Academie; ultima nuvelă a confratelui nostru Mérimée mi-a pricinuit însă un mare regret. Talentul e cam prost folosit. Între noi fie spus, nu-mi amintesc să fi citit o producție frivolă mai radical neizbutită.“ Alții afirmau că, dacă nuvelele ar fi apărut cu două zile mai devreme, Mérimée nu ar fi obținut votul lor.

Cînd peste un an apare *Carmen*, Mérimée se dovedește a fi rămas același neconformist, observator critic al moravurilor societății în care trăia.

Într-o scrisoare adresată doamnei de Montijo — mama viitoarei soții a lui Napoleon al III-lea, pe care o cunoscuse mai demult și cu care legase o afectuoasă prietenie — el face următoarea remarcă: *„Am petrecut opt zile închis în casă, scriind... o întîmplare pe care mi-ați povestit-o acum cincisprezece ani. După* Arsène Guillot, *n-am reușit să ofer altceva mai moral frumoaselor noastre doamne...“*

După *Carmen*, apare *Abatele Aubin*, apoi un timp — nimic.

Abia în 1850 publică o piesă, *Cele două moșteniri*, după care intervine din nou o lungă pauză în creația originală.

Descoperă însă literatura rusă și întreprinde o operă nu lipsită de importanță: prin el publicul francez îl gustă pe Pușkin (din care a tradus *Dama de pică*, *Țiganii* și *Focul de revolver)* și pe Gogol *(Revizorul* și fragmente din *Suflete moarte)*. Publică studii consacrate lui Pușkin, Gogol și Turgheniev, iar ca istoric — lucrări despre Stenka Razin și Petru cel Mare.

Dar nimic din ceea ce scrie acum — printre altele și un roman istoric, *Falșii Demetrieși*, dramatizat ulterior în colaborare cu Emile Augier — nu mai egalează creația anterioară. Opera sa înregistrează astfel cantitativ, statistic chiar, o schimbare de poziție care oscilează între panică și supunere conformistă. Revoluția din 1848 îl șochează pe Mérimée și îl sperie ; surprins de evenimente în casa unui prieten, el se baricadează acolo peste noapte. Într-o scrisoare adresată aceleiași doamne de Montijo, își mărturisește duscumpănirea. În schimb, e poate unicul scriitor care aprobă lovitura de stat a lui Napoleon al III-lea. Devine un intim al curții imperiale, fiind și un vechi prieten al soției împăratului — Eugenia, fiica doamnei de Montijo. La insistențele ei, el acceptă să fie numit, iar Napoleon al III-lea îl numește senator. Refuză în schimb și funcția de ministru al instrucțiunii și postul de profesor la Sorbona.

Atitudinea lui — pe care e riscant să o definești reacționară, în ciuda serviciilor aduse, mai ales prin prestigiul său, unui regim reacționar — nu este totuși mai puțin contradictorie și șocantă. În timp ce Hugo, alături de care debutase, reacționează violent și ferm față de lovitura de stat a lui Napoleon cel Mic, Mérimée, omul fără iluzii, sceptic și pesimist chiar, face concesii.

La Cannes, bătrîn și bolnav, cu puțin timp înaintea dezastrului de la Sedan, moare senatorul. A fost un senator fără vocație, cu un rol destul de șters în vremea celui de al doilea imperiu și ignorat ca om politic în istoria propriei sale țări.

* * *

Mérimée scriitorul a rămas în posteritate, iar opera lui a intrat în circuitul valorilor universale. O citești și o recitești, descoperindu-i la fiecare lectură sensuri și frumuseți noi. Revelațiile sînt cu atît mai surprinzătoare cu cît ele se produc într-un perimetru destul de restrîns : Mérimée a scris puțin.

Într-o epocă în care literatura franceză se ilustrează prin opere monumentale, gigantice ca dimensiuni şi ca ţeluri — Balzac de pildă îşi propune să reconstituie în *Comedia umană* fizionomia întregii societăţi franceze de după revoluţia burgheză, iar Hugo întreprinde în *Legenda Secolelor* un vast ciclu de poeme menit să retranscrie în versuri istoria întregii omeniri — într-o asemenea epocă în care chiar şi un scriitor mai puţin profund, ca Alexandre Dumas, devine colosal prin inepuizabila lui fecunditate literară, Mérimée scrie nuvele. Şi încă : numai cîteva nuvele. Le scrie cu dezinvoltură, cu aerul degajat al unui amator care îşi propune ţeluri dintre cele mai modeste fără dorinţa de a excela şi fără ambiţia de a concura la gloria literară. Şi totuşi literatura universală l-a trecut în rîndurile aleşilor săi. Căci, limitată ca întindere, opera lui Mérimée e densă, bogată în sensuri, viabilă prin profunzimea şi prin perfecţiunea ei.

Dar nu e numai atît. Mérimée creează în climatul politic instabil al secolului al XIX-lea şi în cursul vieţii sale asistă la schimbarea a nu mai puţin de şase regimuri politice. Pe plan literar romantismul — reacţie novatoare împotriva canoanelor perimate ale clasicismului — exprimă idealuri sociale şi politice generoase, progresiste. Unitar pe coordonatele sale majore, romantismul prezintă însă nuanţe şi tendinţe literare şi sociale foarte variate ; iar alături de el apare realismul critic al lui Stendhal, sau principiul *artei pentru artă*, proclamat de poetul Théophile Gauthier, toate diversificînd şi mai mult peisajul literaturii franceze din secolul al XIX-lea. În acest climat, Mérimée îşi găseşte un drum propriu, aducînd o contribuţie artistică şi originală, şi trainică. O contribuţie cu atît mai valoroasă cu cît opera pe care o întreprinde, practic, nu are precursori. Înaintaşul cel mai apropiat în timp ar fi Voltaire. Dar povestirile lui filozofice — silogisme de o impecabilă construcţie — nu pot fi puse în raport de paternitate cu opera lui Mérimée. Pentru prima oară în nuvela franceză, viaţa autentică, reală, transcrisă din observaţia directă şi în

măsură să fie ea însăşi purtătoarea unui mesaj, apare la Mérimée.

Personajele lui Voltaire sînt mai degrabă termenii unei ecuaţii, fără valoare umană intrinsecă. Eroii lui Mérimée trăiesc, sînt vii, au propria lor personalitate, adesea copleşitoare, iar actele lor au nu numai logică, ci şi o profundă justificare psihologică : Mérimée le surprinde gîndirea şi faptele în dinamica lor firească.

Alături de toate acestea, mai trebuie remarcată varietatea surselor de inspiraţie şi, implicit, varietatea tematică a nuvelelor lui Mérimée : prin intermediul lor călătorim în Corsica, în Africa, în Spania, prin ţări şi locuri mai mult sau mai puţin exotice, redescoperite de romantici ; cu Mérimée facem incursiuni în istorie şi în fantastic, el fiind cel care inaugurează în literatura franceză nuvela fantastică *(Venus din Ille, Lokis* ş.a.), sau coborîm în monotonia vieţii burgheze de provincie *(Partida de tric-trac).* Mérimée ne poartă prin înalta societate pariziană *(Neînţelegeri, Arsène Guillot)* sau din provincie *(Abatele Aubin)* şi tot el ne relevează frumuseţea literaturii folclorice (*Federigo* e scrisă după o veche poveste napolitană).

În diversitatea acestui univers se detaşează nuvelele cuprinse în volumul de faţă.

Mateo Falcone trădează predilecţia autorului pentru personalităţi puternice, pentru caractere implacabile care se manifestă vulcanic. Cronologic vorbind, e prima nuvelă a lui Mérimée şi nu e fără semnificaţie faptul că are în centrul acţiunii un personaj *„pe cît de bun ca prieten pe atît de primejdios ca duşman"*. Mateo îşi ucide fiul pentru că acesta dăduse pe mîna jandarmilor un proscris venit să-i ceară adăpost, pătînd astfel onoarea familiei. Drama aceasta zguduitoare se consumă în cîteva pagini — densă, concentrată — împrejurările ei cruciale fiind expuse într-un final concis, mai degrabă lapidar.

Sentimentul demnităţii se exprimă aici terifiant, dar la înălţimile sublimului : onoarea e ultima raţiune a vieţii şi

cînd această raţiune dispare, moartea e fatală. De aceea judecata lui Mateo e sumară, el nu mai are ce delibera, iar autorul, odată ce descoperă suportul moral major al eroului său, odată ce sondajul în profunzimea personalităţii lui Mateo este terminat, actele personajului sînt expuse laconic, orice explicaţie suplimentară fiind superfluă.

În opera lui Mérimée această incursiune în esenţă reprezintă o permanenţă, o constantă definitorie.

Dar, se poate pune în acest caz întrebarea : există la Mérimée o înclinaţie spre caracterele tari, dure, ferme, alege el cu precădere personalităţile proeminente care în mod evident depăşesc media umană ? Sau dimpotrivă : disociind esenţa de contextul ei, Mérimée descoperă un univers moral care nu se relevează observatorului comun, lipsit de acuitate psihologică ?

Credem că la amîndouă întrebările se poate da un răspuns afirmativ.

Prima încercare literară a lui Mérimée a fost piesa — neizbutită — *Cromwell ;* ca istoric, spre sfîrşitul vieţii sale a fost atras de Stenka Razin şi Petru cel Mare. Ca scriitor şi istoric este polarizat aşadar — ca mulţi alţi romantici de altfel — de eroi grandioşi. Dar în acelaşi timp el descoperă grandoarea umană chiar şi în personaje cărora aparenţele le escamotează colosalele lor dimensiuni morale.

Colomba e poate, în acest sens, cea mai reprezentativă nuvelă. În timpul călătoriilor sale prin Corsica, Mérimée cunoaşte o reală Colomba, văduva unui oarecare Bartoli, răpus într-o *vendetta*. E o bătrînică ageră de 65 de ani, care îi furnizează autorului, pe lîngă unele date ale viitoarei nuvele, şi o amară decepţie sentimentală : îndrăgostit de Caterina, fiica de o excepţională frumuseţe a doamnei Bartoli, Mérimée îşi exprimă foarte serioase intenţii matrimoniale. Colomba cea autentică nu înţelege însă să-şi mărite fata cu un francez, astfel încît, concomitent, Mérimée îşi consumă drama amoroasă şi îşi concepe şi opera. În nuvelă, Colomba va avea temperamentul vulcanic al văduvei Bartoli, dar va

lua înfățișarea frumoasei Caterina. Povestea acestei *vendetta* e completată pe parcurs cu altele, asemănătoare, foarte abundente, astfel încît Mérimée poate reconstitui în deplină cunoștință de cauză ciudatul climat moral al Corsicii ; poate construi din elementele disparate ale numeroaselor povești culese, eroi tipici, care cumulează în esență trăsăturile corsicanului.

Corsica apare ca țara implacabilelor răfuieli între familii, sfîșiate de o ură ale cărei cauze inițiale sînt adesea uitate ; e patria bandiților — a proscrișilor mai bine zis — care, după ce au plătit moartea cu moarte, trăiesc în *maquis* o viață primitivă dar înnobilată de sentimentul datoriei de onoare împlinite. Aparent cel puțin, *vendetta* e aici o obsesie colectivă.

Un tînăr plînge moartea tatălui său cam în acești termeni : *„De ce ai fost răpus de friguri? Dacă te-ar fi ucis o mînă dușmană, te puteam răzbuna.“* Bocetul este de o mare ingenuitate primitivă. În fond el trădează revolta în fața unui act care, prin modul în care a fost săvîrșit, nu mai admite nici măcar satisfacția unei replici. Dar dincolo de resortul transcendental al *vendettei,* Mérimée descoperă mobilul ei terestru, mobilul ei economic. Nu e simplu turist, așa cum de altfel apar turiștii în nuvelă, dornici să asiste la un sîngeros ritual din tradițiile insulei — ci, observator lucid, înfățișează *vendetta* ca un anumit gen de raport, de relație socială, un anumit mod, tipic corsican, de a rezolva conflicte în care averea joacă întotdeauna un prim rol.

Colomba, care declanșează și conduce *vendetta* împotriva Barricinilor, are în vedere nu numai onoarea, ci mai ales averea prejudiciată a familiei sale.

Răfuiala pornită din ceea ce ar putea trece drept prejudecăți tradiționale are astfel o logică și o semnificație socială.

Colonelul della Rebbia a fost ucis de Barricini pentru că era un mare proprietar, incomod pentru alți mari proprie-

tari, prin vederile şi practicile sale mai liberale. Ura de familie transmisă din generaţie în generaţie este, aşadar, un substrat secundar al răfuielilor. Şi atunci cînd Colomba preia conducerea *vendettei* implicit afirmă aceeaşi poziţie generoasă ca şi tatăl ei. De aceea aliaţii îi sînt săracii satului, care au beneficiat de vederile mai largi ale familiei della Rebia ; îi sînt aliaţi şi proscrişii din *maquis* care, în felul lor, apără idei de echitate socială, intervenind adesea, fără vreun profit personal, pentru a repara nedreptăţi săvîrşite pe seama sărăcimii.

Momentele pasionale ale nuvelei se grefează astfel pe înţelegerea socială a împrejurărilor care le generează.

Oarecum pe aceleaşi coordonate este construită şi nuvela *Carmen*.

Tîrît de pasiunea lui pentru frumoasa ţigancă Carmen, don José ajunge un redutabil bandit. Şi în momentul în care, în sfîrşit, întrevede posibilitatea de a pleca împreună cu iubita lui într-un loc în care să-şi refacă viaţa, Carmen preferă să moară decît să-l urmeze : refuză orice convenienţe sociale ; instinctele şi pasiunile sînt singurele legi ale conduitei sale. Lor şi numai lor le acordă totală libertate, pentru că prin ele se simte ea însăşi liberă.

Instabilă şi necredincioasă, plină de capricii efemere, ea nu îşi refuză nimic. Şi cînd don José încearcă să-i impună idealul său mediocru, ea îl obligă să o ucidă pentru că nu acceptă nici un compromis ; pentru că ştie că nu va putea supravieţui morţii sale morale.

Dar *Carmen* este pe bună seamă considerată ca o capodoperă nu numai prin frumuseţea şi dimensiunile morale ale eroinei. Nuvela oferă şi o interesantă frescă socială : viaţa cotidiană a Spaniei este schiţată aici din vîrful peniţei, exact, şi mai ales sugestiv.

Iată în cîteva linii decorul vieţii rurale : „*O încăpere mare servea de bucătărie, sufragerie şi dormitor. Focul se făcea în mijlocul camerei, pe o piatră lată, şi fumul ieşea printr-o gaură făcută în acoperiş, sau mai bine zis se oprea, formînd un nor la cîteva picioare deasupra podelei...*"

Iar oamenii care locuiau aici sînt : *„o bătrînă şi o fetiţă... amîndouă tuciurii şi îmbrăcate în zdrenţe groaznice"*. Mérimée, observatorul impasibil, nu-şi poate reţine totuşi o exclamaţie de uimire :

„Iată tot ce rămîne... din populaţia anticei Munda Boetica! O, Cezar! O, Sextus Pompei! Dacă v-aţi întoarce în această lume — mult v-aţi minuna!"

E foarte adevărat însă că, în general reţinut cînd e vorba de propriile sale reflecţii, Mérimée îşi reprimă reacţiile personale.

Deliberat insensibil faţă de ceea ce vede, el descrie şi condiţiile de lucru îngrozitoare ale muncitorilor de la o fabrică de ţigări, ca şi interioarele somptuoase ale nobililor. Prezintă o lume pestriţă de bandiţi, militari, toreadori, preoţi, ca într-un autentic roman picaresc. Dar detaşarea scriitorului de atmosfera pasională a operei, observaţia obiectivă, lucidă, rece chiar, l-au îndepărtat pe Mérimée de romantism, conferind operei sale vigoare realistă.

Cu acelaşi ochi de observator lucid el pătrunde şi în saloanele înaltei societăţi franceze. Dar, în ciuda insensibilităţii sale faţă de rezultatele investigaţiilor, poziţia sa critică este evidentă.

Julie de Chaverny, eroina din *Neînţelegeri,* este, în felul ei, o martiră — un personaj de o mare puritate morală. Dar comparată cu Colomba sau Carmen, produce o oarecare repulsie : e un nevertebrat cu principii ; şi cu toate virtuţiile ei incontestabile, apare condamnabilă. Se căsătoreşte cu un bărbat pe care crede că îl iubeşte. Cînd constată că s-a înşelat, menajul continuă pentru că mai presus de orice bunele maniere o cer, aparenţele de mariaj perfect trebuie păstrate. Cînd apare Darcy, ea are impresia că, în sfîrşit, a descoperit dragostea din tinereţe. Are o aventură amoroasă care în loc de satisfacţii îi oferă o dezamăgire şi mai cumplită : ultima. Moare într-un han de ţară, în drum spre mama sa, la care spera să găsească explicaţia *neînţe-*

legerilor ei. Moare fără să fi trăit şi fără să fi înţeles de ce nu a trăit.

Aparent ca intră în conflict cu propriile ei sentimente, pentru că e un personaj profund cinstit şi nu înţelege să facă concesii morale. Dar toată existenţa ei nu e decît o suită de concesii morale la care o obligă însuşi mediul căruia îi aparţine.

Darcy i se pare nobil, generos, capabil de sentimente. Fiind în Turcia, a salvat de la moarte o femeie pe care soţul ei, potrivit obiceiurilor locale, voia s-o ucidă. În comparaţie cu de Chaverny care pe plan spiritual e o nulitate, sau în comparaţie cu un ofiţeraş care o înconjoară cu o falsă pasiune, Darcy e un erou. Dar iată că şi eroul nu urmărea decît o aventură galantă trecătoare. Iluziile ce au constituit atîta vreme suportul moral al Juliei se prăbuşesc. Şi o dată cu ele se prăbuşeşte şi doamna Chaverny.

Refugiul în iluzii mai are şi o altă faţă care, în loc să fie dramatică, frizează ridicolul. Doamna P... din *Abatele Aubin* îşi imaginează şi ea — retrasă la ţară — un mic roman de dragoste şi crede că bietul abate e pur şi simplu cucerit de farmecele ei. Drept care, pentru că nu înţelege că un preot rural ar putea fi partener într-o aventură galantă, intervine ca abatele să fie transferat într-o parohie de prim rang rămasă vacantă.

O scrisoare a abatelui către un confrate pune lucrurile la punct, relatînd faptele în adevărata lor lumină, ceea ce subliniază nu numai comicul situaţiei, dar şi moralitatea echivocă a preotului.

Satira e aici evidentă şi Mérimée abia încearcă să-şi nege intenţiile. Nuvela apare în ziarul *Le Constitutionel* (februarie 1846) nesemnată, şi explicînd unui prieten de ce a recurs din nou la anonimat, autorul scrie : *„...ajunge să vorbesc despre un preot pentru ca bătrînele doamne bigote să mă acuze de necredinţă"*.

Aşadar, are, şi o recunoaşte şi el, o proastă reputaţie printre bigoţi. Printre altele este de amintit faptul că unul dintre personajele care, în *Colomba*, polarizează simpatia cititorului e un preot, sau mai exact un fost student în teologie : din tot ce a studiat n-a mai rămas decît pasiunea pentru clasicii latinii ; în rest însă e şi el un bandit, un proscris, care elogiază viaţa liberă a celor din *maquis* şi are grijă să nu-şi piardă dexteritatea sa de bun trăgător.

Dar Mérimée nu are o reputaţie proastă numai printre bigoţi. *Arsène Guillot*, cum s-a mai arătat, a produs o impresie net defavorabilă printre membrii Academiei.

De altfel, poziţia critică e o constantă a operei lui Mérimée, chiar dacă uneori ea este escamotată sau atenuată de contextul literar.

În operele de debut, critica la adresa nobilimii — în *Teatrul Clarei Gazul*, şi mai demascatoare încă în *La Jacquerie* şi în *Cronica domniei lui Carol al IX-lea* — are o adresă foarte precisă şi o actualitate de manifest, asemenea opere fiind scrise într-o epocă în care reacţiunea ajunsese la putere prin restaurarea Bourbonilor.

Cînd tema antifeudală îşi pierde din actualitate, Mérimée o abandonează. Observă în schimb racilele înaltei societăţi a timpului său. Chiar şi nuvelele „exotice", cum ar fi *Colomba* sau *Carmen*, compară antitetic personalităţi puternice, pure şi înnobilate de puterea pasiunii, cu lumea frivolă şi superficială a saloanelor pariziene.

Dar nu numai atît : o altă nuvelă „exotică" — *Tamango* — se distinge prin ascuţimea criticii sale la adresa sclavagismului, prin denunţarea directă a uneia dintre cele mai inumane şi revoltătoare practici ale lumii *civilizate* şi mai ales se impune prin marea ei actualitate.

Tamango a fost scrisă într-o epocă în care se declanşase deja acţiunea de interzicere a comerţului cu sclavi. Încă din 1820 Victor Hugo denunţă sclavagismul în *Bug Jargal* —

romanul său de tinereţe. Îl urmează doamna Duras cu *Ourika* şi Lamartine, cu poemul său dramatic *Toussaint Louverture*, care abordează aceeaşi temă. Acestui curent progresist — la al cărui mesaj umanitar au subscris numeroase alte personalităţi — se alătură şi Mérimée.

Tamango are violenţa unui act de acuzare a societăţii contemporane. E violent şi veridic tocmai pentru că prezintă realitatea nudă: nu idealizează eroii pozitivi şi nu îngroaşă trăsăturile negative ale negustorilor de sclavi.

Tamango, şef de trib care practică el însuşi comerţul de sclavi, fiind un agent al albilor, printr-un concurs de împrejurări devine şi el o simplă marfă. E obligat să trăiască şi el o cumplită tragedie pe care în inconştienţa sa, în candoarea sa, nu o putea realiza. Abrutizat de alcool — una din cele mai perfide arme ale negustorilor de sclavi — Tamango ia act de crimele sale abia atunci cînd ajunge în lanţuri alături de cei pe care el i-a trimis ca marfă căpitanului Ledoux. Şi abia atunci îşi redobîndeşte luciditatea şi demnitatea. Dar răscoala pe care o organizează, după o vremelnică victorie, înregistrează un dramatic eşec. Vasul pe care nimeni nu ştie să-l manevreze merge în derivă; toţi negrii mor. Singurul supravieţuitor — Tamango — are un sfîrşit lamentabil: ajunge cimbalier într-o unitate militară şi, alcoolic, moare de o congestie pulmonară.

Căpitanul Ledoux, la rîndul său, nu e înfăţişat mai rău decît un oricare alt traficant de sclavi. Practică o meserie şi atîta tot. Dar Mérimée îi rezervă un rol special în nuvelă: reflecţiile strict profesionale ale căpitanului traduc ironia acidă a scriitorului.

Iată cîteva din ele: *„...trebuie să fii omenos şi să-i dai negrului un spaţiu de cel puţin cinci picioare lungime pe două lăţime ca să se poată zbengui în voie în timpul unei călătorii de şase săptămîni şi mai bine; în sfîrşit, spunea*

Ledoux armatorului pentru a-și justifica mărinimia, la urma urmelor și negrii sînt oameni ca și albii."

Sau, făcînd aprecieri asupra sclavilor care-i sînt oferiți de Tamango : „*Totul degenerează*, spunea el, *odinioară era cu totul altfel. Femeile erau mai înalte de mai bine de doi coți și jumătate și patru bărbați erau de ajuns pentru a învîrti cabestanul unei fregate...*"

Și mai departe : „*...sclavii fură pe loc predați marinarilor francezi, care se grăbesc să le scoată furcile de lemn pentru a le da zgărzi și cătușe de fier : ceea ce vădește limpede superioritatea civilizației europene.*"

În sfîrșit, în final, în care nu mai este vorba de Ledoux, Mérimée nu e totuși mai puțin sarcastic : „*...cînd «Bellona» sosi la Kingston, Tamango era perfect sănătos. I se ceru să-și spună povestea. A spus ceea ce știa. Plantatorii din insulă cerură să fie spînzurat ca negru rebel, dar guvernatorul, care era omenos, îi luă partea, găsind că purtarea lui a fost îndreptățită, cei pe care-i omorîse nefiind decît francezi.*"

Vigoarea demascatoare a nuvelei e amplificată tocmai de prezentarea nudă a faptelor. Tamango e înfățișat ca un revoltat în totală derută. Dar destinul său dramatic atrage atenția asupra unei situații de fapt existente : sclavii sînt incapabili încă să riposteze cu resurse proprii, fiind copleșiți de viclenia și mijloacele *negustorilor de abanos*. De aici valoarea de manifest a nuvelei care adresează tuturor minților luminate un apel de mobilizare împotriva unui flagrant act de brutalitate și neomenie.

Tamango este revelatoare în primul rînd pentru poziția ideologică a lui Mérimée. Totodată ea cumulează cîteva din procedeele literare față de care autorul manifestă predilecție. Ironia, de intensitate variabilă, e dozată aici magistral. Ironia este de altfel unul dintre puținele moduri în care Mérimée își afirmă, reținut și rezervat, propria sa poziție. Procedeul literar devine astfel mijlocul de vehiculare a ideilor critice.

Iată de pildă, în *Nâințelegeri*, câteva fine observații critice cu privire la preocupările occidentalilor care vizitează Turcia :

„Și-acolo, ca pretutindeni, sînt mulțe feluri de a-ți pierde vremea. Englezii beau, francezii joacă, nemții fumează și câțiva intelectuali, ca să-și mai primenească plăcerile, înfruntă focuri de armă, cățărîndu-se pe acoperișuri pentru a trage cu ochiul la băștinașe..."

În aceeași navelă, un personaj remarcă :

„Slavă Domnului ! Civilizația a mers în pas alergător în lipsa mea și după cît se vede virtutea nu merge pînă la exces..."

Sau în *Colomba*, ironizînd morga nobilimii engleze, transcrie gîndurile colonelului Nevil : *„Dacă ar fi fost vorba de un ofițer, ar fi fost nevoiți să-i vorbească, să stea împreună ; cu un caporal însă nu aveau de ce se sinchisi : e o ființă fără importanță arîta timp cît grupa lui nu-i de față cu baioneta la armă, pentru a te duce acolo unde n-ai chef să mergi."*

Presărată pe ici pe colo, ironia lui Mérimée operează într-un perimetru foarte larg, țintind religia și prejudecățile sociale, morala ipocrită și frivolitatea lumii bune, schițînd cu finețe fizionomia unei întregi epoci.

Cu precădere însă Mérimée cultivă antiteza, adaptînd literaturii realiste un procedeu literar de proveniență romantică. E un mijloc de expresie artistică pe care Mérimée, într-un anumit fel, îl reconsideră, relevînd adesea prin mijlocirea lui sensuri umane și sociale mai profunde decît ale romanticilor.

Proscrișii din *Colomba*, de pildă, oferă o surprinzătoare neconcordanță între condiția lor socială și elevatele lor virtuți morale. Și antitezele se multiplică pe planuri mai largi : e confruntată, în general, pretinsa lume bună, viciată de mo-

ravuri ipocrite, cu aparenta viață primitivă a unor oameni simpli, generoși, sinceri și foarte demni, în ciuda condițiilor lor sociale, adesea umile.

Prin antiteze, Mérimée exprimă astfel, la modul indirect, propria sa poziție critică, conferindu-le o valoare de instrument de investigație și de cunoaștere a realităților sociale din epoca sa.

Dar, vorbind despre arta lui Mérimée, un loc aparte trebuie acordat calităților sale de portretist. E adevărat că portretele sale nu abundă în descrieri : ele se încheagă de-a lungul firului epic din elemente pe care le subliniază dinamica trepidantă a acțiunii. Carmen de pildă, ca și Colomba de altfel, apar inițial schițate în fuga condeiului, prin cîteva detalii exterioare, frapante într-adevăr, dar departe de a sugera toată profunzimea și complexitatea personajelor. Fiecare din ele dobîndesc relief și noi conture pe măsură ce se integrează în acțiune. De unde și marea lor autenticitate, sentimentul de trăire nemijlocită pe care îl încearcă cititorul în fața lor.

De altfel, marea artă a lui Mérimée constă tocmai în modul succint al felului în care își descrie personajele, reținînd trăsăturile caracteristice care le pot defini în esență.

Conciziunea este o virtute a întregii sale opere.

„*Detesta afectarea și beția de cuvinte* — scria la moartea lui bunul său prieten Ivan Turgheniev. *Era străin de orice extreme... și cerea o justă alegere, măsură și perfecțiune a formei, ca și anticii.*"

Sînt ilustrative în această ordine de idei manuscrisele lui Mérimée care, prin nenumăratele lor ștersături și corecturi, dovedesc o mare grijă nu atît față de expresivitatea frazei, cît mai ales față de exactitatea ei. Repugnîndu-i prolixitatea și retorismul romantic, Mérimée a cultivat un stil sobru, laconic, înlăturînd mijloacele de expresie sonore dar fără substanță.

Stilul devine astfel un instrument fin și precis care, în construcția impecabilă a nuvelelor sale, subliniază momentele culminante ale firului epic.

Victor Hugo n-a greșit atunci cînd, făcînd un joc de cuvinte, l-a numit pe Mérimée *Monsieur Première Prose ;* anagramîndu-i numele, el voia să indice locul de frunte pe care Mérimée îl deținea în literele franceze.

Recunoscînd permanența valorilor operei sale, posteritatea i-a acordat și ea un loc de cinste printre aleșii ei.

MIHAI MURGU

1799 După lovitura de stat de la 19 Brumar, Napoleon Bonaparte devine consul provizoriu, apoi prim-consul.

1803 Se naşte Prosper Mérimée.

1804 Napoleon se încoronează ca împărat al Franţei. Imperiul va dura pînă în 1814.

1814 Prin instalarea pe tron a Bourbonilor — Ludovic al XVIII-lea (1815—1824) şi Carol al X-lea (1824—1830) — în Franţa se instaurează un regim reacţionar, cunoscut sub numele de *Restauraţie*.

1824 Funeraliile generalului Maximilien-Sebastien Foy, deputat liberal de mare popularitate în 1819 şi 1824, se transformă într-o mare manifestaţie republicană. Printre cei care purtau pe umeri sicriul defunctului se număra şi Prosper Mérimée.
În acelaşi an, după studii juridice făcute fără entuziasm, Mérimée scrie prima sa piesă, *Cromwell*, pe care, socotind-o neizbutită, o distruge.

1825 Mérimée îşi face debutul în literatură; sub pseudonimul Joseph L'Estrange, publică *Teatrul Clarei Gazul*.

1827 Apare *Guzla.*

În același an, Victor Hugo publică drama *Cromwell* cu celebra *Prefață*, în care sînt expuse principiile teatrului romantic.

1828 Apare drama de inspirație istorică *La Jacquerie*, care pentru prima oară va fi adaptată pentru scenă și jucată în 1928 la Moscova.
Publică melodrama *Familia Carvajal.*

1829 An de mare fecunditate literară : apare *Cronica domniei lui Carol al IX-lea*, precum și nuvelele *Mateo Falcone*, *Cucerirea redutei*, *Tamango*, *Federigo.*

În același an se joacă pentru prima oară o dramă romantică în proză : *Henric al III-lea și curtea sa.* În prefața volumului, autorul, Alexandre Dumas, îl citează pe Mérimée printre fondatorii teatrului romantic.

Balzac începe *Comedia umană.*

1830 Lupta dintre ultra-regaliști, reprezentanți ai nobilimii de extremă dreaptă și *liberali, în majoritate burghezi*, culminează cu revoluția din iulie. Bourbonii sînt alungați. E adus pe tronul Franței Ludovic Filip de Orléans, rege cu vederi democratice, care va domni pînă în 1848.

Mérimée publică o nouă suită de nuvele, printre care *Vasul etrusc* și *Partida de tric-trac.* Cu trei luni înainte de revoluție, publică piesa *Nemulțumiții*, în care ridiculizează nobilimea.

Are loc celebra premieră a piesei *Hernani* a lui Victor Hugo, care se termină printr-o autentică bătălie între susținătorii și adversarii romantismului.

1831 Mérimée devine inspector al monumentelor istorice, funcţie de stat pe care o va deţine timp de optsprezece ani. În această calitate, face numeroase călătorii prin ţară şi scrie patru volume de *Note de călătorie*.
Face şi numeroase călătorii în străinătate.

1837 Nuvela *Venus din Ille* inaugurează în literatura franceză nuvela fantastică.
În Spania, Mérimée leagă o strînsă prietenie cu familia Montijo. Eugenia de Montijo, o fetiţă de patru ani, avea să ajungă mai tîrziu soţia lui Napoleon al III-lea.

Apare *Roşu şi Negru* a lui Stendhal, scriitor cu care Mérimée leagă o strînsă prietenie.

1840 Rod al călătoriei în Corsica, apare nuvela *Colomba*.
Saint-Beuve scrie doamnei Juste Olivier: „Colomba, *a domnului Mérimée, este opera care a întrunit aici toate suffragiile. Timp de cincisprezece zile, peste tot, nu s-a vorbit decît despre ea.*"

1841 Apar studiile istorice *Eseu asupra războiului social* şi *Conjuraţia lui Catilina*.

1843 Poetul Jukovski adaptează în versuri nuvela *Mateo Falcone*.

1844 Mérimée este ales membru al Academiei Franceze. La două zile după alegere, apare nuvela *Arsène Guillot*, care atrage dezaprobarea unor academicieni retrograzi.

Costache Negruzzi publică în revista *Propăşirea* nuvela *Toderică*, o adaptare după *Federigo*, în urma căreia revista e suprimată, iar autorul surghiunit.

1845 Apare *Carmen* — care mai tîrziu va inspira compozitorului G. Bizet opera cu acelaşi nume.

1846 *Abatele Aubin* apare fără semnătura autorului.

1848 Revoluţia răstoarnă monarhia din Iulie, instaurînd cea de a treia republică.

Mérimée e surprins de evenimente în casa prietenului său Delessert, unde se baricadează în timpul nopţii.
Publică studiul *Istoria lui Don Pedro I, regele Castiliei.*

1849 Publică primele traduceri din literatura rusă: *Dama de pică* şi *Ţiganii* de Puşkin.

1850 Apare piesa *Cele două moşteniri* — ultima operă literară mai importantă a lui Mérimée.

1851 Lovitura de stat în urma căreia se instaurează al II-lea imperiu.

Mérimée e singurul scriitor care aprobă lovitura de stat ce-l va aduce la cîrma Franţei pe Napoleon al III-lea. E numit senator şi are în această calitate mai multe misiuni diplomatice secrete în Anglia.

1854 Publică romanul istoric *Falşii Demetrius*, pe care în 1858 îl dramatizează în colaborare cu Emile Augier.

1855 Apar *Varietăţi istorice şi literare.*

1856 Scrie articolul *Baladele şi cîntecele populare ale românilor,* în care analizează volumul de poezii populare publicat de Vasile Alecsandri.

1861—1863 Publică lucrări de istorie consacrate lui Stenka Razin şi respectiv lui Petru cel Mare. Din această epocă şi pînă la sfîrşitul vieţii mai produce numai cîteva nuvele, printre care *Lokis Djoûme, Camera albastră.*

1870 Moare la Cannes, cu puţin timp înainte de prăbuşirea imperiului lui Napoleon al III-lea.

MIHAI MURGU

Cum ieşi din Porto-Vechio, luînd-o spre nord-vest, către interiorul insulei, terenul începe să se înalţe treptat şi după trei ceasuri de umblet pe cărări întortocheate, astupate de bolovani groşi şi uneori tăiate de tihărăi, dai de marginea unui *maquis* foarte întins. *Maquis*-ul e patria ciobanilor corsicani şi a tuturor celor certaţi cu justiţia. E bine să ştim că ţăranul corsican, ca să-şi cruţe osteneala de a-şi îngrăşa ogorul, dă foc unei anumite întinderi de pădure : dacă flăcările se întind mai mult decît e nevoie, atîta pagubă ! Fie ce-o fi, el e sigur că va avea o bună recoltă semănînd pe pămîntul acesta fertilizat de cenuşa copacilor pe care i-a avut. O dată spicele culese, căci se lasă paiele care se culeg anevoie, rădăcinile rămase în pămînt încolţesc primăvara dînd lăstari foarte deşi, care în cîţiva ani ajung la o înălţime de şapte şi opt picioare. Sihlişul acesta des se numeşte *maquis*. E alcătuit din diferite soiuri de arbori şi arbuşti amestecaţi şi învălmăşiţi după cum dă Dumnezeu. Numai cu barda-n mînă poate omul să-şi deschidă drum şi sînt *maquis*-uri atît de dese şi de tufoase că nici muflonii [1] nu pot pătrunde în ele.

[1] Specie de oaie sălbatică.

Dacă ai ucis un om du-te în *maquis*-ul de la Porto-Vechio şi cu o puşcă bună, pulbere şi plumbi, vei trăi în linişte ; nu uita mantaua cafenie cu glugă care ţine loc de pătură şi mindir. Ciobanii îţi dau lapte, brînză şi castane şi nu vei avea a te teme de justiţie sau de rudele mortului decît numai cînd va trebui să cobori în oraş ca să-ţi reînnoieşti muniţiile.

Cînd eram în Corsica, în 18..., Mateo Falcone îşi avea locuinţa la jumătate de leghe de acest *maquis*. Era un om înstărit pentru ţinutul lui ; trăia boiereşte, adică fără să facă nimic, din rodul turmelor sale pe care păstorii, de soiul lor nomazi, le duceau să pască, pe ici, pe colo, la munte. Cînd l-am văzut, după doi ani de la întîmplarea pe care voi povesti-o, părea să tot aibă cincizeci de ani. Închipuiţi-vă un om mărunt dar zdravăn, cu părul creţ şi negru ca jaspul, cu nas coroiat, cu ochii mari şi vii, cu faţa de culoarea căptuşelii ciubotelor. Dibăcia lui la tragerea cu puşca trecea drept nemaipomenită pînă şi în ţinutul lui unde nu-i lipsă de ţintaşi buni. Mateo, de pildă, nu ţi-ar fi tras niciodată într-un muflon cu poşte [1], dar la o sută douăzeci de paşi ţi-l răpunea c-un glonte în cap sau în coastă, la alegere. Noaptea se slujea de armele lui tot atît de bine ca ziua şi mi s-a citat în ce-l priveşte o pildă de dibăcie care va părea poate de necrezut aceluia care n-a călătorit în Corsica.

La optzeci de paşi se aşeza o lumînare aprinsă în dosul unui transparent de hîrtie de lăţimea unei farfurii. După ce o lua la ochi se stingea lumînarea şi după un minut, în cea mai deplină beznă, trăgea şi spărgea transparentul de trei ori din patru. Prin îndemînarea aceasta atît de transcendentă, Mateo

[1] Alice mari.

Falcone îşi cîştigase o mare faimă. Era socotit a fi pe cît de bun ca prieten, pe atît de primejdios ca duşman : de altfel, îndatoritor şi miluind oamenii, trăia în bună înţelegere cu întreaga obşte din districtul Porto-Vechio. Se zvonea, totuşi, despre el, că la Corte, de unde şi-a luat nevastă, s-ar fi descotorosit năprasnic de un rival care trecea drept tot atît de temut în luptă cît şi în dragoste : cel puţin se punea în seama lui Mateo, o anumită lovitură de flintă care l-a nimerit pe acest rival pe cînd se bărbierea în faţa unei oglinjoare atîrnate de fereastră. După potolirea daraverei, Mateo s-a însurat. Femeia lui, Giuseppa, i-a vlăstărit mai întîi trei fete (ceea ce îl făcea să turbe) şi, în fine, un fecior pe care l-a botezat Fortunato : era nădejdea familiei, moştenitorul numelui. Fetele erau măritate bine : părintele lor se putea bizui la nevoie pe puşnalele şi carabinele ginerilor săi. Măcar că nu avea decît zece ani, băiatul vădea înclinări fericite.

Într-o bună zi de toamnă, Mateo ieşi, dis-de-dimineaţă, cu nevasta, pentru a da o raită pe la una din turmele lui, într-o poiană a *maquis*-ului. Micul Fortunato voia să-l întovărăşească, dar poiana era prea departe, şi-apoi trebuia să rămînă cineva să păzească locuinţa, aşa că tatăl nu s-a învoit să-l ia. Vom vedea că a avut de ce să se căiască.

Lipsea de cîteva ore şi micul Fortunato şedea binişor întins la soare privind munţii albaştri şi gîndindu-se că duminica viitoare va lua masa în oraş, la unchiul lui, *caporalul* [1], cînd fu întrerupt de-

[1] *Caporali* erau pe vremuri şefii aleşi de comunele corsicane cînd s-au răzvrătit împotriva seniorilor feudali. Astăzi se mai dă încă, uneori, acest titlu unui om care (prin proprietăţile, aliaţele şi protejaţii săi) exercită o influenţă şi un soi de magistratură efectivă asupra unui canton (n. a.).

odată din visare, de bubuitura unei arme de foc. Se ridică şi se întoarse într-acea parte a cîmpului de unde venea zgomotul. Alte detunături de puşcă îi urmară, trase în răstimpuri neregulate, mereu şi din ce în ce mai aproape. În fine, pe cărarea care duce de la cîmp la casa lui Mateo se ivi un om cu o căciulă ţuguiată pe cap aşa cum poartă oamenii de la munte, bărbos, în zdrenţe, tîrîndu-se cu greutate şi sprijinindu-se de puşcă. Fusese împuşcat în coapsă.

Omul acesta era un *bandit*[1] care, plecînd de cu noapte să cumpere iarbă de puşcă, dăduse în drum peste o iscoadă de voltijori corsicani[2]. După o dîrză apărare izbutise să bată în retragere, urmărit de aproape, trăgînd din stîncă în stîncă, la nevoie. Dar era hăituit prea de aproape de soldaţi şi rana nu-i îngăduia să intre în *maquis* fără a fi ajuns din urmă.

Se apropie de Fortunato şi îi zise :

— Eşti fiul lui Mateo Falcone ?

— Da.

— Eu sînt Gianetto Sanpiero. Sînt urmărit de gulerele galbene[3]. Ascunde-mă, căci nu pot merge mai departe.

— Şi ce o să spună tata, dacă te ascund fără voia lui ?

— O să spună că bine ai făcut.

— Cine ştie ?

— Ascunde-mă repede ; sosesc.

— Aşteaptă să se înapoieze tata.

— Să aştept ! Blestem ! Vor fi aci în cinci minute. Hai, ascunde-mă, ori te ucid.

---

[1] Aici cuvîntul „bandit" e sinonim cu „proscris" (n. a.).

[2] Corp alcătuit de guvern şi care laolaltă cu jandarmeria serveşte la menţinerea ordinii (n. a.).

[3] Uniforma voltijorilor consta pe atunci dintr-un frac cafeniu cu guler galben (n. a.).

Fortunato îi răspunse cu cel mai mare sînge rece :

— Puşca ţi-e descărcată şi nu mai ai cartuşe în *carchera* [1] !

— Am stiletul.

— Dar poţi să fugi iute ca mine ?

Făcu o săritură şi fu în afară de primejdie.

— Nu eşti fiul lui Mateo Falcone ! Ai să mă laşi să fiu arestat în faţa casei tale ?

Copilul păru mişcat.

— Ce-mi dai dacă te ascund ? îi zise apropiindu-se.

Banditul scotoci într-o pungă de piele care-i spînzura de centură şi scoase o monedă de cinci franci pe care o păstrase, fără îndoială, pentru a-şi cumpăra praf de puşcă. Fortunato surîse la vederea monedei de argint, o luă şi-i spuse lui Gianetto :

— N-ai nici o grijă.

Şi pe loc făcu o gaură într-o căpiţă de fîn din preajma casei. Gianetto se ghemui în ea, iar copilul îl acoperi în aşa fel încît să-i lase şi un pic de aer să respire, fără ca totuşi să se dea de bănuit că în fînul acesta s-ar ascunde un om. Ceva mai mult, născoci o violenie de sălbatic destul de îndemînatică. Se duse să ia o pisică cu puii ei şi-i aşeză pe căpiţa de fîn pentru a face să se creadă că n-a fost scormonită de curînd. Apoi, văzînd urmele de sînge de pe poteca de lîngă casă, le acoperi bine cu ţărînă şi treaba isprăvită, se culcă din nou la soare, foarte liniştit.

Cîteva minute după asta, şase inşi în uniformă cafenie cu guler galben, comandaţi de un adjutant, se aflau în faţa porţii lui Mateo. Adjutantul era

[1] Centură de piele care serveşte de cartuşieră şi de portofel (n. a.).

oarecum cimotie cu Falcone. (Se ştie că în Corsica se urmăresc gradele de rudenie mult mai departe decît aiurea.) Îl chema Tiodoro Gamba. Era un om destoinic şi de care banditii se temeau foarte, căci îi hăituise pe mulţi.

— Bună ziua, verişorule — începu el către Fortunato — ce mare te-ai făcut! N-ai văzut cumva, adineauri, trecînd un om?

— Nu-s încă atît de mare ca dumneata, vere, răspunse băiatul cu o înfăţişare tîmpă.

— Aî să fii. Dar, spune-mi, n-ai văzut trecînd un om?

— Dac-am văzut trecînd un om?

— Da, un om cu o căciulă ţuguiată de catifea neagră şi un mintean înflorat cu roş şi galben?

— Un om cu căciulă ţuguiată şi un mintean înflorat cu roş şi galben?

— Da, răspunde repede şi nu mai repeta întrebările mele.

— Azi-dimineaţă, domnul părinte a trecut prin faţa porţii noastre, călare pe calul lui, Piero. M-a întrebat ce face tata şi i-am răspuns...

— A, împieliţatule, faci pe şiretul! Spune-mi repede pe unde a trecut Gianetto că pe el îl căutăm şi sînt sigur că pe poteca asta a luat-o.

— Cine ştie?

— Cine ştie? Ştiu eu, că l-ai văzut.

— Oare poţi vedea trecători cînd dormi?

— Nu dormeai, netrebnicule, pocniturile puştii te-au trezit.

— Crezi oare, nene, că puştile voastre fac atîta huiet? Escopeta tatii huieşte mai tare.

— Să te ia dracu, berechet afurisit! Sînt încredinţat că l-ai văzut pe Gianetto. Poate că l-ai şi

ascuns. Hai băieţi, intraţi în casă şi vedeţi dacă omul nostru nu-i acolo. Mergea numai într-o labă şi-i prea şmecher, blestematul, ca să se încumete să ajungă la *maquis* şchiopătînd. De altfel, dîrele de sînge se opresc aici.

— Şi ce o să spună tata ? întrebă Fortunato rînjind prosteşte ; ce-o să spună el cînd o afla că s-a cotrobăit prin casă în lipsa lui ?

— Nemernicule ! zise adjutantul Gamba luîndu-l de ureche — nu ştii oare că-i în puterea mea să te fac să cînţi pe alt glas ? Poate că douăzeci de lovituri cu latul sabiei au să-ţi dezlege limba.

Fortunato rînjea mereu.

— Tatăl meu e Mateo Falcone ! spuse el cu fudulie.

— Nu-ţi dai seama oare, potlogarule, că te pot duce la Corte sau la Bastia ? Te bag în temniţă să dormi pe paie cu picioarele-n fiare şi te ghilotinez dacă nu-mi spui unde e Gianetto Sanpiero.

În faţa acestei ameninţări ridicole, băiatul pufni de rîs. Repetă :

— Tatăl meu e Mateo Falcone.

— Adjutantule — spuse în şoaptă unul din voltijori — să nu ne stricăm cu Mateo.

Gamba părea încurcat de-a binelea. Vorbea cu glas scăzut cu soldaţii care cercetaseră toată casa. Asta n-a ţinut mult, căci cabana unui corsican e alcătuită dintr-o singură odaie pătrată. Mobilierul se compune dintr-o masă, bănci, cufere şi scule de vînătoare şi de gospodărie.

În timpul acesta, micul Fortunato îşi mîngîia pisica şi părea că se bucură cu răutate de încurcătura voltijorilor şi a vărului său.

Un soldat se apropie de căpiţa de fîn. Văzu pisica şi dădu aşa, într-o doară, cu baioneta în fîn,

ridicînd din umeri ca şi cum ar fi simţit că fapta lui nu avea noimă. Nimic nu mişcă şi faţa băiatului nu trădă nici o tulburare.

Adjutantul şi trupa lui îşi blestemau zilele ; începuseră chiar să-şi îndrepte cu grijă privirile spre cîmpie, ca şi cum ar fi fost gata să se întoarcă pe unde veniseră, cînd şeful, încredinţat că ameninţările rămîn neputincioase faţă de fiul lui Falcone, vru să facă ultima sforţare încercînd să-l ispitească prin vorbe dulci şi daruri.

— Verişorule — zise el — pari a fi un ştrengar foarte deştept ! Ai să ajungi departe. Dar faţă de mine te porţi tare urît şi dacă nu mi-ar fi teamă să-l întristez pe vărul meu Mateo, să fiu al dracului dacă nu te-aş lua cu mine.

— Scîrţ !

— Dar cînd s-o întoarce vărul meu am să-i spun tot şi drept pedeapsă pentru că ai minţit o să te biciuiască pînă la sînge.

— Crezi ?

— Ai să vezi... dar uite... dacă eşti băiat de treabă, am să-ţi dăruiesc ceva.

— Eu, vere, am să-ţi spun ce cred şi anume că dacă mai întîrzii, Gianetto va ajunge în *maquis* şi atunci o să fie nevoie de mai mulţi şmecheri ca dumneata ca să-l caute.

Adjutantul scoase din buzunar un ceasornic de argint care făcea treizeci de franci bătuţi pe muche şi, băgînd de seamă că ochii micului Fortunato străluceau privindu-l, îi spuse, ţinînd ceasornicul atîrnat de capătul lanţului său de oţel :

— Puşlama ! Ţi-ar plăcea să ai un ceasornic ca ăsta atîrnat de gît. Te-ai plimba pe străzile din Porto-Vechio, fudul ca un păun. Şi cînd te-ar în-

treba lumea: „Cît e ceasul?" tu ai răspunde: „Uitați-vă la ceasornicul meu".

— Cînd voi fi mare, unchiul meu, *caporalul,* o să-mi dea un ceasornic.

— Da, dar fiul unchiului tău are unul... nu atît de frumos ca ăsta, ce-i drept... Totuși e mai tînăr ca tine.

Băiatul suspină.

— Ei bine, vrei să fie al tău ceasornicul ăsta, verișorule?

Fortunato, trăgînd cu coada ochiului la ceasornic, era aidoma pisicii căreia îi înfățișezi un pui întreg. Dîndu-și seama că-ți rîzi de ea, nu îndrăznește să întindă gheara, dar în răstimpuri întoarce privirile pentru a ocoli primejdia de a cădea în ispită; își linge, însă, mereu buzele, părînd a zice stăpînului: nemilosîrdnică glumă!

Adjutantul Gamba părea totuși de bună-credință înfățișîndu-și ceasornicul. Fortunato n-a întins mîna, dar îi spuse cu un suspin amar:

— De ce îți bați joc de mine?

— Mă jur că nu-mi bat joc. Atît să-mi spui: unde e Gianetto și ceasul e al tău.

Lui Fortunato îi scăpă un zîmbet de neîncredere și, pironindu-și ochii negri într-ai adjutantului, se sili să deslușească încrederea pe care trebuie s-o pună în spusele lui.

— Să n-am parte de epoleți — răcni adjutantul — dacă nu-ți dau ceasornicul cu această condiție! Camarazii sînt martori, nu-mi pot lua vorba înapoi.

Vorbind astfel, apropiase ceasornicul atît de mult, încît atingea aproape obrazul palid al copilului. Fața băiatului vădea bine lupta care se dădea în sufletul lui între pofta lacomă și respectul datorat ospitali-

tăţii. Pieptul lui gol se ridica cu putere şi părea gata să se înăbuşe. În ăst timp ceasornicul se legăna, se sucea mereu şi uneori îi atingea vîrful nasului. În cele din urmă, încetul cu încetul, mîna lui dreaptă se ridică spre ceasornic : vîrful degetelor îl atinseră, apoi îl cuprinse cu totul în mînă, fără ca adjutantul să lase, totuşi, capătul lanţului.

Cadranul era auriu... cutia de curînd lustruită... la soare apărea ca de foc...

Ispita era prea mare.

Fortunato ridică şi mîna stîngă, arătînd peste umăr cu degetul mare căpiţa de fîn de care se rezema. Adjutantul l-a priceput pe dată. Dădu drumul capătului lanţului. Fortunato simţi că a devenit deplin stăpîn pe ceasornic. Zvîcni cu sprinteneala unei ciute şi se îndepărtă cu zece paşi de căpiţa de fîn pe care voltijorii începuseră s-o răscolească.

Peste puţin fînul începu să se foiască şi un om însîngerat, cu pumnalul în mînă, ieşi din el ; dar cum încercă să se ridice în picioare, rana care se răcise nu-i îngădui să se ţie drept. Căzu. Adjutantul se năpusti asupra-i şi-i smulse stiletul. Cu toată împotrivirea lui, pe loc îl cetluiră zdravăn.

Gianetto, culcat la pămînt şi legat ca un mănunchi de surcele, întoarse capul către Fortunato care se apropiase.

— Fecior de... îi spuse el, mai mult cu dispreţ decît cu mînie.

Băiatul îi aruncă moneda de argint pe care o primise, simţind că nu i se mai cuvenea, dar proscrisul nu păru să ia în seamă gestul. Cu mult sînge rece, îi spuse adjutantului :

— Iubite Gamba, nu mai pot umbla, va trebui să mă căraţi voi în oraş.

— Adineauri fugeai mai dihai ca cerbul — răspunse crudul învingător — dar fii pe pace, sînt

atît de mulţumit că te am în mînă că te-aş duce şi o leghe în spinare, fără să obosesc. De altfel, camarade, îţi vom face o targă din crengi şi din manta şi la ferma din Crespoli găsim cai.

— Bine — făcu prizonierul — dar să-mi puneţi şi ceva pe targa voastră, ca să şed mai bine.

În timp ce voltijorii se îndeletniceau, unii să facă o targă din crengi de castan, ceilalţi să-i oblojească rana lui Gianetto, Mateo Falcone şi nevasta lui se iviră la cotitura unei poteci care ducea spre *maquis*. Femeia înainta anevoie sub greutatea unui sac cu castane, peste măsură de mare, pe cînd bărbatul ei se lăfăia, neducînd cu el decît o puşcă în mînă şi alta pe umăr, căci e nevrednic pentru un bărbat să poarte altă sarcină în afară de armele sale.

La vederea soldaţilor, primul gînd al lui Mateo a fost că au venit să-l aresteze. Dar de ce acest gînd ? Mateo avea, aşadar, niscaiva neînţelegeri cu justiţia ? Nu. Era, cum se zice, *un particular cu bună faimă* ; dar era corsican şi om de munte, iar printre corsicanii de la munte puţini sînt aceia care scrutîndu-şi bine memoria să nu găsească vreun fleac de greşeală, cum ar fi lovitura de puşcă, lovitura de stilet şi alte marafeturi. Mateo, mai mult ca oricine, avea cugetul curat, căci de mai bine de zece ani nu-şi mai îndreptase puşca împotriva unui om, dar era totuşi prevăzător şi-şi luă măsuri ca la nevoie să se poată apăra cum se cuvine.

— Femeie — zise el Giuseppei — lasă-ţi sacul jos şi fii gata.

Ea se supuse fără şovăială. Îi dădu puşca pe care o purta în bandulieră şi care l-ar fi putut stingheri. Încărcă pe aceea pe care o avea în mînă şi înaintă

încetişor spre casă, de-a lungul arborilor care străjuiau drumul, gata la cel mai mic semn de vrăjmăşie să se arunce în dosul celui mai gros trunchi de unde ar fi putut trage adăpostit. Femeia mergea în urma lui ţinîndu-şi puşca de schimb şi tolba. Rostul unei bune gospodine în caz de luptă este să încarce armele bărbatului.

Pe de altă parte, adjutantul era neliniştit foarte văzîndu-l pe Mateo înaintînd astfel, cu paşi număraţi, cu puşca întinsă şi degetul pe trăgaci. „Dacă, din întîmplare, se gîndea el, Mateo o fi cumva rudă cu Gianetto sau prietenul lui şi o fi vrînd să-l apere, încărcăturile celor două puşti ale lui ar ajunge pe doi dintre noi, tot atît de sigur ca scrisoarea la poştă, cu toată rudenia."

În această încurcătură, luă o hotărîre foarte îndrăzneaţă şi anume, să se apropie singur de Mateo, povestindu-i întîmplarea şi vorbindu-i ca unui vechi cunoscut; dar mica depărtare care îl despărţea de Mateo i se părea nespus de mare.

— Ei, bătrînul meu camarad — strigă el — ce mai faci, viteazule? Eu sînt, sînt Gamba, vărul tău.

Mateo, fără să răspundă o vorbă, se oprise locului şi pe măsură ce celălalt vorbea îşi ridica uşurel ţeava puştii, aşa că, în clipa cînd adjutantul îl ajunse, era îndreptată spre bolta cerului.

— Bună ziua, frate[1], zise adjutantul întinzîndu-i mîna. De mult nu te-am mai văzut.

— Bună ziua, frate.

— Mă oprisem, în trecere, să vă dau bună ziua, ţie şi verişoarei mele Pepa. Am bătut cale lungă astăzi, dar nu sîntem de plîns pentru osteneală, căci

[1] *Buon giorno, fratello* — salutul obişnuit al corsicanilor (n. a.).

am făcut bună treabă : l-am găsit pe Gianetto Sanpiero.

— Slavă Domnului ! făcu Giuseppa. Săptămîna trecută ne-a furat o capră cu lapte.

Aceste vorbe îl bucurară pe Gamba.

— Nenorocitul ! adăugă Mateo, era flămînd.

— Netrebnicul s-a apărat ca un leu — urmă adjutantul, un pic dezamăgit. Mi-a ucis un vechi voltijor şi nu s-a mulţumit cu atîta : i-a rupt şi braţul caporalului Chardon, dar nu-i mare pagubă, nu-i decît un francez... După asta s-a ascuns atît de bine că nici dracul nu l-ar fi dibuit. Fără verişorul meu Fortunato nu l-aş fi găsit niciodată.

— Fortunato ! izbucni Mateo.

— Fortunato ! repetă Giuseppa.

— Da, Gianetto se ascunsese colo, sub căpiţa de fîn, dar verişorul mi-a dezvăluit vicleşugul. De aceea, am să i-o aduc la cunoştinţă lui unchiu-său, *caporalul,* ca să-i dea un dar frumos pentru osteneală. Atît numele lui, cît şi al tău vor fi trecute în raportul pe care îl voi trimite procurorului-general.

— Blestem ! spuse în şoaptă Mateo.

Ajunseră detaşamentul. Gianetto era întins pe targă şi gata de plecare. Zărindu-l pe Mateo în tovărăşia lui Gamba surîse ciudat şi întorcîndu-se apoi spre poarta casei scuipă pe prag, zicînd :

— Casă de trădător !

Numai un om hotărît să moară putea cuteza să rostească cuvîntul de trădător, ţintindu-l pe Falcone. O singură lovitură de stilet ar fi fost de ajuns să spele pe loc insulta. Mateo n-a făcut decît să-şi ducă mîna la frunte, ca un om copleşit.

Fortunato intrase în casă cînd l-a zărit pe tată-său sosind.

Reveni, însă, curînd cu o strachină cu lapte, pe care, cu ochii în pămînt i-o întinse lui Gianetto.

— Departe de mine! îi strigă proscrisul cu glas spăimîntător.

Apoi, înturnîndu-se către unul din voltijori:

— Dă-mi să beau, camarade.

Soldatul îi întinse ploscа şi banditul bău apa pe care i-o dădea un om cu care, cu puţin înainte, schimbase focuri de armă. Ceru apoi ca mîinile să-i fie legate în aşa fel ca să-i poată sta cruciş pe piept, în loc să-i fie legate la spate.

— Îmi place — spuse el — să stau culcat în voie.

S-au grăbit să-i facă pe plac, după care adjutantul dădu semnalul plecării, îi ură bun rămas lui Mateo care nu răspunse, şi coborî cu paşi grăbiţi spre cîmpie.

Se scurseră aproape zece minute pînă ce Mateo să deschidă gura. Băiatul privea neliniştit cînd spre mamă-sa, cînd spre tată-său, care, sprijinit în puşcă, îl măsura cu ură mocnită.

— Frumos început! spuse, în fine, Mateo cu glas liniştit dar spăimîntător pentru cine cunoştea omul.

— Tată! strigă copilul înaintînd cu lacrimi în ochi, gata să-i cadă la picioare.

Dar Mateo răcni:

— Înapoi!

Copilul se opri izbucnind în plîns, nemişcat, la cîţiva paşi de tatăl său. Giuseppa se apropie. Zărise lanţul ceasornicului din care un capăt ieşea din cămaşa lui Fortunato.

— Cine ţi-a dat ceasul? întrebă el cu asprime.

— Văru-meu, adjutantul.

Falcone înşfăcă ceasornicul şi, aruncîndu-l cu putere într-un pietroi, îl făcu ţăndări.

— Femeie — zise el — copilul ăsta e-al meu ?

— Ce vorbe-s astea, Mateo ? Îţi dai oare seama cui vorbeşti ?

Obrazul smead al Giuseppei se făcu conabiu.

— Ei bine, copilul acesta e cel dintîi din neamul lui care a săvîrşit o trădare.

Plînsul şi sughiţurile lui Fortunato sporiră, dar ochii de linx ai lui Falcone erau mereu pironiţi asupra-i. Lovi pămîntul cu patul puştii, îşi aruncă apoi puşca pe umăr şi reluă drumul *maquis*-ului poruncind lui Fortunato să-l urmeze. Copilul se supuse.

Giuseppa alergă după Mateo şi-i cuprinse braţul.

— E fiul tău, îi zise cu glas tremurător, aţintindu-şi ochii negri în ochii bărbatului, şi cercînd să desluşească ce gînduri are.

— Lasă-mă — răspunse Mateo — sînt tatăl lui.

Giuseppa îşi îmbrăţişă fiul şi intră plîngînd în cabană. Se aruncă în genunchi în faţa icoanei Fecioarei şi se rugă fierbinte.

Falcone merse cam două sute de paşi pe potecă şi se opri în faţa unei mici rîpe în care coborî. Cercetă pămîntul cu patul puştii şi îl găsi moale şi lesne de săpat. Locul i se păru potrivit pentru ceea ce voia.

— Fortunato, du-te lîngă pietroiul acela.

Copilul făcu ce i se poruncise, apoi căzu în genunchi.

— Fă-ţi rugăciunea.

— Tată, tată, nu mă ucide !

— Fă-ţi rugăciunile ! repetă Mateo cu glas fioros.

Îngăimînd şi hohotind copilul spuse „Tatăl nostru" şi „Crezul". Cu glas mare, la sfîrşitul fiecărei rugăciuni, tatăl răspundea „Amin" !

— Astea sînt toate rugăciunile pe care le ştii ?

— Tată, mai ştiu „Ave Maria" şi litania care m-a învăţat mătuşica.

— E foarte lungă, dar nu are a face.

Copilul isprăvi litania cu vocea stinsă.

— Ai terminat ?

— Îndurare, tată, iartă-mă, n-am să mai fac ! Am să mă rog atît de vărul meu caporalul pînă o să-l libereze pe Gianetto !

Vorbea încă. Mateo îşi încărcase puşca şi-l luase la ochi, zicîndu-i :

— Dumnezeu să te ierte !

Copilul făcu o sforţare disperată pentru a se ridica şi a săruta genunchii tatălui său, dar nu avu timp. Mateo trase şi Fortunato se prăbuşi mort pe loc.

Fără să arunce o privire asupra cadavrului, Mateo făcu cale întoarsă spre casă în căutarea unui hîrleţ, spre a-şi îngropa fiul. Făcuse cîţiva paşi cînd îi ieşi în cale Giuseppa care alerga înspăimîntată de pocnetul armei.

— Ce-ai făcut ? strigă ea.

— Dreptate.

— Unde e ?

— În rîpă. Am să-l îngrop. A murit creştineşte, am să-i fac slujbă. Trimite vorbă ginerelui meu, Tiodoro Bianchi, să vină să şadă la noi.

Căpitanul Ledoux era un bun marinar. A început ca simplu matelot, ajungînd apoi ajutor cîrmaci. În bătălia de la Trafalgar [1] o aşchie de lemn i-a zdrobit o mînă ; i-a fost amputată, iar el concediat, în urmă, cu bune certificate.

Odihna nu-i pria de fel şi, ivindu-se prilejul de a se îmbarca din nou, sluji în calitate de locotenent secund pe bordul unui vas de piraţi. Banii dobîndiţi din cîteva capturi îi îngăduiră să-şi cumpere cărţi şi să studieze navigaţia teoretic, partea ei practică fiindu-i mai dinainte bine cunoscută.

Cu timpul deveni căpitanul unui *lugru*, vas corsar cu trei tunuri, cu un echipaj de şaizeci de oameni, de ale cărui isprăvi armatorii din Jersey îşi amintesc încă.

Pacea îl umplu de amărăciune ; în timpul războiului strînsese o mică avere pe care spera s-o rotunjească pe spinarea englezilor. Fu silit să-şi ofere serviciile unor paşnici negustori şi, cum era

[1] Loc în Spania unde, la 21 octombrie 1805, amiralul englez Nelson a repurtat o strălucită victorie asupra flotei franco-spaniole.

cunoscut drept om hotărît şi cu experienţă, i se încredinţă bucuros o navă.

Cînd s-a interzis traficul negrilor, şi cînd pentru a-l practica trebuia nu numai să înşeli vigilenţa vameşilor francezi, ceea ce nu era prea greu, dar, ceea ce era mult mai periculos, să scapi de crucişătoarele englezeşti, căpitanul Ledoux deveni un om nepreţuit pentru traficanţii de lemn de abanos [1].

Departe de a fi ca cei mai mulţi dintre marinarii care ca şi el au lîncezit în posturi mărunte, căpitanul Ledoux nu avea acea adîncă silă faţă de inovaţii şi nici acel spirit de rutină ce prea ades se strecoară printre gradele superioare. Dimpotrivă, a fost printre primii care să recomande armatorului său folosirea lăzilor din fier pentru depozitarea şi păstrarea apei. La el pe bord, cătuşele şi lanţurile cu care sînt înzestrate vasele traficanţilor de negri erau făcute după un sistem nou şi lăcuite cu grijă pentru a nu rugini. Dar ceea ce l-a ridicat în ochii negustorilor de sclavi a fost construcţia, îndrumată de el însuşi, a unui brick, făcut anume pentru acest negoţ, navă sprintenă, cu pînze, îngustă, lungă cît un bastiment de război şi în măsură, totuşi, să primească un mare număr de negri. Îl numi „Espérance". Vru ca interiorul vasului, strîmt şi cu bordajul adus înăuntru, să n-aibă mai mult de trei picioare şi patru ţoli înălţime, pretinzînd că această dimensiune îngăduie sclavilor de statură obişnuită să şadă comod ; şi ce zor au ei să se ridice ?

— O dată ajunşi în colonii — spunea Ledoux — tot în picioare or să stea !

Cu spatele rezemat de bordaj şi aşezaţi pe două rînduri paralele, negrii lăsau între ei un loc gol

[1] Denumire pe care şi-o dădeau traficanţii de negri (n. a.).

care la toate celelalte vase de aceeaşi teapă slujea numai circulaţiei. Ledoux născoci să aşeze în acest interval alţi negri, culcaţi perpendicular pe primii. În felul acesta în vasul lui încăpeau zece negri mai mult decît în celelalte vase de acelaşi tonaj. La nevoie ar putea să încapă şi mai mulţi; dar trebuie să fii omenos şi să-i dai negrului un spaţiu de cel puţin cinci picioare în lungime (1,50 m.) pe două în lăţime ca să se poată zbengui în voie în timpul unei călătorii de şase săptămîni şi mai bine; în sfîrşit, spunea Ledoux armatorului pentru a-şi justifica mărinimia, la urma urmelor şi negrii sînt oameni ca şi albii.

„Espérance" plecă din Nantes într-o vineri, după cum observară mai tîrziu nişte oameni superstiţioşi. Cu toată migala cu care au cercetat vasul, inspectorii n-au descoperit şase lăzi mari pline cu lanţuri, cătuşe şi fiare din acele cărora nu ştiu de ce li se spune „ale dreptăţii". Nu s-au mirat de asemenea de uriaşa provizie de apă de pe „Espérance", care după scripte pleca în Senegal numai pentru comerţul cu lemn şi fildeş. Drumul nu e prea lung, ce-i drept, dar un prisos de prevedere nu strica. Ce te faci fără apă dacă te surprinde calmul?

Aşadar, „Espérance" plecă într-o vineri, bine pusă la punct şi cu tot ce-i trebuia. Lui Ledoux i-ar fi plăcut poate să aibă catarge mai trainice; totuşi cît timp a comandat vasul n-a avut de ce se plînge. Călătoria i-a fost norocoasă şi spornică pînă la ţărmul Africii. Ancorară în rîul Joalului[1], pare-mi-se într-un răstimp cînd crucişătoarele englezeşti nu supravegheau acea parte a coastei. Samsari din partea locului veniră pe dată la bord. Momen-

[1] Joal — mic port în Senegal. (n. ed. franceze — Bibliothèque de la Plèyade).

tul era cum nu se poate mai prielnic ; Tamango, războinic vestit şi geambaş de oameni, tocmai mînase la coastă un mare număr de sclavi de care se desfăcea pe preţ scăzut, ca omul care are puterea şi mijloacele de a aproviziona piaţa fără întîrziere, îndată ce marfa negustoriei lui s-ar împuţina.

Căpitanul Ledoux porunci să fie dus la mal şi se înfăţişă lui Tamango. Îl găsi într-o cocioabă de paie care i se ridicase în pripă, însoţit de cele două femei ale lui şi de cîţiva precupeţi şi paznici de sclavi. Pentru a-l primi pe căpitanul alb, Tamango se gătise. Purta o veche uniformă albastră, care mai avea încă galoanele de caporal ; dar pe fiecare umăr îi atîrnau cîte doi epoleţi de aur prinşi în acelaşi nasture şi bălăbănindu-se unul pe piept şi altul pe spate. Cum nu avea cămaşă, iar haina era cam scurtă pentru statura lui, între reverele albe ale hainei şi izmenele de pînză de Guineea se vedea o fîşie barosană de piele neagră care semăna cu un brîu lat. Într-o parte, legat de o frînghie, îi atîrna un săbioi de cavalerie, iar în mînă ţinea o frumoasă puşcă cu două focuri, de fabricaţie engleză. Astfel echipat, războinicul african credea că depăşeşte în eleganţă pe cei mai desăvîrşiţi filfizoni din Paris sau Londra.

Căpitanul Ledoux îl privi cîtva timp în tăcere pe cînd Tamango se umfla în pene ca un grenadier trecut în revistă de un general străin şi se desfăta de impresia ce-şi închipuia că o stîrneşte asupra albului. După ce-l examină ca un cunoscător, Ledoux se întoarse spre secund şi-i spuse :

— Uite un vlăjgan care, predat sănătos şi nevătămat în Martinica, mi-ar aduce cel puţin trei mii de franci.

Se aşezară şi un marinar care cunoştea niţel limba wolofă sluji de tîlmaci. Formulele de bună-cuviinţă o dată rostite, un mus aduse un paneraş cu sticle cu rachiu ; băură, iar căpitanul, pentru a-l binedispune pe Tamango, îi dărui o frumoasă pară de aramă pentru pulbere, împodobită cu portretul lui Napoleon în relief. Darul o dată primit cu recunoştinţa cuvenită, toţi ieşiră din cocioabă şi se aşezară la umbră în faţa sticlelor cu rachiu, pe cînd Tamango făcea semn să fie aduşi sclavii pe care îi avea de vînzare.

Se iviră într-un lung şir, cu trupul încovoiat de oboseală şi spaimă, fiecare avînd gîtul prins într-o furcă lungă de trei coţi, ale cărei două vîrfuri erau unite către ceafă printr-un drug de lemn. Cînd pornesc la drum, unul dintre conducători ia pe umăr coada furcii primului sclav ; acesta ia furca omului care îl urmează ; al doilea poartă furca celui de al treilea şi aşa mai departe. La popasuri capul coloanei înfige în pămînt coada ascuţită a furcii şi întreaga coloană se opreşte. E la mintea omului că nu-i chip să scapi cu fuga c-un ceatlău de trei coţi lungime la gît.

La fiecare sclav, femeie sau bărbat, care-i trecea pe dinainte, căpitanul ridica din umeri, găsind bărbaţii prea pirpirii, femeile prea bătrîne sau prea tinere şi se plîngea de corcirea rasei negre.

Totul degenerează, spunea el ; odinioară era cu totul altfel. Femeile erau înalte de mai bine de doi coţi şi jumătate şi patru bărbaţi erau de ajuns pentru a învîrti cabestanul unei fregate ridicînd ancora principală.

Totuşi, în timp ce critica, făcea o primă alegere printre negrii cei mai voinici şi cei mai chipeşi. Pe

aceştia îi putea plăti la preţul obişnuit, dar pentru rest cerea un mare rabat. La rîndul lui, Tamango îşi apăra interesele, îşi lăuda marfa, vorbea de raritatea oamenilor şi de primejdiile traficului. Încheie, cerînd un preţ, nu mai ştiu care, pentru sclavii pe care căpitanul binevoia să-i ia cu el pe bord.

Îndată ce tălmaciul traduse în franţuzeşte propunerea lui Tamango, Ledoux numai că n-a căzut pe spate de mirare şi de indignare ; apoi se ridică, mormăind sudălmi cumplite, ca pentru a curma orice fel de tîrguială cu un om atît de nesăbuit. Atunci îl reţinu Tamango ; cu greu izbuti să-l facă să se reaşeze. Se destupă o altă sticlă şi discuţia reîncepu. De astă dată a fost rîndul negrului de a găsi propunerile albului nebune şi nesăbuite. S-a zbierat, s-a discutat, s-a băut rachiu din plin ; dar rachiul provocă un efect cu totul deosebit asupra celor două părţi contractante. Francezul, cu cît bea cu atît îşi scădea oferta ; africanul, cu cît bea cu atît îşi micşora pretenţiile. Cînd au dat de fundul coşului, căzuseră la învoială. Bumbăcărie ieftină, pulbere, cremene de puşcă, trei poloboace cu rachiu, cincizeci de puşti reparate ca vai de lume au fost date în schimbul a o sută şaizeci de sclavi. Căpitanul, pentru a încheia tîrgul, bătu în palma negrului mai mult decît pe jumătate beat, iar sclavii fură pe loc predaţi marinarilor francezi, care se grăbiră să le scoată furcile de lemn pentru a le da zgărzi şi cătuşe de fier ; ceea ce vădeşte limpede superioritatea civilizaţiei europene.

Mai rămîneau vreo treizeci de sclavi : erau copii, bătrîni, femei infirme. Corabia era plină.

Tamango, care nu ştia ce să facă cu acele ciurucuri, oferi căpitanului să-i vîndă fiecare bucată pe o sticlă cu rachiu. Oferta era ispititoare. Ledoux îşi aminti că

la Nantes, la reprezentația *Les Vêpres Siciliennes* [1], văzuse cum numeroși oameni graşi şi înalți, intrînd într-un parter ticsit, izbutiseră totuşi să ia loc în virtutea compresibilității trupurilor omenești. Din treizeci de sclavi, luă douăzeci din cei mai zvelți.

Atunci, pentru cei zece rămaşi, Tamango nu mai ceru decît un pahar cu rachiu de fiecare. Ledoux se gîndi că în trăsurile publice, copiii nu ocupă şi nu plătesc decît jumătate de loc. Deci luă trei copii ; dar declară că nu vrea să se mai încurce cu nici un negru. Văzînd că mai rămînea pe cap cu şapte sclavi, Tamango apucă puşca şi luă la ochi prima femeie care venea : era mama celor trei copii.

— Cumpăr-o, sau o omor ; un păhărel cu rachiu sau trag.

— Şi ce dracu vrei să fac cu ea ? răspunse Ledoux.

Tamango trase şi sclava căzu moartă la pămînt.

— Să trecem la altul ! strigă Tamango ochind un moşneag copleşit de bătrîneţe : un pahar cu rachiu, sau...

Una din femeile lui îi îndepărtă braţul, şi focul porni la întîmplare. Recunoscuse în moşneagul pe care bărbatul ei era să-l omoare un „guiriot", adică un vrăjitor, care îi prezisese că va fi regină.

Turbat de rachiu, Tamango nu se mai stăpîni întîlnind împotrivire la voile sale. Îşi lovi crunt soţia cu patul puştii ; apoi se întoarse către Ledoux :

— Ia-o — zise el — îţi dau această femeie.

Era drăguţă. Ledoux o privi surîzînd, apoi o luă de mînă.

— Oi găsi eu unde s-o pun — zise el.

Tălmaciul era un om de omenie. Dădu lui Tamango o tabacheră de carton şi îi ceru cei şase sclavi rămaşi.

[1] *Vecerniile siciliene*, dramă aparţinînd poetului francez *Casimir Delavigne* (1793—1843).

îi slobozi din furci şi le dădu drumul să plece unde-or vrea.

Se împrăştiară cu sîrg care încotro, nemaiştiind cum să ajungă în ţara lor, aflată la două sute de leghe de ţărm.

În timpul acesta căpitanul îşi luă rămas bun de la Tamango şi avu grijă să-şi îmbarce cît mai în grabă încărcătura.

Nu era prudent să rămîi prea mult în apele rîului; crucişătoarele puteau să se arate iar şi el dorea să plece a doua zi. Cît despre Tamango, se culcă pe iarbă, la umbră, şi dormi ca să-şi mistuie rachiul.

Cînd se trezi, nava era cu pînzele ridicate şi pornise în josul apei. Tamango, cu capul încă afumat de beţia din ajun, îşi ceru femeia — Ayché.

I se răspunse că a avut nenorocul de a nu-i fi pe plac şi că o dăruise căpitanului alb, care o luase la bord. Năucit de această veste, Tamango îşi dădu cu pumnii în cap, apoi îşi luă puşca, şi cum fluviul cotea de mai multe ori înainte de a se vărsa în mare, fugi pe drumul cel mai scurt spre o mică cotitură, la o jumătate de leghe de gura fluviului. Acolo spera să găsească o barcă cu care să ajungă brickul, care din cauza şerpuirii fluviului trebuia să-şi încetinească mersul. Nu se înşelase; în adevăr, avu timpul să sară într-o barcă şi să ajungă vasul.

Ledoux a fost surprins văzîndu-l, şi încă mai mult cînd i-a cerut femeia îndărăt.

— Ce-i dat o dată nu se mai înapoiază — răspunse el. Şi îi întoarse spatele.

Negrul stărui oferind să restituie o parte din obiectele primite pentru sclavi. Căpitanul începu să rîdă şi spuse că Ayché e o femeie foarte vrednică şi că vrea s-o păstreze. Atunci bietul Tamango vărsă

şiroaie de lacrimi şi scoase nişte ţipete de durere tot atît de ascuţite ca ale unui nenorocit supus unei operaţii chirurgicale. Cînd se tăvălea pe punte chemînd-o pe iubita Ayché ; cînd se lovea cu capul de scînduri de parcă ar fi vrut să se omoare. Neînduplecat, însă, căpitanul, arătîndu-i ţărmul, îi făcea semn că era timpul să plece ; dar Tamango stăruia. Îşi oferi pînă şi epoleţii lui de aur, puşca şi sabia. Zadarnic !

În timpul acestei discuţii, locotenentul navei „Espérance" îi spuse căpitanului :

— Astă-noapte ne-au murit trei sclavi, aşa că loc este. De ce n-am lua cu noi golanul ăsta zdravăn, care el singur face mai mult decît cei trei morţi ?

Ledoux se gîndi că pe Tamango ar putea obţine trei mii de franci ; că această călătorie care se arăta foarte bănoasă pentru el, va fi, probabil, cea din urmă ; că, în sfîrşit, îşi făcuse suma şi că, renunţînd la negoţul cu sclavi, puţin îi păsa de faima bună sau rea pe care o lăsa pe ţărmul Guineei.

De altfel, malul era pustiu, iar războinicul african cu totul la cheremul lui. Nu mai rămînea decît să i se ia armele ; căci ar fi fost primejdios să pui mîna pe el cît le avea asupra-i. Aşadar, Ledoux îi ceru puşca ca pentru a o cerceta şi a-şi da seama dacă făcea cît frumoasa Ayché. În timp ce încerca cucoaşele, avu grijă să răstoarne pulberea din tigăiţă. La rîndul lui locotenentul apucase sabia ; cînd Tamango fu dezarmat astfel, doi marinari zdraveni se năpustiră asupra-i ; îl răsturnară pe spate şi începură să-l lege. Împotrivirea negrului fu eroică. Deşi luat pe neaşteptate şi cu toată primejdia în care se afla, luptă îndelung împotriva celor doi marinari. Mulţumită puterii lui uimitoare izbuti să se ridice. Dintr-un pumn răpuse pe omul care îl ţinea de guler ;

lăsă o fîşie din haină în mîinile celuilalt marinar, şi ca un ieşit din minţi se aruncă asupra locotenentului ca să-i smulgă sabia. Acesta îi dădu o lovitură în cap, făcîndu-i o rană mare dar nu prea adîncă. Fără întîrziere, îl legară zdravăn de mîini şi de picioare.

În timp ce se apăra scotea răcnete turbate şi se zbătea ca un mistreţ, prins în capcană.

Dar cînd îşi dădu seama că orice împotrivire era zadarnică, închise ochii şi nu mai făcu nici o mişcare. Singură suflarea lui puternică şi grăbită dovedea că mai era în viaţă.

— Pe cuvînt ! exclamă căpitanul Ledoux, ce-or să mai rîdă negrii pe care i-a vîndut, văzîndu-l sclav la rîndul său. De data asta o să se încredinţeze şi ei că există o pronie cerească.

În timpul acesta sărmanul Tamango îşi pierdea tot sîngele.

Inimosul tălmaci, care în ajun salvase viaţa a şase sclavi, se apropie de el, îi obloji rana şi-i spuse cîteva cuvinte de mîngîiere. Ce a putut să-i spună nu ştiu. Negrul şedea nemişcat ca un cadavru. A trebuit ca doi marinari să-l care ca pe un balot jos sub punte, la locul care îi era destinat. Două zile încheiate n-a vrut nici să bea, nici să mănînce ; abia dacă a fost văzut deschizînd ochii. Tovarăşii lui de captivitate, altădată prizonierii săi, îl văzură apărînd în mijlocul lor şi fură uluiţi. Spaima pe care o sădise în ei era atît de puternică, încît nici unul nu cuteză să-şi rîdă de nenorocirea celui care fusese nenorocirea lor.

Ajutat de un vînt prielnic, dinspre ţărm, vasul se îndepărtă repede de coasta Africii. Acum, fără grija crucişătoarelor engleze, căpitanul nu se mai gîndea decît la uriaşele beneficii care îl aşteptau în coloniile

spre care se îndrepta. *Abanosul* i se menținea nevătămat. Nici o boală molipsitoare. Numai doisprezece negri — și încă dintre cei mai slabi — muriseră de căldură : era un fleac. Pentru ca încărcătura lui de carne vie să îndure cît mai puțin din suferințele călătoriei, avea grijă să scoată sclavii pe punte în fiecare zi. Rînd pe rînd o treime din acești nenorociți avea cîte un ceas ca să-și facă provizie de aer pentru ziua întreagă. O parte din echipaj, înarmată pînă în dinți, îi păzea să nu se răscoale ; de altfel, aveau grijă ca niciodată să nu li se scoată fiarele în întregime.

Uneori, un marinar care știa să cînte din vioară îi desfăta cu cîte un concert. Era ciudat să vezi cum toate aceste fețe negre se întorc către muzicant, pierzîndu-și treptat expresia de deznădejde și stupiditate, rîzînd cu hohote și bătînd din palme, cînd lanțurile le-o îngăduiau.

Mișcarea e necesară sănătății ; de aceea unul dintre obiceiurile salutare ale căpitanului Ledoux era de a pune ades sclavii să joace așa cum stîrnești caii să zburde cînd sînt îmbarcați pentru o lungă călătorie.

— Hai, copii, jucați, distrați-vă — le spunea căpitanul cu voce tunătoare, pocnind dintr-un enorm bici de surugiu.

Și pe dată sărmanii negri începeau să sară și să joace. Din cauza rănii, Tamango a fost nevoit să stea cîtva timp sub ecutilă [1]. În sfîrșit, apăru pe coverță ; de cum veni, își ridică cu semeție capul în mijlocul mulțimii sfioase a sclavilor, aruncă o

[1] *Ecutilă* (de la cuvîntul francez *écoutille)* — trapă, în genul chepengului, făcută pe puntea unui vas, prin care se cobora în cală.

privire tristă dar calmă asupra nesfîrşitei întinderi de apă care înconjura nava, pe urmă se culcă sau mai curînd se lăsă să cadă pe scîndurile covertei, fără ca măcar să-şi dea osteneala de a-şi potrivi fiarele în aşa fel, încît să-l stingherească mai puţin.

Pe puntea de la pupă, Ledoux îşi fuma în tihnă luleaua. Lîngă el, Ayché, fără cătuşe, într-o elegantă rochie de cit albastru, cu pantofi apelpisiţi de marochin, ducînd în mîini o tavă încărcată cu lichioruri, sta gata să-i toarne de băut.

Era vădit că îndeplinea înalte rosturi pe lîngă căpitan. Un negru care îl ura pe Tamango îi făcu semn să privească într-acolo. Tamango întoarse capul, o zări şi scoase un ţipăt ; şi, ridicîndu-se vijelios, alergă spre puntea de la pupa înainte ca mateloţii de strajă să se fi putut împotrivi la o încălcare atît de gravă a tuturor rînduielilor marinăreşti.

— Ayché ! tună el şi Ayché scoase un ţipăt de spaimă — crezi tu că în ţara albilor nu se află un *Mama-Jumbo ?*

Mateloţi cu bîte se apropiau în grabă, dar Tamango cu braţele încrucişate, fără să-i pese, se întorcea la locul lui, în timp ce Ayché, izbucnind în plîns, părea împietrită de misterioasele cuvinte.

Tălmaciul povesti ce era acel groaznic *Mama-Jumbo,* al cărui singur nume stîrnea atîta spaimă.

— E sperietoarea negrilor — spuse el. Cînd un soţ se teme ca femeia lui nu cumva să facă ceea ce se întîmplă ades atît în Franţa, cît şi în Africa, o sperie cu *Mama-Jumbo.* Eu care vă vorbesc l-am văzut pe *Mama-Jumbo* şi am înţeles şiretlicul ; dar negrii... oameni simpli, nu înţeleg nimic. Închipuiţi-vă că într-o seară, în timp ce femeile petreceau

dansînd, făcînd un *folgar*, cum spun ei în jargonul lor, iată că dintr-o sihlă deasă şi întunecată se aude o muzică ciudată fără să se zărească, totuşi, ţipenie de om. Toţi muzicanţii erau ascunşi în desiş. Se auzeau fluiere de trestie, tamburine de lemn, balafonuri [1] şi ghitare făcute din jumătăţi de dovleac. Toată această adunătură cînta ceva ca pentru înmormîntarea Satanei. Nici n-apucaseră bine să audă cîntecul şi femeile au prins a tremura, dînd să fugă, dar soţii le-au ţinut locului ; ştiau ele bine ce le aşteaptă. Din hăţiş se ivi deodată o namilă albă, de înălţimea catargului prim, cu capul cît un snop, cu ochii cît cepele şi o mutră ca a necuratului, cu flăcări într-însa. Păşea încet-încet, fără a se îndepărta de crîng mai mult de o sută de metri. Femeile strigau :

— Uite-l pe *Mama-Jumbo !*

Zbierau ca vînzătoarele de stridii. Bărbaţii lor le spuneau :

— Haide, ticăloaselor, mărturisiţi dacă aţi fost cuminţi, că dacă minţiţi, *Mama-Jumbo* e gata să vă mănînce de vii. Se găseau toante care să mărturisească şi soţii le snopeau în bătăi.

— Şi ce era matahala ceea albă, acel *Mama-Jumbo ?* întrebă căpitanul.

— Ei bine, era un şmecher înfăşurat într-un cearşaf alb, purtînd drept cap un dovleac scobit şi împodobit c-o lumînare aprinsă într-un vîrf de băţ. Nu trebuie să-ţi frămînţi creierii şi nici mare scofală nu-i să-i păcăleşti pe negri. Cu toate astea, *Mama-Jumbo* e o folositoare născocire şi mult aş vrea ca şi nevastă-mea să creadă în el.

— Cît despre a mea — zise Ledoux — dacă nu-i pasă de *Mama-Jumbo,* în schimb îi ştie de frică

[1] *Balafon* — instrument muzical folosit în Africa Occidentală.

„Sfîntului Nicolae", de altfel, știe ea cum aș scărmăna-o dacă mi-ar juca o festă. Nu prea sîntem îndurători noi, cei din neamul Ledoux și cu toate că nu mi-a rămas decît o mînă, mînuiesc încă bine iușca. Cît despre caraghiosul de colo, care vorbește de *Mama-Jumbo*, spune-i să se potolească și să nu sperie puicana, altminteri pun să-i scarmene spinarea și din neagră ce-i, îi fac pielea roșie ca fleica crudă.

Acestea spuse, căpitanul coborî în cabina lui, trimise după Ayché și căută s-o liniștească ; dar nici mîngîierile și nici scatoalcele, căci pînă la urmă îți pierzi răbdarea, n-au putut potoli frumoasa arăpoaică ; șiroaie de lacrimi îi curgeau din ochi. Supărat, căpitanul urcă din nou pe punte și-i făcu observație ofițerului de cart în legătură cu manevra pe care o comanda în acel moment.

Noaptea, cînd aproape tot echipajul era cufundat în somn adînc, oamenii de strajă auziră mai întîi un cîntec grav, solemn, lugubru, care pornea din interiorul vasului, apoi un țipăt de femeie înspăimîntător de ascuțit. Îndată după aceea, glasul puternic al lui Ledoux, care blestema și amenința, cît și plescăitul cumplitului harapnic răsunară prin tot vasul. O clipă mai tîrziu totul reintră în liniște. A doua zi Tamango apăru pe punte cu fața strivită de lovituri, dar tot atît de mîndru și de hotărît ca înainte.

Cum l-a zărit, Ayché, părăsind puntea de la pupa, unde ședea lîngă căpitan, zvîcni spre Tamango, îngenunche înainte-i și-i spuse cu adîncă disperare în glas :

— Iartă-mă, Tamango, iartă-mă !

Tamango o privi țintă preț de un minut, apoi băgînd de seamă că tălmaciul se îndepărtase îi zise :

— O pilă!

Se culcă pe punte întorcîndu-i lui Aychê spatele. Căpitanul o ocărî zdravăn, îi trase chiar cîteva palme şi îi interzise să mai vorbească cu fostul ei bărbat; dar era departe de a bănui înţelesul cuvintelor schimbate în pripă şi nu întrebă nimic în această privinţă.

În timpul acesta, Tamango închis cu ceilalţi sclavi îi îndemna zi şi noapte să încerce o lovitură bărbătească pentru a-şi redobîndi libertatea. Le arăta cît de puţini la număr erau albii, le atrăgea atenţia asupra paznicilor din ce în ce mai neglijenţi; apoi fără să le-o spună făţiş zicea că ar fi în măsură să-i aducă îndărăt în ţara lor, îşi lăuda priceperea în ştiinţele oculte de care negrii sînt foarte pătrunşi şi ameninţa cu răzbunarea diavolului pe cei care ar da înapoi să-l ajute în încercarea sa. În cuvîntările lui nu se folosea decît de dialectul peulilor, înţeles de majoritatea sclavilor, dar pe care tălmaciul nu-l pricepea. Faima oratorului, obişnuinţa sclavilor de a-i şti de frică şi de a i se supune, îi ajutora într-atîta elocvenţa, încît negrii îl siliră să hotărască un soroc mîntuirii lor, cu mult înainte ca el să se simtă în stare s-o împlinească. Răspundea conjuraţilor în doi peri, că încă n-a sunat ceasul şi că dracul, care i se arăta în vis, nu i-a dat ştire, dar că ei trebuie să fie gata la primul semn. În acest timp nu scăpa nici un prilej pentru a pune la încercare vigilenţa paznicilor. Odată, un matelot, lăsîndu-şi puşca rezemată de bordaj, căsca gura la un cîrd de peşti zburători care urmăreau vasul; Tamango luă puşca şi începu s-o mînuiască, imitînd cu gesturi groteşti mişcările văzute la mateloţi în timpul instrucţiei. După o clipă puşca i-a fost luată; dar aflase că putea să apuce o armă fără ca numaidecît să trezească bănuieli, iar cînd va veni timpul s-o folo-

sească, mare viteaz ar trebui să fie acela care s-ar încumeta să i-o smulgă din mîini.

Într-o zi, Ayché îi aruncă un pesmet făcîndu-i un semn înţeles numai de el. Pesmetul avea înăuntru o mică pilă ; de această sculă atîrna izbînda complotului.

La început, Tamango avu grijă să nu arate pila tovarăşilor săi, dar la sosirea nopţii începu să murmure cuvinte neînţelese însoţite de gesturi ciudate. Treptat se înfierbîntă pînă la a scoate răcnete. Auzind intonaţiile variate ale vocii lui s-ar fi zis că era într-o vie conversaţie cu o făptură invizibilă. Toţi sclavii tremurau nemaiîndoindu-se că în clipa aceea diavolul se afla în mijlocul lor. Tamango puse capăt acestei scene scoţînd un strigăt de bucurie :

— Fraţilor — strigă el — duhul pe care l-am chemat în ajutor s-a îndurat, în sfîrşit, să-mi dea ceea ce îmi făgăduise şi ţin în mîinile mele scula mîntuirii noastre. Nu ne mai trebuie acum decît un pic de bărbăţie şi sînteţi slobozi.

Dădu pila vecinilor săi s-o pipăie şi şiretlicul, cu toată simplitatea lui, găsi crezare la nişte oameni şi mai simpli.

După o lungă aşteptare veni marea zi a răfuielii şi a libertăţii. Conjuraţii, legaţi între ei prin strașnic jurămînt, întocmiseră planul după o matură chibzuinţă. Cei mai hotărîţi, cu Tamango în cap, urmau ca atunci cînd le va veni rîndul să fie pe punte, să pună mîna pe armele gardienilor ; alţii trebuiau să se ducă în cabina căpitanului, pentru a lua puştile ce se aflau acolo. Acei care vor fi izbutit să-şi taie fiarele trebuiau să înceapă atacul ; dar cu toată munca înverşunată a mai multor nopţi, cei mai mulţi dintre sclavi încă nu erau în măsură de a lua o parte energică la acţiune. De aceea trei negri voinici aveau sarcina de a omorî pe cel care purta

în buzunar cheia lanţurilor şi de a elibera imediat pe tovarăşii ferecaţi. În acea zi, căpitanul Ledoux era cum nu se poate mai bine dispus ; contrar obiceiului său, iertase un mus care urma să fie biciuit. Pe ofiţerul de cart îl lăudă pentru felul cum manevrează, declară echipajului că e mulţumit şi anunţă că în Martinica, unde urmau să ajungă curînd, fiecare va primi o gratificaţie. Frămîntaţi de atît de plăcute gînduri mateloţii nu visau decît la întrebuinţarea pe care o vor da acestei gratificaţii. Se gîndeau la rachiu şi la femeile de culoare din Martinica, cînd Tamango şi soţii lui fură aduşi pe punte.

Aceştia avuseseră grijă să pilească fiarele aşa ca să nu se vadă tăietura, dar la cea mai mică sforţare să poată fi frînte. De altfel, le făceau să răsune atît de tare că, auzindu-le, ai fi zis că purtau de două ori pe atîtea. După ce au sorbit aerul un timp, toţi s-au luat de mînă începînd un dans, în vreme ce Tamango intona cîntecul războinic al neamului său [1], pe care îl cînta pe vremuri înainte de a porni la luptă. După ce-au dansat ei ce-au dansat, Tamango, ca şi cum ar fi fost istovit de oboseală, se lungi la picioarele unui marinar, care, nepăsător, se rezemase de bordajul navei ; toţi conjuraţii făcură la fel.

Astfel fiecare matelot era înconjurat de mai mulţi negri.

Deodată, Tamango, care fără zgomot îşi frînsese fiarele, slobozi un răcnet care trebuia să slujească de semnal, trase puternic de picioare pe matelotul care se găsea lîngă el, îl dădu peste cap şi, punîndu-i piciorul pe burtă, îi smulse puşca cu care omorî ofi-

[1] Orice căpetenie a negrilor are un cîntec războinic al său (n. a.).

ţerul de cart. În acelaşi timp, fiecare marinar de strajă fu luat cu asalt, dezarmat şi ucis pe loc. De pretutindeni se ridică un strigăt de luptă. Şeful de cart care avea cheia de la fiare căzu printre primii. Atunci o puzderie de negri năboi puntea. Cei care nu găseau arme apucau drugii cabestanului sau vîslele şalupei. Din clipa aceea echipajul european fu pierdut. În acest timp cîţiva mateloţi ţinură piept pe puntea de la pupă ; dar le lipseau armele şi hotărîrea. Ledoux era încă viu şi nu pierduse nimic din curajul său. Dîndu-şi seama că Tamango era sufletul conjuraţiei, spera că ucigîndu-l îi va învinge cu uşurinţă pe ceilalţi. Aşadar, se repezi cu sabia-n mînă în întîmpinarea lui, chemîndu-l cu răcnete puternice. Tamango se năpusti pe dată asupra-i. Ţinea o puşcă de capătul ţevii, slujindu-se de ea ca de o măciucă. Cele două căpetenii se întîlniră pe una din pasarele, acea trecere îngustă care leagă prora cu pupa. Tamango lovi cel dintîi. Printr-o mică mişcare a trupului albul scăpă de lovitură. Patul lovi cu putere puntea, se sfărîmă iar contra lovitura fu atît de puternică încît Tamango scăpă puşca din mîini. Era fără apărare, iar Ledoux cu un zîmbet de bucurie satanică ridică braţul, gata să-l străpungă ; dar Tamango era sprinten ca panterele din ţara lui. Se aruncă în braţele adversarului şi îi apucă mîna în care ţinea sabia. Unul încerca să-şi ţină arma, celălalt s-o smulgă. În această luptă înverşunată căzură amîndoi, dar africanul era dedesubt. Atunci fără să-şi piardă curajul, Tamango, strîngînd pe adversar din toate puterile, îl muşcă de gît atît de sălbatic, încît sîngele ţîşni ca de sub dinţii unui leu. Sabia scăpă din mîna istovită a căpitanului. Tamango o apucă, apoi, ridicîndu-se cu gura plină de sînge şi scoţînd un ţipăt

de izbîndă, îşi străpunse de mai multe ori vrăjmaşul pe jumătate mort.

Victoria nu mai era îndoielnică. Cei cîţiva marinari rămaşi încercară să ceară îndurare răzvrătiţilor ; dar toţi, pînă şi tălmaciul care nu le făcuse nici un rău, fură măcelăriţi fără cruţare. Locotenentul muri glorios. Se retrăsese la pupa lîngă unul din acele mici tunuri care se întorc pe un pivot şi care se încarcă cu zburături. Cu stînga îndrepta tunul în timp ce cu dreapta, înarmată cu o sabie, se apăra atît de bine încît atrase în jurul lui o droaie de negri. Atunci, apăsînd pe trăgaciul tunului, deschise în mijlocul mulţimii înghesuite o pîrtie largă, acoperită cu morţi şi muribunzi. O clipă mai tîrziu a fost sfîşiat în bucăţi. Cînd leşul ultimului alb, sfîşiat şi tăiat în bucăţi, fu aruncat în mare, negrii, sătui de răzbunare, ridicară ochii spre velele navei, care mereu umflate de un vînt viu păreau că se supun încă asupritorilor ducînd învingătorii cu toată izbînda lor spre ţărmurile sclaviei.

„Aşadar, n-am făcut nimica, gîndiră ei, cu amărăciune. Şi acest mare fetiş al albilor va voi oare să ne înapoieze în ţara noastră, după ce am vărsat sîngele stăpînilor lui ?“

Unii spuseră că Tamango va şti să-l facă să se supună. Cu mari strigăte Tamango fu chemat pe loc.

Nu era grăbit să se arate. Îl găsiră în cabina de la pupa cu o mînă sprijinită de sabia însîngerată a căpitanului ; cealaltă o întindea distrat femeii lui, Ayché, care, îngenuncheată în faţa lui, i-o săruta. Bucuria de a fi învingător nu micşora o întunecată nelinişte pe care o trăda întreaga lui fiinţă. Mai luminat decît ceilalţi îşi dădea mai bine seama de greutatea situaţiei sale. În sfîrşit, apăru pe punte

cu un calm prefăcut, pe care nu-l simţea de loc. Îndemnat de nenumăratele glasuri amestecate, să cîrmuiască vasul, se apropie cu paşi înceţi de cîrmă ca pentru a întîrzia clipa care şi pentru el ca şi pentru ceilalţi avea să hotărască întinderea puterii sale.

Nu se afla pe tot vasul un singur negru, oricît de nătîng, care să nu-şi fi dat seamă de rostul pe care îl aveau privitor la mişcarea vasului, anumite roţi şi cutii aşezate în faţă, dar pentru ei, maşinăria asta ascundea necurmat o mare taină. Tamango examină îndelung busola, muşcîndu-şi buzele ca şi cum ar fi citit semnele pe care le vedea scrise; apoi îşi duse mîna la frunte, luînd înfăţişarea gînditoare a omului care face un calcul mintal. Toţi negrii îl înconjurară cu gura căscată, cu ochii holbaţi şi urmărindu-i cu nelinişte toate mişcările. În sfîrşit, cu acel amestec de teamă şi încredere care din neştiinţă purcede, cu o puternică smucitură învîrti roata cîrmei.

Ca un armăsar buiac care cabrează sub pintenii unui călăreţ cutezător, frumosul brick „Espérance" săltă deasupra valului în urma acestei manevre neobişnuite. S-ar fi zis că, indignat, dorea să se înece în valuri o dată cu stîngaciul său pilot. Cumpăna între direcţia velelor şi cîrmă fiind deodată ruptă, vasul se aplecă atît de tare încît părea că avea să se scufunde. Lungile vergi se afundară în mare. Mai mulţi oameni fură răsturnaţi, cîţiva aruncaţi peste bord. Curînd vasul se ridică cu trufie împotriva valului, ca pentru a mai lupta o dată cu prăpădul. Vîntul îşi îndoi opintirile şi pe neaşteptate, c-un huiet spăimîntător, cele două catarguri se prăbuşiră sfărîmate la cîţiva paşi de coverta, acoperind partea superioară de ţăndări şi de o leasă grea de frînghii.

Negrii fugeau înspăimîntaţi în interiorul vasului cu strigăte de groază ; dar vîntul, nemaiatingîndu-l, vasul se ridică lansîndu-se uşor legănat de valuri. Atunci cei mai îndrăzneţi dintre negri urcară din nou pe puntea pe care o curăţiră de tot ce o acoperea. Tamango rămase nemişcat, cu cotul rezemat de busolă şi ascunzîndu-şi faţa în braţul îndoit. Ayché era lîngă dînsul dar nu îndrăzni să-i vorbească. Încet-încet, negrii se apropiară ; se ridică un murmur care curînd se schimbă într-o furtună de batjocuri şi ocări.

— Vicleanule ! Mincinosule ! strigau ei, de la tine ni se trag toate relele, tu ne-ai vîndut albilor şi tot tu ne-ai silit să ne răsculăm împotrivă-le. Ne-ai lăudat priceperea ta, ne-ai făgăduit că ne aduci înapoi în ţara noastră. Şi te-am crezut, smintiţii de noi ! Şi iată că era să pierim cu toţii fiindcă tu ai batjocorit fetişul albilor.

Tamango ridică capul semeţ şi negrii intimidaţi se traseră înapoi. Luă două puşti, făcu semn femeii să-l urmeze, străbătu mulţimea care se dădu la o parte în faţa lui şi se îndreptă spre prora vasului. Acolo, din butoaie goale şi din scînduri îşi făcu un soi de meterez, apoi se aşeză în mijlocul cetăţii improvizate de unde răsăreau ameninţătoare baionetele celor două puşti. Îl lăsară în pace. Printre răsculaţi, unii plîngeau, alţii, ridicînd mîinile la cer, invocau totodată şi fetişele lor şi pe cele ale albilor ; unii, îngenuncheaţi în faţa busolei şi admirîndu-i mişcarea necontenită, o rugau cu aprindere să-i readucă în ţara lor ; alţii se culcau pe punte în prada celei mai cumplite deznădejdi. În mijlocul acestor deznădăjduiţi să ne închipuim femeile şi copiii urlînd de groază şi vreo douăzeci de răniţi cerînd un ajutor pe care nimeni nu se gîndea să li-l dea.

Deodată, apăru pe punte un negru ; faţa îi era luminată de bucurie. Înştiinţă că a găsit locul unde îşi păstrau albii rachiul ; fericirea şi purtarea lui dovedeau cu prisosinţă că îl încercase. Vestea curmă o clipă vaietele acestor nenorociţi. Cu toţii alergară la magazie şi se umflară de băutură. Un ceas mai tîrziu puteau fi văzuţi săltînd şi rîzînd pe punte, dedîndu-se la toate năzdrăvăniile celei mai sălbatice beţii. Dansurile şi cîntecele lor erau însoţite de gemetele şi văicărelile răniţilor. Astfel trecu restul zilei şi toată noaptea.

Dimineaţa, la deşteptare, altă nenorocire. În timpul nopţii muriseră un mare număr de răniţi. Vasul plutea înconjurat de cadavre. Marea era agitată şi cerul ceţos. Se ţinu sfat. Cîţiva ucenici în arta vrăjitoriei, care în faţa lui Tamango nu îndrăzniseră să vorbească de ştiinţa lor, îşi oferiră pe rînd serviciile. Se încercară mai multe farmece iscusite. La fiecare încercare zadarnică, descurajarea sporea. În sfîrşit, se vorbi din nou despre Tamango care încă nu ieşise din întăritura lui. La urma urmelor era cel mai învăţat dintre ei şi singurul în măsură de a-i scoate din situaţia îngrozitoare în care-i aruncase. Un bătrîn, purtător al propunerilor de pace, se apropie de el. Îl rugă să vină să-şi dea părerea ; dar, neclintit ca şi Coriolan [1], Tamango rămase surd în faţa rugăciunilor lui. Noaptea, în toiul zăpăcelii, îşi făcuse provizia de biscuiţi şi de carne sărată. Părea hotărît să trăiască singur în ungherul său. Le rămînea rachiul.

[1] *Caius Marcius Coriolan*, (sec. V î.e.n.), general roman, care a adus numeroase servicii patriei sale ; refuzîndu-i-se consulatul, s-a refugiat la volsgi, duşmanii romanilor, de unde n-a putut fi determinat să se întoarcă nici prin ameninţări nici prin făgăduinţi. În cele din urmă s-a înapoiat, dar numai în urma rugăminţilor mamei sale Veturia, şi a soţiei sale, Volumnia.

Cel puţin te face să uiţi marea, sclavia şi moartea apropiată. Dormi, te visezi în Africa, vezi arbori de cauciuc, colibe stuhuite, boababi, a căror umbră acoperă un sat întreg. Orgia din ajun reîncepu. Astfel trecură mai multe zile. Îşi treceau timpul zbierînd, plîngînd, smulgîndu-şi părul din cap, îmbătîndu-se şi dormind. Mulţi dintre ei muriră din prea multă băutură. Unii se aruncară în mare sau se spintecară cu pumnalele. Într-o dimineaţă, Tamango ieşi din cetatea sa şi înaintă pînă la ciotacul catargului cel mare.

— Sclavi — zise el — duhul mi s-a arătat în vis şi mi-a dezvăluit mijloacele de a vă scăpa de aci pentru a vă întoarce în ţara voastră. Nerecunoştinţa voastră ar merita să vă părăsesc, dar mi-e milă de aceste femei şi de copiii care ţipă. Vă iert. Ascultaţi-mă.

Toţi negrii îl înconjurară, plecînd capul cu smerenie.

— Albii, singuri — urmă Tamango — cunosc cuvintele vrăjite care mînă aceste case mari de lemn. Dar putem duce după voia noastră aceste bărci uşoare care seamănă cu cele din ţara noastră. Le arătă şalupa şi celelalte bărci de pe brick. Le încărcăm cu merinde, ne urcăm în ele şi vîslim încotro suflă vîntul. Stăpînul meu şi al vostru îl va face să bată spre ţara noastră.

L-au crezut. Încercare mai nesăbuită nu se putea. Fără să cunoască folosirea busolei şi sub un cer necunoscut, nu puteau decît să rătăcească la întîmplare. După credinţa lui îşi închipuia că vîslind tot înainte, pînă la urmă va da de un ţărm locuit de negri, căci negrii stăpînesc pămîntul, pe cînd albii trăiesc pe vase. Auzise asta de la maică-sa. Curînd totul fu gata pentru îmbarcare ; dar numai şalupa şi o singură barcă au fost găsite în stare de a fi întrebuinţate. Era prea puţin pentru a primi circa optzeci de negri rămaşi în viaţă. Au trebuit să părăsească

toţi răniţii şi bolnavii. Cei mai mulţi se rugară să fie uciși înainte de despărţire. Cele două bărci, coborîte pe valuri cu multă trudă şi peste măsură de încărcate, părăsiră vasul pe o mare agitată care la tot momentul amenința să-i înghită. Barca se îndepărtă cea dintîi. Tamango împreună cu Ayché luară loc în şalupă, care, cu mult mai grea şi încărcată, rămînea foarte în urmă. Se mai auzeau încă jalnicele ţipete ale cîtorva nenorociţi părăsiţi pe bordul brickului, cînd un val mai puternic izbi şalupa pieziş şi o umplu cu apă. În mai puţin de un minut se scufundă. Din barcă se văzu prăpădul şi cu puteri îndoite vîslaşii se îndepărtară de teamă să nu se mai încarce cu cîţiva naufragiaţi. Aproape toţi cei din şalupă se înecară. Vreo doisprezece numai au putut ajunge pînă la vas. Printre aceştia erau Tamango şi Ayché. La soare-apune, văzură barca mistuindu-se în zare, dar ce s-a ales din ea, nu se ştie.

De ce-aş mai plictisi oare cititorul prin descrierea dezgustătoare a chinurilor foamei ? Pe un spaţiu îngust, circa douăzeci de paşi, cînd zgîlţîiţi de marea furtunoasă, cînd arşi de soarele dogoritor, se ciorovăiau zilnic pe nişte biete resturi de mîncare. Fiecare fărîmă de pesmet se dobîndea prin luptă şi cel slab pierea nu răpus, dar lăsat să moară de cel tare. După cîteva zile, pe bordul brickului „Espérance", nu mai rămăseseră în viaţă decît Tamango şi Ayché.

. . . . . .

Într-o noapte marea era agitată, vîntul bătea cu putere, iar bezna era atît de adîncă încît de la pupa nu vedeai prora navei. Ayché era culcată pe un mindir în cabina căpitanului şi Tamango şedea la

picioarele ei. Amîndoi tăceau de o bună bucată de vreme.

— Tamango ! exclamă, în sfîrşit, Ayché — tot ce înduri, din cauza mea înduri.

— Nu sufăr — răspunse el răstit.

Şi aruncă pe mindir, lîngă femeie, jumătatea unui pesmet care îi rămăsese.

— Păstrează-l pentru tine — îi zise ea, respingînd cu blîndeţe pesmetul — nu mai mi-e foame. De altfel, de ce să mănînc ? Oare nu mi-a sunat ceasul ?

Tamango se ridică fără să răspundă, se urcă clătinîndu-se pe punte şi se aşeză la piciorul catargului retezat. Cu capul în piept fluiera cîntecul neamului său. Deodată, acoperind zgomotul vîntului şi al mării se auzi un strigăt puternic : apăru o lumină. Auzi alte ţipete şi un vas mare şi negru trecu ca o năluca pe lîngă al său ; atît de aproape, încît vergile îi trecură deasupra capului. Nu văzu decît două feţe luminate de un felinar agăţat de catarg. Oamenii mai scoaseră un strigăt şi pe dată nava lor dusă de furtună se topi în întuneric. Fără îndoială că oamenii de cart zăriseră vasul naufragiat ; dar furtuna i-a împiedicat să manevreze. O clipă mai tîrziu, Tamango văzu flacăra unui tun şi auzi bubuitura exploziei, apoi văzu flacăra altui tun dar nu auzi nici un zgomot ; apoi nu mai văzu nimic. A doua zi nici o velă nu se vedea în zare. Tamango se culcă pe mindirul lui şi închise ochii. Femeia lui, Ayché, murise în noaptea aceea.

. . . . . .

. . . . . .

Nu mai ştiu cît timp a trecut pînă cînd o fregată engleză, „Bellona", zări un vas cu catargele rupte şi în aparenţă părăsit de echipajul său. Fiind

abordat de o şalupă, a fost găsită o negresă moartă şi un negru atît de uscat şi slăbit încît părea o mumie. Era fără cunoştinţă, dar mai avea un suflu de viaţă. Chirurgul îl luă în primire, îi dădu îngrijiri, şi cînd „Bellona" sosi la Kingston, Tamango era perfect sănătos. I se ceru să-şi spună povestea. A spus ceea ce ştia. Plantatorii din insulă cereau să fie spînzurat ca negru rebel, dar guvernatorul, care era omenos, îi luă partea, găsind că purtarea lui a fost îndreptăţită de vreme ce nu făcuse, la urma urmelor, decît să uzeze de dreptul de legitimă apărare, cei pe care îi omorîse nefiind decît francezi. A fost tratat ca orice negru prins pe bordul unui vas negrier confiscat. I s-a dat libertatea, adică a fost pus să muncească pentru stăpînire ; dar avea şase parale pe zi şi hrană. Era un bărbat foarte arătos. Colonelul din regimentul 75 îl văzu şi îl luă în muzica regimentului ca cimbalier. A învăţat puţină engleză, dar nu vorbea niciodată. În schimb bea afară din cale rom şi tafia [1]. A murit la spital de o congestie pulmonară.

1829

[1] Băutură alcoolică extrasă din trestie-de-zahăr.

Zagala, mas que las flores
Blanca, rubia y ojos verdes,
Si piensas seguir amores
Piérdete bien, pues te pierdes. [1]

CALDERON

Julie de Chaverny era măritată de vreo șase ani și de aproape cinci ani și șase luni și-a dat seama nu numai de imposibilitatea de a-și iubi bărbatul, dar chiar de greutatea de a avea oarecare stimă pentru el.

Bărbatul acesta nu era nici mojic, nici brutal, nici prost. Poate că era, totuși, în el cîte ceva din toate astea. Cercetîndu-și amintirile, ar fi putut descoperi că pe vremuri îl găsise plăcut; acum, însă, o plictisea. Totul i se părea respingător la el. Felul lui de a mînca, de a-și lua cafeaua, de a vorbi: toate îi călcau pe nervi. Nu se vedeau și nu-și vorbeau decît în timpul mesei; dar cinau împreună de mai multe ori pe săptămînă și era destul pentru a întreține aversiunea Juliei.

Cît despre Chaverny, era un bărbat destul de bine, puțin prea gras pentru vîrsta lui, cu tenul proaspăt, sangvin, și care, prin firea lui, nu era încercat de acele vagi neliniști care frămîntă adesea oamenii cu imaginație. Era adînc încredințat

[1] *Blondă copilă cu ochii verzi*
Cercată de-a dragostei nadă,
Chiar dac-ar fi prin ea să te pierzi,
Tu lasă-te dragostei pradă (l. span.)

că femeia lui are pentru el o duioasă prietenie (era prea filozof pentru a se crede iubit ca în prima zi a căsătoriei) şi această convingere nu-i ţinea nici cald, nici rece ; s-ar fi împăcat la fel şi cu contrarul. Servise mai mulţi ani într-un regiment de cavalerie ; dar, moştenind o avere însemnată, i se urîse cu viaţa de garnizoană, îşi dăduse demisia şi se însurase. S-ar părea că-i destul de greu să explici căsătoria a două persoane care nu aveau nici o idee comună. Pe de o parte, bunicii şi îndatoritori dintre aceia, care ca Phrosine [1] ar fi în stare să căsătorească republica Veneţiei cu Sultanul, şi-au dat multă osteneală pentru tocmeala daraverilor băneşti. Pe de altă parte, Chaverny făcea parte dintr-o familie bună ; pe atunci nu era prea gras ; era vesel de felul lui, fiind, ceea ce se cheamă în toată puterea cuvîntului, un *băiat bun*. Juliei îi făcea plăcere să-l vadă la mama ei, pentru că o făcea să rîdă povestindu-i întîmplări de la regiment, de un haz care nu era totdeauna de bun gust. Îl găsea plăcut pentru că dansa cu ea la toate balurile şi pentru că găsea întotdeauna temeiuri serioase care s-o înduplece pe mama Juliei să stea tîrziu, să meargă la spectacole sau la Bois-de-Boulogne. În fine, Julie îl socotea un erou, pentru că se bătuse cu cinste de două sau de trei ori în duel. Dar ceea ce a desăvîrşit izbînda lui Chaverny a fost descrierea unei trăsuri pe care o arvunise de porunceală după un plan al lui şi în care urma s-o plimbe el însuşi pe Julie, în ziua cînd se va învoi să-i acorde mîna. După cîteva luni de căsnicie, toate însuşirile frumoase ale lui Chaverny îşi pierduseră mult din preţ. Nu mai dansa cu soţia lui, asta se înţelege de la sine. Snoavele

[1] E vorba de Phrosine din *Avarul* de Molière.

hazlii le povestise pe toate de trei sau patru ori. Acum spunea că balurile se prelungesc prea mult. Căsca la teatru, iar obiceiul de a te găti seara i se părea o corvoadă de nesuferit. Cusurul lui de căpetenie era lenea ; dacă ar fi căutat să placă, poate că ar fi izbutit ; dar constrîngerea îi părea un chin : în asta era la fel cu aproape toţi oamenii graşi. În societate i se ura, pentru că nu eşti bine primit decît în proporţie cu sforţările pe care le faci pentru a plăcea. Prefera veselia zgomotoasă celor mai alese distracţii ; căci, pentru a se pune în valoare faţă de persoanele pe gustul său, nu trebuia decît să-şi dea osteneala să răcnească mai tare ca ceilalţi, ceea ce nu era greu cu plămîni atît de zdraveni ca ai lui. În afară de asta, se fălea că poate bea mai mult vin de Champagne decît orice alt muritor de rînd şi sări cu calul o barieră de patru picioare, fără greş. Se bucura, prin urmare, de o preţuire dobîndită pe bună dreptate faţă de acele făpturi greu de definit, numite tineri, de care gem bulevardele noastre către ceasurile cinci seara. Vînătorile, plimbările la ţară, cursele, dineurile şi supeurile între holtei erau căutate de el cu rîvnă. De douăzeci de ori pe zi spunea că e cel mai fericit dintre oameni ; auzindu-l, Julie îşi ridica de fiecare dată privirile la cer şi gurița ei lua o negrăită expresie de dispreţ. Pricepe oricine că frumoasă şi tînără cum era, trebuie să fi fost copleşită de omagii foarte interesate. Dar, pe lîngă ocrotirea mamei, femeie prudentă foarte, trufia, care era cusurul ei, o pusese pînă atunci la adăpost împotriva lumeştilor ispite. De altfel, dezamăgirea care a urmat căsătoriei, înzestrînd-o cu un soi de experienţă, a făcut-o să nu-şi piardă capul cu uşurinţă. Era mîndră de a se vedea compătimită în

societate şi dată pildă ca model de resemnare. Cu toate astea era aproape fericită, căci nu iubea pe nimeni şi bărbatul ei îi dădea deplină libertate să facă ce vrea. Cochetăria ei (şi trebuie să mărturisim că îi cam plăcea să dea în vileag că bărbatul ei nu-şi dă seamă de tezaurul pe care-l stăpîneşte), cochetăria ei, cu totul firească, întocmai ca aceea a unui copil, se potrivea de minune cu o anumită sfială dispreţuitoare, care nu era spăşenie. Ştia, în fine, să fie îndatoritoare cu toată lumea, dar cu toată lumea la fel. Bîrfeala nu putea găsi nimic de zis împotrivă-i.

II

Cei doi soţi luaseră masa la doamna de Lussan, mama Juliei, care urma să plece la Nisa. Chaverny, care se plictisea de moarte la soacra lui, a fost silit să-şi petreacă seara la ea, cu toată dorinţa de a se duce să-şi regăsească prietenii pe bulevard. După ce a luat masa, s-a aşezat pe o canapea odihnitoare şi a stat două ceasuri fără să scoată o vorbă. Motivul era simplu : dormea, cuviincios de altfel, aşezat, cu capul aplecat într-o parte, ca şi cum ar fi urmărit cu atenţie convorbirea ; ba se trezea chiar, din cînd în cînd, şi arunca şi el cîte o vorbă.

Pe urmă, a trebuit să se aşeze la o masă de *whist*, joc pe care nu-l putea suferi, pentru că cere oarecare încordare. Toate acestea l-au făcut să întîrzie. Sunase unsprezece jumătate. Chaverny nu avea nimic pus la cale pentru acea seară ; nu-l tăia capul ce să facă. În timp ce se afla în această cum-

pănă, trăsura lui trăsese la scară. Dacă s-ar fi înapoiat acasă, trebuia să-şi ia şi soţia cu el. Perspectiva unui *tête-à-tête* de douăzeci de minute îl înspăimînta ; dar nu avea havane în buzunar şi dorinţa de a începe o cutie pe care o primise de la Le Hâvre, chiar în momentul în care ieşise să se ducă la masă, îl ispitea foarte. Se resemnă.

Pe cînd îşi acoperea soţia cu şalul ei, nu-şi putu reţine un surîs, văzîndu-se într-o oglindă împlinind astfel îndatoririle unui soţ de opt zile. Îşi privi totodată soţia, pe care de abia o luase în seamă. În acea seară i se păru mai frumoasă ca de obicei : de aceea întîrzie un răstimp să-i potrivească şalul pe umeri. Julie era tot atît de nemulţumită ca şi el de *tête-à-tête*-ul conjugal care o aştepta. Gura-i făcea o mică strîmbătură îmbufnată şi sprîncenele ei arcuite i se apropiau fără voie. Toate astea dădeau feţei ei o înfăţişare atît de atrăgătoare că pînă şi pe un soţ nu-l putea lăsa nepăsător. Ochii lor se întîlniră în oglindă în răstimpul de care am pomenit. Şi unul şi altul fură stingheriţi. Pentru a ieşi din încurcătură, Chaverny sărută surîzînd mîna pe care soţia lui o ridicase pentru a-şi potrivi şalul.

— Cum se iubesc ! spuse în şoaptă doamna de Lussan căreia îi scăpase atît recele dispreţ al femeii, cît şi aerul de nepăsare al bărbatului.

Aşezaţi amîndoi în trăsura lor şi aproape atingîndu-se, au început prin a sta un răstimp fără să-şi vorbească. Chaverny îşi dădea bine seama că ar fi fost potrivit să spună ceva, dar nimic nu-i venea în minte. Julie, la rîndul ei, păstra o tăcere care nu-l încuraja. După ce căscă de trei-patru ori, se ruşină el însuşi de el şi la cel din urmă căscat se crezu dator să-i ceară iertare soţiei sale.

— Serata a ţinut mult, făcu el, pentru a se dezvinovăţi.

Julie nu văzu în această frază decît intenţia de a critica seratele mamei ei şi de a-i spune ceva neplăcut. De multă vreme luase obiceiul de a înlătura orice explicaţie cu bărbatul ei; continuă deci să tacă.

Chaverny, care în acea seară simţea că, fără voia lui, are chef de vorbă, urmă după două minute:

— Am mîncat bine astăzi; dar trebuie să-ţi spun că şampania mamei domniei-tale e prea dulceagă.

— Cum? întrebă Julie, întorcînd cu lehamite capul spre el şi prefăcîndu-se că n-a auzit nimic.

— Spuneam că şampania mamei domniei-tale e prea dulceagă. Am uitat să i-o spun. E lucru de mirare, dar lumea crede că e uşor să alegi şampanie. Ei bine, nimic nu-i mai greu. Sînt douăzeci de calităţi de şampanie proastă şi numai una este bună.

— A!...

Şi Julie, după ce acordase politeţii această interjecţie, întoarse capul şi privi prin portiera din dreptul ei. Chaverny se răsturnă pe spate şi îşi aşeză picioarele pe perna din faţă a caretei, puţin mofluz de faptul că femeia lui se vădea atît de nepăsătoare la toate ostenelile pe care şi le dădea pentru a intra în vorbă.

Cu toate astea, după ce mai căscă de două-trei ori, urmă, apropiindu-se de Julie:

— Ai o rochie care te prinde de minune, Julie. Unde ai cumpărat-o?

„Vrea, fără îndoială, să cumpere una la fel amantei lui" — gîndi Julie.

— De la Berty — răspunse ea, zîmbind uşor.

— De ce rîzi ? întrebă Chaverny, trăgîndu-şi picioarele de pe pernă şi apropiindu-se mai mult. În acelaşi timp luă o mînecă a rochiei şi o pipăi cam în felul lui Tartuffe.

— Rîd — spuse Julie — văzînd că observi cum sînt îmbrăcată. Bagă de seamă, îmi mototoleşti mînecile. Şi îşi retrase mîneca din mîna lui Chaverny.

— Te încredinţez că dau o mare atenţie rochiilor matale şi că, mai ales, îţi admir gustul. Deunăzi, pe cuvînt, îi vorbeam de asta unei... femei care se îmbracă întotdeauna prost... măcar că cheltuieşte înspăimîntător cu îmbrăcămintea... Ar ruina... Îi spuneam... Te dădeam pildă...

Julie se desfăta de încurcătura lui şi nu încerca să i-o curme întrerupîndu-l.

— Caii matale sînt foarte proşti. Nu merg ! Va trebui să ţi-i schimb spuse Chaverny, cu totul încurcat.

Tot restul drumului convorbirea lîncezi ; şi unul şi celălalt se mărgineau să-şi răspundă.

Cei doi soţi ajunseră, în fine, în strada... şi se despărţiră urîndu-şi noapte bună. Julie începea să se dezbrace şi camerista ei, nu ştiu de ce, tocmai plecase, cînd uşa iatacului se deschise destul de brusc şi Chaverny intră. Julie îşi acoperi în pripă umerii.

— Iartă-mă — spuse el — mi-ar trebui, ca să adorm, ultimul volum de Scott. Nu-i *Quentin Durward ?*

— Trebuie să fie la dumneata — răspunse Julie — aici nu-s cărţi.

Chaverny îşi contempla femeia în această semidezordine atît de prielnică frumuseţii ei. O găsea picantă, pentru a mă sluji de una din acele expresii

pe care le detest. „În adevăr, e o femeie foarte frumoasă“ — îşi spuse el. Şi rămase locului, nemişcat, înaintea ei, fără să scoată o vorbă, cu sfeşnicul în mînă. Julie, şi ea în picioare în faţa lui, îşi mototolea boneta şi părea că aşteaptă cu nerăbdare s-o lase singură.

— Să mă ia dracu, dar eşti încîntătoare în astă-seară ! exclamă Chaverny înaintînd un pas şi punînd jos sfeşnicul. Ce mult îmi plac femeile cu părul în dezordine !

Pe cînd vorbea, apucă cu mîna lungile cosiţe de păr care acopereau umerii Juliei şi îi cuprinse drăgăstos mijlocul.

— O, Doamne, miroşi înspăimîntător a tutun ! exclamă Julie îndepărtîndu-se. Lasă-mi părul în pace, ai să mi-l îmbibi cu mirosul ăsta nesuferit.

— Mofturi ! spui asta aşa, într-o doară şi pentru că ştii că fumez cîteodată. Nu fă atîtea nazuri, micuţa mea.

Nu se putu desface destul de repede din braţele lui ca să se poată feri de un sărut pe umăr.

Din fericire pentru Julie, camerista se înapoie ; căci nu e nimic mai odios pentru o femeie decît aceste dezmierdări pe care e aproape tot atît de ridicol să le refuze pe cît să le primească.

— Marie — spuse doamna de Chaverny — talia rochiei mele albastre e cu mult prea lungă. Am văzut-o astăzi pe doamna de Begy, care are întotdeauna un gust desăvîrşit ; corsajul ei era cu siguranţă cu două lăţimi de deget mai scurt. Uite, fă imediat o cută cu bolduri să vedem cum o să arate.

Acum se statornici între cameristă şi stăpînă un dialog dintre cele mai interesante asupra dimensiunilor precise pe care trebuie să le aibă un corsaj. Julie ştia bine că Chaverny nu ura nimic

mai mult decît să audă vorbindu-se de modă şi că o să-l pună pe fugă. De aceea, după cinci minute de du-te-vino, Chaverny, văzînd că Julie nu se ocupă decît de corsajul ei, căscă înspăimîntător, îşi reluă sfeşnicul şi ieşi, de data asta fără să mai revină.

III

Maiorul Perrin era aşezat în faţa unei măsuţe şi citea cu atenţie. Redingota lui vajnic periată, boneta de mică ţinută şi mai ales înţepeneala bătoasă a pieptului, învederau ostaşul de meserie. Totul era curat în camera lui, cît se poate de simplu. Pe măsuţă erau o călimară şi două pene gata ascuţite lîngă un caiet cu hîrtie de scris din care, de cel puţin un an nu se întrebuinţase o foaie. Dar dacă maiorul Perrin nu scria, în schimb citea mult. Citea atunci *Lettres persanes* [1] fumîndu-şi pipa de spumă de mare, şi aceste două îndeletniciri îi cereau într-atît întreaga atenţie, încît nu-şi dădu seama numaidecît că maiorul de Chateaufort intrase în cameră. Era un tînăr ofiţer din regimentul său, cu figură încîntătoare, deosebit de plăcut, un pic încrezut, foarte proteguit de ministrul de război, într-un cuvînt opusul maiorului Perrin, sub aproape toate raporturile. Totuşi, nu ştiu de ce, erau prieteni şi se vedeau în fiecare zi. Chateaufort îl bătu pe umăr pe maiorul Perrin. Acesta

[1] *Scrisori persane*, scriere satirică aparţinînd scriitorului francez *Charles de Secondat*, baron *de la Brède*, cunoscut sub numele de *Montesquieu* (1689—1755).

întoarse capul fără să-şi lase pipa. Prima lui expresie, văzîndu-şi prietenul, a fost de bucurie ; a doua de regret, vrednicul om ! pentru că îşi va întrerupe lectura ; a treia arăta că s-a împăcat cu soarta şi că va face pe cît îi va sta în putinţă mai bine onorurile apartamentului său. Îşi scotoci buzunarul pentru a căuta o cheie care deschidea un dulap unde era închisă o preţioasă cutie de ţigări de foi, din care maiorul nu fuma şi pe care le dădea una cîte una prietenului său ; dar Chateaufort, care îl văzuse de o sută de ori făcînd acelaşi gest, protestă :

— Astîmpără-te odată, papa Perrin, păstrează-ţi ţigările ; am şi eu la mine. Apoi, scoţînd dintr-un elegant toc din Mexic o ţigară de culoarea scorţişoarei, bine subţiată la amîndouă capetele, o aprinse şi se tolăni pe o canapeluţă de care maiorul Perrin nu se slujea niciodată, cu capul pe o pernă şi cu picioarele pe speteaza din capătul celălalt. Chateaufort începu prin a se învălui într-un nor de fum, în timp ce, cu ochii închişi, părea să cugete temeinic la ceea ce avea de spus. Faţa lui strălucea de mulţumire şi părea că ascunde anevoie în pieptul lui o taină pe care ardea de dorinţa s-o lase ghicită. Maiorul Perrin, după ce-şi aşează scaunul în faţa canapelei, fumă un răstimp, în tăcere ; pe urmă, cum Chateaufort nu se grăbea să vorbească, îi spuse :

— Ce mai face Ourika ?

Era vorba de o iapă neagră pe care Chateaufort o cam istovise şi care era ameninţată de tignafes.

— Foarte bine — spuse Chateaufort, care nu ascultase întrebarea. Perrin ! izbucni el întinzînd spre dînsul piciorul care se odihnea pe speteaza canapelei — îţi dai seamă că eşti fericit avîndu-mă prieten ?

Bătrînul maior cerceta în el însuşi care-s foloasele pe care i le-a înlesnit cunoştinţa lui Chateaufort şi nu găsea nimic altceva decît dania cîtorva cărţi de Kanaster şi cîteva zile de consemn în cameră, pentru a se fi amestecat într-un duel în care Chateaufort jucase primul rol. Prietenul lui îi dădea, ce-i drept, numeroase dovezi de încredere. Chateaufort i se adresa întotdeauna lui pentru a-i ţine locul cînd era de serviciu sau cînd avea nevoie de un martor.

Chateaufort nu-l lăsă mult cu gîndurile lui şi-i întinse o scrisorică scrisă pe hîrtie englezească satinată, cu o scriitură măruntă şi lăbărţată.

Maiorul Perrin făcu o strîmbătură, care la el înlocuia surîsul. Văzuse ades asemenea scrisori satinate şi astfel de scriitură, adresate prietenului său.

— Ţine — îi spuse acesta — citeşte. Mie îmi datorezi asta.

Perrin citi cele ce urmează :

Ai fi foarte amabil, iubite domn, venind să iei masa la noi. Domnul de Chaverny s-ar fi înfăţişat în persoană să te poftească, dar a fost obligat să se ducă la o vînătoare. Nu ştiu adresa domnului maior Perrin, aşa că nu pot să-i scriu pentru a-l ruga să te întovărăşească. M-ai făcut foarte nerăbdătoare să-l cunosc şi-ţi voi rămîne de două ori îndatorată dacă mi-l vei aduce.

Julie de Chaverny

P.S. Îţi mulţumesc mult pentru muzica pe care te-ai ostenit s-o copiezi pentru mine. E încîntătoare şi trebuie, ca întotdeauna, să-ţi admir gustul. Nu mai vii la joile noastre?! Ştii totuşi ce plăcere ne face să te revedem.

— Frumoasă scriitură, dar prea fină — spuse Perrin terminînd. Dar, pe Dumnezeul meu, dineul ei îmi stîrneşte dinainte căscatul, pentru că trebuie

să te pui la ciorapi de mătase şi să te abţii de la fumat după masă.

— În adevăr, mare nenorocire! Să preferi cea mai frumoasă femeie din Paris unei pipe!... Dar ceea ce admir la dumneata, e ingratitudinea. Nici nu-mi mulţumeşti măcar pentru fericirea pe care mi-o datorezi.

— Să-ţi mulţumesc?! Dar nu domniei-tale sînt obligat pentru acest dineu... dacă există obligaţie.

— Dar cui?

— Lui Chaverny, care a fost căpitan la noi. I-o fi spus neveste-si: „Pofteşte-l pe Perrin, e băiat bun". Cum poţi crede că o femeie frumoasă pe care n-am văzut-o decît o dată, să invite un veteran ca mine?

Chateaufort zîmbi privindu-se în oglinda foarte îngustă care împodobea camera maiorului.

— Nu eşti perspicace astăzi, papa Perrin. Reciteşte biletul şi vei găsi poate ceva care ţi-a scăpat.

Maiorul întoarse biletul pe o parte şi pe alta şi nu văzu nimic.

— Cum, bătrîne dragon — izbucni Chateaufort — nu vezi că te invită ca să-mi facă plăcere, numai pentru a-mi dovedi că face caz de amicii mei?!... că vrea să-mi dea o probă... de...

— De ce?

— De... ştii bine de ce.

— Că te iubeşte? întrebă maiorul cu neîncredere.

Chateaufort fluieră fără să răspundă.

— Aşadar, e îndrăgostită de dumneata?

Chateaufort fluiera mereu.

— Ţi-a mărturisit-o?

— Dar... asta se vede, pare-mi-se.

— Cum ?... În scrisoarea asta ?

— Fără îndoială.

Îi venise rîndul lui Perrin să fluiere. Fluieratul lui era tot atît de semnificativ ca faimosul *Lilibulero* al unchiului meu Toby [1].

— Ce spui ? sări Chateaufort smulgînd scrisoarea din mîinile lui Perrin — nu-ţi dai seama de toată duioşia... da, duioşia din ea ? Ce ai de zis de asta : *„Iubite domn ?“* Ţine seamă că în alt bilet îmi scria : *„Domnule“*, pur şi simplu. *„Îţi voi rămîne de două ori îndatorată“*, asta-i pozitiv. Şi, după cum vezi, sînt două cuvinte şterse : *„o mie“* ; voia să pună *„o mie de salutări amicale“*, dar n-a îndrăznit ; *„o mie de complimente“*, nu era destul... Nu şi-a terminat biletul... O, bătrînul meu prieten, poţi crede oare ca o femeie de neam ca doamna de Chaverny să sară de gîtul servului dumitale cum ar face o fîşneaţă oarecare ?... Scrisoarea, ţi-o spun eu, e încîntătoare şi doar orb să fii ca să nu vezi în ea pasiunea... Şi de mustrarea de la sfîrşit, pentru că am lipsit într-o singură joi, ce ai de zis ?

— Biată femeie ! exclamă Perrin — nu te îndrăgosti de ăsta : ai să te căieşti foarte repede.

Chateaufort nu luă în seamă prozopopeea prietenului său. Spuse cu un ton scăzut şi insinuant :

— Ştii, dragul meu, că ai putea să-mi faci un mare serviciu ?

— Cum ?

— Trebuie să mă ajuţi în afacerea asta. Ştiu că bărbatul ei se poartă foarte rău cu ea — e un animal care o face să sufere... l-ai cunoscut doar, Perrin ;

[1] Aluzie la cîntecul favorit al unchiului Toby, personaj din romanul *Tristram Shandy* de Sterne, una dintre cărţile preferate ale lui Mérimée (n. ed. franceze).

spune-i soţiei lui că e brutal, că-i un om cu faimă foarte proastă...

— O !

— Un berbant... o ştii. Cînd era la regiment avea ibovnice ; şi ce ibovnice ! Spune-le toate astea neveste-si.

— O ! cum să-i spun asta ? Între copac şi scoarţă...

— Doamne ! Într-un anumit fel totul se poate spune !... Dar, mai ales, vorbeşte-i bine de mine.

— Cît despre asta, e mai uşor. Totuşi...

— Nu-i atît de uşor, crede-mă ; căci, dacă te-aş lăsa să vorbeşti, mi-ai face un elogiu care nu mi-ar veni la socoteală... Spune-i că *de o vreme-ncoace* ai băgat de seamă că sînt trist, că nu vorbesc, că nu mănînc...

— Asta, ba ! izbucni Perrin într-un rîs puternic care dădea pipei lui mişcările cele mai caraghioase — nu voi fi niciodată în stare să spun asta doamnei de Chaverny. Nu mai departe decît ieri seară a trebuit aproape să fii dus pe sus de la masa pe care ne-au dat-o camarazii.

— O fi, dar e de prisos să-i povesteşti asta. E bine să ştie că sînt îndrăgostit de ea ; şi născocitorii ăştia de romane au băgat în capul femeilor că oamenii care beau şi mănîncă nu pot fi îndrăgostiţi.

— În ce mă priveşte, nimic pe lume nu mă poate face să-mi uit de mîncare şi băutură.

— Ei bine, dragul meu Perrin — spuse Chateaufort punîndu-şi pălăria şi potrivindu-şi buclele părului — atunci ne-am înţeles : joia viitoare vin să te iau ; pantofi şi ciorapi de mătase, ţinută de rigoare ! Nu uita mai ales să spui grozăvii despre soţ şi mult bine despre mine.

Ieşi, agitîndu-şi bastonaşul cu multă graţie, lăsîndu-l pe maiorul Perrin foarte preocupat de invitaţia pe care o primise şi încă şi mai perplex la gîndul ciorapilor de mătase şi a ţinutei de rigoare.

IV

Cum mai multe persoane invitate la doamna de Chaverny, s-au scuzat că nu pot veni, s-a brodit că dineul a fost oarecum trist. Aşezat alături de Julie, galant şi îndatoritor de felul lui, Chateaufort era foarte zelos s-o servească. Cît despre Chaverny, care făcuse dimineaţa o lungă plimbare călare, avea o poftă de mîncare uluitoare. Mînca şi bea în aşa fel că pînă şi bolnavilor le-ar fi stîrnit pofta de mîncare văzîndu-l. Maiorul Perrin îi ţinea hangul, turnîndu-i mereu de băut şi rîzînd să spargă sticlăria ori de cîte ori zgomotoasa veselie a gazdei îi oferea prilejul. Aflîndu-se din nou între militari, Chaverny şi-a regăsit pe dată buna dispoziţie şi obiceiurile de la regiment ; de altfel, nu s-a distins niciodată prin fineţea glumelor sale. Soţia lui vădea un înalt dispreţ la fiecare ieşire nelalocul ei ; se întorcea atunci către Chateaufort şi începea cu el o convorbire aparte, pentru a da impresia că nu aude lucruri care îi displăceau cu desăvîrşire.

Iată o probă a urbanităţii acestui soţ model. Către sfîrşitul mesei, venind vorba despre Operă, se discuta meritul relativ al mai multor dansatoare şi printre altele domnişoara... era foarte lăudată. Chateaufort supralicită lăudîndu-i mai ales drăgălăşenia, portul şi cuviincioasa ei înfăţişare.

Perrin, pe care Chateaufort îl dusese la Operă cu cîteva zile înainte şi care nu mai fusese afară de această singură dată, îşi amintea foarte bine de domnişoara...

— Nu e — zise el — fetiţa aceea în roz, care ţopăie ca un ied ?... De ale cărei pulpe vorbeai atît de mult, Chateaufort ?

— A, vorbeşti de pulpele ei ! sări Chaverny. Dar aveţi oare habar că dacă vorbiţi mult de ele vă veţi pune rău cu generalul vostru, ducele de J...? Bagă de seamă, camarade !

— Dar vreau să cred că nu-i chiar atît de gelos încît să pună oprelişte s-o priveşti prin binoclu.

— Dimpotrivă, e atît de mîndru de ele, ca şi cum le-ar fi descoperit el. Ce ai de zis, maior Perrin ?

— Nu mă pricep decît la picioare de cai — răspunse cu modestie bătrînul soldat.

— În adevăr sînt admirabile — reluă Chaverny — şi nu se află mai frumoase în tot Parisul decît ale...

Se opri şi începu să-şi răsucească mustaţa strengăreşte privindu-şi soţia care roşi pînă-n umeri.

— Decît ale domnişoarei D... întrerupse Chateaufort citînd o altă dansatoare.

— Nu — răspunse Chaverny cu tonul tragic al lui Hamlet — *priveşte-mi nevasta.*

Julie se împurpurase de indignare. Îi aruncă bărbatului ei o privire ca iuţeala fulgerului, dar în care se vădea şi dispreţ şi mînie. Străduindu-se apoi să se stăpînească, se întoarse, deodată, spre Chateaufort.

— Trebuie — spuse ea, c-o voce uşor tremurîndă — să studiem duetul din *Maonetto*. Cred că se potriveşte de minune glasului dumitale.

Chaverny nu-şi pierdea uşor cumpătul.

— Chateaufort — urmă el — știi că pe vremuri am vrut să iau tiparul pulpelor de care vorbesc? Dar nu mi s-a îngăduit niciodată.

Chateaufort, care simțea o foarte vie mulțumire în fața acestei impertinente destăinuiri, se făcu că nu aude și vorbi despre *Maonetto* cu doamna de Chaverny.

— Persoana de care vorbesc — urmă necruțătorul soț — se scandaliza de obicei cînd se spunea adevărul asupra acestui capitol, dar, în fond, nu se supăra de asta. Știi că pune pe furnizorul ei de ciorapi să-i ia măsura? Nevastă, nu te supăra... am vrut să zic *furnizoarea*. Și cînd am fost la Bruxelles, am luat cu mine trei pagini scrise de mîna ei, cuprinzînd instrucțiunile cele mai amănunțite pentru cumpărături de ciorapi.

Dar putea el să-i dea înainte mult și bine, Julie era hotărîtă să nu mai audă nimic. Pălăvrăgea cu Chateaufort vorbindu-i cu o prefăcută veselie, în timp ce drăgălașul ei surîs căuta să-l încredințeze că numai pe el îl ascultă. La rîndul lui, Chateaufort părea cu desăvîrșire absorbit de *Maonetto*, dar nu pierdea nici una din grosolăniile lui Chaverny.

După masă s-a făcut muzică și doamna de Chaverny a cîntat la pian cu Chateaufort. În momentul în care s-a deschis pianul, Chaverny dispăru. Se iviră noi oaspeți, fără ca asta să-l împiedice pe Chateaufort să-i vorbească Juliei în șoaptă și foarte des. La ieșire, îi declară lui Perrin că nu și-a pierdut seara și că treburile mergeau bine.

Lui Perrin i se părea foarte firesc ca un bărbat să vorbească de pulpele femeii lui; de aceea, cînd a ajuns în stradă cu Chateaufort i-a spus cu convingere:

— Cum te lasă inima să tulburi o căsnicie atît de potrivită? Își iubește atît de mult nevestica!

V

De o lună de zile Chaverny era foarte preocupat de ideea de a deveni gentilom-camerier. E lucru de mirare poate ca un bondoc trîndav şi ţinînd la tabieturile lui să rîvnească la o deşertăciune ; dar bunele temeiuri care să i-o îndreptăţească pe a lui, nu lipseau. „Înainte de toate — spunea el prietenilor — cheltuiesc prea mulţi bani cu lojile pe care le dau la femei. Avînd o sarcină la curte, am cîte loji vreau, fără să scot o leţcaie. Şi ştim noi bine cîte poţi dobîndi cu lojile. În afară de asta, îmi place mult vînătoarea : la vînătorile regale voi vîna ca pe moşia mea. În fine, acuma cînd nu mai am uniformă, nu mai ştiu cum să mă îmbrac pentru balurile prinţesei ; îmbrăcămintea de marchiz nu-mi place ; haina de gentilom al iatacului o să mă prindă foarte bine." Prin urmare, solicita. Ar fi dorit ca şi soţia lui să solicite, dar ea refuzase cu încăpăţînare, cu toate că avea mai multe prietene foarte puternice. Pentru că făcuse cîteva mici servicii ducelui de H... care avea pe-atunci mare trecere la curte, trăgea mari nădejdi. Prietenul lui, Chateaufort, care avea şi el foarte bune relaţii, îl servea cu un zel şi un devotament de care te-ai bucura şi domnia-ta poate, dacă ai fi bărbatul unei femei frumoase.

O împrejurare dădu afacerilor lui Chaverny o întorsătură prielnică, măcar că ar fi putut să aibă pentru el urmări funeste. Doamna de Chaverny îşi procurase, nu fără oarecare osteneală, o lojă la Operă într-o anumită zi de premieră. Loja era de şase locuri. Bărbatul ei, contrar obiceiului şi după vii mustrări, consimţise s-o întovărăşească. De fapt, Julie voia să-i ofere un loc lui Chateaufort şi dîn-

du-şi seama că nu se putea duce numai cu el la Operă, îşi silise bărbatul să vină la această reprezentaţie.

Îndată după primul act, Chaverny ieşi, lăsîndu-şi soţia între patru ochi cu prietenul ei. La început, amîndoi păstrară tăcerea şi o înfăţişare puţin silită : Julie, pentru că se simţea ea însăşi stingherită de cîtva timp, atunci cînd rămînea singură cu Chateaufort ; acesta, pentru că avea planurile lui şi găsea că se cuvine să pară mişcat. Aruncînd pe furiş o privire în sală, văzu cu plăcere mai multe binocluri de-ale cunoscuţilor îndreptate asupra lojii lor. Simţea o vie satisfacţie la gîndul că mai mulţi dintre prietenii lui îi invidiau fericirea pe care, după toate aparenţele, o socoteau mai mare decît era în realitate. Julie, după ce şi-a mirosit căţuia şi buchetul de mai multe ori, vorbi de căldură, de spectacol, de modă. Chateaufort asculta distrat, ofta, se frămînta pe scaun, o privea pe Julie şi iar ofta. Deodată, izbucni :

— Ce mult jinduiesc vremurile cavalerilor !

— Vremurile cavalerilor ? De ce ? întrebă Julie. Fără îndoială, pentru că ţi-ar sta bine în costum medieval.

— Prea mă crezi închipuit — spuse el cu amărăciune şi tristeţe în glas. Nu, regret acele vremuri... pentru că omul care se ştia vrednic... putea rîvni... la multe... În cele din urmă, nu era vorba decît să spinteci un uriaş pentru a fi pe placul unei doamne... Uite, vezi colosul acela mare de la balcon ? Aş vrea să-mi porunceşti să mă duc să-i smulg mustaţa, pentru a-mi îngădui apoi să-ţi spun trei mici cuvinte fără să te superi.

— Ce nebunie ! exclamă Julie, roşind pînă în albul ochilor, căci ghicise repede care erau cele trei

mici cuvinte. Dar priveşte rogu-te pe doamna de Saint-Hermine, decoltată la vîrsta ei şi în rochie de bal.

— Nu văd decît un lucru şi anume că nu vrei să mă asculţi şi e multă vreme de cînd îmi dau seama... Asta vrei, tac ; dar... adăugă el de abia şoptit şi suspinînd — m-ai înţeles...

— Îţi spun drept că nu — spuse Julie, cu răceală. Dar unde a plecat bărbatul meu ?

Un musafir se ivi la timp pentru a o scoate din impas. Chateaufort nu deschise gura. Era palid şi părea profund îndurerat. La plecarea musafirului, făcu cîteva observaţii lipsite de interes asupra spectacolului. Urmară lungi răstimpuri de tăcere.

Actul al doilea era gata să înceapă, cînd uşa lojii se deschise şi Chaverny apăru, întovărăşind o doamnă foarte frumoasă şi foarte gătită, cu magnifice pene roz în păr. Era urmat de ducele de H...

— Draga mea — îi spuse el soţiei — am găsit pe domnul duce şi pe doamna într-o îngrozitoare lojă de margine, din care nu se văd decorurile. Au binevoit să primească să ia loc în loja noastră.

Julie se înclină cu răceală ; ducele de H... îi displăcea. Ducele şi doamna cu pene roz se pierdeau în scuze şi se temeau să n-o deranjeze. Se iscă un freamăt şi o întrecere de mărinimie pentru a ocupa locurile. În timpul îmbulzelii care urmă, Chateaufort se aplecă la urechea Juliei şi-i şopti foarte încet şi foarte repede :

— Pentru Dumnezeu, nu te aşeza în faţă.

Foarte mirată, Julie rămase la locul ei. După ce s-au aşezat toţi, se întoarse spre Chateaufort şi îi ceru, cu o privire cam aspră, explicaţia acestei enigme. Stătea cu gîtul ţeapăn, cu buzele strînse ;

toată atitudinea lui vestea că e cum nu se poate mai nemulţumit. La drept vorbind, Julie tălmăcise destul de rău vorbele lui Chateaufort. Ea credea că voia să-i vorbească în şoaptă în timpul reprezentaţiei şi să-şi continue straniile discursuri, ceea ce i-ar fi fost cu neputinţă dacă ea ar fi stat în faţă. Cînd se uită din nou în sală, băgă de seamă că mai multe femei îşi îndreptau binoclurile spre lojă ; dar totdeauna se întîmplă aşa, la apariţia unei figuri noi. Se şuşotea, se surîdea ; dar ce era oare atît de neobişnuit ? La Operă lumea-i atît de provincială ! Noua venită se aplecă spre buchetul Juliei şi spuse cu un surîs fermecător :

— Aveţi un buchet superb, doamnă ! Sînt sigură, că în acest anotimp, trebuie să fi costat foarte mult : pe puţin zece franci. Dar, de bună seamă, l-aţi căpătat ! E un cadou, nu-i aşa ? Cucoanele nu-şi cumpără niciodată singure flori.

Julie căscă ochii mari şi nu pricepu cu ce soi de provincială are de-a face.

— Duce — spuse doamna cu o înfăţişare suferindă — nu mi-ai dăruit flori.

Chaverny zvîcni spre uşă. Ducele încercă să-l oprească, doamna de asemenea ; nu mai avea chef de buchet. Julie schimbă o privire cu Chateaufort. Voia să zică : îţi mulţumesc, dar e prea tîrziu. Cu toate acestea nu ghicise încă adevărul.

În tot timpul reprezentaţiei, doamna cu pene bătea cu degetele în contratimp şi vorbea despre muzică vrute şi nevrute. O chestiona pe Julie asupra preţului rochiei, a giuvaerelor, a cailor. Julie nu văzuse niciodată asemenea purtări. A tras concluzia că necunoscuta trebuie să fie o rudă de-a ducelui, sosită proaspăt din *basse Bretagne*. Cînd s-a înapoiat

Chaverny cu un buchet cu mult mai frumos decît al soţiei lui, admiraţia, mulţumirile şi scuzele nu mai conteniră.

— Domnule de Chaverny, nu sînt o ingrată — spuse aşa-zisa provincială, după o lungă tiradă — ca să ţi-o dovedesc, *fă-mă să mă gîndesc să-ţi făgăduiesc ceva*, cum zice Potier. Pe cuvînt, am să-ţi brodez o pungă, după ce oi termina-o pe aceea pe care i-am făgăduit-o ducelui.

În fine, spectacolul luă sfîrşit, spre marea mulţumire a Juliei, care nu se simţea în apele ei alături de ciudata vecină. Ducele îi oferi braţul ; Chaverny îl luă pe al celeilalte doamne. Întunecat şi nemulţumit, Chateaufort mergea în spatele Juliei, salutîndu-şi stînjenit cunoştinţele pe care le întîlnea pe scară.

Cîteva femei trecură pe lîngă dînşii. Julie le cunoştea din vedere. Un tînăr le vorbi în şoaptă rîzînd prosteşte ; cu o expresie de vie curiozitate, doamnele se uitară pe dată la Chaverny şi la soţia lui. Una din ele exclamă :

— E cu putinţă ?

Trăsura ducelui trase la scară ; o salută pe doamna de Chaverny, reînnoindu-i cu căldură toate mulţumirile pentru binevoitoarea ospitalitate. În acest timp Chaverny a ţinut să conducă necunoscuta pînă la trăsura ducelui aşa că Julie şi Chateaufort rămaseră singuri.

— Cine-i femeia asta ? întrebă Julie.

— N-ar trebui să ţi-o spun... e ceva cu totul neobişnuit !

— Cum aşa ?

— De altfel toţi cei care te cunosc ştiu bine ce trebuie să creadă... Dar Chaverny... N-aş fi crezut niciodată...

— Dar, în fine, ce este ? Pentru Dumnezeu, vorbeşte !

Chaverny se înapoia. Chateaufort răspunse cu glas scăzut :

— Amanta ducelui de H... doamna Melanie R...

— Doamne Dumnezeule — exclamă Julie privindu-l uluită pe Chateaufort — e cu neputinţă.

Chateaufort ridică din umeri şi întovărăşind-o pînă la trăsură adăugă :

— E tocmai ceea ce spuneau doamnele pe care le-am întîlnit pe scară. Cît despre ea, e o persoană cumsecade, în genul ei. Are nevoie de îngrijire, de atenţii... Are chiar un bărbat.

— Draga mea — spuse Chaverny cu glas zglobiu — n-ai nevoie de mine ca să te duc acasă. Noapte bună. Supez la duce.

Julie nu răspunse.

— Chateaufort — urmă Chaverny — vrei să vii cu mine la duce ? Eşti invitat, chiar acum mi-a spus. Ai fost remarcat. Ai plăcut, ştrengarule.

Chateaufort mulţumi cu răceală. O salută pe doamna de Chaverny, care, pe cînd îi pornea trăsura, îşi muşca cu înverşunare batista.

— Dragul meu — spuse Chaverny — cred c-ai să mă duci în gabrioleta dumitale pînă la uşa acestui infante.

— Cu plăcere — răspunse Chateaufort. Dar, apropo, bănuieşti că soţia dumitale şi-a dat seama pînă la urmă alături de cine a stat ?

— Imposibil.

— Nu te îndoi de asta. N-ai făcut bine ce-ai făcut.

— Fleacuri ! se prezintă foarte bine. Ş-apoi nu prea e cunoscută. Ducele o ia cu el pretutindeni.

VI

Doamna de Chaverny petrecu o noapte foarte agitată. Purtarea bărbatului ei la Operă punea vîrf tuturor vinovăţiilor şi i se părea că o despărţire imediată e de neînlăturat. Va avea a doua zi o explicaţie cu el şi-i va aduce la cunoştinţă hotărîrea ei de a nu mai trăi sub acelaşi acoperiş cu un om care a făcut-o de rîs cu atîta cruzime. Această explicaţie o înspăimînta, totuşi. Nu avusese niciodată o discuţie serioasă cu bărbatul ei. Pînă atunci nu-şi dăduse pe faţă nemulţumirea decît prin îmbufnări pe care Chaverny nu le lua în seamă ; căci, lăsînd soţiei lui deplină libertate, nu i-ar fi trecut niciodată prin minte că ea ar fi putut să-i refuze o îngăduinţă pe care el era gata, la nevoie, s-o întoarcă în folosul ei. Îi era frică mai ales să nu plîngă în mijlocul acestei explicaţii şi ca Chaverny să nu pună aceste lacrimi pe seama unui amor rănit. În acele clipe simţi mult lipsa mamei ei, care ar fi putut să-i dea un sfat bun sau să se însărcineze să rostească sentinţa de despărţenie. Toate aceste gînduri o descumpăniră şi era pe cale să adoarmă cînd luă, deodată, hotărîrea să se sfătuiască cu una din prietene care o ştia de copilă ; se putea bizui pe ea în ceea ce priveşte purtarea ei faţă de Chaverny.

În timp ce se lăsa pradă indignării, nu se putu împiedica să facă, fără să vrea anume, o paralelă între bărbatul ei şi Chateaufort. Necuviinţa nemăsurată a primului scotea în evidenţă delicateţea celuilalt şi recunoştea, nu fără oarecare plăcere, dar mustrîndu-se, totuşi, că de reputaţia ei era mai grijuliu curtezanul decît soţul. Această deosebire de caracter o silea să constate eleganţa manierelor lui Chateaufort şi înfăţişarea puţin distinsă a lui Chaverny. Îşi

vedea bărbatul cu pîntecul lui cam proeminent făcînd greoi pe îndatoritorul față de ibovnica ducelui de H... în timp ce Chateaufort, și mai respectuos ca de obicei, părea că se căznește să rețină în juru-i considerația pe care bărbatul ei ar fi putut s-o spulbere.

În fine, cum gîndurile ne duc departe fără voia noastră, nu o dată își închipui că se putea să rămînă văduvă și că atunci, fiind tînără, bogată, nimic nu se împotrivea să nu răsplătească legiuit iubirea statornică a tînărului șef de escadron. O încercare neizbutită nu dovedește nimic împotriva căsătoriei și dacă dragostea lui Chateaufort e adevărată... Alungă, însă, aceste gînduri care o făceau să roșească, făgăduindu-și ca pe viitor să fie mai rezervată în relațiile cu el.

S-a trezit cu o mare durere de cap și mult mai puțin hotărîtă ca în ajun să aibă o explicație hotărîtoare. N-a vrut să coboare la dejun, de frică să nu-și întîlnească bărbatul, a cerut ceaiul în odaie și a poruncit să-i vină trăsura pentru a se duce la doamna Lambert, prietena cu care voia să se sfătuiască. Doamna Lambert era atunci la moșia ei, la P...

Luîndu-și dejunul, deschise un ziar. Primul articol pe care și-a oprit privirea suna precum urmează: *„Domnul Darcy, prim-secretar al ambasadei Franței la Constantinopol, a sosit ieri la Paris, aducînd corespondență diplomatică. Tînărul diplomat a avut îndată după sosire o lungă întrevedere cu excelența-sa, domnul ministru de externe.“*

— Darcy la Paris! exclamă ea. O să-mi facă plăcere să-l văd. S-o fi umflat în pene? *„Tînărul diplomat“!* Darcy, tînăr diplomat! Nu se putu opri să nu rîdă singură în fața acestor vorbe: *„tînărul diplomat“*.

Acest Darcy venea pe vremuri foarte des la seratele doamnei de Lussan ; pe-atunci era ataşat la Ministerul de Externe. A părăsit Parisul cu puţin înainte de căsătoria Juliei, care, de atunci, nu l-a mai revăzut. Ştia numai că a călătorit mult şi că a înaintat repede.

Avea încă ziarul în mînă, cînd a intrat soţul ei. Părea cît se poate de bine dispus. La vederea lui, se ridică să iasă ; dar, cum pentru a trece în camera de toaletă ar fi trebuit să treacă pe lîngă el, rămase locului, însă atît de tulburată, încît mîna ei, sprijinită de masa de ceai, făcea să tremure vădit tava cu porţelanuri.

— Draga mea — spuse Chaverny — vin să-ţi spun adio pentru cîteva zile. Mă duc la vînătoare, la ducele de H... Trebuie să-ţi spun că e încîntat de ospitalitatea de ieri seară. Treburile mele stau bine ; mi-a făgăduit să-i vorbească regelui cît se poate de stăruitor.

Julie pălea şi roşea pe rînd ascultîndu-l.

— Domnul duce de H... îţi datoreşte asta... spuse ea cu glas tremurător. Asta-i floare la ureche faţă de cineva care îşi compromite soţia în felul cel mai scandalos cu ibovnicele protectorului său.

Apoi, făcînd o sforţare disperată, străbătu încăperea cu pas maiestuos şi intră în cabinetul ei de toaletă, trîntind uşa.

Chaverny rămase o clipă mofluz, cu capul în pămînt.

— De unde dracu ştie asta ? se întrebă el. La urma urmei, ce-are a face ? Ceea ce-i făcut e bun făcut.

Şi cum nu-i sta în obicei să întîrzie asupra unei idei neplăcute, făcu o piruetă, luă o bucăţică de zahăr din zaharniţă şi, cu gura plină, strigă cameristei care intra :

— Spune-i doamnei că voi sta patru-cinci zile la ducele de H... şi că am să-i trimit vînat.

Ieşi, cu gîndul numai la căprioarele şi fazanii pe care o să-i împuşte...

VII

Julie plecă la P... cu un spor de mînie împotriva bărbatului ei ; dar de data aceasta, motivul era uşurel. Luase, ca să se ducă la castelul ducelui de H... caleaşca nouă, lăsîndu-i soţiei sale o altă trăsură, care, după spusele vizitiului, avea nevoie de reparaţie.

Pe drum, doamna de Chaverny se pregătea să-i povestească doamnei Lambert păţania ei. Cu tot necazul, nu era nesimţitoare faţă de satisfacţia pe care i-o dă fiecărui narator o istorie bine povestită, şi-şi pregătea exorduri pentru povestirea ei, începînd-o cînd într-un fel, cînd în altul. Rezultatul a fost că a cercetat din nou gogomăniile bărbatului ei pe toate feţele şi că pica ce i-o purta spori şi mai mult.

Sînt, cum ştie fiecare, mai mult de patru poşte de la Paris la P... dar, oricît de lung să fi fost rechizitoriul doamnei de Chaverny, se înţelege că e cu neputinţă, pînă şi mîniei celei mai otrăvite să răsucească aceeaşi idee cale de patru poşte.

Sentimentelor violente pe care vinovăţia bărbatului ei i le inspira, veneau să li se alăture dulci şi melancolice aduceri aminte, mulţumită acelei stranii însuşiri a minţii omeneşti, de a uni laolaltă o imagine plăcută cu o senzaţie penibilă.

Aerul curat şi tare, figurile nepăsătoare ale trecătorilor o ajutau şi ele să se îndepărteze de gîndurile

ei dușmănoase. Își aminti scene din copilărie și zilele cînd se ducea să se plimbe la țară cu copiii de vîrsta ei. Își revedea colegele de școală ; se vedea la jocurile, la mesele lor. Își explica destăinuirile misterioase pe care le surprinsese la cele mari și nu se putea împiedica să nu surîdă gîndind la o seamă de mici semne care trădează atît de timpuriu instinctul cochetăriei la femei.

Pe urmă își înfățișa intrarea ei în societate. Dansa din nou la cele mai strălucite baluri pe care le-a văzut în anul care a urmat ieșirii ei de la școală. Celelalte baluri le uitase ; te saturi atît de repede... dar balurile acestea îi aminteau de bărbatul ei : „Ce nechibzuită eram — își zise ea. Cum de nu mi-am dat seama de la prima vedere că voi fi nenorocită cu el ?“ Toate bazaconiile, toate lingușirile de logodnic pe care bietul Chaverny i le îndrugase cu atîta încredere în sine, cu o lună înaintea nunții, erau cu îngrijire înregistrate în amintirea ei. În același timp, nu se putea împiedica să se gîndească la numeroșii admiratori pe care căsătoria ei i-a dus la deznădejde, ceea ce nu i-a împiedicat la rîndu-le să se căsătorească sau să se consoleze în alt chip, puține luni mai tîrziu : „Aș fi fost oare fericită cu un altul ? se întrebă ea. A... e desigur un prost ; dar e blajin și Amélie îl duce de nas. E lesne să înșghebi o viață cu un bărbat supus. B... are amante și nevastă-sa binevoiește să-și facă sînge rău. Dar altfel, e plin de atenții pentru ea... și n-aș cere mai mult. Tînărul conte de C... care citește mereu pamflete și care își dă atîta osteneală ca să ajungă într-o zi un bun deputat, ar fi poate un bărbat bun. Dar toți oamenii aceștia sînt plicticoși, urîți, proști...“

Pe cînd trecea astfel în revistă pe toți tinerii pe care îi cunoscuse ca domnișoară, numele lui Darcy se înfățișă închipuirii ei pentru a doua oară.

Darcy era pe vremuri în societatea doamnei de Lussan o ființă fără importanță, cu alte cuvinte se știa — mamele o știau — că averea lui nu-i îngăduie să se gîndească la fiicele lor. Cît pentru ele, nu era nimic în el care să le poată suci capul. De altfel, avea reputația unui om galant. Cam mizantrop și caustic, se simțea bine, singur bărbat, într-un cerc de domnișoare, să-și bată joc de metehnele și pretențiile celorlalți tineri. Cînd vorbea în șoaptă unei domnișoare, mamele nu se speriau, căci fetele lor rîdeau în gura mare, iar mamele acelora care aveau dinți frumoși spuneau chiar că Darcy e foarte amabil. O potrivire de gusturi și o frică reciprocă de talentul lor de a bîrfi a apropiat-o pe Julie de Darcy. După cîteva hărțuieli, au încheiat un tratat de pace, o alianță ofensivă și defensivă ; se cruțau mutual și erau totdeauna uniți pentru a-și forfeca cum se cuvine cunoscuții.

Într-o seară, Julie a fost rugată să cînte nu mai știu ce bucată. Avea glas frumos și o știa. Apropiindu-se de pian, înainte de a începe, îndreptă spre femei o privire cam trufașă, ca și cum ar fi vrut să le înfrunte. În acea seară însă, o oarecare indispoziție sau o nenorocită fatalitate îi secase aproape toate posibilitățile. Prima notă care a ieșit din acest gîtlej de obicei melodios se brodi să fie falsă. Julie se depărtă de pian și întorcîndu-se la locul ei nu se putu opri să nu privească bucuria răutăcioasă pe care cu greu o ascundeau tovarășele ei văzîndu-i trufia umilită. Pînă și bărbații păreau să-și înăbușe cu greu un surîs batjocoritor. De rușine și mînie își lăsă ochii în pămînt, rămînînd un răstimp fără să îndrăznească a-i ridica. Cînd și-a ridicat capul, cea dintîi figură prietenoasă pe care a întîlnit-o a fost

aceea a lui Darcy. Era palid şi în ochii lui se iviseră lacrimi ; părea mai mişcat de nenorocirea ei, decît ea însăşi. „Mă iubeşte ! îşi zise ea ; mă iubeşte cu adevărat." Noaptea, aproape n-a dormit, avînd mereu înaintea ochilor figura tristă a lui Darcy. Timp de două zile nu s-a gîndit decît la el şi la tainica pasiune pe care trebuie s-o fi nutrit pentru ea. Romanul îşi urma cursul, cînd doamna de Lussan găsi la ea o carte de vizită a domnului Darcy cu aceste litere : P.P.C. [1]

— Unde pleacă domnul Darcy ? întrebă Julie pe un tînăr pe care îl cunoştea.

— Unde pleacă ? N-o ştii ? La Constantinopol. Pleacă în noaptea asta în calitate de curier.

„Aşadar, nu mă iubeşte !" îşi zise ea. După opt zile Darcy era uitat. La rîndul lui, Darcy, care era pe atunci destul de romanţios, n-a uitat-o opt luni de zile pe Julie. Pentru a o dezvinovăţi şi pentru a explica uimitoarea diferenţă de statornicie, trebuie să ţinem seamă că Darcy vieţuia în mijlocul barbarilor, în timp ce Julie era la Paris, copleşită de omagii şi plăceri.

Oricum ar fi, şase sau şapte ani după despărţirea lor, Julie, în trăsura ei în drum spre P... îşi amintea expresia melancolică a lui Darcy în ziua în care ea cîntase atît de prost ; şi, dacă e nevoie s-o spunem, se gîndea la dragostea pe care o avusese probabil atunci pentru ea şi, se prea poate, chiar la sentimentele pe care i le-ar mai fi păstrat încă. La toate acestea s-a gîndit cu ardoare cale de-o jumătate de poştă. Pe urmă, domnul Darcy fu uitat pentru a treia oară.

[1] *Pour prendre congé* (fr.) — pentru a-şi lua rămas bun.

Nu mic i-a fost necazul Juliei cînd, sosind la P..., văzu în curtea doamnei Lambert o trăsură la care se deshămau caii, ceea ce prezicea o vizită lungă. Cu neputinţă, prin urmare, să-şi dea drumul nemulţumirilor ei împotriva domnului de Chaverny. Cînd Julie intră în salon, doamna Lambert era cu o femeie pe care Julie o întîlnise în societate, dar pe care de abia ştia cum o cheamă. A trebuit să facă o mare sforţare pentru a-şi ascunde expresia de nemulţumire pe care o încercă văzînd că a făcut degeaba călătoria la P...

— Ei ! bună ziua, frumuseţea mea dragă ! exclamă doamna Lambert îmbrăţişînd-o — ce mulţumită sînt văzînd că nu m-ai uitat ! Vii tocmai la timp, căci aştept o seamă de oameni care te iubesc la nebunie.

Puţin încurcată, Julie îi răspunse că spera s-o găsească singură.

— Vor fi încîntaţi să te vadă — urmă doamna Lambert. Casa mea e atît de tristă de la căsătoria fiicei mele încît mă simt cum nu se poate mai fericită cînd prietenii mei binevoiesc să-şi dea întîlnire aici. Dar, scumpa mea, ce-ai făcut cu frumoasele dumitale culori ? Te găsesc foarte palidă azi...

Julie scorni o mică minciună : lungimea drumului... praful... soarele...

— Am astăzi la masă pe unul din adoratorii dumitale, căruia îi voi face o plăcută surpriză, domnul de Chateaufort şi probabil fidelul său Acate [1], maiorul Perrin.

[1] Personaj din *Eneida*, prietenul devotat al lui Eneas.

— Am avut plăcerea să-l primesc, în ultimul timp, pe maiorul Perrin — spuse Julie roşind puţin, căci se gîndea la Chateaufort.

— Va fi de asemenea şi domnul de Saint-Leger. Trebuie neapărat să organizăm aici o serată de proverbe pentru luna viitoare ; şi vei juca un rol, îngeraşul meu : erai cea dintîi la proverbele noastre acum doi ani.

— Vai, doamnă, e atîta vreme de cînd n-am mai jucat proverbe, că nu-mi voi putea regăsi siguranţa de altădată. Voi fi silită să recurg la „Aud pe cineva".

— A ! Julie, copila mea, ghici pe cine mai aşteptăm ? Dar pentru asta, draga mea, îţi trebuie memorie ca să-ţi aminteşti numele lui.

Numele lui Darcy i se înfăţişă pe loc Juliei.

„În adevăr, mă obsedează", îşi zise ea.

— Memorie, doamnă ? Am multă.

— Dar vorbesc de o memorie de şase sau şapte ani... Îţi mai aduci aminte de unul din adoratorii dumitale pe cînd erai fetiţă şi purtai părul legat ?

— Drept să spun, nu ghicesc.

— Ce oroare, draga mea !... Să uiţi astfel un om fermecător care, dacă nu mă-nşel, îţi plăcea atît de mult altădată, încît mama dumitale se cam speriase. Haide, frumoaso, de vreme ce-ţi uiţi astfel adoratorii, trebuie cel puţin să-ţi aminteşti de numele lor : pe domnul Darcy ai să-l vezi.

— Domnul Darcy ?

— Da ; s-a întors de la Constantinopol, de cîteva zile numai. A venit să mă vadă alaltăieri şi l-am invitat. Ştii oare, ingrată ce eşti, că mi-a cerut noutăţi despre dumneata cu un zel foarte grăitor ?

— Domnul Darcy ? făcu Julie cu şovăială şi cu o prefăcută neatenţie. Nu e un tînăr înalt, blond... care e secretar de ambasadă ?

— O, draga mea, n-ai să-l recunoşti : s-a schimbat mult ; e palid, sau mai degrabă măsliniu, cu ochii înfundaţi ; a pierdut mult din păr, din cauza căldurii, pe cît spune. În doi-trei ani, dacă o merge tot aşa, tîmplele o să-i cheleasc̆ă de tot. Cu toate astea n-a împlinit încă treizeci de ani.

Aici, doamna care asculta povestirea păţaniei lui Darcy recomandă cu căldură întrebuinţarea Kalydorului, care i-a făcut foarte bine după o boală în urma căreia îi căzuse părul. Pe cînd vorbea îşi trecea degetele prin buclele bogate de un frumos castaniu încărunţit.

— Şi domnul Darcy a stat în tot acest timp la Constantinopol ? întrebă doamna de Chaverny.

— Nu chiar tot timpul, a călătorit mult : a fost în Rusia şi pe urmă a colindat toată Grecia. Nu ştii ce noroc a avut ? Unchiul lui a murit, lăsîndu-i o frumoasă avere. A fost şi în Asia Mică, în... cum spunea ?... în Caramania. E încîntător, draga mea ; ştie istorii fermecătoare care te vor cuceri. Ieri mi-a povestit lucruri atît de frumoase, că-i spuneam mereu : „Păstrează-le pentru mîine ; mai bine să le spui cucoanelor decît să le iroseşti cu o bătrînă ca mine".

— Ţi-a povestit istoria cu turcoaica pe care a salvat-o ? întrebă doamna Dumanoir, patroana Kalydorului.

— Turcoaica pe care a salvat-o ? A salvat o turcoaică ? Nu mi-a suflat o vorbă.

— Cum ! E o faptă admirabilă, un adevărat roman.

— O ! povesteşte-mi asta, te rog.

— Nu, nu, întreabă-l pe el. Eu nu cunosc povestea decît prin sora mea, al cărei bărbat, după cum ştii, a fost consul la Smirna. Dar ea o ştia de la

un englez care a fost martor la întreaga aventură. E minunată.

— Povesteşte-ne istoria asta, doamnă. Cum îţi închipui că putem aştepta pînă la masă ? Nu e nimic mai nesuferit decît să auzi vorbind de o istorie pe care n-o cunoşti.

— Ei bine, n-o să v-o spun cum trebuie ; dar, în fine, iat-o, aşa cum mi-a fost povestită : Domnul Darcy era în Turcia îndeletnicindu-se cu cercetarea nu ştiu căror ruine pe malul mării, cînd văzu venind spre el o procesiune foarte lugubră. Nişte muţi duceau un sac şi sacul acesta mişca întocmai ca şi cum ar fi fost în el o fiinţă vie...

— O ! Dumnezeule ! exclamă doamna Lambert, care citise *Ghiaurul* [1] — era o femeie pe care-o duceau s-o arunce în mare !

— Chiar aşa — urmă doamna Dumanoir, cam înţepată că i s-a tăiat partea cea mai dramatică a povestirii. Domnul Darcy priveşte sacul, aude un geamăt înăbuşit, şi îşi dă seama pe dată de groaznicul adevăr. Îi întreabă pe muţi ce au de gînd să facă. Drept orice răspuns muţii îşi trag pumnalele. Din fericire, domnul Darcy era foarte bine înarmat. Pune pe fugă robii şi scoate, în fine, din sacul acela nenorocit o femeie de o frumuseţe răpitoare, pe jumătate leşinată şi o duce în oraş unde o aşază singură într-o casă.

— Biata femeie ! spuse Julie, pe care istoria începea s-o intereseze.

— O credeţi salvată ? Nicidecum. Soţul gelos, căci era un soţ la mijloc, asmuţi tot haimanalîcul care se porni cu masalale spre casa domnului Darcy, cu gînd să-l ardă de viu. Nu cunosc tocmai bine sfîrşitul daraverei ; tot ce ştiu e că a susţinut un asediu

[1] Poem de *George Gordon Byron* (1788—1824).

şi că a sfîrşit prin a pune femeia la adăpost. Se pare chiar — urmă doamna Dumanoir schimbîndu-şi, deodată, expresia şi glăsuind pe un ton fîrnîit şi cucernic foarte — se pare că domnul Darcy a avut grijă să fie convertită şi că a fost botezată.

— Şi a luat-o de nevastă ? întrebă Julie zîmbind.

— Asta nu ţi-aş putea-o spune. Dar turcoaica... avea un nume ciudat — o chema Eminé... nutrea o dragoste pătimaşă pentru domnul Darcy. Sora mea îmi spunea că îl numea totdeauna *Sotir*... *Sotir*... asta vrea să zică *salvatorul meu* pe turceşte sau pe greceşte. Eulalie mi-a spus că era una dintre cele mai frumoase făpturi din cîte se pot vedea.

— O să ne războim cu el din pricina turcoaicei ! spuse doamna Lambert. Nu-i aşa, doamnele mele ? trebuie să-l necăjim puţin... De altfel, gestul lui Darcy nu mă miră de loc... e unul dintre oamenii cei mai generoşi din cîţi cunosc şi cunosc fapte de-ale lui care fac să-mi dea lacrimile ori de cîte ori le povestesc. Unchiul lui a murit, lăsînd o fiică naturală pe care n-a vrut s-o recunoască. Cum nu făcuse testament, ea nu avea nici un drept la moştenire. Darcy care era singur moştenitor a ţinut să aibă şi ea o parte şi e probabil că această parte a fost mult mai mare decît i-ar fi făcut-o unchiul însuşi.

— Şi era frumoasă această fiică naturală ? întrebă doamna de Chaverny cu un aer destul de răutăcios, căci începea să simtă nevoia de a vorbi de rău pe acest domn Darcy, pe care nu-l putea îndepărta din gîndurile ei.

— O ! draga mea, cum poţi crede ?... De altfel, domnul Darcy era încă la Constantinopol cînd i-a murit unchiul şi se pare că nici n-a văzut această fiinţă.

Sosirea lui Chateaufort, a maiorului Perrin şi a altor cîtorva persoane, a pus capăt acestei convorbiri.

Chateaufort se aşează lîngă doamna de Chaverny şi, profitînd de un moment cînd se vorbea foarte tare, îi spuse :

— Păreţi tristă, doamnă ; aş fi foarte nenorocit dacă cele ce v-am spus ieri ar fi cauza.

Doamna de Chaverny nu-l auzise sau mai curînd nu voia să-l audă. Chateaufort suferi deci umilinţa de a repeta fraza şi umilinţa şi mai mare încă a unui răspuns cam rece, după care Julie se amestecă pe dată în conversaţia generală şi, schimbîndu-şi locul, se îndepărtă de nefericitul ei admirator.

Fără să-şi piardă nădejdea, Chateaufort spunea zadarnic vorbe de duh. Doamna de Chaverny, singura căreia voia să-i placă, îl asculta distrată : se gîndea la apropiata sosire a domnului Darcy, întrebîndu-se, totodată, de ce se ocupa atît de un om pe care trebuia să-l fi uitat şi care probabil o uitase şi el de mult.

În fine, se auzi huruitul unei trăsuri ; uşa salonului se deschise.

— Ei, iată-l ! sări doamna Lambert.

Julie nu cuteză să întoarcă capul, dar păli îngrozitor. Deodată, fu cuprinsă de o puternică senzaţie de frig şi simţi nevoia să-şi adune toate puterile pentru a-şi reveni şi a-l împiedica pe Chateaufort să bage de seamă schimbarea feţei ei.

Darcy sărută mîna doamnei Lambert, vorbindu-i în picioare cîtva timp, apoi se aşeză lîngă ea. Atunci se lăsă o mare tăcere. Doamna Lambert părea să aştepte şi să pregătească întîlnirea. Chateaufort şi ceilalţi bărbaţi, în afară de bunul maior

Perrin, îl priveau pe Darcy cu o curiozitate un pic invidioasă. Sosind din Constantinopol, avea o mare superioritate asupra lor şi asta era de ajuns pentru a-i face să ia acea înfăţişare înţepenită şi scrobită care se adoptă de obicei faţă de străini. Darcy, care nu luase pe nimeni în seamă, curmă cel dintîi tăcerea. Vorbi de vreme, de drum, de toate ; vocea lui era dulce şi muzicală. Doamna de Chaverny se încumetă să-l privească : îl văzu din profil. Îi păru slăbit şi cu înfăţişarea schimbată... Într-un cuvînt, îl găsi bine.

— Iubite Darcy — spuse doamna de Lambert — priveşte în jur şi vezi dacă nu găseşti vreuna din vechile dumitale cunoştinţe.

Darcy întoarse capul şi o zări pe Julie care se ascunsese pînă atunci sub pălărie. Se ridică în grabă şi, cu o exclamaţie de mirare, înaintă spre ea întinzînd mîna ; apoi, oprindu-se deodată şi căindu-se parcă de acest exces de familiaritate, făcu o adîncă plecăciune şi îi exprimă în termenii cuveniţi întreaga plăcere pe care o resimţea revăzînd-o. Julie îngînă cîteva cuvinte de politeţe şi se îmbujoră toată văzînd că Darcy rămîne în picioare înainte-i, privind-o ţintă.

Prezenţa ei de spirit îi reveni iute şi îl măsură la rîndu-i cu acea privire distrată şi în acelaşi timp iscoditoare pe care oamenii de lume o au cînd vor. Era un băietan înalt, palid, ale cărui trăsături exprimau calmul, dar un calm care părea purces nu atît dintr-o stare obişnuită a firii, cît din puterea de stăpînire pe care izbutise s-o aibă asupra expresiei feţei sale.

Zbîrcituri, care începuseră să se adîncească, îi brăzdau fruntea. Ochii îi erau înfundaţi, colţurile gurii căzute şi tîmplele începeau să-şi piardă părul.

Cu toate acestea nu avea mai mult de treizeci de ani. Darcy era îmbrăcat simplu, dar cu acea eleganţă care indică obiceiurile lumii bune şi indiferenţă faţă de un subiect care ocupă meditaţiile atîtor tineri. Julie îşi dădu seama cu plăcere de toate astea. Nu-i scăpă nici faptul că avea pe frunte o cicatrice destul de lungă pe care căuta zadarnic s-o ascundă sub o şuviţă de păr şi care părea să fi fost făcută cu o lovitură de sabie.

Julie era aşezată lîngă doamna Lambert. Între ea şi Chateaufort era un scaun ; dar îndată ce se ridicase Darcy, Chateaufort pusese mîna pe speteaza scaunului, îl aşezase într-un picior şi îl ţinea în echilibru. Era evident că se străduia să-l păzească aşa cum păzeşte cîinele grădinarului lada cu ovăz. Doamnei Lambert îi fu milă de Darcy, care şedea tot în picioare în faţa doamnei de Chaverny. Îi făcu loc lîngă ea pe canapeaua pe care era aşezată şi-i pofti pe Darcy care se află astfel lîngă Julie. Se grăbi să se folosească de acest prielnic prilej pentru a începe cu ea o convorbire mai temeinică.

A trebuit, totuşi, să îndure din partea doamnei Lambert şi din partea altor cîteva persoane un interogatoriu în toată regula asupra călătoriilor lui ; le-a răspuns cît a putut mai laconic şi s-a agăţat de toate prilejurile pentru a-şi relua convorbirea intimă cu doamna de Chaverny.

— Ia braţul doamnei de Chaverny — îi spuse doamna Lambert lui Darcy în momentul în care clopotul castelului anunţa masa.

Chateaufort îşi muşcă buzele, dar găsi mijlocul să se aşeze la masă destul de aproape de Julie pentru a nu o pierde din ochi.

IX

După cină, seara fiind caldă şi vremea frumoasă, lumea se adună în grădină în jurul unei mese pentru a lua cafeaua. Chateaufort băgase de seamă, cu înciudare crescîndă, atenţiile lui Darcy faţă de doamna de Chaverny. Pe măsură ce observa interesul crescînd pe care ea îl acorda convorbirii cu noul venit, devenea tot mai puţin amabil şi gelozia pe care o resimţea nu avea alt efect decît de a-l face să-şi piardă toate mijloacele lui de a plăcea.

Se preumbla pe terasa unde şedeau ceilalţi, nemaigăsindu-şi locul, după obiceiul oamenilor neliniştiţi, căutînd ades la norii groşi şi negri care se încropeau la orizont vestind furtună şi, mai ales, la rivalul său care vorbea în şoaptă cu Julie. Acu o vedea surîzînd, acu devenind serioasă, acu lăsînd cu sfială ochii în jos ; vedea, în fine, că nu era vorbă a lui Darcy care să nu producă o impresie puternică ; şi ceea ce-l îndurera, mai ales, era că expresiile feluri te pe care le lua chipul Juliei păreau a nu fi decît icoana şi oarecum oglindirea fizionomiei mobile a lui Darcy. În fine, nemaiputînd îndura chinul acesta, se apropie de dînsa şi aplecîndu-se peste speteaza scaunului ei în clipa în care Darcy dădea cuiva deslușiri asupra bărbii sultanului Mahmud, îi spuse cu amărăciune în glas :

— Doamnă, domnul Darcy pare a fi un om foarte plăcut.

— O ! da — răspunse doamna de Chaverny cu o însufleţire pe care nu şi-o putu stăpîni.

— Se vede — urmă Chateaufort — căci te face să-ţi uiţi vechii prieteni.

— Vechii prieteni ! spuse Julie cu oarecare asprime. Nu ştiu ce vrei să spui.

Şi îi întoarse spatele. Apoi, luînd un colţ din batista pe care o ţinea în mînă doamna Lambert, zise :

— Cu cît bun gust e brodată această batistă. E-un lucru minunat !

— Găseşti, scumpa mea ? E un dar al domnului Darcy care mi-a adus nu mai ştiu cîte batiste brodate de la Constantinopol.

— Apropo, Darcy, turcoaica dumitale ţi le-a brodat ?

— Turcoaica mea ! Care turcoaică ?

— Da, frumoasa sultană căreia i-ai salvat viaţa, care-ţi spunea... o ! ştim tot... care-ţi spunea, în fine, salvatorul ei. Trebuie să ştii cum se spune asta pe turceşte.

Darcy îşi lovi fruntea rîzînd.

— E cu putinţă — exclamă el — ca faima păţaniei mele să fi ajuns la Paris ?

— Dar nu-i vorba de nici o păţanie ! Păţania o fi poate pentru Mamamuchiul [1] care şi-a pierdut favorita.

— Vai ! răspunse Darcy, văd bine că nu cunoaşteţi decît jumătate din povestea asta, căci e o aventură tot atît de tristă pentru mine, ca aceea a morilor de vînt pentru Don Quijote. E drept, oare, ca după ce am dat atîtea prilejuri de rîs francilor, să mai fiu de batjocură şi la Paris, pentru singura faptă de cavaler rătăcitor de care m-am făcut vinovat vreodată ?

— Cum ? Dar nu ştim nimic. Povesteşte-ne ! exclamară toate cucoanele deodată.

— Ar trebui — spuse Darcy — să vă las să credeţi ce ştiaţi mai dinainte şi să mă lipsesc de

[1] Mamamuchi — nume fantezist dat de Molière în *Burghezul gentilom* unor funcţionari turci.

urmarea a cărei amintire nu are nimic plăcut pentru mine ; dar, unul din prietenii mei — vă cer îngăduința de a vi-l prezenta, doamnă Lambert — sir John Tyrrel... unul din prietenii mei, actor și el în această scenă de tragicomedie, va veni în curînd la Paris. S-ar putea să-și găsească o răutăcioasă plăcere în a-mi atribui în povestirea lui un rol și mai caraghios decît acela pe care l-am jucat. Iată faptul : această nenorocită femeie, o dată instalată la consulatul Franței...

— O, dar începe cu începutul ! sări doamna Lambert.

— Îl știți doar.

— Nu știm nimic și vrem să ne povestești toată istoria, de la un cap la altul.

— Ei bine, aflați, doamnelor, că eram la Larnaca în 18... Într-o zi am ieșit din oraș, ca să desenez.

Eram împreună cu un tînăr englez foarte amabil, băiat bun, băiat de viață, pe nume sir John Tyrrel, unul dintre acei oameni de mare folos în călătorie, pentru că se gîndesc la mîncare, nu uită merindele și sînt veșnic bine dispuși. De altfel, călătorea fără vreun țel anumit și nu știa nici geologie, nici botanică, științe foarte supărătoare la un tovarăș de drum.

Mă așezasem la umbra unor ruine, la vreo două sute de pași de mare, care în acest loc e dominată de stînci în chepeng. Eram foarte ocupat cu desenarea a ceea ce mai rămăsese dintr-un sarcofag antic, în timp ce sir John, tolănit în iarbă, își rîdea de pasiunea mea nenorocită pentru artele frumoase, fumînd un delicios tutun de Latakié. Lîngă noi, un dragoman turc, pe care îl luasem în serviciul nostru, ne făcea cafea. Era cel mai meșter cafegiu și cel mai fricos turc pe care l-am cunoscut.

Sir John strigă deodată cu bucurie :

— Iată nişte oameni care coboară de pe munte cu zăpadă ; o să cumpărăm şi noi şi facem „sorbet“ [1] cu portocale.

Am ridicat ochii şi am văzut venind spre noi un măgar pe care era aşezat de-a curmezişul un pachet mare ; de fiecare parte îl susţineau doi sclavi. Înainte, o călăuză conducea măgarul şi în spate, un turc venerabil, cu barbă albă, încheia coloana, călare pe-un cal destul de bun. Toată procesiunea înainta încet şi cu multă gravitate.

Turcul nostru, în timp ce sufla în foc, aruncă o privire piezişă spre sarcina măgarului şi ne spuse cu un ciudat surîs : „Nu-i zăpadă“. Pe urmă îşi văzu înainte de cafea, cu obişnuita lui nepăsare.

— Ce e atunci ? întrebă Tyrrel. E ceva de mîncare ?

— *Pentru peşti* — răspunse turcul.

În momentul acela omul călare o porni în galop ; îndreptîndu-se spre mal, trecu pe lîngă noi, nu fără a ne arunca una din acele priviri dispreţuitoare cu care musulmanii privesc îndeobşte pe creştini. Îşi împinse calul pînă la prăpăstioasele stînci de care v-am pomenit şi-l opri brusc pe locul cel mai povîrnit. Privea marea şi părea să caute locul cel mai bun ca să-şi facă vînt.

Cercetarăm atunci cu mai multă băgare de seamă ceea ce ducea măgarul şi furăm izbiţi de forma ciudată a sacului. Toate istoriile cu femei înecate de bărbaţi geloşi ne-au revenit pe dată în minte. Ne împărtăşirăm gîndurile.

— Întreabă-i pe nemernicii ăştia — spuse sir John turcului nostru — dacă nu cumva duc o femeie.

[1] Băutură rece din suc de fructe amestecat cu zahăr şi alcool.

Turcul deschise ochii mari şi speriaţi, dar gura nu. Era vădit că găsea întrebarea noastră din cale-afară de nepotrivită.

În momentul acela, sacul fiind lîngă noi, l-am văzut bine cum mişcă, ba am auzit chiar un soi de geamăt sau de grohăit ieşind din el.

Tyrrel, cu toate că-i mare gastronom, e foarte inimos. Sări ca un nebun, se repezi la însoţitorul măgarului şi îl întrebă pe englezeşte, atît era de tulburat de mînie, ce duce astfel şi ce are de gînd să facă cu sacul acela. Însoţitorul nici gînd să răspundă ; dar sacul se zguduia cu putere şi din el se auziră strigăte de femeie. Atunci, cei doi sclavi începură să lovească cu nădejde în sac cu curelele de care se slujeau pentru a îndemna măgarul să meargă. Tyrrel îşi pierduse răbdarea. Cu o viguroasă şi iscusită lovitură de pumn prăvăli pe însoţitor la pămînt şi apucă un sclav de beregată ; în acest timp, sacul, puternic împins în încăierare, se prăvăli greoi în iarbă.

Sărisem şi eu. Celălalt sclav se pregătea să adune pietre, însoţitorul se ridicase. Măcar că nu-mi place să mă amestec în treburile altora, îmi era cu neputinţă să nu vin în ajutorul tovarăşului meu. Punînd mîna pe un ţăruş de care îmi propteam umbrela cînd desenam, îl învîrtii în aer ameninţînd sclavii şi însoţitorul cu înfăţişarea cea mai marţială pe care mi-a fost cu putinţă s-o iau. Totul mergea bine, cînd procletul acela de turc călare, încetînd să mai contemple marea şi înturnîndu-se la gălăgia pe care o făceam, ţîşni ca o săgeată şi se năpusti asupră-ne, mai iute ca gîndul. Avea în mînă un soi de sabie înfricoşătoare.

— Un iatagan ? spuse Chateaufort căruia îi plăcea culoarea locală.

— Un iatagan — reluă Darcy cu un surîs de încuviințare. Trecu pe lîngă mine și-mi dădu în cap o lovitură de iatagan care mă făcu să văd stele... verzi, cum spunea cu atîta eleganță prietenul meu, domnul marchiz de Roseville. Am ripostat totuși, trîntindu-i o lovitură zdravănă de țăruș în șale ; am învîrtit apoi din răsputeri țărușul în dreapta și-n stînga și i-am lovit pe însoțitor, pe sclavi și pe turc, ajungînd la rîndu-mi de zece ori mai furios decît amicul meu John Tyrrel. Afacerea ar fi luat fără îndoială o întorsătură proastă pentru noi. Dragomanul nostru își păstra neutralitatea și nu ne-am fi putut apăra multă vreme c-un toroipan împotriva a trei infanteriști, un cavalerist și-un iatagan. Din fericire, John și-a amintit de o pereche de pistoale pe care le luasem cu noi. A pus mîna pe ele, mi-a aruncat mie unul, oprindu-și-l pe celălalt și îndreptîndu-l pe dată spre călărețul care ne dădea atîta de furcă. Vederea acestor arme și clinchetul cocoșului pistolului avură un efect magic asupra vrăjmașilor noștri. Au luat-o rușinați la picior, lăsîndu-ne stăpîni pe cîmpul de bătălie, pe sac și chiar pe măgar. Cu toată mînia noastră, n-am tras, și bine am făcut, căci nu poți ucide nepedepsit un musulman de baștină și costă scump să-l chelfănești. După ce m-am șters puțin, prima noastră grijă a fost, după cum vă închipuiți, să ne ducem la sac și să-l deschidem. Am găsit în el o femeie frumușică, cam grasă, cu un frumos păr negru și neavînd ca îmbrăcăminte decît o cămașă de lînă albastră, ceva mai puțin străvezie decît eșarfa doamnei de Chaverny. A ieșit sprintenă din sac și fără să pară prea încurcată, ne adresă o cuvîntare, nici vorbă foarte patetică dar din care n-am priceput o iotă ; după care mi-a sărutat mîna. E singura dată, doamnele mele, cînd o doamnă îmi face această cinste.

Între timp ne-am recăpătat sîngele rece. Dragomanul nostru îşi smulgea barba, ca omul în disperare. Eu îmi legam capul, cum puteam, cu o batistă. Tyrrel spunea :

— Ce dracu facem cu femeia ? Dacă rămînem pe loc, bărbatul va reveni cu întăriri şi ne va omorî ; dacă ne înapoiem la Larnaca mulţimea ne va lapida negreşit.

Încurcat de toate aceste gînduri şi regăsindu-şi calmul britanic, Tyrrel exclamă :

— Ce năstruşnică idee ai avut să te apuci să desenezi astăzi !

Exclamaţia lui mă făcu să rîd şi femeia care nu înţelesese nimic începu şi ea să rîdă.

Trebuia, totuşi, să luăm o hotărîre. Mă gîndeam că ceea ce aveam mai bun de făcut era să ne punem toţi sub ocrotirea consulului Franţei ; dar ceea ce era mai greu, era să ne înapoiem la Larnaca. Ziua se micşora şi asta fu în folosul nostru. Turcul ne sili să facem un mare ocol şi, mulţumită nopţii, am ajuns fără piedici la casa consulului, care e afară din oraş. Am uitat să vă spun că din sac şi din turbanul tălmaciului nostru, i-am alcătuit femeii o îmbrăcăminte aproape cuviincioasă.

Consulul ne-a primit foarte prost, ne-a spus că sîntem nebuni, că trebuie să respecţi uzul şi obiceiurile ţărilor prin care călătoreşti, că nu trebuia să ne băgăm nasul unde nu ne fierbe oala... În fine, ne-a dojenit în lege, şi avea dreptate, căci ceea ce făcusem era de ajuns să stîrnească o sîngeroasă răscoală în care să fie măcelăriţi toţi francezii din insula Cipru.

Soţia lui a fost mai omenoasă ; citise multe romane şi a găsit purtarea noastră foarte generoasă. Fapt e că ne purtasem ca eroii din romane. Această milostivă doamnă era cucernică foarte ; se gîndea

că-i va fi ușor să convertească necredincioasa pe care i-am adus-o, că această convertire va fi menționată în *Monitor* și că soțul ei va fi numit consul general. Tot planul acesta se înfiripă într-o clipă în capul ei. A îmbrățișat turcoaica, i-a dăruit o rochie, l-a mustrat pe domnul consul pentru cruzimea lui și l-a trimis la pașă pentru a potoli lucrurile.

Pașa era foarte mînios. Bărbatul gelos se nimerise a fi un om de vază și era foc și pară. E o grozăvie — spunea el — ca niște cîini de ghiauri să împiedice un om ca dînsul să-și arunce roaba în mare. Consulul era foarte necăjit ; a vorbit mult de rege, stăpînul său, și mai mult încă de o fregată cu șaizeci de tunuri care tocmai se ivise în apele Larnacci. Dar argumentul care a prins cel mai bine, a fost propunerea pe care a făcut-o în numele nostru, de a plăti roaba cu prețul cuvenit.

Vai ! dacă ați ști ce înseamnă dreapta prețuială la un turc ! A trebuit să-i dăm bani bărbatului, pașei, însoțitorului măgarului, căruia Tyrrel îi rupsese doi dinți, să plătim pentru bucluc, să plătim pentru toate. De cîte ori n-a exclamat Tyrrel, cu durere :

— De ce dracu ți-a venit să desenezi pe malul mării ? !

— Ce aventură, sărmanul meu Darcy — exclamă doamna Lambert — așadar, acolo te-ai ales cu această groaznică cicatrice ? Ridică-ți, rogu-te, puțin părul. Dar e o minune că nu ți-a spintecat capul.

Julie, în tot timpul acestei povestiri, nu-și luase ochii de la fruntea povestitorului ; întrebă, în fine, cu sfială în glas :

— Ce s-a făcut femeia ?

— Tocmai această parte a istoriei nu-mi prea place s-o povestesc. Urmarea e atît de tristă pentru mine încît și acum se rîde de romanțioasa noastră ispravă.

— Era frumoasă ? întrebă doamna de Chaverny roşind uşor.

— Cum se numea ? întrebă doamna de Lambert.

— Îi spunea Emineh.

— Frumoasă ?

— Da, era destul de frumoasă, dar prea grasă şi sulemenită după obiceiul ţării. Îţi trebuie multă obişnuinţă ca să poţi preţui farmecele unei frumuseţi turceşti. Aşadar, Emineh a fost instalată în casa consulului. Era mingreliană şi i-a spus doamnei C..., soţia consulului, că-i fiică de prinţ. În ţara asta, orice netrebnic care porunceşte altor zece netrebnici e prinţ. I s-a dat deci cinstire de prinţesă : avea loc la masă şi mînca cît şapte ; apoi, cînd i se vorbea de religie, adormea regulat. Asta a ţinut cîtva timp. Doamna C... şi-a luat asupra-i să-i fie naşă şi a ţinut să fiu şi eu naş cu ea. Bomboane, cadouri şi tot ce urmează !... A fost scris ca această nefericită Emineh să mă ruineze. Doamna C... spunea că Emineh ţine mai mult la mine decît la Tyrrel, pentru că întotdeauna cînd îmi aducea cafeaua mi-o vărsa pe haine. Mă pregăteam pentru acest botez cu o evlavie în adevăr evanghelică, cînd, în ajunul ceremoniei, frumoasa Emineh a dispărut. Vreţi să vă spun tot ? Consulul avea ca bucătar un mingrelian, mare puşlama, desigur, dar mare meşter în pilaf. Acest mingrelian îi plăcuse lui Emineh, care înţelegea, fără îndoială, patriotismul în felul ei. A răpit-o în acelaşi timp cu o sumă destul de mare de la domnul C... care n-a mai putut pune mîna pe el. Astfel consulul a pierdut banii, soţia lui zestrea pe care i-o dăruise lui Emineh, eu mănuşile şi bomboanele, fără să mai pun la socoteală loviturile primite. Ce e mai prost e că am fost făcut oarecum răspunzător de întîmplare. Toţi pretindeau că eu eram acela care a eliberat această netrebnică pe care regret

că n-am lăsat-o să se înece şi care a atras atîtea nenorociri pe capul prietenilor mei. Tyrrel a ştiut să iasă basma curată ; trecu drept victimă, cînd tocmai el fusese pricina întregii învălmăşeli şi eu am rămas cu faima de Don Quijote şi cu scrijelitura pe care mi-o vedeţi şi care a dăunat mult succeselor mele.

După această povestire lumea a reintrat în salon. Darcy mai stătu cîtva timp de vorbă cu doamna de Chaverny, apoi fu silit s-o părăsească, pentru a i se prezenta un tînăr foarte savant în economie politică, care se pregătea pentru deputăţie şi care dorea să aibă informaţii statistice asupra Imperiului otoman.

X

De cînd o părăsise Darcy, Julie se uita des la pendulă. Îl asculta distrată pe Chateaufort şi ochii ei îl căutau fără voie pe Darcy, care şedea de vorbă în celălalt capăt al salonului. Din cînd în cînd şi el o privea, vorbind înainte amatorului de statistică şi ea nu-i putea îndura privirea pătrunzătoare, deşi liniştită. Îşi dădea seama că era sub puterea lui şi nu încerca să se ferească.

În fine, ceru să-i aducă trăsura şi, fie cu intenţie, fie din distracţie, dădu poruncă uitîndu-se la Darcy cu o privire care voia să zică : ai pierdut o jumătate de oră pe care am fi putut-o petrece împreună. Trăsura aştepta. Darcy vorbea înainte dar părea obosit şi plictisit de cel care nu-l mai slăbea cu întrebările. Julie se ridică încet, strînse mîna doamnei Lambert, apoi se îndreptă spre uşa salonului, surprinsă şi aproape jignită văzînd că Darcy rămîne mereu pe

loc. Chateaufort era lîngă ea ; îi oferi braţul pe care ea i-l luă maşinal fără să-l asculte şi aproape fără să bage în seamă prezenţa lui.

Străbătu vestibulul, întovărăşită de doamna Lambert şi de cîteva persoane care o conduseră pînă la trăsura ei. Darcy rămăsese în salon. După ce se aşeză în caleaşca ei, Chateaufort o întrebă surîzător dacă n-o să-i fie frică singură noaptea pe drumuri, adăugînd că o va urma de aproape în *tilbury*-ul lui, îndată ce maiorul Perrin îşi va fi terminat partida de biliard...

Julie care se lăsase pradă visării se trezi la auzul glasului său, dar fără să înţeleagă nimic. Făcu ceea ce ar fi făcut oricare altă femeie în asemenea împrejurare : zîmbi, apoi, cu un semn din cap îşi luă rămas bun de la cei adunaţi pe peron şi trăsura o porni repede. Dar tocmai în momentul în care trăsura se puse în mişcare, îl văzu pe Darcy ieşind din salon, palid, cu înfăţişarea tristă şi cu ochii aţintiţi asupra-i, ca şi cum i-ar fi cerut un adio personal. Plecă, ducînd cu ea regretul că n-a putut să-i facă un semn din cap numai pentru el, şi se gîndi chiar că el se va simţi jignit. Uitase faptul că el lăsase în seama altuia grija de a o întovărăşi pînă la trăsură ; greşelile toate erau acum de partea ei şi se simţea vinovată de ele ca de o crimă. Sentimentele pe care le avusese pentru Darcy cu cîţiva ani în urmă, despărţindu-se de el după acea serată la care cîntase fals, erau cu mult mai puţin vii decît acelea pe care le încerca în clipa de faţă. Nu numai anii le dăduseră puterea, dar impresiile îi erau sporite de toată mînia adunată împotriva soţului ei. Poate chiar că acel soi de atracţie resimţită pentru Chateaufort care, de altfel, în momentul acesta era cu totul uitat, o va fi pregătit să se lase pradă, fără prea multe remuşcări, sentimentului mult mai puternic pe care îl încerca pentru Darcy. În

ce-l priveşte, gîndurile lui erau mult mai liniştite. Întîlnise cu plăcere o femeie frumoasă care îi evoca amintiri plăcute şi a cărei cunoştinţă îi va fi de bună seamă plăcută în iarna pe care urma s-o petreacă la Paris. Dar o dată ce n-o mai avea înaintea ochilor lui, nu-i mai rămînea decît cel mult amintirea cîtorva ceasuri de veselie, amintire a cărei gingăşie era zdruncinată de perspectiva de a se culca tîrziu şi de a face patru leghe pentru a-şi regăsi patul. Să-l lăsăm cu ideile lui prozaice, să-l lăsăm să se învăluie cu grijă în mantaua lui, să se aşeze comod şi pieziş în cupeul închiriat, rătăcind cu gîndul din salonul doamnei Lambert la Constantinopol, de la Constantinopol la Corfu şi de la Corfu într-o aţipire.

Iubite cititorule, vom urmări, dacă binevoieşti, pe doamna de Chaverny.

XI

Cînd doamna de Chaverny părăsi castelul doamnei Lambert, noaptea era foarte întunecoasă, atmosfera grea şi înăbuşitoare ; din timp în timp fulgere luminau peisajul, scoţînd în evidenţă siluetele negre ale arborilor pe un fond de un portocaliu livid. Bezna părea că sporeşte după fiecare fulger şi vizitiul nu mai vedea nici copitele cailor. Peste puţin, o furtună puternică se dezlănţui. Ploaia, care începuse prin a cădea în picături mari, se preschimbă repede într-un adevărat potop. Tot cerul era în flăcări şi artileria cerească începea să devină asurzitoare. Caii speriaţi sforăiau puternic şi în loc să înainteze se ridicau în două picioare,

dar vizitiul mîncase bine: *carrik*[1]-ul lui gros şi, mai ales, vinul pe care-l băuse, îl făceau să nu se teamă de apă, nici de drumurile proaste. Biciuia din răsputeri sărmanele dobitoace, nu mai prejos de Cezar care, în furtună, spunea cîrmaciului: Îl duci pe Cezar şi soarta lui.

Doamna de Chaverny, netemîndu-se de tunete, nu se sinchisea de furtună. Repeta în minte tot ceea ce-i spusese Darcy şi se căia că nu i-a spus o seamă de lucruri pe care i le-ar fi putut spune, cînd fu întreruptă, deodată, din gîndurile ei, de o puternică zguduitură a trăsurii. În acelaşi timp geamurile zburară în ţăndări şi se auzi o pîrîitură rău-prevestitoare; caleaşca fu prăvălită într-un şanţ. Julie se alese numai cu frica. Dar ploaia nu mai contenea; o roată era sfărîmată; felinarele erau stinse şi nu se zărea în jur nici o casă pentru a te putea adăposti. Vizitiul suduia, feciorul blestema vizitiul înjurîndu-l pentru stîngăcia lui. Julie şedea în trăsură, întrebînd cum s-ar putea reveni la P... sau ce ar fi de făcut; dar, la fiecare întrebare pe care o punea, primea acelaşi răspuns deznădăjduit:

— Cu neputinţă!

În timpul acesta se auzi de departe huruitul surd al unei trăsuri care se apropia. Curînd, vizitiul doamnei de Chaverny recunoscu, spre marea lui mulţumire, pe unul din colegii cu care pusese temelia unei strînse prietenii, în bucătăria doamnei Lambert; îi strigă să oprească.

Trăsura se opri; numele doamnei de Chaverny de abia fu rostit că un tînăr care se afla în caretă deschise portiera şi întrebă: „E rănită?“, apoi se repezi dintr-o săritură spre caleaşca Juliei. Îl recunoscuse pe Darcy, îl aştepta. Mîinile lor se întîlniră

[1] Manta cu mai multe pelerine.

în întuneric şi Darcy avu impresia că doamna de Chaverny i-o strîngea pe a lui ; dar nu era poate decît o urmare a spaimei. După primele întrebări, Darcy îi oferi, firește, trăsura lui. Julie nu răspunse pe dată, căci cumpănea ce hotărîre să ia. Pe de o parte se gîndea la cele trei sau patru leghe pe care le avea de făcut în *tête-à-tête* cu un tînăr, în cazul că lua drumul Parisului ; pe de altă parte, dacă se înapoia la castel pentru a cere găzduire doamnei Lambert, se înfiora la gîndul că va trebui să povestească romanţioasa întîmplare cu trăsura răsturnată şi cu ajutorul primit din partea lui Darcy. Să reapară în salon, în mijlocul partidei de *whist*, salvată de Darcy ca turcoaica... nici gînd !... Dar şi trei leghe lungi pînă la Paris !... Pe cînd plutea astfel în incertitudine, îngăimînd cu destulă stîngăcie cîteva fraze banale asupra neplăcerii pe care i-o pricinuieşte, Darcy, care părea că citeşte în fundul inimii ei, îi spuse cu răceală :

— Luaţi trăsura mea, doamnă, eu rămîn în a domniei-voastre pînă cînd va trece cineva spre Paris.

Julie, temîndu-se să nu pară prea spăsită, se grăbi să primească prima ofertă şi nu pe a doua. Şi cum s-a hotărît cu totul pe neaşteptate, n-a mai avut timpul să rezolve o importantă problemă, şi anume dacă va porni la P... sau la Paris. Se şi suise în careta lui Darcy, învelită în mantaua pe care acesta se grăbi să i-o dea şi caii porniră sprinteni în trap spre Paris, înainte ca ea să fi apucat să spună încotro vrea s-apuce. Servitorul ei hotărîse în locu-i, dînd vizitiului numele şi strada stăpînei sale.

Şi de o parte şi de alta, convorbirea începu stîngace. Glasul lui Darcy era gîtuit şi trăda parcă oarecare nemulţumire. Julie îşi închipui că nehotărîrea

ei îl jignise şi că o lua drept o ridicolă mironosiţă. Era atît de stăpînită de omul acesta încît îşi aducea vii mustrări şi nu se mai gîndea decît să risipească pornirea lui arţăgoasă, din care îşi făcea o vină. Băgă de seamă că haina lui Darcy era leoarcă şi scoţîndu-şi pe dată mantaua, îi ceru ritos să se acopere. De-aci, o luptă de generozitate, care a luat sfîrşit prin aceea că neînţelegerea fiind curmată pe jumătate, fiecare îşi avu partea lui de manta. Imprudenţă enormă, pe care n-ar fi săvîrşit-o, fără acel moment de nehotărîre, pe care voia să-l facă uitat.

Erau atît de aproape unul de altul, încît obrazul Juliei simţea căldura respiraţiei lui Darcy. Salturile trăsurii îi apropiau uneori şi mai mult.

— Mantaua asta care ne acoperă îmi aminteşte şaradele noastre de pe vremuri. Îţi mai aduci aminte că ai fost Virginia [1] mea, cînd ne-am împopoţonat amîndoi cu pelerinuţa bunicii dumitale ?

— Da, şi de săpuneala pe care mi-a tras-o cu acest prilej.

— A ! suspină Darcy, ce vremuri fericite ! de cîte ori nu m-am gîndit cu tristeţe şi bucurie la divinele noastre serate din strada Bellechasse ! Îţi mai aminteşti frumoasele aripi de vultur pe care ţi le-au prins de umeri cu cordele roze şi pliscul de hîrtie aurită pe care ţi l-am fabricat cu atîta artă ?

— Da — răspunse Julie — erai Prometeu, şi eu vulturul. Dar ce memorie ai ! Cum ţi-ai putut aminti de toate nebuniile astea ? Căci s-a scurs atîta vreme de cînd nu ne-am văzut.

— Îmi ceri oare un compliment ? spuse Darcy surîzînd şi aşezîndu-se în aşa fel încît să o poată privi în faţă.

---

[1] Aluzie la eroina romanului *Paul şi Virginia* de *Bernardin de Saint-Pierre* (1737—1814).

Apoi pe un ton mai serios :

— În adevăr — urmă el — nu-i de mirare că am păstrat în amintire cele mai fericite clipe din viaţa mea.

— Ce talent aveai pentru şarade !... spuse Julie, temîndu-se ca discuţia să nu ia o întorsătură prea sentimentală.

— Vrei să-ţi dau o altă dovadă de memoria mea ! o întrerupse Darcy. Îţi aminteşti tratatul nostru de alianţă de la doamna Lambert ? Ne făgăduisem să vorbim de rău întregul univers ; în schimb, să ne sprijinim unul pe altul faţă de toţi şi împotriva tuturor... Dar tratatul nostru a avut soarta celor mai multe tratate : n-a fost dus la îndeplinire.

— Ce ştii dumneata ?

— Vai ! Îmi închipui că nu prea ai avut prilejul să mă aperi ; căci o dată departe de Paris, ce pierde-vară se va mai fi ocupat de mine ?

— Să te apăr, nu... dar să vorbesc de dumneata prietenilor dumitale...

— O, prietenii mei ! exclamă Darcy cu un surîs trist, nu prea aveam pe-atunci prieteni pe care cel puţin să-i cunoşti dumneata. Tinerii care veneau la doamna, mama dumitale, nu ştiu de ce, mă urau ; cît despre femei, nu-l prea luau în seamă pe domnul ataşat de la Ministerul Afacerilor Externe.

— Pentru că nu te ocupai de ele.

— Asta-i adevărat. Nu m-am priceput niciodată să cînt în strună persoanelor pe care nu le iubeam.

Dacă întunericul ar fi lăsat să se zărească faţa Juliei, Darcy ar fi putut vedea că o roşeaţă i-a aprins obrajii la auzul acestei ultime fraze, căreia ea îi dădea un înţeles la care poate că Darcy nu se gîndise.

Oricum ar fi, lăsînd la o parte amintirile prea bine păstrate şi de unul şi de celălalt, Julie voi să-l facă să-i povestească puţin de călătoriile lui, nădăjduind că

în felul acesta va fi scutită să vorbească. Procedeul izbuteşte aproape totdeauna cu călătorii, mai ales cu aceia care au străbătut ţinuturi îndepărtate.

— Ce frumoasă călătorie ai făcut ! spuse ea — şi ce rău îmi pare că n-o să pot face niciodată una la fel !

Darcy nu mai avea însă chef de vorbă.

— Cine e tînărul acela cu mustăţi — întrebă el deodată — care îţi vorbea adineauri ?

De data asta Julie roşi şi mai mult.

— E un prieten al bărbatului meu — răspunse ea — un ofiţer din regimentul lui... Se spune — urmă ea, nevoind să părăsească tema ei orientală — că cei care au văzut o dată frumosul cer al Orientului nu mai pot trăi aiurea.

— Mi-a displăcut grozav, nu ştiu de ce... vorbesc de prietenul bărbatului dumitale, nu de cerul albastru... Cît despre cerul acela albastru, doamnă, să te ferească Dumnezeu ! Văzîndu-l mereu acelaşi, ajungi să-ţi fie atît de lehamite de el, încît mohorîtele pîcle ale Parisului ţi-ar părea cea mai frumoasă privelişte. Nimic nu sîcîie mai mult nervii, crede-mă, decît acel frumos cer albastru, care şi ieri a fost albastru şi mîine tot albastru va fi. Dacă ai şti cu cîtă nerăbdare, cu cîtă dezamăgire aştepţi, doreşti un nor.

— Cu toate acestea ai stat destul de mult sub acel cer albastru !

— Dar, doamnă, îmi era imposibil să fac altfel. Dacă n-aş fi avut de urmat decît pofta inimii, m-aş fi înapoiat degrabă prin preajma străzii Bellechasse, după ce mi-aş fi potolit uşoara curiozitate pe care e firesc s-o stîrnească ciudăţeniile Orientului.

— Sînt încredinţată că mulţi călători ar vorbi la fel dacă ar fi tot atît de sinceri ca dumneata... Cum îţi poţi trece vremea la Constantinopol şi în celelalte oraşe ale Orientului ?

— Ş-acolo, ca pretutindeni, sînt mai multe feluri de a-ţi pierde vremea. Englezii beau, francezii joacă, nemţii fumează şi cîţiva intelectuali, ca să-şi mai primenească plăcerile, înfruntă focuri de armă, căţărîndu-se pe acoperişuri pentru a trage cu ochiul la băştinaşe.

— De bună seamă că acestei din urmă îndeletniciri îi dădeai preferinţă.

— Nicidecum. Eu învăţam turceşte şi greceşte, ceea ce mă acoperea de ridicol. Cînd isprăveam cu depeşele ambasadei, desenam, galopam la Izvoarele-Dulci şi pe urmă mă duceam la malul mării să văd dacă nu se apropie vreo figură omenească din Franţa sau de aiurea.

— Trebuie să-ţi fi făcut mare plăcere să vezi sosind un francez la o depărtare atît de mare de patrie.

— Da ; dar pînă să sosească un om inteligent, cîţi negustori de fier vechi şi caşmir nu ne veneau : sau, ceea ce e mult mai rău, cîţi tineri poeţi care, cînd le ieşea în cale careva de la ambasadă, îi strigau de la o poştă : „Du-mă să văd ruinele, du-mă la Sfînta Sofia, întovărăşeşte-mă în munţi, la marea de azur ; vreau să văd locurile unde a suspinat Hero[1] !“ Pe urmă, după ce-i lovea insolaţia, se închideau în camera lor şi nu mai voiau să vadă nimic altceva decît ultimele numere din *Constituţionalul.*

— Nu vezi în toate decît partea rea, după vechiul dumitale năravi. Nu te-ai schimbat, ştii ? Ai rămas acelaşi zeflemist.

— Spune-mi, doamnă, dacă nu-i e îngăduit unui osîndit care se pîrjoleşte în tigaia lui să se înveselească puţin şi pe seama tovarăşilor lui de pîrjoleală ? Pe cuvîntul meu ! Nu ştii ce mizerabilă viaţă ducem.

[1] Personaj din mitologia greacă, iubita lui Leandru ; în urma morţii acestuia, Hero s-a aruncat din vîrful unui turn, în valurile Helespontului.

Noi ăştia, secretarii de ambasadă, sîntem ca rîndunelele care nu se statornicesc niciodată. Nouă nu ni-s hărăzite acele legături intime care... dacă nu mă-nşel, fac farmecul vieţii. (Rosti aceste din urmă vorbe cu un glas ciudat şi apropiindu-se de Julie.) De şase ani, n-am găsit pe nimeni cu care să-mi pot împărtăşi gîndurile.

— Prin urmare, nu aveai nici un prieten acolo?

— Ţi-am spus doar că-i cu neputinţă să ai prieteni într-o ţară străină. Lăsasem doi în Franţa. Unul a murit; celălalt e în America, de unde nu se va înapoia decît peste cîţiva ani, dacă frigurile galbene nu-l vor reţine.

— Aşadar, eşti singur?

— Singur.

— Dar femeile, cum sînt în Orient? Nu te simţi bine în societatea lor?

— O! în privinţa asta e cel mai rău. Cît despre turcoaice, trebuie să-ţi iei gîndul de la ele. Despre grecoaice şi armence, tot ce poţi spune mai spre lauda lor e că-s foarte frumoase. Despre femeile consulilor şi ambasadorilor, scuteşte-mă să-ţi vorbesc. E o chestiune diplomatică; şi dacă aş spune ce gîndesc, mi-aş crea neajunsuri la minister.

— Nu pari să-ţi iubeşti mult cariera. Altădată doreai atît de mult să intri în diplomaţie!

— Nu cunoşteam încă meseria. Acum aş vrea să fiu inspectorul noroaielor din Paris.

— O, Dumnezeule! Cum poţi să spui asta! Parisul este cel mai mohorît sălaş din lume.

— Nu huli. Aş vrea să-ţi aud palinodia la Neapole, după doi ani de şedere în Italia.

— Să văd Neapole e ceea ce doream mai mult pe lume — răspunse ea oftînd... cu condiţia să fiu împreună cu prietenii mei.

— O ! cu această condiţie aş face ocolul pămîntului. Să călătoreşti cu prietenii tăi ! Dar e ca şi cum ai sta în salonul tău în timp ce lumea ţi-ar trece prin faţa ferestrelor ca o panoramă care se desfăşoară.

— Ei bine ! dacă am cerut prea mult, aş dori să călătoresc cu un... cu doi prieteni numai.

— Eu unul nu cer atîta ; m-aş mulţumi cu unul, sau cu una singură — urmă el surîzînd. Dar e o fericire pe care nu am avut-o niciodată !... Şi cu care nici n-o să mă întîlnesc vreodată — reluă el cu un oftat. Apoi c-un glas mai vesel : Adevărul e că norocul totdeauna m-a ocolit. Două lucruri am dorit şi eu cu rîvnă şi nu le-am putut dobîndi.

— Şi care-s acelea ?

— O ! nimic extravagant. De pildă, am dorit cu patimă să pot valsa cu cineva... Am făcut studii aprofundate asupra valsului. M-am căznit luni de-a rîndul singur, cu scaunul, pentru a-mi înfrîna ameţelile care mă apucau mereu şi cînd am izbutit să nu mai am ameţeli...

— Şi cu cine voiai să valsezi ?

— Dacă ţi-aş spune că dumneata erai aceea ?... Şi cînd, cu multă trudă, am ajuns un dansator încercat, bunica dumitale, care-şi luase tocmai atunci un duhovnic jansenist, a interzis valsul, printr-un ordin de zi care m-apasă şi acum pe inimă.

— Şi a doua dorinţă ? întrebă Julie foarte tulburată.

— A doua dorinţă ţi-o las în seamă. Aş fi dorit să fiu iubit... dar iubit... Doream asta înaintea valsului şi iată, nu urmez ordinea cronologică... Aş fi dorit, zic, să fiu iubit de-o femeie care să mă prefere unui bal — cel mai primejdios dintre toţi vrăjmaşii — o femeie pe care aş fi putut veni s-o văd cu ghetele pline de glod în clipa în care s-ar fi pregătit să se suie în trăsură pentru a se duce la bal. Ar fi fost

în ţinută de gală şi mi-ar fi spus : *să stăm acasă.* Dar era o nebunie. Nu trebuie să ceri decît lucruri posibile.

— Ce răutăcios eşti ! Mereu observaţii ironice. Pentru nimic n-ai îndurare. Eşti fără milă cu femeile.

— Eu ? Să mă ferească Dumnezeu ! Mai degrabă pe mine însumi mă bîrfesc. Susţinînd că femeile preferă o serată plăcută... unui *tête-à-tête* cu mine, înseamnă că le vorbesc de rău ?

— Un bal !... O gătează !... O, Doamne ! Cui îi mai place astăzi balul ?...

Nu se gîndea să dezvinovăţească întregul gen feminin aflat în cauză ; i se părea că aude gîndul lui Darcy, dar biata femeie nu auzea decît propria ei inimă.

— Fiindcă veni vorba de rochie de bal, ce păcat că nu sîntem în carnaval ! Am adus un costum de grecoaică fermecător şi care te-ar prinde de minune.

— O să-mi faci un desen în albumul meu.

— Cu plăcere. Să vezi ce progres am făcut de cînd schiţam caricaturi pe masa de ceai a mamei dumitale. Dar trebuie să te felicit, doamnă ; mi s-a spus astăzi de dimineaţă, la minister, că domnul de Chaverny va fi numit gentilom camerier. Vestea mi-a făcut mare plăcere.

Julie tresări.

Darcy urmă fără să bage de seamă :

— Îngăduie-mi să-ţi cer de pe acum protecţia... Dar, la drept vorbind, nu-s tocmai mulţumit de noul dumitale rang. Mă tem că vei fi nevoită să locuieşti vara la Saint-Cloud şi-n cazul ăsta voi avea mai rar cinstea să te văd.

— Nu mă voi duce niciodată la Saint-Cloud — spuse Julie cu emoţie în glas.

— O ! cu atît mai bine, căci, vezi dumneata, Parisul e raiul din care nu trebuie să ieşi decît pentru a te duce din cînd în cînd să iei masa la ţară, la doamna Lambert, cu condiţia să revii seara. Ce fericită eşti, doamnă, că trăieşti la Paris. Eu, care nu voi rămîne poate aici decît puţină vreme, nici nu-ţi închipui cît mă simt de fericit, în micul apartament pe care mi l-a dat mătuşa mea. Şi dumneata, mi s-a spus, locuieşti în foburgul St. Honoré. Ţi-am zărit casa. Trebuie să ai o grădină minunată, dacă mania de a zidi nu-ţi va fi împănat aleile cu dugheni.

— Nu, grădina mea e încă neatinsă, slavă Domnului !

— În care zi primeşti, doamnă ?

— Sînt acasă mai în fiecare seară. Aş fi încîntată dacă ai veni cîteodată să mă vezi.

— Vezi, doamnă, că mă port ca şi cum vechea noastră *alianţă* ar mai exista încă. Mă invit eu însumi fără ceremonie şi fără prezentare oficială. Mă ierţi, nu-i aşa ? Nu mai cunosc pe nimeni la Paris afară de dumneata şi de doamna Lambert. Toată lumea m-a uitat, dar casele dumneavoastră, amîndouă, sînt singurele cărora le-am dus dorul în surghiunul meu. Salonul dumitale, îndeosebi, trebuie să fie încîntător. Dumneata care ştii atît de bine să-ţi alegi prietenii !... Îţi mai aduci aminte de proiectele pe care le făceai altădată pentru vremea cînd vei fi stăpînă în casa dumitale ? Un salon inaccesibil pisălogilor ; muzică, din cînd în cînd, conversaţie totdeauna şi pînă tîrziu ; nici un om cu pretenţii, un număr restrîns de persoane cunoscîndu-se îndeaproape şi neavînd, prin urmare, de ce să mintă sau să caute să facă impresie... Două-trei femei spirituale (şi e cu neputinţă ca prietenele dumitale să nu fie astfel !) şi casa dumitale e cea mai atrăgătoare din Paris. Da, eşti femeia cea mai fericită şi-i faci fericiţi şi pe cei din jurul dumitale.

În vreme ce Darcy vorbea, Julie se gîndea că fericirea pe care o descria cu atîta vioiciune ar fi putut-o dobîndi dacă ar fi fost măritată cu un alt bărbat... cu Darcy, de pildă. În locul acelui salon închipuit, atît de elegant şi atît de plăcut, îi veneau în minte pisălogii pe care-i aducea Chaverny... În locul sprinţarelor conversaţii, îşi amintea de scenele conjugale ca aceea care o făcuse să se ducă la P... Se vedea, în fine, fără izbavă, legată pe viaţă de soarta unui om pe care îl ura şi-l dispreţuia ; pe cînd acela căruia ar fi dorit să-i dea în grijă sarcina fericirii ei era sortit să rămînă veşnic un străin pentru ea. Era de datoria ei să-l ocolească, să se desfacă de el... şi era atît de aproape de dînsa, încît mînecile rochiei ei se mototoleau apăsate de reverele hainei lui !

Darcy urmă să zugrăvească plăcerile vieţii Parisului cu toată elocvenţa pe care i-o dădea o îndelungată lipsă din ţară. În acest timp Julie simţea lacrimile şiroindu-i de-a lungul obrajilor. Tremura să nu bage de seamă Darcy şi constrîngerea pe care şi-o impunea îi sporea şi mai mult tulburarea. Se sufoca ; nu îndrăznea să facă o mişcare. În fine, un hohot îi scăpă şi totul fu pierdut. Se prăbuşi cu capul în mîini, aproape înăbuşită de lacrimi şi ruşine.

Darcy, care nici nu se aştepta la una ca asta, fu uimit. Rămase o clipă mut de surprindere ; dar hohotele înmulţindu-se, crezu de datoria lui să vorbească şi să întrebe care-i pricina acestor lacrimi atît de neaşteptate.

— Ce ai, doamnă ? Pentru numele lui Dumnezeu, doamnă... răspunde-mi ! Ce ţi s-a întîmplat ?

Şi cum sărmana Julie, la toate aceste întrebări, îşi apăsa cu mai multă putere batista pe ochi, îi luă mîna şi, îndepărtînd cu blîndeţe batista :

— Te implor, doamnă — spuse el cu un glas schimbat care o pătrunse pe Julie pînă-n străfundul inimii

— te implor, spune-mi ce ai ? Te-am jignit poate, fără să vreau ?... Tăcerea dumitale mă scoate din minți !

— Ah ! izbucni Julie, nemaiputîndu-se stăpîni — sînt foarte nefericită ! și hohoti mai tare.

— Nefericită ! Cum ?... De ce ?... Cine te face nefericită ? Răspunde-mi !

Vorbind astfel, îi strîngea mîinile, și capul lui îl atingea aproape pe cel al Juliei care plîngea, în loc să răspundă. Darcy nu știa ce să creadă, dar aceste lacrimi îl înduioșau. I se părea că întinerise cu șase ani și începea să întrezărească într-un viitor care nu i se înfățișase încă închipuirii, că s-ar putea să schimbe rolul de confident cu unul mai sus pus.

Cum ea se încăpățîna să nu răspundă, temîndu-se să nu-i vină rău, Darcy coborî unul din geamurile trăsurii, înnodă panglicile pălăriei lui Julie, îi dădu într-o parte mantoul și șalul. Bărbații sînt stîngaci în astfel de treburi. Voia să spună vizitiului să oprească și chiar îl strigase cînd Julie, apucîndu-l de braț, îl imploră să nu-i poruncească să oprească, asigurîndu-l că se simte mult mai bine.

Vizitiul nu auzise nimic și își mîna înainte caii spre Paris.

— Dar te implor, scumpă doamnă de Chaverny — spuse Darcy, reluîndu-i mîna pe care o părăsise o clipă — te conjur, spune-mi ce ai ? Mi-e teamă... Nu pot pricepe cum am putut cădea în păcatul de a te mîhni.

— O ! nu dumneata ! exclamă Julie ; și îi strînse puțin mîna.

— Dar bine ! Spune-mi cine te poate face să plîngi astfel ? Vorbește-mi cu încredere. Nu sîntem oare vechi prieteni ? urmă el surîzînd și strîngînd mîna Juliei.

— Îmi vorbeai de fericirea de care mă credeai înconjurată... şi fericirea asta e atît de departe de mine !

— Cum ! Nu ai oare tot ce-ţi trebuie ca să fii fericită ?... Eşti tînără, bogată, frumoasă... Bărbatul dumitale are un rang deosebit în societate...

— Nu-l pot suferi ! izbucni Julie ieşită din fire. Îl dispreţuiesc !

Şi-şi ascunse obrazul în batistă, hohotind şi mai tare.

„O ! O ! gîndi Darcy — lucrul ia o întorsătură foarte serioasă."

Şi, trăgînd cu îndemînare folos din toate hurducăturile trăsurii, pentru a se apropia mai mult de nefericita Julie :

— De ce — îi spuse el cu un glas cum nu se poate mai blînd şi mai duios — de ce să te posomorăşti astfel ? E cu putinţă ca o fiinţă pe care o dispreţuieşti să aibă atîta înrîurire asupra vieţii dumitale ? De ce-ai îngădui să-ţi otrăvească fericirea ? Dar, oare, lui se cuvine să-i ceri această fericire ?...

Şi îi sărută vîrful degetelor ; cum ea, însă, îşi retrase pe loc mîna cu groază, îi fu frică să nu fi mers prea departe... Dar, hotărît să ducă aventura pînă la capăt, spuse, suspinînd cu făţărnicie :

— Cum m-am înşelat ! Cînd am aflat de căsătoria dumitale, credeam că domnul de Chaverny îţi place, în adevăr.

— O ! domnule Darcy, nu m-ai cunoscut niciodată !

Tonul glasului ei spunea limpede : întotdeauna te-am iubit şi n-ai voit să înţelegi. Biata femeie socotea în acest moment, cu deplină bună-credinţă, că îl iubise neîncetat pe Darcy, în toţi cei şase ani care se scurseseră, cu aceeaşi dragoste pe care o simţea pentru el în clipa de faţă.

— Dar dumneata — sări Darcy însufleţindu-se — dumneata, doamnă, cunoscutu-m-ai vreodată ? Ai bănuit vreodată care erau sentimentele mele ? A ! dacă

m-ai fi cunoscut mai bine, am fi fost astăzi fericiți și unul și altul.

— Cît sînt de nenorocită ! repetă Julie cu un spor de lacrimi și strîngîndu-i mîna cu putere.

— Dar chiar dacă m-ai fi înțeles, doamnă — urmă Darcy cu expresia de ironică melancolie care-i era obișnuită — ce s-ar fi întîmplat ? Avere nu aveam ; a dumitale era considerabilă ; mama dumitale m-ar fi respins cu dispreț. Eram osîndit dinainte. Dumneata însăți, da, dumneata, Julie, înainte ca o experiență fatală să-ți fi arătat calea adevăratei fericiri, ai fi rîs, fără îndoială, de îndrăzneala mea și o trăsură bine lăcuită, cu coroană de conte pe portiere, ți-ar fi plăcut cu mult mai mult.

— O, cerule ! Și dumneata ! Nu-i mai e nimănui milă de mine ?

— Iartă-mă, dragă Julie ! exclamă el mișcat ; iartă-mă, te implor. Uită vorbele mele. Sînt mai vinovat ca dumneata... Nu te-am știut prețui. Te credeam slabă ca femeile din lumea în care trăiești ; m-am îndoit de curajul dumitale și sînt amarnic pedepsit !...

Și sărută cu aprindere mîinile pe care ea nu și le mai retrăgea ; era gata s-o strîngă la pieptul lui... dar Julie îl respinse cu o vie expresie de groază și se îndepărtă de el pe cît îngăduia lărgimea trăsurii. Atunci Darcy, cu o voce care prin însăși blîndețea ei suna sfîșietor, zise :

— Iartă-mă, doamnă, uitasem Parisul. Îmi amintesc că acolo se fac căsătorii, dar nu se iubește.

— O ! ba da, te iubesc — murmură ea printre hohote ; și își lăsă capul să cadă pe umărul lui Darcy.

Darcy o strînse în brațe cu înfrigurare, căutînd să-i șteargă lacrimile cu sărutări. Încercă din nou să se desfacă din îmbrățișarea lui, dar această sforțare fu cea din urmă.

Darcy s-a înşelat asupra naturii emoţiei lui : căci, trebuie s-o spunem, nu era îndrăgostit. A ştiut să tragă folos dintr-o întîmplare fericită care i-a căzut pe neaşteptate din văzduh şi pe care nu se cuvenea s-o lase să-i scape. De altfel, era ca toţi bărbaţii cu mult mai priceput să ceară decît să-şi arate mulţumirea. Cu toate acestea era politicos şi politeţea ţine ades locul unor sentimente mai înalte. Prima clipă de ameţeală trecută, începu a-i îndruga Juliei fraze duioase pe care le întocmea fără multă osteneală şi pe care le întovărăşea cu numeroase sărutări de mîini ce îl scuteau de tot atîtea vorbe. Vedea, fără părere de rău, că trăsura ajunsese la barieră şi că peste puţine clipe avea să se despartă de iubita lui. Tăcerea doamnei de Chaverny în faţa declaraţiilor lui de dragoste, copleşirea în care părea adîncită îngreunau situaţia noului ei iubit pînă la ridicol.

Ea sta nemişcată într-un colţ al trăsurii, strîngîndu-şi maşinal şalul la piept. Nu mai plîngea ; privea drept înainte şi cînd Darcy îi lua mîna să i-o sărute, această mînă, îndată ce era părăsită, îi cădea pe genunchi, ca moartă. Nu vorbea, de abia auzea ; o groază de gînduri sfîşietoare îi treceau prin minte, dar îndată ce voia să rostească unul, un altul venea pe loc să-i închidă gura.

Cum să redai haosul acestor gînduri sau, mai bine zis, al acestor imagini care se succedau cu iuţeala bătăilor inimii ? I se părea că îi sună în urechi vorbe fără legătură şi fără noimă, dar toate cu un groaznic înţeles. Dimineaţa îşi acuzase bărbatul, era josnic în faţa ochilor ei ; acum ea era de o sută de ori mai vrednică de dispreţ. I se părea că ruşinea ei era publică...

Amanta ducelui de H... o va osîndi la rîndu-i. Doamna Lambert, prietenele ei toate, nu vor mai voi s-o vadă.

Dar Darcy ? O iubea oare ? N-o cunoştea îndeajuns. O uitase. În prima clipă nici nu o recunoscuse. Se poate s-o fi găsit schimbată mult. Era rece cu ea : asta era lovitura de moarte. Pornirea ei către un om care de abia o cunoştea, care nu i-a arătat dragoste... ci numai politeţe. Era cu neputinţă s-o iubească. Dar ea însăşi, îl iubea oare ? Nu, de vreme ce se măritase cînd el de-abia plecase.

Cînd a intrat trăsura în Paris, orologiile băteau ceasul unu. La orele patru îl văzuse întîia dată pe Darcy. Da, îl văzuse — nu putea spune că-l *revăzuse*... îi uitase trăsăturile, glasul ; era un străin pentru ea... Nouă ceasuri mai tîrziu devenise amanta lui !... Nouă ceasuri au fost de ajuns pentru această nemaipomenită fascinaţie... au fost de ajuns pentru a fi înjosită în propriii ei ochi, în înşişi ochii lui Darcy; căci ce putea el gîndi despre o femeie atît de slabă ? Cum să n-o dispreţuiască ? Din cînd în cînd blîndeţea glasului lui Darcy, duioasele vorbe pe care i le spunea, o înviorau puţin. Atunci se silea să creadă că dragostea de care îi vorbea era adevărată. N-a cedat atît de uşor. Dragostea lor era veche la plecarea lui Darcy. Darcy trebuie să ştie că nu s-a măritat decît în urma supărării pe care i-o pricinuise plecarea lui. Vina era de partea lui Darcy. Cu toate acestea, o iubise fără încetare, în timpul îndelungatei lui lipse. Şi a fost la rîndu-i fericit să regăsească şi la ea aceeaşi statornicie.

Sinceritatea mărturisirii ei, slăbiciunea ei chiar, trebuie să-i fi plăcut lui Darcy, care nu putea suferi prefăcătoria. Dar îşi dădea repede seama de absurditatea acestor raţionamente. Ideile mîngîietoare se risipeau lăsînd-o pradă ruşinii şi disperării.

Se gîndi o clipă să spună ceea ce simte. Îşi închipuia că e osîndită de oameni, părăsită de familie. După cumplita batjocură adusă bărbatului ei, mîndria nu-i mai îngăduia să dea vreodată ochii cu el. „Sînt iubită de Darcy — îşi spunea ; nu-l pot iubi decît pe el. Fără el nu pot fi fericită. Cu el voi fi fericită pretutindeni. Să mergem împreună într-un ungher unde să nu pot întîlni pe nimeni care să mă facă să roşesc. Să mă ia cu el la Constantinopol."

Darcy era departe de a bănui ceea ce se petrece în sufletul Juliei. Băgase de seamă că intrau în strada locuită de doamna de Chaverny şi îşi punea cu multă linişte mănuşile „glacés".

— Apropo — spuse el — trebuie să fiu prezentat oficial domnului de Chaverny... Îmi place să cred că ne vom împrieteni repede. Prezentat de doamna Lambert, voi fi *binevenit* în casa dumitale. Pînă atunci, pentru că e la ţară, te pot vedea ?

Juliei i se tăiase glasul. Fiecare cuvînt al lui Darcy era o lovitură de pumnal. Cum să mai vorbeşti de fugă, de răpire, acestui om atît de nepăsător şi atît de rece, care nu se gîndeşte decît să-şi pună la cale o legătură pe timpul verii, pe cît se poate mai comodă ? Îşi rupse cu furie lanţul de la gît, răsucind verigile între degete. Trăsura se opri la poarta casei ei. Darcy puse mult zel să-i aşeze şalul pe umeri, să-i potrivească pălăria cum trebuie. Cînd se deschise portiera îi oferi mîna cu tot respectul, dar Julie se repezi jos fără sprijinul lui.

— Îţi cer voie, doamnă — spuse cu o adîncă plecăciune — să vin să te văd.

— Adio ! spuse Julie cu glas înăbuşit.

Darcy se urcă în cupeu şi porni spre casă fluierînd, cu înfăţişarea omului mulţumit de felul în care şi-a petrecut ziua.

O dată singur — în odaia lui de holtei, Darcy îşi puse halatul turcesc, papucii şi, după ce îndesă tutun de Latakié într-o lulea lungă cu urloiul de lemn de cireş sălbatic şi cu imameaua de chihlimbar alb, se pregăti s-o guste în tihnă răsturnîndu-se într-un jilţ adînc, căptuşit cu marochin şi solid capitonat. Acelora care se vor mira văzîndu-l ocupat cu această vulgară îndeletnicire, în clipa în care ar fi trebuit, poate, să fie pradă unor mai poetice visări, le voi răspunde că o bună lulea e de folos, dacă nu numaidecît trebuincioasă visării, şi că adevăratul mijloc de a te bucura deplin de-o fericire este să o alături altei fericiri. Unul din prietenii mei, iubitor de plăceri trupeşti, nu deschidea răvaşele iubitei înainte de a-şi fi scos cravata, de a fi aţîţat focul, dacă era iarnă şi de a se fi tolănit pe o canapea odihnitoare.

„În adevăr — îşi zise Darcy — aş fi fost un mare nerod dacă aş fi urmat sfatul lui Tyrrel, cumpărînd o sclavă grecoaică şi aducînd-o la Paris. La naiba! Ar fi fost, cum spunea amicul meu Haleb-Effendi, ca şi cum m-aş fi dus cu smochine la Damasc. Slavă Domnului! Civilizaţia a mers în pas alergător în lipsa mea şi după cît se pare, virtutea nu merge pînă la exces... Bietul Chaverny!... A! A! Dacă aş fi fost totuşi destul de bogat cu cîţiva ani în urmă, m-aş fi însurat cu Julie şi poate că Chaverny ar fi fost acela care ar fi adus-o acasă în astă-seară. Dacă mi se va întîmpla să mă-nsor vreodată, voi da poruncă să se cerceteze des trăsura nevestei mele, ca să nu aibă nevoie de cavaleri îndatoritori care s-o scoată din şanţuri... Hai, să recapitulăm. La urma urmei e o femeie foarte frumoasă, deşteaptă şi dacă n-aş fi atît de bătrîn, mi-aş putea îngădui să cred în prodigiosul

meu merit. Vai ! Vai ! Într-o lună de zile, meritul meu va fi poate la acelaşi nivel cu al domnului mustăcios... Să fie al dracului ! cum aş fi vrut ca mititica aceea de Nastasia, pe care am iubit-o atît, să ştie citi şi scrie şi să fi fost în stare să vorbească cu oamenii de societate, căci sînt încredinţat că e singura femeie care m-a iubit... Biata fată..."

Luleaua i se stinse şi el adormi.

XIV

Înapoindu-se în apartamentul ei, a fost nevoie ca doamna de Chaverny să-şi adune toate puterile pentru a-i spune cameristei, cu un aer firesc, că nu are nevoie de ea şi s-o lase singură. Cum plecă fata, se aruncă pe pat şi începu să plîngă cu mai mult amar acum, că era singură, decît atunci cînd prezenţa lui Darcy o silea să se stăpînească.

Noaptea are, fără îndoială, o mare înrîurire asupra suferinţelor morale ca şi asupra durerilor fizice. Ea aşterne peste toate o umbră lugubră şi imaginile care în timpul zilei ne-ar fi indiferente şi chiar surîzătoare, ne neliniştesc şi ne tulbură noaptea, ca nişte spectre care nu au putere decît în întuneric.

Se pare că în timpul nopţii gîndirea îşi sporeşte activitatea şi că raţiunea îşi pierde puterea suverană. Un soi de fantasmagorie lăuntrică ne tulbură şi ne înspăimîntă fără să ne stea în putere să înlăturăm pricina spaimelor noastre sau să cercetăm în linişte realitatea.

Închipuiţi-v-o pe sărmana Julie întinsă pe patul ei, pe jumătate îmbrăcată, frămîntîndu-se neîncetat, cînd dogorîtă de-o arşiţă mistuitoare, cînd îngheţată de un

fior pătrunzător, tresărind la cea mai mică trosnitură a lemnăriei, auzindu-şi lămurit fiecare bătaie a inimii. Nu-i mai rămăsese din cele petrecute decît un zbucium nelămurit a cărui pricină o căuta zadarnic. Apoi, dintr-o dată, amintirea acelei seri fatale îi străbătu mintea cu iuţeala fulgerului şi o dată cu ea i se trezi iar o durere vie şi ascuţită, ca aceea pe care fierul roşu ar scormoni-o într-o rană închisă.

„Pentru ce aceste lacrimi ? îşi zicea. A ! M-am făcut de batjocură !"

Acum îşi privea lampa, urmărind cu o încordare fără noimă toate pîlpîirile flăcării, pînă cînd lacrimile care i se îngrămădiseră fără să ştie de ce, în ochi, îi acoperiră lumina ; acum îşi număra ciucurii de la pologul patului, fără a izbuti să-şi amintească numărul lor.

„Ce-i nebunia asta ? îşi zise ea. Nebunie ? Da, căci cu un ceas în urmă m-am dăruit ca o curtezană netrebnică, unui om pe care nu-l cunosc."

Privirea ei îndobitocită urmări apoi acul pendulei, cu neliniştea condamnatului care vede apropiindu-se ceasul chinurilor. Deodată, pendula bătu.

„Acum trei ore — îşi zise ea tresărind într-o zvîcnire — eram cu el şi cinstea mea s-a dus !"

Şi-a petrecut toată noaptea în acest zbucium înfrigurat. Cînd s-a luminat de ziuă, a deschis fereastra şi aerul proaspăt şi pătrunzător al dimineţii îi aduse oarecare uşurare. Aplecată pe balustrada ferestrei care dădea în grădină, respira aerul rece cu un soi de desfătare. Zăpăceala gîndurilor ei se risipi cu încetul. Faţă de nelămuritele chinuri, de aiureala care o zguduia, deznădejdea adunată care le-a urmat era un răgaz.

Trebuia să ia o hotărîre. Nu se opri nici o clipă la gîndul de a-l revedea pe Darcy. Lucrul i se părea cu neputinţă ; ar fi murit de ruşine zărindu-l.

Trebuia să părăsească Parisul unde, în două zile, toată lumea ar fi arătat-o cu degetul. Mama ei era la Nisa : se va duce la ea, îi va mărturisi tot ; apoi, după ce, la pieptul ei i se va destăinui, nu-i mai rămînea de făcut decît un lucru, şi anume să găsească un ungher pustiu în Italia, necunoscut călătorilor, unde se va duce să trăiască singură şi să moară curînd.

Hotărîrea o dată luată, se mai linişti. Se aşeză la o măsuţă din faţa ferestrei şi, cu capul în mîini, plînse, dar de data aceasta, fără amărăciune. Oboseala şi lehamitea o biruiră, în fine, şi adormi, sau mai degrabă încetă să se gîndească preţ de aproape un ceas.

Se trezi cu un fior de frig. Vremea se schimbase, cerul era cenuşiu şi-o bură subţire şi rece vestea frig şi umezeală pentru tot restul zilei. Julie îşi sună camerista.

— Mama e suferindă — îi spuse ea — trebuie să plec la Nisa, fără întîrziere. Pregăteşte-mi un cufăr, peste un ceas vreau să plec.

— Dar, doamnă, ce-aveţi ? Nu cumva sînteţi bolnavă ?... Doamna nici nu s-a culcat ! se miră camerista surprinsă şi îngrijorată de schimbarea pe care o vedea pe faţa stăpînei sale.

— Vreau să plec — spuse Julie cu iritare în glas — trebuie numaidecît să plec. Pregăteşte-mi un cufăr.

În civilizaţia noastră modernă, un simplu act de voinţă nu ajunge, pentru a te duce de la un loc la altul. Trebuie să faci pachete, să iei cu tine cutii, să-ţi pierzi vremea cu o seamă de pregătiri care ar fi de ajuns să-ţi taie cheful de călătorie. Dar nerăbdarea Juliei scurtă mult toate aceste încetineli necesare. Se ducea şi venea din odaie în odaie, punea mîna la facerea cuferelor, îndesînd claie peste gră-

madă bonete şi rochii deprinse cu mai multă luare-aminte. Numai că amestecul ei în treaba asta făcea mai degrabă să întîrzie servitorii decît să-i zorească.

— Doamna a înştiinţat, desigur, pe domnul ? întrebă cu sfială camerista.

Julie, fără să răspundă, luă o bucată de hîrtie şi scrise :

„Mama e bolnavă la Nisa. Mă duc la ea."

Împături hîrtia în patru, dar nu se putu hotărî să-i pună o adresă.

În mijlocul pregătirilor de plecare, intră un servitor.

— Domnul de Chateaufort — spuse el — întreabă dacă doamna îl poate primi ; mai aşteaptă un domn pe care nu-l cunosc şi cu care a venit în acelaşi timp : poftiţi cartea lui de vizită.

Citi : „E. DARCY, *secretar de ambasadă.*"

De abia se putu stăpîni să nu ţipe.

— Nu primesc pe nimeni ! izbucni ea. Spune că sînt bolnavă. Nu spune că plec.

Nu se putea dumiri cum se face că Chateaufort şi Darcy veneau s-o vadă în acelaşi timp şi în tulburarea ei nu se îndoi că Darcy îl şi luase pe Chateaufort de confident. Nimic nu era mai simplu totuşi ca prezenţa lor simultană. Veniţi din acelaşi motiv, se întîlniseră la uşă ; şi după ce-au schimbat un salut rece, s-au drăcuit printre dinţi unul pe altul, din toată inima.

La răspunsul feciorului, coborîră împreună scările, se salutară din nou cu şi mai multă răceală şi se despărţiră luînd-o fiecare în altă direcţie. Chateaufort băgase de seamă atenţia deosebită pe care doamna de Chaverny i-o arătase lui Darcy şi din acea clipă prinsese ură pe el. La rîndul lui, Darcy, care se pretindea fizionomist, nu putea să nu vadă aerul încurcat şi nemulţumit al lui Chateaufort fără a conchide că o iu-

beşte pe Julie ; şi cum, în calitatea lui de diplomat era înclinat să presupună răul *a priori*, conchise cu mare uşurinţă că Julie nu era neînduplecată faţă de Chateaufort.

„Această cochetă stranie — îşi spuse în sinea lui pe cînd ieşea — nu va fi voit să ne primească împreună de frica unei scene de explicaţii ca aceea din *Mizantropul*... Dar mare nerod am fost că n-am găsit un pretext pentru a rămîne, lăsînd pe acest tînăr închipuit să plece. De bună seamă că dacă aş fi aşteptat numai cît să întoarcă spatele, aş fi fost primit, căci am asupra lui netăgăduita superioritate a noutăţii."

În timp ce frămînta aceste gînduri rămase locului, pe urmă făcu cale întoarsă şi intră în locuinţa doamnei de Chaverny.

Chateaufort, care şi el se întoarse de mai multe ori ca să-l pîndească, se statornici santinelă la oarecare depărtare, pentru a-l supraveghea.

Darcy spuse feciorului, mirat că-l revede, că uitase să-i dea o însemnare pentru stăpîna lui, că era vorba de-o afacere grabnică şi de-o însărcinare pe care i-o încredinţase o doamnă pentru doamna de Chaverny. Amintindu-şi că Julie ştie englezeşte, scrise cu creionul pe cartea lui de vizită : „...*Begs leave to ask when he can show to madame de Chaverny his turkish album.*"[1] Încredinţă biletul feciorului spunîndu-i că aşteaptă răspunsul.

Răspunsul întîrzie mult. În fine, feciorul reveni foarte tulburat.

— Doamnei — spuse el — i-a venit rău adineauri şi e prea suferindă pentru a vă răspunde.

[1] „...Vă cere permisiunea de a vă întreba cînd poate arăta doamnei de Chaverny albumul său turcesc" (engl.).

Toate acestea au durat un sfert de oră. Darcy nu credea în leşin, dar era foarte limpede că nu voia să-l vadă. Se resemnă cu înţelepciune ; şi, amintindu-şi că avea de făcut vizite în cartier, ieşi, fără să-şi facă sînge rău din această neplăcere.

Chateaufort îl aştepta neliniştit şi furios. Văzîndu-l trecînd, îl socoti fără să stea în cumpănă drept un rival norocos şi-şi făgădui să se agaţe de cel dintîi prilej pentru a se răzbuna pe necredincioasă şi pe complicele ei. Maiorul Perrin, pe care îl întîlni cum nu se poate mai la timp, îi ascultă destăinuirea, mîngîindu-l pe cît îi stătea în putere, nu însă fără a-i înfăţişa şubrezenia bănuielilor sale.

XV

Julie leşinase de-a binelea primind a doua carte de vizită a lui Darcy. După leşin prinse să scuipe sînge, ceea ce o slăbi mult. Camerista trimisese după un medic, dar Julie refuză cu încăpăţînare să-l vadă. Către orele patru caii de poştă sosiră, cuferele erau legate : totul era gata de plecare. Julie se sui în trăsură, tuşind îngrozitor şi într-o stare de plîns. Toată seara şi toată noaptea n-a vorbit decît valetului-camerier aşezat pe capra caleştii şi numai pentru a-l îndemna să spuie surugiilor să se grăbească. Tuşea mereu şi părea că o doare cumplit pieptul ; dar n-a scos un geamăt. Dimineaţa era atît de slăbită încît a leşinat cînd s-a deschis portiera. Au dus-o într-un han nenorocit unde au culcat-o. A fost chemat un medic de ţară : a găsit-o cu temperatură mare şi i-a interzis să meargă mai departe. Totuşi, ea tot ţinea să plece. În decursul serii a început să aiureze şi

toate semnele bolii se înrăutăţiră. Vorbea fără încetare şi cu atîta repeziciune că era foarte greu să o înţelegi. În vorbele ei fără şir numele lui Darcy, al lui Chateaufort şi al doamnei Lambert reveneau ades. Camerista îi scrise domnului de Chaverny pentru a-l înştiinţa de boala soţiei sale ; dar ea era la treizeci de leghe de Paris. Chaverny vîna la ducele de H... şi boala îşi urma cursul cu atîta iuţeală, încît era îndoielnic că va putea sosi la timp.

În timpul acesta valetul-camerier fusese călare în oraşul vecin şi adusese un medic. Acesta dezaprobă prescripţiile confratelui său, declară că a fost chemat prea tîrziu şi că boala era primejdioasă.

Delirul încetă în zori şi Julie adormi adînc. Cînd se trezi, cu două sau trei zile mai tîrziu, păru să-şi amintească cu multă greutate şirul întîmplărilor în urma cărora se pomenise întinsă într-o cameră murdară de han. Totuşi, memoria îi reveni repede. Spunea că se simte mai bine şi dorea chiar să-şi urmeze călătoria a doua zi. Apoi, după ce păru că se gîndeşte o bună bucată de vreme ţinîndu-şi mîna la frunte ceru cerneală şi hîrtie şi începu să scrie. Camerista o văzu începînd scrisori pe care le rupea mereu după primele vorbe scrise. Cerea în acelaşi timp ca bucăţile de hîrtie să fie arse. Camerista văzu pe mai multe hîrtii acest cuvînt : *„Domnule"*. Asta i se păru obişnuit, spunea, căci îşi închipuise că doamna scrie mamei ei sau soţului. Pe-o altă bucăţică citi : *„Trebuie să mă dispreţuieşti"*.

Timp de aproape o jumătate de oră a încercat zadarnic să scrie această scrisoare, la care părea să ţină mult. În cele din urmă, sleirea puterilor nu-i mai îngădui să urmeze, îndepărtă pupitrul pe care i-l aşezaseră la pat şi, cu privirea rătăcită, îi spuse cameristei :

— Scrie dumneata domnului Darcy.

— Ce trebuie să scriu, doamnă ? întrebă camerista, încredințată că delirul va reîncepe.

— Scrie-i că nu mă cunoaște... că nu-l cunosc.

Și, copleșită, căzu pe pernă.

Au fost cele din urmă vorbe cu șir pe care le-a mai rostit. Delirul îi veni din nou și n-o mai părăsi. Muri a doua zi, fără mari dureri.

XVI

Chaverny sosi la trei zile după înmormîntare. Durerea lui părea adevărată și toți locuitorii satului au plîns văzîndu-l la cimitir, în picioare, privind pierdut pămîntul de curînd răscolit care acoperea coșciugul soției sale. A voit mai întîi s-o dezgroape și s-o ducă la Paris ; dar primarul împotrivindu-se și notarul vorbindu-i de formalități fără sfîrșit, se mulțumi să comande o lespede de piatră și să lase poruncă pentru înălțarea unui mormînt simplu, dar cuviincios.

Chateaufort a suferit mult în urma acestei morți atît de neașteptate. A refuzat mai multe invitații la bal și o vreme n-a fost văzut decît îmbrăcat în negru.

XVII

Moartea doamnei Chaverny a stîrnit mai multe zvonuri în saloane. După unii ar fi avut un vis, sau dacă vreți, o presimțire care-i prevestea că mama ei

e bolnavă. Asta a zdruncinat-o într-atît, încît a luat pe dată drumul Nisei, fără să ţină seamă de un guturai pe care îl căpătase înapoindu-se de la doamna Lambert ; guturaiul acesta a degenerat într-o congestie pulmonară.

Alţii, mai clarvăzători susţineau cu un aer misterios că doamna de Chaverny nemaiputînd ascunde dragostea pe care o simţea pentru domnul de Chateaufort, a încercat să caute, lîngă mama ei, puterea de a rezista. Guturaiul şi congestia nu erau decît urmarea plecării ei pripite. Asupra acestui punct, toţi erau de acord.

Darcy nu vorbea niciodată de ea. Trei sau patru luni după moartea ei s-a însurat avantajos. Cînd i-a anunţat doamnei Lambert căsătoria, aceasta i-a spus, felicitîndu-l :

— În adevăr, soţia dumitale e fermecătoare şi numai sărmana mea Julie ar fi putut să ţi se potrivească tot atît. Ce păcat că erai prea sărac pentru ea cînd s-a măritat !

Darcy surîse, cu acel surîs ironic care îi era obişnuit şi nu răspunse nimic.

Aceste două inimi care nu s-au ştiut cunoaşte una pe alta, erau făcute, poate, una pentru alta.

1833

În primele zile ale lunii octombrie 181..., colonelul sir Thomas Nevil, irlandez, ofiţer distins al armatei engleze, descinse, împreună cu fiica lui, la hotelul Beauveau din Marsilia, la înapoierea dintr-o călătorie în Italia. Admiraţia neîncetată a călătorilor entuziaşti a produs în zilele noastre o reacţie contrară şi, din dorinţa de a face notă aparte, o seamă de *turişti*[1] îşi iau ca deviză pe *nil admirari*[2] a lui Horaţiu. Miss Lydia, fiică unică a colonelului, făcea parte din această tagmă de călători nemulţumiţi. *Schimbarea la faţă* i s-a părut mediocră, Vezuviul în plină erupţie, de abia mai ceva decît coşurile uzinelor din Birmingham. Pe scurt, marele ei cap de acuzare împotriva Italiei era că ţării acesteia îi lipsea culoarea locală, specificul. Explice cine poate sensul acestor cuvinte pe care le înţelegeam foarte bine cu cîţiva ani în urmă şi pe care nu le mai pricep astăzi. Mai întîi, miss Lydia se lăudase descoperind dincolo de Alpi lucruri pe care nimeni nu le mai văzuse înaintea ei şi despre care ar putea sta de vorbă cu *oamenii*

[1] Acest cuvînt luat din englezeşte era pe atunci un neologism ; de aceea Mérimée îl subliniază (n. ed. franceze).
[2] Nimic demn de admirat (lat.).

din protipendadă, cum zice domnul Jourdain. Dar în curînd, depăşită de compatrioţii ei şi disperînd că nu găseşte nimic care să nu fie cunoscut, se aruncă în tabăra opoziţiei. E foarte neplăcut, în adevăr, să nu poţi aduce vorba de minunile Italiei, fără ca cineva să nu-ţi spună : „Cunoaşteţi, fără îndoială, Rafaelul din palatul... din... ? E tot ce poate fi mai frumos în Italia." Şi e tocmai ce ai omis să vezi. Cum e foarte anevoios să vezi tot, cel mai simplu e să condamni totul dinainte.

La hotelul Beauveau, miss Lydia suferi o amară dezamăgire. Adusese o frumoasă schiţă a porţii pelasgice sau ciclopeene din Segni, pe care o credea uitată de desenatori. Dar, lady Frances Fenwich, întîlnind-o la Marsilia, îi arătă albumul ei, în care, între un sonet şi o floare uscată, figura poarta de care e vorba, colorată din belşug cu pămînt de Sienna. Miss Lydia dărui poarta din Segni cameristei şi pierdu orice stimă pentru construcţiile pelasgice.

Această proastă stare de spirit era împărtăşită de colonelul Nevil, care de la moartea soţiei lui nu mai vedea nimic decît prin ochii miss Lydiei. Pentru el Italia purta marea vină de a-i fi plictisit fiica şi, prin urmare, era ţara cea mai plicticoasă din lume. Nu avea nimic de zis, ce-i drept, împotriva tablourilor şi statuilor ; dar putea afirma ritos că vînătoarea e păguboasă pe acele meleaguri şi că eşti nevoit să colinzi zece leghe cînd e soarele în putere, ca să dobori cîteva sărăcii de potîrnichi roşii.

A doua zi după sosirea lui la Marsilia, îl pofti la masă pe căpitanul Ellis, fostul lui aghiotant, care petrecuse şase săptămîni în Corsica. Căpitanul povesti cu şart o istorie cu banditi, care avea darul să nu semene de loc cu povestirile despre hoţi pe care le auzise la tot pasul în drumul de la Roma la Neapole. La desert, cei doi bărbaţi rămaşi singuri cu butel-

cile de Bordeaux, vorbiră de vînătoare şi colonelul află că nu e ţară unde să fie mai felurit şi îmbelşugat vînat :

„Întîlneşti mulţime de mistreţi — spunea căpitanul Ellis — şi trebuie să te deprinzi a-i deosebi de porcii domestici cu care seamănă uimitor ; căci, omorînd porci, îţi găseşti belcaua cu paznicii. Se ivesc dintr-un hăţiş căruia îi zic *maquis,* înarmaţi pînă-n dinţi, şi pe lîngă plata pentru pagubă te mai iau şi-n rîs. Mai este apoi muflonul, animal foarte ciudat şi pe care nu-l găseşti aiurea, vînat faimos, dar năstruşnic. Cerbi, ciute, fazani, cu neputinţă să faci vreodată numărătoarea tuturor soiurilor de vînat care foiesc în Corsica. Dacă-ţi place vînătoarea, du-te-n Corsica, coloncle ; acolo, cum spunea una din gazdele mele, ai prilejul să tragi în tot ce-ţi poate trece prin cap ca vînat, de la sturz pînă la om."

La ceai, căpitanul o cuceri din nou pe miss Lydia cu o povestire despre o vendetta *transversală* [1] şi mai pidosnică decît prima şi sfîrşi prin a o înflăcăra, zugrăvindu-i înfăţişarea stranie, sălbatică a Corsicii, caracterul aparte al locuitorilor, ospitalitatea şi moravurile lor primitive. În fine, îi dărui un mic şi frumos stilet, mai puţin remarcabil prin forma şi lucrătura-i de aramă, decît prin obîrşia lui. Un faimos bandit îl cedase căpitanului Ellis, garantîndu-i că a fost înfipt în patru trupuri omeneşti. Miss Lydia şi-l puse în cingătoare, îl aşeză apoi pe masa de noapte şi îl trase de două ori din teacă înainte de a adormi. În ce-l priveşte, colonelul a visat că ucidea un muflon şi că proprietarul îi cerea să i-l plătească, lucru la care consimţea bucuros, căci era o dihanie foarte

[1] Răzbunarea pe care o îndrepţi asupra unei rude, mai mult sau mai puţin îndepărtată, a autorului ofensei (n. a.).

ciudată, aducînd cu un mistreț cu coarne de cerb și coadă de fazan.

— Ellis spune că în Corsica vînătoarea e minunată, începu colonelul pe cînd își lua gustarea de dimineață împreună cu fiica lui. Dacă n-ar fi atît de departe, mi-ar plăcea să petrec acolo vreo două săptămîni.

— Dar bine ! răspunse miss Lydia — de ce n-am pleca în Corsica ? În vreme ce te vei duce la vînătoare, eu voi desena ; aș fi încîntată să am în albumul meu peștera de care vorbea căpitanul Ellis și în care Bonaparte își învăța lecțiile pe cînd era copil.

Era poate prima oară cînd o dorință manifestată de colonel căpăta aprobarea fiicei sale. Încîntat de această împrejurare neașteptată, avu totuși bunul simț de a face cîteva obiecțiuni pentru a zgîndări fericitul capriciu al miss Lydiei. Zadarnic pomeni de sălbăticia ținutului și de greutatea călătoriei pentru o femeie : ea nu se temea de nimic ; îi plăcea, mai presus de toate, să meargă călare ; gîndul că va dormi în bivuac o încînta ; amenință că se va duce în Asia Mică. Într-un cuvînt, avea răspuns la toate, căci nici o englezoaică nu mai fusese în Corsica ; prin urmare, trebuia să se ducă. Și ce fericire, cînd înapoiată în Saint-James'Place, își va arăta albumul ! „De ce treci, draga mea, peste acest fermecător desen ?“ „O, nu-i nimic de seamă. E o schiță pe care am făcut-o după un vestit bandit corsican, care ne-a fost călăuză.“ „Cum ! Ai fost în Corsica ?...“

Deoarece nave cu aburi nu circulau încă pe vremea aceea între Franța și Corsica, se informară de o corabie gata de plecare spre insula pe care miss Lydia își propunea s-o descopere. În aceeași zi, colonelul scrise la Paris pentru a vesti că renunță la apartamentul în care urma să tragă și făcu tîrgul cu stăpînul unei goelete care urma să navigheze spre

Ajaccio. Avea două cabine nici prea-prea, nici foarte-foarte. Îmbarcară provizii ; patronul se jură că unul din vechii lui mateloţi era un bucătar vrednic de stimă şi că nu-şi avea pereche în ceea ce priveşte *la bouille-abaisse* [1] ; îi asigură că domnişoara se va simţi bine, că vor avea vînt prielnic şi mare lină.

În afară de astea, după dorinţa fiicei lui, colonelul stipulă căpitanului să nu mai ia nici un călător şi să aibă grijă să ţină ţărmul insulei, aşa ca să se poată bucura de privelişte a munţilor.

II

În ziua hotărîtă pentru plecare, totul era împachetat, îmbarcat ; goeleta urma să plece cu briza de seară. Deocamdată, colonelul se plimba cu fiica lui pe „Canebière", cînd patronul se apropie de el pentru a-i cere învoirea să ia la bord o rubedenie de-a lui, adică un verişor al naşului fiului său mai mare, care, înapoindu-se în Corsica, locul lui de baştină, pentru treburi grabnice, nu avea cînd să găsească o navă care să-l ducă.

— E un băiat încîntător — adăugă căpitanul Matei — ostaş la vînătorii pedeştri din gardă şi care ar fi fost de mult colonel dacă celălalt ar mai fi fost împărat.

— De vreme ce-i militar — spuse colonelul... şi era gata să urmeze : Mă învoiesc bucuros să vină cu noi...

Dar miss Lydia se repezi pe englezeşte :

[1] O ciorbă de feluriţi peşti şi crustacee.

— Un ofiţer de infanterie !... (cum tatăl ei slujise în cavalerie, nu avea decît dispreţ pentru celelalte arme), un om fără educaţie, poate, care va suferi de rău de mare şi care ne va strica toată plăcerea călătoriei !

Patronul nu pricepea o boabă englezeşte, dar păru că înţelege ceea ce spunea miss Lydia după mica strîmbătură a drăgălaşei ei guriţe, aşa că începu să-şi laude în fel şi chip rubedenia încheind cu asigurarea că e un om foarte cumsecade, dintr-o familie de *caporali* şi că nu va stingheri prin nimic pe domnul colonel, căci el, stăpînul, se însărcina să-l aşeze într-un ungher din care nici nu se va clinti.

Colonelului şi lui miss Nevil li se păru ciudat că în Corsica mai sînt familii în care să fii caporal din tată în fiu ; dar, cum sfîrşiră prin a se încredinţa că era vorba de un caporal din infanterie, au tras încheierea că-i un biet om pe care patronul voia să-l ia, de milă. Dacă ar fi fost vorba de un ofiţer, ar fi fost nevoiţi să-i vorbească, să stea împreună ; cu un caporal, însă, nu aveau de ce se sinchisi ; e o fiinţă fără importanţă atîta vreme cît grupa lui nu-i şi ea acolo, cu baioneta la armă, pentru a te duce acolo unde n-ai chef să mergi.

— Ruda dumitale suferă de rău de mare ? întrebă miss Nevil tăios.

— Niciodată, domnişoară ; stomac de struţ şi pe mare şi pe uscat.

— Ei bine, poţi să-l aduci — spuse ea.

— Poţi să-l aduci — repetă colonelul şi-şi văzură de plimbare.

Către ceasurile cinci seara, căpitanul Matei veni să-i caute pentru a se sui pe bordul goeletei. În port, în apropiere de iola căpitanului, găsiră un băietan îmbrăcat într-o redingotă albastră, îmbumbată pînă

la bărbie, cu faţa pîrlită de soare, cu ochii negri, vii, mari, codaţi, cu înfăţişare sinceră şi spirituală. După ţinută, după mustăcioara-i răsucită, se recunoştea uşor militarul ; căci, în vremea aceea nu oricine purta mustăţi şi garda naţională nu introdusese încă, în toate familiile şi ţinuta, o dată cu obiceiurile corpului de gardă.

La vederea colonelului tînărul îşi scoase cascheta şi-i mulţumi fără sfială şi în cuvinte potrivite, pentru serviciul pe care i-l făcea.

— Încîntat să te pot servi, tinere — spuse colonelul, făcîndu-i cu capul un semn amical.

Şi intră în iolă.

— E fără sfială englezul dumitale — şopti în italieneşte tînărul către patron.

Acesta îşi potrivi arătătorul sub ochiul stîng şi-şi lăsă în jos colţurile gurii. Pentru cel ce cunoaşte limbajul semnelor, asta voia să spună că englezul pricepea italiana şi că era un om ciudat. Tînărul zîmbi uşor, îşi atinse fruntea drept răspuns la semnul lui Matei, ca pentru a-i spune că toţi englezii sînt suciţi la cap, apoi se aşeză lîngă patron, uitîndu-se cu multă atenţie, dar fără obrăznicie, la frumoasa lui tovarăşă de călătorie.

— Frumoasă ţinută au soldaţii ăştia francezi — spuse colonelul fiicei sale în englezeşte ; de asta îi şi face uşor ofiţeri.

Apoi, adresîndu-se tînărului, în franţuzeşte :

— Ia spune-mi, voinice, în ce regiment ai servit ?

Acesta lovi uşor cu cotul pe tatăl finului verişorului său şi, stăpînindu-şi un surîs ironic, răspunse că a fost la vînătorii pedeştri din gardă şi că în prezent ieşea din regimentul al 7-lea infanterie uşoară.

— Dar la Waterloo ai fost ? Eşti tînăr de tot.

— S-avem iertare, domnule colonel, e singura mea campanie.

— Se socoteşte dublu — spuse colonelul.

Tînărul corsican îşi muşcă buzele.

— Tată — spuse miss Lydia în englezeşte — întreabă-l dacă corsicanii ţin mult la Bonaparte al lor.

Înainte de a fi tradus colonelul întrebarea în franţuzeşte, tînărul răspunse într-o englezească destul de bună, deşi cu un accent pronunţat :

— Ştiţi, domnişoară, că nimeni nu-i profet în ţara lui. Îl iubim mai puţin poate ca francezii. În ce mă priveşte, cu toate că familia mea a fost pe vremuri în vrăjmăşie cu a lui, îl iubesc şi îl admir.

— Vorbeşti englezeşte ! exclamă colonelul.

— Foarte prost, după cum vedeţi.

Măcar că jignită un pic de tonul lui liber, miss Lydia nu se putu împiedica să nu rîdă, la gîndul unei duşmănii personale între un caporal şi un împărat. A fost pentru ea ca un aperitiv al ciudăţeniilor Corsicii şi hotărî să-şi noteze faptul în jurnalul ei.

— Vei fi fost, poate, prizonier în Anglia ? întrebă colonelul.

— Nu, domnule colonel, am învăţat englezeşte în Franţa, de la un prizonier din neamul domnieivoastre.

Apoi, adresîndu-se lui miss Nevil :

— Matei mi-a spus că vă întoarceţi din Italia. Vorbiţi, fără îndoială, toscana pură, domnişoară ; mă tem că o să vă vină cam greu să înţelegeţi idiomul nostru.

— Fiica mea înţelege toate idiomurile italiene — răspunse colonelul. Are darul de a învăţa uşor limbile, nu ca mine.

— Domnişoara va înţelege oare, de pildă, aceste versuri ale unui cîntec de-al nostru, corsican ? Un cioban spune unei ciobăniţe :

„S'entrassi'ndru Paradisu santu, santu,
E nun travassi a tia, mi n'esciria" [1].

Miss Lydia înţelese şi găsind citatul îndrăzneţ şi privirea care îi ţinea hangul şi mai şi, răspunse, roşind :

— *Capisco* [2].

— Şi te înapoiezi acasă în concediu ? întrebă colonelul.

— Nu, domnule colonel. M-au pus în retragere, probabil pentru că am fost la Waterloo şi pentru că sînt compatriotul lui Napoleon. Mă întorc acasă, uşor la suflet, uşor la pungă, cum zice cîntecul.

Şi oftă cu ochii la cer.

Colonelul îşi vîrî mîna în buzunar şi, învîrtind între degete o monedă de aur, îşi căuta cuvintele pentru a o strecura cu politeţe nefericitului său inamic.

— Şi pe mine la fel — spuse el cu bună dispoziţie — m-au pus în retragere ; dar... cu jumătatea dumitale de soldă nu ai nici de tutun. Ţine, caporale.

Tînărul corsican roşi, se îndreptă, îşi muşcă buzele şi părea gata-gata să răspundă cu pornire, cînd, schimbîndu-şi deodată expresia, pufni în rîs.

Colonelul, cu moneda în mînă, încremenise.

— Domnule colonel — spuse tînărul, redevenind serios — daţi-mi voie să vă dau două sfaturi : primul este să nu oferiţi niciodată bani unui

[1] Dacă aş intra în sfîntul, sfîntul rai şi nu te-aş găsi acolo, aş părăsi raiul *(Serenata di Zicavo).*

[2] Înţeleg (it.).

corsican, căci unii dintre compatrioţii mei sînt destul de necuviincioşi ca să vi-i arunce-n cap ; al doilea este să nu daţi oamenilor titulaturi pe care nu le au. Mă numiţi caporal şi sînt locotenent. Fără îndoială, deosebirea nu e prea mare.

— Locotenent ! exclamă sir Thomas — locotenent ! Păi, patronul mi-a spus că eşti caporal, ca şi tatăl dumitale şi ca toţi ceilalţi bărbaţi din familie.

La aceste vorbe tînărul se lăsă pe spate şi începu să rîdă şi mai tare, dar cu atîta bunăvoinţă, încît patronul şi cei doi mateloţi ai săi izbucniră şi ei.

— Iertaţi-mă, domnule colonel — spuse, în fine, tînărul ; dar neînţelegerea e grozavă şi nu i-am dat de rost decît acum. Într-adevăr, familia mea se făleşte că numără *caporali* printre strămoşii ei : dar *caporalii* noştri corsicani n-au purtat niciodată galoane pe straiele lor. Către anul de graţie 1100, cîteva comune, răzvrătindu-se împotriva tiraniei marilor seniori munteni, şi-au ales conducători pe care i-au botezat *caporali*. La noi, în insulă, ţinem în mare cinste pe cei ce pogoară din acest soi de tribuni.

— Iertare, domnul meu ! exclamă colonelul — de o mie de ori iertare. De vreme ce cunoşti pricina greşelii mele, nădăjduiesc că vei binevoi să nu mi-o iei în nume de rău.

Şi îi întinse mîna.

— E pedeapsa cuvenită micii mele mîndrii, domnule colonel — spuse tînărul rîzînd înainte şi strîngînd cu căldură mîna englezului. Nu-s cîtuşi de puţin supărat. Şi pentru că prietenul meu Matei m-a prezentat atît de prost, permiteţi-mi să mă prezint eu însumi : mă numesc Orso della Reb-

bia, locotenent în retragere şi dacă, după cum bănuiesc după aceşti doi cîini frumoşi, veniţi în Corsica pentru vînătoare, mă voi simţi foarte măgulit să vă fac onorurile *maquis*-urilor şi munţilor noştri... dacă nu le voi fi uitat — urmă el cu un oftat.

În momentul acesta iola atingea goeleta. Locotenentul îi oferi mîna miss Lydiei, apoi îl ajută pe colonel să urce pe punte. Ruşinîndu-se încă de greşeala lui şi neştiind cum să-şi răscumpere necuviinţa faţă de un om cu obîrşia din leatul 1100, sir Thomas, fără să mai aştepte încuviinţarea fiicei sale, îl pofti la masă, reînnoindu-şi scuzele şi strîngerile de mînă. Miss Lydia încruntă puţin sprînceana, dar, la urma urmei, nu-i părea rău să afle ce este un *caporal*; musafirul nu-i displăcuse, ba începuse chiar să-i găsească un nu ştiu ce aristocratic; numai că avea aerul prea sincer şi prea vesel pentru un erou de roman.

— Locotenente della Rebbia — îi spuse colonelul, salutîndu-l după moda englezească, cu un pahar de Madera în mînă — am văzut în Spania mulţi compatrioţi de-ai dumitale: era faimoasa infanterie de puşcaşi.

— Da, mulţi au rămas în Spania — spuse tînărul locotenent cu un aer serios.

— Nu pot uita comportarea unui batalion corsican la bătălia de la Vittoria — urmă colonelul. Vrînd-nevrînd, trebuie să-mi amintesc — adăugă el, pipăindu-şi pieptul. Toată ziua au stat prin grădini în trăgători şi la adăpostul gardurilor vii ne-au doborît nu mai ştiu cîţi oameni şi cai. O dată retragerea hotărîtă, s-au regrupat, mistuindu-se în pas alergător. În cîmp deschis trăgeam nădejde să spălăm ruşinea, dar ticăloşii mei... fie-mi

cu iertare, locotenente, vreau să zic aceşti oameni de ispravă, s-au strîns în careu şi nu era chip să-i clinteşti. În mijlocul careului — parcă-l văd, un ofiţer călare pe-un căluţ negru, se ţinea lîngă pajură trăgînd din trabuc ca la cafenea. Din cînd în cînd, ca o sfidare, puneau muzica militară să ne cînte. Reped asupră-le primele două escadroane ale mele. Aş ! În loc să spargă careul, iată că dragonii mei trec pe de lături, fac jumătate întoarcere şi se înapoiază în mare zăpăceală şi cu mai mulţi cai fără călăreţi... şi mereu, afurisita aia de muzică ! Cînd fumăraia care învăluia batalionul s-a împrăştiat, lîngă pajură, ofiţerul îşi fuma înainte trabucul. Scos din sărite m-am pus cu însumi în fruntea celei din urmă şarje. Armele lor năclăite de-atîta tras nu mai luau foc, dar soldaţii erau în formaţie de şase rînduri, cu baionetele în botul cailor, ca un zid. Răcneam, îmi îndemnam dragonii, îmi strîngeam calul între pulpe ca să meargă înainte, cînd ofiţerul de care îţi vorbeam, scoţîndu-şi, în fine, trabucul, mă arătă cu mîna unuia din oamenii lui. Auzii ceva, cum ar fi : *Al capello bianco !* Aveam penaj alb. N-am auzit mai mult, căci un glonte îmi străpunse pieptul. Era un batalion grozav, domnule della Rebbia, primul din al 18-lea regiment uşor, toţi corsicani, după cum am aflat mai tîrziu.

— Da — zise Orso, ai cărui ochi se aprinseră pe cînd asculta povestirea. Au susţinut retragerea şi s-au înapoiat cu pajura : dar două treimi din aceşti vrednici bărbaţi odihnesc astăzi în cîmpia Vittoria.

— Poate că, aşa din întîmplare, vei fi ştiind numele ofiţerului care-i comanda ?

— Era tatăl meu. Pe-atunci era maior în al 18-lea şi-a fost înaintat colonel pentru purtarea lui în acea zi de pomină.

— Tatăl dumitale ? Pe legea mea, era un viteaz. Mi-ar face plăcere să-l văd şi sînt sigur că l-aş recunoaşte. Mai trăieşte ?

— Nu, domnule colonel — spuse tînărul pălind puţin.

— La Waterloo a fost ?

— Da, domnule colonel, dar n-a avut norocul să cadă pe cîmpul de bătaie... a murit în Corsica... acum doi ani... Dumnezeule, frumoasă-i această mare ! De zece ani n-am mai văzut Mediterana, domnişoară ; nu ţi se pare că Mediterana e mai frumoasă decît oceanul ?

— O găsesc prea albastră... şi valurile sînt lipsite de măreţie.

— Îţi place natura sălbatică, domnişoară ? În cazul acesta cred că o să-ţi placă Corsica.

— Fiicei mele — spuse colonelul — îi place tot ce-i neobişnuit ; de aceea Italia nu i-a plăcut de loc.

— Nu cunosc din Italia — spuse Orso — decît Pisa, unde mi-am petrecut o bucată de vreme la şcoală. Dar nu mă pot gîndi fără admiraţie la Campo-Santo, la Dom, la Turnul înclinat... şi mai ales la Campo-Santo. Îţi aminteşti de *Moartea* lui Orcagna [1]... Cred că aş putea-o desena, aşa mi s-a întipărit în minte.

Miss Lydia se temea ca domnul locotenent să nu se avînte într-o tiradă prea înflăcărată.

---

[1] *Andre di Cione (Orcagna)* (1308—1369), pictor şi arhitect italian, autorul, printre altele, al frescei de la Campo-Santo din Pisa, intitulată *Triumful mortii.*

— E foarte frumos — spuse ea căscînd. Iartă-mă, tată, mă cam doare capul, cobor în cabina mea.

Îşi sărută părintele pe frunte, făcu un semn maiestuos lui Orso şi plecă. Cei doi bărbaţi începură atunci să vorbească despre război şi vînătoare.

Aflară cu acest prilej că la Waterloo se găseau faţă-n faţă şi că trebuie să fi schimbat numeroase gloanţe. Buna lor înţelegere spori. Criticară pe rînd pe Napoleon, Wellington [1] şi Blücher [2], apoi vînară împreună ciuta, mistreţul şi muflonul. În sfîrşit, noaptea fiind foarte înaintată şi cea din urmă sticlă de Bordeaux golită, colonelul strînse din nou mîna locotenentului şi-i ură noapte bună, exprimîndu-şi speranţa de a cultiva o cunoştinţă începută atît de caraghios. Se despărţiră şi fiecare plecă să se culce.

III

Noaptea era senină, luna se hîrjonea pe valuri, nava luneca lin în voia unui vîntuleţ uşor. Miss Lydia nu avea chef de dormit şi numai din pricina unui pierde-vară fusese împiedicată să se bucure de acele încîntări pe care, pe mare şi în clar de lună, orice făptură omenească le resimte, cînd are

[1] *Arthur Wellesley Wellington* (1769—1852), general englez care a comandat armatele unite în lupta de la Waterloo.

[2] *Gebhard Leberecht Blücher* (1742—1819), mareşal prusian, cel mai înverşunat adversar al lui Napoleon, unul dintre aliaţii principali ai lui Wellington în lupta de la Waterloo.

un dram de poezie în sufletul ei. Cînd socoti că tînărul locotenent trebuie să doarmă buştean, ca o fiinţă prozaică ce era, se ridică, îşi luă o blană, îşi trezi camerista, şi se urcă pe punte. Nu era nimeni în afară de matelotul de la cîrmă care cînta un cîntec de jale în dialect corsican pe o arie sălbatică şi monotonă. În liniştea nopţii, această muzică stranie avea farmecul ei. Din nefericire, miss Lydia nu înţelegea tocmai bine ceea ce cînta matelotul. Printre multe banalităţi, cîte un vers puternic îi aţîţa curiozitatea, dar imediat, şi cînd era mai frumos, se strecurau unele cuvinte din idiomul al cărui sens îi scăpa. Înţelese totuşi că-i vorba de un omor. Blesteme împotriva ucigaşilor, ameninţări de răzbunare, lauda celui ucis, toate astea se amestecau talmeş-balmeş. Reţinu cîteva versuri; voi încerca să le traduc:

„Nici gurile de foc, nici baionetele — n-au izbutit să-i facă fruntea să pălească — senină pe cîmpul de bătaie — ca cerul de vară — pîinea lui Dumnezeu pentru prieteni — val cotropitor pentru duşman. Mai sus ca soarele — mai blînd ca luna. Pe el care de duşmanii Franţei — nu s-a făcut aşteptat vreodată — ucigaşii ţării sale — l-au lovit pe la spate — aşa cum Vittolo ucis-a pe Sampiero Corso[1]. *— N-ar fi cutezat nicicînd să-l privească în faţă — ...Atîrnate pe zid, în faţa patului meu — crucea de onoare, pe drept dobîndită. Roşie e panglica ei. Mai roşie încă e cămaşa mea. Pentru fiul meu, fiul meu de pe străine meleaguri — păstraţi crucea şi cămaşa mea însîngerată. Va vedea în ea două găuri. Pentru fiecare gaură, o gaură în altă cămaşă. Dar, fi-va oare răzbunarea împlinită atunci? Îmi trebuie mîna care a tras, — ochiul care a ţintit — inima care a cugetat...“*

[1] Vezi Filippini, cartea a XI-a. Şi astăzi mai urăsc corsicanii numele lui Vittolo. Acest nume e sinonim cu trădător (n. a.).

Matelotul se opri deodată.

— De ce nu cînţi înainte, camarade? întrebă miss Nevil.

Cu o mişcare a capului, matelotul îi arătă o siluetă care ieşea dintr-un mare panou al goeletei: era Orso, care venea să se bucure de clarul de lună.

— Termină-ţi cîntecul — spuse miss Lydia — îmi făcea mare plăcere.

Matelotul se aplecă spre ea şi-i spuse în şoaptă:

— Nu dau *rimbecco* nimănui.

— Cum? Ce?...

Fără să răspundă, matelotul începu să fluiere.

— Te-am prins admirînd Mediterana, miss Nevil — spuse Orso, înaintînd spre ea. Recunoaşte că nicăieri aiurea nu se poate vedea asemenea lună.

— Nu mă uitam la ea. Nu făceam decît să studiez corsicana. Matelotul acesta care cînta un cîntec din cele mai jalnice, a încetat cîntecul tocmai cînd era mai frumos.

Matelotul se încovoie, ca şi cum ar fi vrut să vadă mai bine busola şi trase cu putere de blana lui miss Nevil. Era limpede că bocetul lui nu putea fi cîntat de faţă cu locotenentul Orso.

— Ce cîntai tu acolo, Paolo Francè? întrebă Orso; era o *ballata?* un *vocero*[1]? Domnişoara te înţelege şi ar vrea să audă sfîrşitul.

---

[1] Cînd moare un om şi mai cu seamă cînd a fost asasinat, i se aşază trupul pe o masă, iar femeile din familia lui şi, în lipsa lor, prietenele, sau chiar femei străine al căror talent poetic e cunoscut, improvizează în faţa unui numeros auditoriu bocete în versuri în dialectul ţinutului. Aceste femei se numesc *voceratrici*, sau, după pronunţia corsicană *buceratrici*, iar bocetul se numeşte *vocero*, *buceru*, *buceratu*, pe coasta răsăriteană; *ballata*, pe coasta dimpotrivă. Cuvîntul *vocero* ca şi derivatele lui *vocerar*, *voceratrice*, vin de la latinescul *vociferare*. Uneori, mai multe femei improvizează pe rînd şi ades chiar femeia sau fiica mortului cîntă bocetul funebru (n. a.).

— L-am uitat, Ors'Anton' — spuse matelotul. Şi pe loc începu să intoneze cît îl ţinea gura un imn către Fecioara Maria.

Miss Lydia nu dădu multă atenţie cîntării şi nici nu stărui mai mult faţă de cîntăreţ, dar îşi făgădui totuşi să descopere mai tîrziu cheia enigmei. Camerista ei, care fiind din Florenţa nu înţelegea mai bine ca stăpîna dialectul corsican, era tot atît de nerăbdătoare să afle ; adresîndu-se lui Orso, înainte ca miss Lydia s-o poată opri printr-un ghiont, cu cotul, îi spuse :

— Domnule căpitan, ce vrea să zică *a da rimbecco* [1] ?

— *Rimbecco !* exclamă Orso ; e cea mai cumplită injurie care se poate aduce unui corsican : înseamnă să-l veştejeşti pentru că nu s-a răzbunat. Cine ţi-a vorbit de *rimbecco ?*

— Ieri, la Marsilia — se grăbi să răspundă miss Lydia — stăpînul goeletei a rostit acest cuvînt.

— Şi de cine vorbea ? întrebă Orso cu mînie.

— O, ne vorbea de o poveste veche... de pe vremea lui... da, mi se pare că era vorba de Vannina d'Ornano.

— Îmi închipui, domnişoară, că moartea Vanninei nu v-a lăsat o prea bună impresie despre eroul nostru, bravul Sampiero ?

— Socotiţi oare că fapta lui e-o mare vitejie ?

— Crima lui trebuie privită sub semnul moravurilor sălbatice de pe-atunci ; în afară de asta,

[1] *Rimbeccare*, pe italieneşte, înseamnă : a repezi, a riposta, a respinge. În dialectul corsican înseamnă : a adresa un reproş ofensator şi public. Se adresează *rimbecco* fiului unui om asasinat, spunîndu-i-se că tatăl lui nu e răzbunat. *Rimbecco* e un soi de somaţie pentru omul care nu a spălat încă o injurie în sînge. Legea genoveză pedepsea foarte aspru pe autorul unei *rimbecco* (n. a.).

Sampiero se afla în vrăjmăşie cu genovezii : ce încredere puteau să aibă în el compatrioţii lui, dacă n-ar fi pedepsit pe aceia care căutau să intre în vorbă cu Genua ?

— Vannina — zise matelotul — plecase fără încuviinţarea soţului ei ; Sampiero avea dreptate să-i frîngă gîtul.

— Dar — zise miss Lydia — era pentru a-şi salva soţul, din dragoste pentru el se ducea să ceară îndurare genovezilor.

— Îndurarea însemna înjosirea lui ! izbucni Orso.

— Şi s-o omoare cu mîna lui ! urmă miss Nevil. Ce monstru trebuie să fi fost !

— I-a cerut să piară de mîna lui, ca un hatîr. Şi pe Othello, domnişoară, îl socotiţi un monstru ?

— Ce deosebire ! Era gelos ; în Sampiero nu era decît deşertăciune.

— Şi gelozia oare nu-i deşertăciune ? E deşertăciunea dragostei şi o veţi ierta poate, ţinînd seama de unde purcede.

Miss Lydia îi aruncă o privire plină de mîndrie şi adresîndu-se matelotului îl întrebă cam cînd va ajunge goeleta în port.

— Poimîine — spuse el — dacă ţine vîntul.

— M-aş vrea chiar acum la Ajaccio, căci mi-e lehamite de nava asta.

Se ridică, luă braţul cameristei şi făcu cîţiva paşi pe puntea de sus. Orso rămase nemişcat lîngă cîrmă, neştiind dacă trebuie s-o însoţească, sau să curme o convorbire care părea s-o plictisească.

— Frumoasă fată, fir-ar să fie — zise matelotul. Dacă toţi puricii din patul meu ar fi ca dînsa, nu m-aş plînge că mă muşcă !

Miss Lydia auzise poate stîngacea preţuire a frumuseţii sale şi, îmbufnîndu-se, pogorî fără multă

zăbavă în cabina ei. La rîndul lui şi Orso se retrase. Îndată ce acesta părăsi puntea, camerista se înapoie şi după ce-l descusu pe matelot, veni la stăpîna sa cu următoarele lămuriri: bocetul întrerupt de prezenţa lui Orso a fost izvodit cu prilejul morţii tatălui mai sus pomenitului, colonelul della Rebbia, ucis cu doi ani în urmă. Matelotul nu se îndoia că Orso se întorcea în Corsica *pentru a-şi împlini răzbunarea,* aşa spunea el şi o încredinţa că, în curînd, în satul Pietranera se va vedea *leş fierbinte.* Din tălmăcirea acestor termeni naţionali trebuie să înţelegem că seniorul Orso avea de gînd să ucidă doi sau trei bănuiţi de a-i fi asasinat părintele, care, de fapt, au fost cercetaţi de justiţie pentru vina lor, dar care au ieşit basma curată ţinînd seamă că aveau în buzunar, judecător, avocaţi şi jandarmi.

— Nu e dreptate în Corsica — urmase matelotul — şi preţuiesc mai mult o flintă de nădejde decît un consiliu al curţii regale. Cînd ai un duşman, trebuie să te hotărăşti între cei trei S [1].

Aceste interesante amănunte avură darul să schimbe simţitor purtarea şi sentimentele miss Lydiei faţă de locotenentul della Rebbia. Din acea clipă, în ochii romanţioasei englezoaice, el devenise un erou. Nepăsarea, sinceritatea şi voia bună care o stîrniseră împotrivă-i la început, i se păreau acum o virtute mai mult, căci nu erau decît desăvîrşita prefăcătorie a unui suflet energic, care nu îngăduie să iasă la iveală nici unul din gîndurile lui ascunse. Vedea în Orso un soi de Fiesco [2], care, sub o înfăţişare uşuratică, ascundea planuri

[1] Expresie corsicană care înseamnă să hotărăşti între: *schioppeto, stileto, strada* — puşcă, stilet, fugă (n. a.).

[2] Nobil genovez din secolul al XVI-lea, care a vrut să-şi izbăvească patria de tiranul Andrei Loria.

măreţe ; şi, cu toate că a ucide cîţiva ticăloşi e mai puţin de laudă decît a-ţi izbăvi patria, o frumoasă răzbunare, rămîne frumoasă ; de altfel, femeilor nu le displace cînd un erou nu e bărbat politic. De abia atunci miss Nevil băgă de seamă că tînărul locotenent are ochi mari, dinţi albi, mijloc zvelt, bună creştere şi obiceiuri alese. Îi vorbi adesea în ziua următoare şi discuţiile cu el o interesau. Îl întrebă multe despre ţara lui şi el povesti cu iscusinţă. Corsica pe care o părăsise din fragedă tinereţe, întîi pentru a se duce la liceu, pe urmă la şcoala militară, rămăsese în mintea lui împodobită de culori poetice. Se înflăcăra vorbind de munţii, de pădurile şi de obiceiurile aparte ale băştinaşilor. E lesne de înţeles că vorba răzbunare se ivi ades în povestirile lui, căci e cu neputinţă să vorbeşti de corsicani fără să osîndeşti sau să ierţi patimile lor proverbiale. Miss Nevil fu oarecum mirată văzînd că Orso osîndeşte nesfîrşitele vrăjmăşii ale compatrioţilor săi. Faţă de ţărani avea totuşi oarecare îngăduinţă, afirmînd că *vendetta* e duelul săracilor. „Lucrul e atît de adevărat — spunea el — încît oamenii nu se întreucid decît după o provocare în regulă. «Păzeşte-te, că eu mă păzesc !» sînt vorbele tradiţionale pe care le schimbă doi duşmani înainte de a-şi întinde unul altuia cursele. La noi se săvîrşesc mai multe omoruri decît oriunde aiurea. Aceste omoruri însă, nu-şi au nici cînd temeiul într-o pornire josnică. Avem, ce-i drept, mulţi ucigaşi, dar nici un hoţ."

Ori de cîte ori rostea cuvintele de răzbunare şi omor, miss Lydia îl privea stăruitor, dar fără să descopere pe faţa lui vreo umbră de tulburare. Cum hotărîse că el avea tăria sufletească cerută pentru a fi de nepătruns tuturor privirilor, în afară de ale ei, se înţelege, nu avea cea mai mică îndo-

ială că manii colonelului della Rebbia nu vor aştepta mult răzbunarea dorită.

Coasta Corsicei începea să se zărească. Patronul îi numea punctele principale ale coastei şi cu toate că miss Lydiei îi erau cu totul necunoscute, resimţea oarecare plăcere auzindu-le numele. Nimic mai anost decît o privelişte anonimă. Din cînd în cînd, prin ocheanul colonelului, se vedea cîte un băştinaş, îmbrăcat în postav de culoare închisă, înarmat cu puşcă lungă, călare pe un căluţ şi mergînd la galop pe povîrnişuri repezi. În fiecare din ei miss Lydiei i se părea că vede fie un bandit, fie un fecior gata să răzbune moartea părintelui său ; dar Orso încredinţa că nu era decît un paşnic locuitor din tîrgul vecin, călătorind pentru treburile lui ; şi dacă umbla cu puşcă, o făcea mai puţin din nevoie decît din *fandoseală*, din modă, după cum un *dandy* nu iese fără un baston elegant. Măcar că puşca e o armă mai puţin nobilă şi poetică decît stiletul, miss Lydia socotea că pentru un bărbat e mai elegantă decît un baston şi-şi amintea că toţi eroii lordului Byron mor de plumb şi nu de clasicul pumnal.

După trei zile de navigaţie se aflară în faţa Sangvinarilor şi măreaţa privelişte a golfului Ajaccio se desfăşura sub ochii călătorilor. E comparat pe bună dreptate cu acel al Neapolului ; în clipa în care goeleta intra în port, un *maquis* în flăcări, învăluind în fum Punta di Girato, amintea Vezuviul, înlesnind asemănarea. Ca să fie desăvîrşită, ar trebui ca o armată a lui Atila să bîntuie împrejurimile Neapolului ; căci totul e mort şi pustiu în preajma golfului Ajaccio. În locul elegantelor vile care te întîmpină din toate părţile de la Castellamare pînă la capul Misena, în jurul golfului Ajaccio nu se văd decît întunecate desişuri, urmate de

munţi pleşuvi. Nici o vilă, nici o locuinţă. Numai pe ici, pe colo, pe înălţimile din preajma oraşului, cîteva clădiri albe profilîndu-se singuratice pe un fond de verdeaţă ; sînt capele funerare, morminte de familie. Totul, în această privelişte, e de o mohorîtă şi tristă frumuseţe.

Înfăţişarea oraşului, mai ales în acea epocă, sporea şi mai mult impresia stîrnită de paragina împrejurimilor. Nici o mişcare pe străzi, unde nu întîlneşti decît vreo cîţiva pierde-vară şi mereu aceiaşi. Nici o femeie în afară de cîteva ţărănci care vin să-şi vîndă produsele. Nicăieri nu auzi vorbindu-se tare, rîzînd, cîntînd, ca-n oraşele italiene. Din cînd în cînd, la umbra unui copac din aleea principală, o duzină de ţărani înarmaţi bat cărţile sau privesc jocul altora. Nu răcnesc, nu se ceartă ; dacă jocul se înfierbîntă se aud detunături de pistol care vestesc totdeauna ameninţarea. Corsicanul e tăcut şi serios din fire. Spre seară apar cîţiva oameni să se bucure de răcoare, dar mai toţi cei care se plimbă pe Corso sînt străini. Insularii şed fiecare la uşa casei lui, şi toţi par să stea la pîndă, ca şoimii în cuibul lor.

IV

După ce a vizitat casa în care s-a născut Napoleon, după ce şi-a procurat, prin mijloace mai mult sau mai puţin îngăduite, o bucăţică de hîrtie din tapet, miss Lydia două zile numai de la debarcarea în Corsica, se simţi cuprinsă de o adîncă tristeţe, aşa cum e firesc să i se întîmple oricărui străin care

se trezeşte într-un ţinut ale cărui obiceiuri nesociabile par să-l condamne la o totală izolare. Se căi de nesocotinţa ei ; dar dacă ar fi plecat pe dată, ar fi însemnat să-şi ştirbească faima de călătoare intrepidă ; miss Lydia se hotărî deci să aibă răbdare şi să-şi omoare timpul pe cît va putea mai bine. Cu acest gînd îşi pregăti creioane şi culori, schiţă vederi din golf şi făcu portretul unui ţăran cu chipul ars de soare care vindea pepeni ca orice zarzavagiu european, dar care avea barbă albă şi înfăţişarea celui mai feroce răufăcător cu putinţă. Toate astea neizbutind, însă, s-o distreze, se hotărî să-i sucească capul coborîtorului din *caporali,* ceea ce nu era greu, căci, departe de a se grăbi să-şi vadă satul natal, lui Orso părea că-i place la Ajaccio, măcar că nu vedea pe nimeni. De altfel, miss Lydia îşi luase o nobilă sarcină şi, anume, să-l civilizeze pe acest urs al munţilor, făcîndu-l să părăsească sinistrul scop care l-a readus în insula lui. De cînd îşi dăduse osteneala să-l studieze, îşi spusese că ar fi păcat să-l lase pe acest tînăr să alerge spre pierzanie şi că pentru ea ar fi o glorie să convertească un corsican. Călătorii noştri îşi petreceau zilele precum urmează : dimineaţa, colonelul şi Orso plecau la vînătoare ; miss Lydia desena sau scria prietenilor ca să-şi poată data scrisorile din Ajaccio ; către orele şase bărbaţii se înapoiau încărcaţi de vînat ; luau masa, miss Lydia cînta, colonelul adormea, iar tinerii stăteau de vorbă pînă tîrziu.

Nu ştiu ce formalităţi în legătură cu paşapoartele l-au silit pe colonelul Nevil să facă o vizită prefectului ; în plictisul în care vieţuia, ca cea mai mare parte din colegii lui, prefectul a fost încîntat să afle de sosirea unui englez bogat, om de societate şi tatăl unei fete frumoase ; de asta l-a primit cum nu se poate mai bine, copleşindu-l cu amabilităţi şi,

ceva mai mult, după cîteva zile numai, a venit să-i întoarcă vizita. Colonelul, care de abia se ridicase de la masă, era tolănit în tihnă pe sofa, gata să adoarmă ; fata lui cînta din gură în faţa unui pian hodorogit, iar Orso întorcea foile caietului de muzică privind umerii şi blondele cosiţe ale cîntăreţei. Fu anunţat prefectul ; pianul tăcu, colonelul se ridică şi-l prezentă pe prefect fiicei sale :

— Nu-ţi prezint pe domnul della Rebbia — spuse el — căci, fără îndoială, îl cunoşti.

— Domnul e fiul colonelului della Rebbia ? întrebă prefectul cu un aer puţin încurcat.

— Da, domnule — răspunse Orso.

— Am avut onoarea să-l cunosc pe domnul, tatăl dumitale.

Banalităţile obişnuite în convorbiri se istoviră repede.

Fără să vrea, colonelul căsca destul de des ; în calitatea lui de liberal, Orso nu voia să vorbească unui satelit al puterii, aşa că numai miss Lydia susţinea conversaţia. La rîndul lui, prefectul n-o lăsa să lîncezească şi se vedea bine că îi făcea mare plăcere să vorbească de Paris şi de societate cu o femeie care cunoştea toate notabilităţile europene. Din cînd în cînd, şi vorbind înainte, se uita la Orso cu o deosebită curiozitate.

— Pe domnul della Rebbia l-aţi cunoscut pe continent ? o întrebă pe miss Lydia.

Oarecum încurcată, miss Lydia îi răspunse că l-a cunoscut pe nava cu care au sosit în Corsica.

— E un tînăr tare cumsecade — spuse prefectul cu jumătate gură. Şi spusu-v-a el, oare — urmă prefectul cu glas şi mai scăzut — ce-l aduce în Corsica ?

Miss Lydia îşi reluă aerul ei maiestuos :

— Nu i-am cerut să mi-o spună ; îl puteţi întreba.

Prefectul tăcu ; peste o clipă, însă, auzindu-l pe Orso adresînd colonelului cîteva cuvinte în englezeşte, spuse :

— Aţi călătorit mult pare-se, domnul meu. De bună seamă că aţi uitat Corsica... şi datinile ei.

— E drept că eram foarte tînăr cînd am părăsit-o.

— Mai faceţi parte din armată ?

— Sînt în semi-soldă, domnule.

— Nu mă îndoiesc, domnul meu, că aţi slujit prea mult timp în armata franceză, ca să nu fi devenit cu totul francez.

Ultimele vorbe le-a rostit cu o învederată îngîmfare.

Corsicanii nu se simt de loc măguliţi cînd li se aminteşte că fac parte din marea naţiune. Ei vor să fie un neam de sine stătător şi îndreptăţesc îndeajuns această pretenţie, pentru a le fi acordată.

Cam înţepat, Orso răspunse :

— Credeţi oare, domnule prefect, că pentru a fi un om de onoare, un corsican are nevoie să servească în armata franceză ?

— De bună seamă, nu — spuse prefectul — şi nici nu m-am gîndit la asta : vorbeam numai de anumite *obiceiuri ale pămîntului* din acest ţinut, dintre care unele nu pot fi tocmai pe placul unui dregător.

Apăsă pe cuvintele *obiceiul pămîntului,* luîndu-şi o înfăţişare, pe cît i-a fost în putinţă, mai gravă. După asta, se ridică şi ieşi, cu făgăduiala că miss Lydia se va duce s-o vadă pe soţia lui, la prefectură.

După plecarea lui, miss Lydia spuse :

— A trebuit să vin în Corsica ca să aflu ce-i un prefect. Acesta îmi pare foarte îndatoritor.

— În ceea ce mă priveşte — făcu Orso — n-aş putea spune la fel, şi-l găsesc foarte ciudat, cu aerul lui îngîmfat şi misterios.

Colonelul aţipise de-a binelea ; miss Lydia îi aruncă o privire, apoi, scoborînd glasul :

— Eu găsesc — spuse ea — că nu-i chiar atît de misterios pe cît spui, căci cred că l-am înţeles.

— Sînteţi, desigur, foarte perspicace, miss Nevil ; dar, dacă aţi găsit oarecare spirit în cele ce-a spus, e numai pentru că domnia-voastră l-aţi pus.

— Dacă nu mă înşel, e o frază a marchizului de Mascarille [1], domnule della Rebbia ? Dar... vreţi să vă dau o dovadă a pătrunderii mele ? Sînt puţin vrăjitoare şi mi-i destul să văd un om de două ori ca să-i ghicesc gîndurile.

— Doamne, mă înspăimîntaţi. Dacă-mi puteţi tîlcui gîndurile, nu ştiu dacă trebuie să mă bucur, sau să mă întristez.

— Domnule della Rebbia — urmă miss Lydia roşind — ne cunoaştem de abia de cîteva zile ; dar pe mare şi în ţinuturi barbare... sper că mă iertaţi... şi în ţinuturi barbare, te împrieteneşti mai repede decît între oameni de lume... Aşa că, nu te mira că îţi vorbesc prieteneşte de lucruri oarecum prea intime şi în care un străin ar trebui poate să nu se amestece.

— O, nu spuneţi cuvîntul acesta, miss Nevil ; celălalt îmi plăcea mult mai mult.

— Ei bine, domnul meu, trebuie să-ţi spun, că fără să fi căutat anume să-ţi pătrund tainele, le-am aflat în parte şi unele dintre ele mă întristează. Cu-

[1] Aluzie la o frază din *Précieuses ridicules*, scena a IX-a, dar spusă de Cathos ca răspuns lui Mascarille : *„Pour voir chez nous le mérite, il faut que vous l'y ayez amené"* (n. ed. franceze).

nosc, domnule, nenorocirea care ţi-a lovit familia ; mi s-a vorbit mult de firea răzbunătoare a compatrioţilor dumitale şi de felul lor de-a se răzbuna... Nu la asta făcea aluzie prefectul ?

— Cum puteţi crede, miss Lydia ? !... şi Orso se făcu palid ca moartea.

— Nu, domnule della Rebbia — spuse ea, întrerupîndu-l ; ştiu că eşti un gentleman plin de onoare. Chiar dumneata mi-ai spus că în ţara dumitale, numai oamenii din popor mai cunosc *vendetta*... pe care o priviţi ca pe un soi de duel...

— Mă credeţi în stare să devin asasin ?

— De vreme ce-ţi vorbesc de asta, domnule Orso, trebuie să-ţi dai seama că nu mă îndoiesc de dumneata şi dacă ţi-am vorbit — urmă ea plecînd ochii — e că am înţeles că, reîntors în ţara dumitale, ispitit poate de prejudecăţi barbare, îţi va face plăcere să afli că este cineva care te stimează pentru curajul de a le ţine piept. Hai — spuse ea ridicîndu-se — să nu mai vorbim despre aceste urîte lucruri ; îmi dau durere de cap şi, de altfel, e foarte tîrziu. Nu te-ai supărat pe mine ? Bună seara, după moda englezească — şi îi întinse mîna.

Orso i-o strînse cu un aer grav şi înduioşat.

— Află, domnişoară, că sînt momente în care instinctul strămoşesc se trezeşte în mine. Uneori, cînd mă gîndesc la sărmanul meu tată... mă frămîntă gînduri îngrozitoare... Datorită domniei-tale, sînt pe vecie izbăvit. Mulţumesc, mulţumesc.

Era pe punctul de a urma ; dar miss Lydia răsturnă o linguriţă de ceai, la zgomotul căreia colonelul se trezi.

— Della Rebbia, mîini dimineaţă la cinci, vînătoare ! Fii punctual.

— Da, domnule colonel.

V

A doua zi, cu puţin înainte de înapoierea vînătorilor, miss Nevil, întorcîndu-se dintr-o plimbare pe malul mării, se îndrepta spre han cu camerista ei, cînd zări o tînără femeie îmbrăcată în negru, călare pe-un cal mărunt dar inimos, intrînd în oraş. Era urmată de-un soi de ţăran şi el călare, într-un mintean de şaiac năhutiu, cu plosca în bandulieră şi pistol la brîu ; în mînă ţinea o puşcă al cărei pat se proptea într-un cobur de piele prins de oblîncul şelei ; pe scurt, în deplin costum de haiduc de melodramă, sau de burghez corsican în călătorie. Distinsa frumuseţe a femeii i-a atras cel dintîi atenţia lui miss Nevil. Părea să aibă douăzeci de ani. Era înaltă, albă, cu ochii de un albastru închis, cu buze trandafirii şi dinţi ca smalţul. Mîndria, neliniştea şi tristeţea se vădeau laolaltă pe faţa ei. Pe cap purta acel văl de mătase neagră, numit *mezzaro*, adus în Corsica de genovezi şi care le şade atît de bine femeilor. Cozi împletite şi lungi de păr castaniu îi făceau turban în jurul capului. Îmbrăcămintea îi era curată, dar cît se poate de simplă.

Miss Nevil avu tot timpul s-o privească, doamna cu *mezzaro* oprindu-se în stradă pentru a descoase pe cineva, foarte stăruitor, după cît o arăta căutătura ; după ce primi răspunsul, îi croi o joardă calului şi o porni în trap întins pînă la poarta hotelului la care trăseseră sir Thomas şi Orso. Aici, după ce schimbă cîteva vorbe cu hotelierul, descălecă cu sprinteneală şi se aşeză pe o bancă de piatră de lîngă poarta de intrare, în timp ce însoţitorul ei ducea caii la grajd. În costumul ei parizian, miss Lydia trecu prin faţa străinei, fără ca aceasta să-şi

ridice ochii la ea. Un sfert de ceas mai tîrziu, deschizînd fereastra, o văzu pe doamna cu *mezzaro* în acelaşi loc şi în aceeaşi atitudine. Curînd apărură colonelul şi Orso, întorcîndu-se de la vînătoare. La ivirea lor, hotelierul spuse cîteva cuvinte domnişoarei în doliu, arătîndu-i cu degetul pe tînărul della Rebbia. Dînsa roşi, se ridică în grabă, înaintă cîţiva paşi, apoi rămase locului ca buimăcită. Foarte aproape de ea, Orso o privea nedumerit.

— Eşti — spunea ea — cu tulburare în glas, Orso Antonio della Rebbia ? Eu sînt Colomba.

— Colomba ! exclamă Orso.

Şi, luînd-o în braţe, o sărută cu căldură, ceea ce miră puţin şi pe colonel şi pe fiica lui, căci în Anglia nu se sărută nimeni pe stradă.

— Frăţioare — spuse Colomba — mă ierţi c-am venit fără încuviinţarea dumitale ; dar am aflat de la prietenii noştri că ai sosit şi pentru mine e o mare mîngîiere să te văd...

Orso o sărută din nou ; apoi, întorcîndu-se către colonel, spuse :

— E sora mea şi n-aş fi cunoscut-o dacă nu şi-ar fi spus numele. Colomba, colonelul sir Thomas Nevil. Domnule colonel, binevoiţi a mă ierta, dar astăzi nu voi avea cinstea să iau masa cu dumneavoastră... Sora mea...

— Ei, dar unde naiba vrei să mănînci, dragul meu ? exclamă colonelul. Ştii bine că în sărăcia asta de han nu se pregăteşte decît o masă şi aceea-i a noastră. Va fi o plăcere pentru fiica mea ca domnişoara să mănînce cu noi.

Colomba îşi privi fratele care nu se lăsă mult rugat şi intrară cu toţii în cea mai mare încăpere a hanului, care-i servea colonelului de salon şi de sufragerie. Domnişoara della Rebbia, prezentată lui

miss Nevil, făcu o adîncă reverenţă, dar fără să scoată o vorbă. Se vedea că era foarte intimidată şi că pentru întîia oară în viaţa ei, poate, se găsea în faţa unor oameni de lume străini. În purtarea ei totuşi nu era nimic provincial. Ciudăţenia îi ascundea stîngăcia. Tocmai prin asta-i plăcu lui miss Nevil ; şi cum în hotelul pe care colonelul şi toţi ai lui îl umpluseră, nu mai era nici o cameră liberă, miss Lydia merse cu bunăvoinţa sau poate curiozitatea, pînă la a-i oferi domnişoarei della Rebbia să-i pună un pat în odaia ei.

Colomba îngăimă cîteva cuvinte de mulţumire şi porni în grabă în urma cameristei domnişoarei Nevil, pentru a se dichisi puţin, ca după orice călătorie călare prin praf şi soare.

Revenind în salon, se opri în faţa puştilor colonelului, pe care vînătorii le aşezaseră într-un ungher :

— Frumoase arme ! spuse ea. Ale dumitale sînt, frăţioare ?

— Nu, sînt puşti englezeşti, ale colonelului. Pe cît de bune, pe atît de frumoase.

— Mult aş vrea — spuse Colomba — să ai una la fel.

— Printre astea trei, fără îndoială, e şi una a domnului della Rebbia — spuse colonelul. Ştie cum să umble cu ea. Astăzi, din paisprezece focuri, paisprezece bucăţi !

Pe dată începu o întrecere de mărinimie în care Orso fu răpus, spre marea mulţumire a surorii sale, după cum se putea vedea uşor după expresia de copilăroasă bucurie care îi lumină deodată faţa, atît de întunecată cu o clipă înainte.

— Prietene, alege — spuse colonelul.

Orso refuză.

— Ei bine, domnişoara, sora dumitale, va alege pentru dumneata.

Colomba nu se lăsă rugată : alese cea mai puţin damaschinată din puşti, dar nimerise un minunat Manton [1], de calibru mare.

— Asta — spuse ea — trebuie să aibă bătaie bună.

Încurcat, fratele ei nu mai ştia cum să mulţumească, dar masa veni la timp, scoţîndu-l din încurcătură. Miss Lydia văzu cu încîntare cum Colomba care se codise să ia loc şi care nu se hotărîse decît în urma unei priviri a fratelui ei, făcea ca orice bună catolică semnul crucii, înainte de a începe să mănînce.

— Bine — îşi spuse ea — iată ceva patriarhal.

Şi se hotărî să ia seama la tot ce-i neobişnuit în această tînără reprezentantă a vechilor datini ale Corsicei. Lui Orso, se vedea bine că nu-i e tocmai îndemînă, fără îndoială de teamă ca nu cumva sora lui să spună sau să facă ceva care să-i scoată prea mult la iveală ţărănia de-acasă. Dar Colomba nu-şi lua ochii de la el şi-şi potrivea purtarea după aceea a fratelui ei. În răstimpuri, îl privea ţintă, cu o stranie expresie de tristeţe ; şi, atunci, dacă ochii lui Orso se întîlneau cu ai ei, el, cel dintîi, îşi întorna privirile, ca şi cum ar fi vrut să ocolească o întrebare pe care sora lui i-o punea în gînd şi pe care o înţelegea prea bine. Se vorbea franţuzeşte, pentru că colonelul vorbea foarte prost italieneşte. Colomba înţelegea limba franceză şi rostea chiar destul de bine puţinele cuvinte pe care era nevoită să le schimbe cu gazdele ei.

După masă, colonelul, care băgase de seamă că fratele şi sora nu se simţeau în largul lor, îl întrebă

[1] Armă fabricată la Manton (Anglia) (n. ed. franceze).

cu obişnuita-i sinceritate, pe Orso, dacă nu dorea să rămînă singur cu domnişoara Colomba, propunînd ca în cazul acesta să treacă în odaia vecină cu fiica lui. Dar Orso se grăbi să mulţumească şi să răspundă că vor avea destulă vreme de vorbit la Pietranera. Era numele satului unde urma să locuiască.

Colonelul îşi luă atunci locul obişnuit pe sofa şi miss Nevil, după ce încercă zadarnic mai multe subiecte de conversaţie pentru a o face pe Colomba să vorbească, îl rugă pe Orso să-i citească un cînt din Dante : era poetul ei favorit. Orso alese din *Infern* cîntul în care se găseşte episodul Francescăi da Rimini, şi începu să citească, silindu-se să scoată cît mai bine în relief sublimele terţine, care vădesc atît de limpede primejdia de a citi în doi o carte de dragoste. Pe măsură ce citea, Colomba se apropia de masă, ridicîndu-şi capul pe care îl ţinea aplecat ; în pupilele ei dilatate sticlea un foc neobişnuit : pălea şi roşea pe rînd, zvîrcolindu-se pe scaun fără încetare. Minunată plămădeală italiană, care pricepe poezia fără ca vreun tipicar să-i fi dezvăluit frumuseţea !

După terminarea lecturii, spuse :

— Ce frumos ! Cine a făcut asta, frăţioare ?

Orso rămase puţin descumpănit, dar miss Lydia răspunse zîmbind că e un poet florentin mort de mai multe veacuri.

— La Pietranera am să-ţi dau să citeşti pe Dante, spuse Orso.

— Doamne, ce frumos e ! repetă Colomba ; şi spuse două sau trei terţine pe care le prinsese, la început încetişor, apoi, însufleţindu-se, şi declamîndu-le cu voce tare şi cu mai multă inimă decît le citise fratele ei.

Miss Lydia, uimită, spuse :

— Se vede că-ţi place mult poezia. Cît îţi invidiez fericirea de a-l citi pe Dante ca pe o carte nouă.

— Vă daţi seama, miss Nevil — spuse Orso — cîtă putere au versurile lui Dante, pentru a răscoli astfel o mică sălbăticiune care nu ştie decît „Tatăl nostru"... De fapt, mă înşel; îmi amintesc că Colomba e din breaslă. De mic copil se căznea să facă versuri şi tatăl meu îmi scria că e cea mai bună bocitoare din Pietranera şi două poşte împrejur.

Colomba aruncă fratelui ei o privire rugătoare. Miss Nevil auzise de improvizatoarele corsicane şi nu mai putea de nerăbdare să audă una. Nu pierdu prilejul de a o ruga pe Colomba să-i arate ce poate. Orso se împotrivi atunci, căindu-se că şi-a adus atît de bine aminte de harurile poetice ale surorii lui. Degeaba se jură el că nu e nimic mai anost decît o *ballata* corsicană, degeaba încercă să-i încredinţeze că a recita versuri corsicane, după Dante înseamnă a-ţi trăda ţara; nu izbuti decît să aţîţe capriciul lui miss Nevil aşa că în cele din urmă se văzu silit să-i spună surorii lui:

— Ei bine, improvizează ceva, dar să fie scurt.

Colomba oftă, îşi aţinti preţ de un minut privirea pe velinţa care acoperea masa, apoi pe grinzile din tavan; în fine, acoperindu-şi ochii cu mîna, în credinţa pe care şi unele păsări o au că nu sînt văzute decît atunci cînd văd şi ele, cîntă sau mai degrabă declamă cu glas şovăitor, *serenata* de mai la vale:

FECIOARA ŞI HULUBUL SĂLBATIC

„În vale, departe, băt peste munţi — în fiece zi, mai mult de-un ceas soarele nu hodineşte; acolo, în vale, se află o casă mohorîtă — cu iarbă pe prag. Uşile şi ferestrele pururi ferecate. Nici umbră de fum pe hogeag nu se-nalţă. Dar

soarele cînd se iveşte la prînz — un geam se deschide — şi orfana se aşază, torcînd la vîrtelniţa ei: toarce şi cîntă torcînd — un cîntec de jale; dar cîntecul îi e zadarnic, cîntec fără răspuns. Într-o zi de primăvară — un hulub pogorî pe-un arbore din apropiere — şi auzi cîntecul tinerei fete. Junä copilă — îi zise — află că nu plîngi numai tu — un aprig şoim mi-a răpit tovarăşa. Arată-mi, hulubule, şoimul răpitor; în norii înaltului de s-ar sui — pe loc ţi-l dobor la pămînt. Dar mie, mie sărmana, cine-mi va aduce fratele — plecat pe străine meleaguri? Copilă, spune-mi unde ţi-e fratele şi voi zbura la el."

— Cuviincios hulub ! exclamă Orso îmbrăţişîndu-şi sora cu o tulburare care nu se potrivea de loc cu tonul glumeţ cu care-i vorbise.

— Cîntecul dumitale e fermecător — spuse miss Lydia. Aş vrea să mi-l scrii în album. O să-l traduc în englezeşte şi am să dau să-l pună pe muzică.

Bravul colonel, care nu pricepuse iotă, se uni în complimente cu fiica lui. Întrebă apoi :

— Hulubul acela de care vorbeşti, domnişoară, nu-i pasărea aceea pe care am mîncat-o azi *à la crapaudine* [1] ?

Miss Nevil îşi aduse albumul şi nu mică-i fu mirarea cînd văzu că improvizatoarea face o neobişnuită economie de hîrtie. În loc să fie scrise separat, versurile urmau aceeaşi linie, pe cît îngăduia latul hîrtiei, aşa că nu se mai potriveau cu ştiuta definiţie a compoziţiilor poetice : Rînduri scurte, de lungimi diferite, cu spaţiu alb de fiecare parte. Mai era mult de spus şi asupra ortografiei cam năstruşnice a domnişoarei Colomba, care, în mai multe

[1] Un fel de a prepara puii şi porumbeii constînd în a-i turti şi strivi, îndepărtîndu-le aripile şi picioarele, ceea ce îi face să semene cu o broască. Se frig apoi la grătar.

rînduri, stîrni zîmbetele lui miss Nevil, în timp ce mîndria frăţească a lui Orso era pusă la grea încercare.

Sosind ceasul culcării, cele două tinere se retraseră în odaia lor. Aici, pe cînd miss Lydia îşi desprindea cerceii şi brăţările, băgă de seamă că tovarăşa ei scotea de sub rochie un obiect lung ca o balenă de corset, dar de o cu totul altă formă. Colomba aşeză obiectul cu băgare de seamă şi oarecum pe furiş, sub *mezzaro*-ul ei, pus pe masă ; apoi căzu în genunchi, rugîndu-se cu evlavie.

Peste două minute era în pat. Curioasă din fire şi înceată, ca toate englezoaicele, la dezbrăcat, miss Lydia se apropie de masă şi, prefăcîndu-se a căuta un ac, ridică *mezzaro*-ul şi văzu un stilet, destul de lung şi lucrat cu meşteşug, în sidef şi argint ; lucrătura era minunată. Era o armă veche şi de mare preţ pentru un amator.

. — E în obiceiul pămîntului — spuse miss Nevil zîmbind — ca domnişoarele să poarte această mică sculă în corset ?

— N-ai încotro — răspunse Colomba oftînd. Întîlneşti atîţia ticăloşi !

— Şi ai avea, în adevăr, curajul să loveşti aşa ?

Şi miss Nevil, cu stiletul în mînă, făcu gestul lovirii ca la teatru, de sus în jos.

— Da, dacă e nevoie — spuse Colomba, cu glasul ei blînd şi muzical — ca să mă apăr pe mine sau pe prietenii mei... Dar nu se ţine stiletul aşa ; te poţi răni dacă persoana pe care vrei s-o loveşti se fereşte. Şi, ridicîndu-se în capul oaselor, zise : Uite-aşa, de jos în sus. În felul acesta lovitura e mortală, pare-se. Ferice de aceia care se pot lipsi de asemenea arme !

Oftă, îşi lăsă capul pe pernă şi închise ochii. Greu de închipuit cap mai frumos, mai nobil, mai feciorelnic. Phidias[1], pentru a-şi ciopli Minerva, n-ar fi rîvnit alt model.

VI

Numai pentru a mă conforma preceptului lui Horaţiu m-am avîntat dintru început, *in medias res*[2]. Acum, că totul doarme, şi frumoasa Colomba, şi colonelul, şi fata[3], voi folosi acest prilej pentru a lumina cititorul asupra unor anume amănunte, pe care nu se poate să nu le ştie dacă vrea să pătrundă mai adînc în această poveste adevărată. Am apucat a-i spune că colonelul della Rebbia, tatăl lui Orso, a fost asasinat; în Corsica însă nu poţi fi asasinat ca în Franţa, de orice ocnaş care nu găseşte altă cale pentru a-ţi prăda argintăria: nu te asasinează decît duşmanii tăi; pricina duşmăniei, însă, e adesea foarte greu de dibuit. Multe familii se urăsc din veche obişnuinţă; dar de unde anume purcede ura, nimeni nu mai ştie.

Familia colonelului della Rebbia ura mai multe familii, dar mai cu seamă familia Barricini; unii

[1] Renumit sculptor grec din secolul al V-lea î.e.n., autorul unor statui celebre printre care şi cea a zeiţei Atlena (Minerva).

[2] Horaţiu *(Arta poetică,* vers 1487) spune că poetul epic îşi duce totdeauna ascultătorul în miezul evenimentelor *(in medias res),* ca şi cum acestea i-ar fi dinainte cunoscute (n. ed. franceze).

[3] Parodia versului lui Racine de la începutul tragediei *Ifigenia:* „Dar doarme tot: armata, şi vîntul, şi Neptun" (n. ed. franceze).

spuneau că-n veacul al XVI-lea, un della Rebbia ruşinase pe o Barricini şi că fusese înjunghiat în urmă de o rudă a domnişoarei batjocorite. Alţii, în schimb, povesteau faptul cu totul altfel, pretinzînd că o della Rebbia fusese ruşinată şi un Barricini înjunghiat. Oricum să fi fost, între cele două neamuri cursese sînge, cum zic bătrînii. Totuşi, împotriva datinii, acest omor n-a stîrnit altele ; asta pentru că atît familia della Rebbia cît şi Barricini au fost la fel prigonite de ocîrmuirea genoveză şi cei tineri desţărîndu-se, amîndouă neamurile au fost, preţ de mai multe generaţii, văduvite de răzbunători inimoşi. Către sfîrşitul veacului trecut, un della Rebbia, ofiţer în serviciul Neapolului, aflîndu-se într-o casă de joc, s-a luat la ceartă cu nişte militari, care printre alte insulte l-au numit păzitor de capre corsican ; el a tras spada ; dar singur contra trei, nu i-ar fi mers bine dacă un străin care juca şi el acolo n-ar fi strigat „Şi eu sînt corsican" şi nu i-ar fi sărit în ajutor. Acest străin era un Barricini, care, de altfel, nu-şi cunoştea compatriotul. Cînd s-au lămurit şi de o parte şi de alta, temenelele şi jurămintele de veşnică prietenie nu se mai sfîrşeau ; căci, corsicanii leagă lesne prieteşug cît sînt pe continent ; în insulă, e tocmai dimpotrivă. Asta s-a vădit şi în această împrejurare : della Rebbia şi Barricini au fost buni prieteni cîtă vreme au rămas în Italia ; o dată înapoiaţi în Corsica, însă, nu se mai vedeau decît arareori, măcar că locuiau în acelaşi sat şi, la moartea lor, se spunea că trecuseră pe puţin cinci sau şase ani de cînd nu-şi mai vorbiseră. Fiii lor vieţuiau, de asemenea, în *etichetă,* cum se spunea în insulă. Unul din ei, Ghilfuccio, tatăl lui Orso, a fost militar ; celălalt, Giudice Barricini, avocat. Şi unul şi altul, ajunşi şefi de familie şi despărţiţi prin meserie,

aproape că n-au avut prilej să se întîlnească sau să audă vorbind unul de altul.

Totuşi, într-o bună zi, la Bastia, către 1809, Giudice, citind într-un ziar că de curînd căpitanul Ghilfuccio fusese decorat, a spus, faţă cu martori, că asta nu-l miră, ştiut fiind că generalul... îi protejează familia. Aceste vorbe au ajuns la Viena, la urechea lui Ghilfuccio care, la rîndu-i, a spus unui compatriot că trage nădejde să-l găsească pe Giudice tare bogat, de vreme ce scoate mai mulţi bani din procesele pierdute, decît din cele pe care le cîştigă. Nu s-a ştiut niciodată dacă prin asta voia să lase să se înţeleagă cum că avocatul îşi înşală clienţii, sau dacă se mărginea să rostească răsuflatul adevăr că o afacere necurată aduce mai mult unui om de legi decît o cauză dreaptă. Oricum ar fi, avocatul Barricini a luat cunoştinţă de batjocură şi n-a uitat-o. În 1812 cerea să fie numit primar în comuna lui şi trăgea nădejde să izbutească, cînd generalul... scrise prefectului recomandîndu-i o rudă a soţiei lui Ghilfuccio. Prefectul se grăbi să facă pe placul generalului şi Barricini n-a pregetat să pună înfrîngerea pe seama uneltirilor lui Ghilfuccio.

După căderea împăratului, în 1814, ocrotitul generalului fu pîrît ca bonapartist şi înlocuit de Barricini. La rîndul lui, Barricini a fost destituit în cele „O sută de zile" ; dar, după trecerea furtunii, reintră cu mare pompă în stăpînirea stampilei primăriei şi a registrelor stării civile.

Din clipa aceasta, steaua lui a strălucit mai vie ca niciodată. Colonelul della Rebbia, pus în semisoldă şi retras la Pietranera, trebui să se apere într-un nedeclarat război de şicane, mereu împrospătate, dezlănţuit împotrivă-i : ba era dat în judecată pentru dauna săvîrşită de calul lui în ţarcurile domnului primar ; ba, sub cuvînt că repară caldarîmul

bisericii, primarul punea să se scoată o lespede sfărîmată purtînd herbul familiei della Rebbia şi sub care hodinea un vlăstar al acestui neam. Dacă mîncau caprele răsadurile colonelului, stăpînii acestor dobitoace se bucurau de sprijinul primarului; rînd pe rînd, băcanul care ţinea oficiul poştal din Pietranera şi pîndarul, bătrîn ostaş mutilat, ambii oameni de-ai familiei della Rebbia, au fost daţi afară şi înlocuiţi cu oameni de-ai familiei Barricini.

Soţia colonelului a lăsat cu limbă de moarte că doreşte să fie îngropată în mijlocul unui crîng în care-i plăcea să se plimbe; primarul a declarat pe dată că va fi înmormîntată în cimitirul comunal, dat fiind că nu primise nici o autorizaţie care să încuviinţeze morminte răzleţe. Înfuriat, colonelul declară că pînă să vină autorizaţia, soţia lui va fi îngropată în locul pe care şi l-a ales şi puse să se sape o groapă. La rîndul lui, primarul puse şi el să se sape una la ţintirim şi chemă jandarmii, pentru ca forţa, zicea el, să fie de partea legii. În ziua înmormîntării cele două părţi s-au trezit faţă în faţă şi gata-gata să se încaiere pentru rămăşiţele doamnei della Rebbia. Vreo patruzeci de ţărani bine înarmaţi aduşi de rudele răposatei au silit preotul, la ieşirea din biserică, să ia drumul crîngului; pe de altă parte, primarul, cu cei doi fii, cu oamenii lui şi jandarmii, veniră la faţa locului, pentru a se împotrivi. Cînd se ivi, poruncind ritos convoiului să dea înapoi, fu primit cu huiduieli şi ameninţări; adversarii erau mai numeroşi şi păreau hotărîţi. La vederea lui, mai multe puşti fură încărcate; se spune chiar că un cioban îl luase la ochi, dar colonelul îi îndepărtă puşca zicînd: „Să nu tragă nimeni fără porunca mea!“ Primarul, din fire „de lovituri temător“ ca

Panurge[1] şi, neprimind lupta, făcu cale-ntoarsă cu toţi ai lui; atunci, jalnicul convoi se puse în mişcare, avînd grijă să ia drumul cel mai lung, pentru a trece prin faţa primăriei. În drum, unui idiot care se băgase în convoi i se năzări să strige „trăiască împăratul!" Două sau trei glasuri îi răspunseră şi rebbianiştii, însufleţindu-se din ce în ce, se îndemnară să înjunghie un bou al primarului care le ieşise, întîmplător, în cale. Din fericire, colonelul împiedică această năsîlnicie.

Se înţelege că s-a încheiat proces-verbal şi că primarul făcu prefectului un raport în stilul cel mai sublim, în care înfăţişa legile divine şi umane călcate în picioare — maiestatea lui, a primarului, aceea a preotului, nesocotite şi insultate — colonelul della Rebbia punîndu-se în capul unui complot bonapartist pentru a schimba ordinea succesiunii la tron şi a îndemna cetăţenii să ridice armele unii împotriva altora, crime prevăzute în articolele 86 şi 91 din Codul Penal.

Exagerarea acestei plîngeri a dăunat efectului. Colonelul i-a scris prefectului şi procurorului regal: o rudă a soţiei lui era cimotie cu un deputat al insulei, un altul era văr cu preşedintele curţii regale. Mulţumită acestor protecţii complotul a fost dat uitării, doamna della Rebbia a rămas în crîng şi numai idiotul a fost condamnat la cincisprezece zile închisoare.

Nemulţumit de rezultatul afacerii, avocatul Barricini îşi îndreptă bateriile în altă direcţie. Scoase la iveală un vechi hrisov, în temeiul căruia tăgădui colonelului dreptul de proprietate asupra unui oarecare curs de apă, care punea în mişcare o moară. A început un proces care a durat multă vreme. După trecere de

[1] Personaj principal din cartea *Pantagruel* de Rabelais, întrunind toate defectele firii omeneşti.

un an, Curtea urma să se rostească dînd, mai mult ca sigur, dreptate colonelului, cînd domnul Barricini depuse în mîinile procurorului regal o scrisoare semnată de un anume Agostini, bandit faimos, care îl amenință pe el, primarul, cu dare de foc și moarte, dacă nu se leapădă de pretențiile lui. Se știe că în Corsica sprijinul bandiților e foarte căutat, și că, pentru a-și ajuta prietenii, ei se amestecă adesea în certurile dintre particulari. Primarul trăgea foloase din scrisoare, cînd un nou incident se ivi, încurcînd ițele. Banditul Agostini a scris procurorului regal, plîngîndu-se că i s-a măsluit scrisul, pentru a-l pune negri și a-l face să treacă drept un om care-și pune obrazul pentru bani. „Dacă-l descopăr pe plastograf — spunea el la sfîrșitul scrisorii — îi voi da o pedeapsă de pomină."

Era limpede că Agostini nu scrisese scrisoarea amenințătoare primarului; familia della Rebbia acuza familia Barricini și *viceversa*. Și de o parte și de alta izbucneau amenințări, iar justiția nu mai știa încotro să caute vinovații. În timpul acesta, colonelul Ghilfuccio a fost asasinat. Iată faptele așa cum au fost stabilite de organele judiciare: la 2 august 18..., pe înnoptate, femeia Madeleine Pietri, care ducea grîne la Pietranera, a auzit două detunături de armă la scurt răstimp, trase, după cît i s-a părut, într-o văgăună care duce în sat, cam la o sută cincizeci de pași de locul unde se afla ea. Aproape în același timp a văzut un om care alerga, aplecîndu-se, pe o potecă printre vii, îndreptîndu-se spre sat. Omul s-a oprit o clipă, uitîndu-se în urmă; era prea departe, însă, ca femeia Pietri să-i poată vedea chipul și, în afară de asta, avea în gură o frunză de viță care îi acoperea aproape întreaga față.

După ce-și lăsă sarcina, femeia Pietri sui poteca în goană și-l găsi pe colonelul della Rebbia scăldat

în sînge, străpuns de două gloanțe, dar răsuflînd încă. Lîngă el era puşca încărcată şi cu cocoaşele ridicate ca şi cum s-ar fi apărat împotriva unui ins care îl ataca din faţă, în clipa în care un altul îl lovea pe la spate. Horcăia şi se lupta cu moartea, dar fără să poată rosti o vorbă, ceea ce după spusele medicilor era din pricina rănilor care-i sfîşiaseră plămînul. Sîngele îl înăbuşea ; curgea încet, ca o spumă roşie. Zadarnic l-a ridicat femeia Pietri, punîndu-i cîteva întrebări. Vedea ea bine că voia să vorbească, dar nu izbutea. Băgînd de seamă că se căznea să-şi ducă mîna la buzunar, îi scoase în grabă din el un portofel pe care i-l întinse deschis. Rănitul luă creionul din portofel şi încercă să scrie. De fapt martora îl văzuse înjghebînd cu mare greutate mai multe litere ; dar neştiind citi, nu le-a desluşit înţelesul. Sleit de această sforţare, colonelul lăsă portofelul în mîna femeii Pietri şi i-o strînse cu putere privind-o cu o căutătură ciudată, ca şi cum ar fi vrut să spună, după propriile cuvinte ale martorei : „E important, e numele asasinului meu !"

Femeia Pietri urca în sat cînd îl întîlni pe domnul primar Barricini cu fiul său Vincentello. Era aproape noapte. Povesti ce văzuse. Primarul luă portofelul şi alergă la primărie să-şi încingă eşarfa şi să-şi cheme secretarul şi jandarmii. Rămasă singură cu tînărul Vincentello, Madeleine Pietri îi propuse să se ducă să dea ajutor colonelului, în cazul că ar mai fi în viaţă ; dar Vincentello îi răspunse că dacă s-ar apropia de un om care a fost duşmanul înverşunat al familiei sale, toţi ar spune că el l-a ucis. Puţin după asta primarul sosi, îl găsi pe colonel mort, porunci să se ridice cadavrul şi încheie un proces-verbal.

Cu toată tulburarea, firească în asemenea împrejurări, domnul Barricini s-a grăbit să pună sub sigiliu portofelul colonelului şi să facă toate cercetă-

rile cu putință ; dar nici una n-a dus la vreo descoperire importantă.

La venirea judecătorului de instrucție, portofelul a fost deschis și, pe-o pagină pătată de sînge s-au văzut cîteva litere însemnate de o mînă istovită, foarte citețe totuși. Se putea citi : *Agosti...*, și judecătorul se încredință că colonelul l-a numit pe Agostini ca asasin al său. Cu toate acestea, Colomba della Rebbia, chemată de judecător, ceru să vadă portofelul. După ce l-a răsfoit un răstimp, a întins mîna înspre primar răcnind : „Iată asasinul !" Aceste zise, cu o hotărîre și o seninătate de mirare în marea durere în care era cufundată, povesti cum tatăl ei, primind cu cîteva zile înainte o scrisoare de la fiul său, o pusese pe foc, dar că înainte de asta scrisese cu creionul în carnet adresa lui Orso, care schimbase garnizoana. Această adresă nu se mai găsea în carnet și Colomba trăgea concluzia că primarul rupsese foaia pe care era scrisă, adică tocmai foaia pe care tatăl ei scrisese numele ucigașului ; acest nume, după spusa Colombei, a fost înlocuit de primar cu acel al lui Agostini. Judecătorul văzu, în adevăr, că în carnetul în care era scris numele lipsea o foaie ; băgă repede de seamă, însă, că mai lipseau foi și din alte carnete ale aceluiași portofel și unii martori au declarat că colonelul avea obiceiul să rupă foi din carnet, cînd voia să aprindă un trabuc ; nimic mai cu putință, deci, decît să fi rupt din nebăgare de seamă adresa pe care o copiase.

În afară de asta, s-a constatat că primarul, după ce a luat în primire portofelul de la femeia Pietri, n-ar fi putut citi, din cauza întunericului ; s-a dovedit că nu s-a oprit nici o clipă înainte de a intra în primărie și că brigadierul de jandarmi, care l-a întovărășit, l-a văzut aprinzînd o lampă, punînd portofelul într-un plic și pecetluindu-l în fața lui.

După ce şi-a terminat brigadierul depoziţia, Colomba, scoasă din sărite, îi căzu la genunchi, implorîndu-l pe tot ce avea mai sfînt să declare dacă nu l-a lăsat singur pe primar nici o clipă. După oarecare şovăială, brigadierul, vădit mişcat de tulburarea tinerei fete, mărturisi că se dusese să caute într-o cameră vecină o coală de hîrtie mare, dar că n-a zăbovit nici un minut şi că primarul i-a vorbit mereu, în timp ce el căuta pe dibuite hîrtia într-un sertar. De altfel, mărturisea că la înapoierea lui, portofelul plin de sînge era pe masă, în acelaşi loc unde îl aruncase primarul la intrare.

Domnul Barricini îşi făcu depunerea cu cel mai mare calm. Înţelegea — zicea el — pornirea domnişoarei della Rebbia şi mergea pînă acolo încît catadicsea să se apere. A dovedit că rămăsese toată seara în sat; că fiul său Vincentello era cu el, în faţa primăriei, în momentul crimei; în fine, că fiul său Orlanduccio, scuturat de friguri în chiar ziua aceea, nu se urnise din patul lui. Înfăţişă toate puştile din casă, dovedind că nici una nu luase foc de curînd. Adăugă că în ceea ce priveşte portofelul şi-a dat pe loc seama de importanţa lui; că l-a pecetluit şi l-a depus în mîinile ajutorului său, prevăzînd că dată fiind duşmănia lui cu colonelul ar putea fi bănuit. Aminti, în fine, că Agostini ameninţase cu moartea pe acela care scrisese o scrisoare în numele lui şi dădu a se înţelege că ticălosul, bănuind se vede pe colonel, l-a asasinat. Nu e întîia oară cînd banditii se dedau la asemenea răzbunări şi din aceleaşi motive.

Cinci zile după moartea colonelului della Rebbia, Agostini, dibuit de un detaşament de voltijori, a fost ucis, luptîndu-se cu disperare. S-a găsit asupra-i o scrisoare a Colombei care îl implora să mărturisească dacă era sau nu vinovat de omorul care i se punea în sarcină. Cum banditul n-a dat nici un răspuns,

aproape toţi au înţeles din asta că n-a avut îndrăzneala să spună unei fete că i-a ucis părintele. Totuşi, aceia care pretindeau că cunosc bine felul de-a fi al lui Agostini spuneau în şoaptă că dacă l-ar fi ucis pe colonel, s-ar fi lăudat cu asta. Un alt bandit, cunoscut sub numele de Brandolaccio, înmînă Colombei o declaraţie în care îi chezăşuia pe *cuvînt de cinste* nevinovăţia camaradului său; dar singura dovadă pe care se întemeia era că Agostini nu-i spusese niciodată că-l bănuia pe colonel.

Ca urmare, familia Barricini a fost lăsată în pace; judecătorul de instrucţie îl copleşi cu laude pe primar, iar acesta îşi încunună frumoasa comportare lepădîndu-se de toate pretenţiile asupra pîrîtului pentru care se afla în proces cu colonelul della Rebbia.

Colomba improviză, după obiceiul pămîntului, o *ballata* în faţa cadavrului tatălui său şi a prietenilor adunaţi. Şi-a deşertat în ea toată ura împotriva Barricinilor, acuzîndu-i pe faţă de asasinat şi ameninţîndu-i cu răzbunarea fratelui ei. Aceasta era *ballata*, ajunsă foarte populară, pe care o cîntase marinarul faţă de miss Lydia. Aflînd de moartea tatălui său, Orso, pe atunci în nordul Franţei, ceru un concediu pe care nu-l obţinu. La început, după o scrisoare a surorii lui, crezuse că Barricinii sînt vinovaţi, dar curînd după asta a primit copii după toate actele instrucţiei şi o scrisoare neoficială a judecătorului, care l-a convins, aproape, că banditul Agostini e singurul vinovat. La fiecare trei luni, Colomba îi scria pentru a-i reaminti bănuielile pe care le numea dovezi. Fără voia lui, aceste învinuiri făceau să-i dea în clocot sîngele corsican şi, uneori, nu era departe de a împărtăşi prejudecăţile surorii sale. Cu toate acestea, ori de cîte ori îi scria, îi repeta că dovezile ei nu aveau nici un temei şi că nu erau vrednice de crezare. A oprit-o chiar, dar totdeauna în zadar, să-i mai po-

menească de ele. Aşa au trecut doi ani, după care a fost pus în semi-soldă şi atunci s-a hotărît să se reîntoarcă acasă, nu pentru a se răzbuna pe oamenii pe care îi credea nevinovaţi cît pentru a-şi mărita sora şi a-şi vinde micile proprietăţi, în cazul că valoarea lor i-ar îngădui să trăiască pe continent.

VII

Fie că sosirea surorii lui îi va fi răscolit mai puternic lui Orso amintirea acoperişului părintesc, fie că îmbrăcămintea şi purtarea necioplită a Colombei îl stinghereau oarecum faţă de civilizaţii lui amici, a doua zi le spuse la toţi că are de gînd să părăsească Ajaccio şi să se reîntoarcă la Pietranera. Între timp, la stăruinţa lui, colonelul făgădui să se oprească şi să-i fie musafir în modestul lui conac, în drum spre Bastia, el prinzîndu-se, în schimb, să-l ducă să vîneze căprioare, fazani, mistreţi şi altele.

În ajunul plecării, în loc să se ducă la vînătoare, Orso propuse o plimbare pe ţărmul golfului. Dînd braţul miss Lydiei, puteau sta de vorbă în linişte, căci Colomba rămăsese în oraş pentru cumpărături, iar colonelul îi părăsea pe dată ca să tragă în pescăruşi şi nebune[1], spre marea uimire a trecătorilor care nu pricepeau ca cineva să irosească pulberea pe asemenea vînat.

Mergeau pe drumul care duce la paraclisul grecilor, de unde se vede cea mai frumoasă privelişte a mării ; dar nici nu se uitau la el.

[1] *Fou* — nebun, gen de pasăre palmipedă, apropiată de pelican.

— Miss Lydia... spuse Orso după o tăcere destul de lungă pentru a deveni apăsătoare — spune drept, ce crezi de sora mea ?

— Îmi place mult — răspunse miss Nevil. Mai mult decît dumneata, urmă ea surîzînd, căci e în toată puterea cuvîntului corsicană, pe cînd dumneata eşti un sălbatic prea civilizat.

— Prea civilizat !... Ei bine ! mă simt fără să vreau redevenind sălbatic, de cînd am pus piciorul în insula asta. O mulţime de gînduri îngrozitoare mă frămîntă, mă chinuie... şi simţeam nevoia să stăm puţin de vorbă înainte de a mă afunda în pustietatea mea.

— Trebuie să ai curaj, scumpe domn ; vezi numai resemnarea surorii dumitale şi fie-ţi pildă.

— O, nu te înşela. Să nu crezi în resemnarea ei. Nu mi-a spus încă nici o vorbă, dar în fiecare privire a ei am citit ce aşteaptă de la mine.

— Şi ce aşteaptă, la urma urmei, de la dumneata ?

— O, nimic alt... decît să încerc dacă puşca domnului colonel e tot atît de bună pentru om ca pentru potîrniche.

— Ce idee ! Cum poţi bănui una ca asta ? Recunoşti singur că nu ţi-a spus încă nimic. E foarte urît din partea dumitale.

— Dacă nu se gîndea la răzbunare, mi-ar fi vorbit cel dintîi de părintele nostru ; n-a făcut-o. Ar fi rostit numele acelora pe care îi priveşte... pe nedrept, o ştiu, ca pe ucigaşii lui. Ei bine ! nu, nici pomeneală. Noi ăştia, corsicanii, vezi dumneata, sîntem un neam de oameni şireţi. Sora mea îşi dă seama că nu sînt cu totul la cheremul ei şi nu vrea să mă sperie, cîtă vreme îi mai pot scăpa. O dată ce mă va fi dus, însă, la marginea prăpastiei, cînd mă va simţi ameţit, mă va împinge în abis.

Şi Orso îi dădu lui miss Nevil cîteva amănunte cu privire la moartea tatălui său, aducîndu-i la cunoştinţă principalele dovezi care laolaltă vădeau că ucigaşul era Agostini.

— Nimic — urmă el — n-a putut-o convinge pe Colomba. Am văzut-o din ultima ei scrisoare. A jurat moarte Barricinilor; şi... miss Nevil, vezi cîtă încredere am în dumneata... poate că ei n-ar mai fi pe astă lume, dacă una din acele prejudecăţi care, ţinînd seamă de educaţia ei sălbatică, trebuie să-i fie iertată, n-ar face-o să fie încredinţată că, în calitatea mea de şef de familie, răzbunarea mă priveşte şi că onoarea mea e în joc.

— Crede-mă, domnule della Rebbia, îţi calomniezi sora.

— De loc, dumneata singură ai spus-o... e corsicană... gîndeşte ca toţi ceilalţi. Ştii de ce eram atît de trist ieri?

— Nu, dar de cîtva timp, parcă mereu ţi se îneacă corăbiile... Erai mult mai plăcut la începutul cunoştinţei noastre.

— Ieri, dimpotrivă, eram mai vesel, mai fericit ca de obicei. Ai fost atît de bună, atît de îngăduitoare cu sora mea!... Ne întorceam, colonelul şi eu, cu barca. Ştii ce mi-a spus unul din barcagii în infernalul lui dialect? „Îi fi doborît mult vînat Ors' Anton', dar Orlanduccio Barricini te-a întrecut."

— Ei bine! ce-i atît de grozav în aceste vorbe? Ţii atît de mult să fii un vînător dibaci?

— Dar nu-ţi dai seama că mizerabilul voia să spună că nu voi avea curajul să-l ucid pe Orlanduccio?

— Află, domnule della Rebbia, că mă înspăimînţi. Se pare că aerul insulei voastre nu dă numai friguri, dar şi înnebuneşte. Din fericire, o vom părăsi în curînd.

— Nu înainte de a fi fost la Pietranera. Ai făgăduit-o surorii mele.

— Şi dacă nu ne ţinem de vorbă trebuie oare să ne aşteptăm la vreo răzbunare ?

— Ţi-aduci aminte ce ne povestea, deunăzi, tatăl dumitale, despre indienii care ameninţă pe directorul Companiei că vor sta nemîncaţi pînă la moarte dacă nu se face dreptate cererilor lor ?

— Vrei să zici că ai putea sta nemîncat pînă la moarte ? Mă îndoiesc. Ai sta o zi nemîncat, după care domnişoara Colomba ţi-ar aduce un *bruccio* [1] atît de ademenitor că te-ai lăsa păgubaş de gîndul acesta.

— Eşti crudă în zeflemelele dumitale, miss Nevil ; ar trebui să mă cruţi. După cum vezi, sînt singur aici. Nu te aveam decît pe dumneata care să mă apere, să nu înnebunesc, cum spui ; erai îngerul meu păzitor, şi-acum...

— Acum — spuse miss Lydia cu un ton serios — ai, pentru a-ţi apăra judecata care se clatină atît de uşor, onoarea dumitale de om şi de ostaş, şi... urmă ea întorcîndu-se pentru a culege o floare — dacă asta îţi poate fi cît de cît de folos, amintirea îngerului dumitale păzitor.

— O, miss Nevil, dacă aş şti că, în adevăr, te gîndeşti cît de cît...

— Ascultă, domnule della Rebbia — spuse miss Nevil puţin mişcată — pentru că eşti un copil, îţi vorbesc ca unui copil. Pe cînd eram fetiţă, mama mi-a dat un frumos şirag de mărgele, pe care îl doream cu ardoare ; dar mi-a spus : „Ori de cîte ori vei pune şiragul, aminteşte-ţi că nu ştii încă franţuzeşte". Şiragul îşi pierdu din farmec în ochii mei.

[1] Soi de brînză cu smîntînă la cuptor. Mîncare naţională în Corsica (n. a.).

Devenise o remuşcare ; dar îl purtam şi-am învăţat franţuzeşte. Vezi inelul ăsta ? E un scarabeu egiptean găsit, cu voia dumitale, într-o piramidă. Această figură ciudată, pe care o iei poate drept o butelcă. înfăţişează *viaţa omenească*. Sînt în ţara mea oameni care ar găsi ieroglifa foarte potrivită. Figura următoare e un scut cu un braţ ţinînd o lance : asta vrea să zică *luptă, bătălie*. Aşadar, împreunarea celor două figuri formează această deviză pe care o găsesc destul de frumoasă : *viaţa e o luptă*. Să nu-ţi închipui cumva că traduc cu uşurinţă ieroglifele ; un învăţat, cu *us* în coada numelui, mi le-a tălmăcit. Uite, îţi dăruiesc scarabeul. Cînd te vor ispiti relele gînduri corsicane, priveşte-mi talismanul şi spune-ţi că trebuie să ieşi biruitor din bătălia pe care o dezlănţuie pornirile rele. Dar, ce-i drept, nu predic rău.

— Mă voi gîndi la dumneata, miss Nevil, şi-mi voi spune...

— Spune-ţi că ai o prietenă care ar fi nemîngîiată dacă... te-ar şti spînzurat. Asta ar îndurera, de altfel, din cale-afară pe domnii *caporali*, strămunii dumitale.

Aceste zise, părăsi rîzînd braţul lui Orso şi, alergînd spre tatăl ei :

— Tată — spuse ea — lasă aceste biete păsări şi vino cu noi să facem poezie în peştera lui Napoleon.

VIII

Despărţirea e o clipă oarecum solemnă, chiar cînd nu va să fie de lungă durată. Orso urma să plece în zori de zi cu sora lui şi cu o seară înainte îşi luase rămas bun de la miss Lydia, căci nu-şi putea

închipui că se va abate pentru el de la lenevia ei obişnuită. Despărţirea a fost rece şi serioasă. De la convorbirea lor pe ţărmul mării, miss Lydia se temea să nu-i fi arătat lui Orso o atenţie prea vie, pe cînd Orso pusese la inimă sarcasmele şi mai ales tonul ei uşuratic. Purtarea tinerei englezoaice îl făcuse să creadă o clipă în înmugurirea unei iubiri ; descumpănit, însă, de glumele ei, îşi spunea că nu e pentru dînsa decît o cunoştinţă oarecare, sortită unei repezi uitări. Mare îi fu deci mirarea cînd dimineaţa, pe cînd se aşezase să-şi ia cafeaua cu colonelul, o văzu intrînd pe miss Lydia urmată de sora lui. Se sculase la cinci dimineaţa, ceea ce pentru o englezoaică, şi, mai ales, pentru miss Lydia, era un efort destul de mare pentru a-l îndreptăţi să fie oarecum măgulit.

— Îmi pare foarte rău că ţi-ai stricat somnul cu noaptea-n cap — spuse Orso. Desigur că sora mea te-a trezit, cu toate că i-am spus să n-o facă. Acuma trebuie să ne blestemi. N-ai vrea să mă ştii *spînzurat ?*

— Nu — spuse miss Lydia foarte încet şi în italieneşte, fără îndoială pentru ca tatăl ei să n-o audă. Dar te-ai bosumflat ieri din pricina nevinovatelor mele glume şi nu vreau să păstrezi o proastă amintire despre sluga dumitale. Ce afurisiţi oameni sînteţi voi, corsicanii. Adio şi pe curînd, sper.

Şi îi întinse mîna.

Orso nu găsi alt răspuns decît un oftat. Colomba se apropie de el, îl duse la pervazul unei ferestre şi arătîndu-i ceva ascuns sub *mezzaro,* îi vorbi o vreme în şoaptă.

— Sora mea — îi spuse Orso lui miss Nevil — ţine să-ţi facă un dar ciudat, domnişoară ; dar noi ăştia, corsicanii, nu avem mare lucru de dăruit... în afară de dragostea noastră... pe care timpul n-o

şterge. Sora mea îmi spune că ţi-a plăcut acest stilet. E o vechitură a familiei. Pe vremuri a atîrnat poate la brîul unuia din acei *caporali,* cărora le datoresc cinstea de a te cunoaşte. Colomba îl socoate atît de preţios, încît n-a îndrăznit să ţi-l dea înainte de a-mi cere încuviinţarea şi eu nu ştiu bine dacă trebuie să i-o dau, căci mi-e frică să nu-ţi rîzi de noi.

— Stiletul e încîntător — spuse miss Lydia ; dar e o armă de familie ; nu-l pot primi.

— Nu, e stiletul tatălui meu — izbucni Colomba. A fost dăruit unui străbun al mamei de regele Théodore. Domnişoara ne-ar face mare plăcere primindu-l.

— Aşa fiind, miss Lydia, nu nesocoti stiletul unui rege.

Pentru un amator, relicvele regelui Théodore sînt cu mult mai de preţ decît acele ale celui mai puternic monarh. Ispita era mare şi miss Lydia vedea mai dinainte efectul pe care l-ar produce această armă, aşezată pe-o masă lăcuită în apartamentul ei din Saint-James' Place.

— Dar — spuse ea, luînd stiletul cu şovăiala omului gata să primească şi uitîndu-se la Colomba cu cel mai încîntător surîs — scumpă domnişoară Colomba... nu pot... nu îndrăznesc să te las să pleci dezarmată.

— Fratele meu mă întovărăşeşte — spuse Colomba cu mîndrie — şi avem, de la tatăl dumitale, o puşcă bună. Orso, ai încărcat-o cu gloanţe ?

Miss Nevil păstră stiletul şi Colomba, pentru a înlătura primejdia pe care o înfrunţi cînd dăruieşti arme tăioase sau străpungătoare, ceru plată, o para.

În sfîrşit, au trebuit să plece. Orso mai strînse o dată mîna lui miss Nevil ; Colomba o îmbrăţişă, pe urmă îşi întinse buzele ei de trandafir colonelului, uluit de politeţea corsicană. De la fereastra salonului,

miss Lydia văzu fratele şi sora încălecînd. În ochii Colombei sticlea o bucurie răutăcioasă pe care nu i-o mai văzuse. Femeia aceasta, înaltă şi puternică, fanatică în concepţia ei barbară asupra onoarei, cu fruntea semeaţă, cu buzele arcuite într-un surîs sardonic, tîrînd tînărul acesta înarmat într-o cumplită fărădelege, îi aminti de temerile lui Orso şi i se păru că-i vede îngerul rău ducîndu-l la pierzanie.

De abia suit în şa, Orso înălţă capul şi o văzu. Fie că i-a ghicit gîndul, fie pentru a-i spune un ultim rămas bun, luă inelul egiptean care îi atîrna de un şnur şi-l duse la buze. Miss Lydia părăsi fereastra roşind ; revenindu-şi repede în fire, îi văzu pe cei doi corsicani îndepărtîndu-se cu iuţeală în galopul micilor lor ponei şi luînd calea munţilor. O jumătate de oră mai tîrziu, colonelul îi arătă cu ocheanul înaintînd de-a lungul golfului şi îl văzu pe Orso întorcînd mereu capul înspre oraş. În cele din urmă se mistuiră în dosul mlaştinilor, în locul cărora se vede astăzi o frumoasă pepinieră.

Privindu-se în oglindă, miss Lydia băgă de seamă că-i palidă.

„Ce-o fi crezînd despre mine acest tînăr ? îşi spuse ea — şi ce gîndesc eu despre el ? Şi de ce mă gîndesc oare la el ?... O cunoştinţă de călătorie !... Ce caut eu în Corsica ? O ! nu-l iubesc... Nu, nu ; de altfel e cu neputinţă... Şi Colomba... Eu, cumnata unei bocitoare ! şi care umblă încă şi cu stilet !“ Dar îşi dădu seama că ţinea în mînă tocmai stiletul regelui Théodore, drept care, îl zvîrli pe măsuţă. „Colomba la Londra, dansînd la Almack's !... Ce *leu* [1], Dumnezeule, de arătat !... Poate că ar face furori... Mă iubeşte, sînt sigură... E un erou de ro-

[1] La acea epocă se numea astfel în Anglia o persoană la modă, care atrăgea atenţia prin ceva neobişnuit (n. a.).

man căruia i-am curmat aventuroasa carieră... Dar ţinea el, oare, în adevăr, să-şi răzbune tatăl după datina corsicană ? E ceva între un Konrad [1] şi un dandy... Am făcut din el un adevărat dandy, un dandy care are un croitor corsican."

Se trînti pe pat şi încercă să doarmă, dar îi fu cu neputinţă ; cred, însă, că mă pot lipsi să redau mai departe monologul în care şi-a spus de sute de ori că domnul della Rebbia n-a însemnat, nu înseamnă şi nu va însemna niciodată nimic pentru ea.

IX

În acest timp, Orso şi sora lui mergeau înainte. Trapul întins al cailor, un timp nu le îngădui să vorbească ; dar cînd suişurile repezi îi siliră să meargă la pas, schimbară cîteva vorbe despre prietenii pe care îi părăsiseră. Colomba vorbea cu înflăcărare de frumuseţea lui miss Nevil, de părul ei blond, de mişcările ei fermecătoare. Întrebă pe urmă dacă colonelul era chiar atît de bogat pe cît părea şi dacă domnişoara Lydia era singura fată.

— Trebuie să fie o partidă bună — spunea ea. Tatăl ei, după cît se pare, te preţuieşte mult...

Şi cum Orso nu răspundea nimic, urmă :

— Familia noastră a fost bogată pe vremuri şi este încă dintre cele mai bine văzute din insulă. Toţi aceşti *signori* [2] sînt bastarzi. Nobleţe nu se mai

[1] Aluzie la poemul lui Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod*, publicat la Paris în 1830. Konrad reprezintă tipul desăvîrşit al eroului naţional (n. ed. franceze).

[2] Se numesc *signori* coborîtorii seniorilor feudali ai Corsicei. Familiile *signori*-lor şi cele ale *caporali*-lor rivalizează în ceea ce priveşte nobleţea (n. a.).

află decît în familiile de *caporali* şi, după cum ştii, Orso, eşti coborîtor din cei dintîi *caporali* ai insulei. Ştii că familia noastră îşi are obîrşia de ceea parte a munţilor [1], şi numai loviştea neamurilor ne-a silit să trecem de astă parte. Dacă aş fi în locul dumitale, Orso, n-aş sta la cumpănă, aş cere-o pe miss Nevil tatălui ei... (Orso ridică din umeri.) Aş cumpăra din zestre codrii Falsettei şi podgoriile de la noi, din vale, aş dura o casă frumoasă de piatră cioplită şi aş înălţa cu un cat vechiul turn în care Sambucuccio a răpus atîţia mauri pe vremea contelui Henri bel Missere [2].

— Eşti nebună, Colomba, — răspunse Orso, galopînd.

— Eşti bărbat, Ors' Anton', şi, fără îndoială, ştii mai bine decît o femeie ce ai de făcut. Dar aş dori să ştiu cam ce-ar avea de zis englezul împotriva acestei căsătorii. Sînt oare *caporali* în Anglia ?

După o bună bucată de drum fără popas, vorbind astfel, fratele şi sora ajunseră într-un sătuleţ în apropiere de Bocognano, unde se opriră să mănînce şi să mîie noaptea la un prieten al familiei. Au fost primiţi cu acea ospitalitate corsicană pe care trebuie să o cunoşti ca s-o ştii preţui. A doua zi, gazda,

[1] Adică de pe coasta orientală. Această expresie foarte întrebuinţată, *di là dei monti*, îşi schimbă sensul după poziţia celui care o întrebuinţează. Corsica e despărţită de la nord la sud de un lanţ de munţi (n. a.).

[2] Filippini, *lib.* II. — Contele *Arrigo bel Missere* a murit către anul 1000 ; se spune că, la moartea lui, s-a auzit în văzduh o voce care cînta aceste vorbe profetice :

„E morto il conte Arrigo bel Missere
E Corsica sarà di male in peggio."

(Contele Arrigo bel Missere a murit
Şi Corsica va merge din rău în mai rău.) (n. a.).

care fusese cumătrul doamnei della Rebbia, îi însoți preț de o leghe.

— Privește pădurea și hățișurile astea — îi spuse el lui Orso la despărțire : omul care ar *săvîrși un păcat* ar putea trăi aici zece ani, fără grija că jandarmii sau voltijorii ar veni să-l caute. Codrii ăștia se întind pînă la pădurea din Vizzavona ; și, cînd ai prieteni la Bocognano sau prin împrejurimi, nu duci lipsă de nimic. Ai o pușcă frumoasă, trebuie să aibă bătaie lungă. Pe sîngele Precistei ! ce calibru ! Poți doborî cu ea mai mult decît mistreți.

Orso răspunse cu răceală că pușca era englezească și că *plumbul* ei ajunge la mare depărtare. Se îmbrățișară și fiecare își văzu de drum.

Călătorii noștri ajunseră aproape de Pietranera, cînd, la gura unei strîmtori pe care trebuiau s-o străbată, zăriră șapte sau opt inși înarmați cu puști, unii așezați pe pietre, alții culcați în iarbă, cîțiva în picioare și părînd a sta la pîndă. Caii lor pășteau prin apropiere. Colomba îi privi o clipă cu ocheanul pe care-l scoase din una din acele mari pungi de piele pe care toți corsicanii le poartă la drum.

— Sînt oamenii noștri ! exclamă ea, bucuroasă. Pieruccio și-a îndeplinit bine sarcina.

— Ce oameni ? întrebă Orso.

— Ciobanii noștri — răspunse ea. Alaltăieri seara l-am trimis pe Pieruccio s-adune pe-acești oameni de treabă ca să te însoțească pînă acasă. Nu se cuvine să intri în Pietranera fără escortă și trebuie să știi, de altfel, că Barricinii sînt în stare de orice.

— Colomba — îi spuse Orso cu asprime — te-am rugat în mai multe rînduri să nu-mi mai vorbești de Barricini, nici de neîntemeiatele tale bănuieli. Nu vreau să mă fac caraghios venind acasă cu ceata

asta de trîntori şi sînt foarte nemulţumit că i-ai adunat fără să mi-o spui.

— Frate, ţi-ai uitat ţara. E sarcina mea să te apăr, cînd din nesocotinţă te pui în primejdie. Trebuia să fac ce-am făcut.

În acea clipă, zărindu-i, ciobanii alergară la cai şi coborîră în galop întru întîmpinarea lor.

— *Evviva* Ors' Anton' ! strigă un bătrîn vînjos, cu barbă albă şi îmbrăcat, măcar că era cald, cu un suman cu glugă, de postav corsican, mai des decît blana caprelor sale. E leit tată-său, dar mai înalt şi mai voinic. Ce puşcă frumoasă ! O să-i meargă vestea, Ors' Anton'.

— *Evviva* Ors' Anton ! îi ţinură hangul toţi ciobanii. Ştiam noi bine că pînă la urmă o să se întoarcă !

— Ah ! Ors' Anton' — spuse un vlăjgan cărămiziu la faţă. — cît s-ar mai fi bucurat tatăl dumitale dacă ar fi fost aici să-ţi iasă înainte. Ce om de ispravă ! L-ai vedea acum dacă mi-ar fi dat crezare şi mi l-ar fi lăsat în seamă pe Giudice... Ce om cumsecade ! Nu m-a crezut ; acum ştie bine că aveam dreptate.

— Nu-i nimic ! făcu bătrînul. Giudice n-o să aştepte degeaba.

— *Evviva* Ors' Anton' !

Şi douăsprezece detunături de armă izbucniră o dată cu uralele.

Nemulţumit foarte, în mijlocul cetei de oameni călări, vorbind toţi deodată şi îmbulzindu-se să-i întindă mîna, Orso rămase un răstimp în neputinţă de a se face auzit. În cele din urmă, luîndu-şi înfăţişarea pe care o avea în faţa plutonului său cînd împărţea mustrări şi zile de arest, le zise :

— Prieteni, vă mulţumesc pentru dragostea pe care mi-o arătaţi şi pentru aceea pe care o nutreaţi

tatălui meu ; dar nu înţeleg şi nu vreau ca nimeni să-mi dea sfaturi. Ştiu ce am de făcut.

— Are dreptate, are dreptate ! exclamară ciobanii. Ştii bine că te poţi bizui pe noi.

— Da, mă bizui : dar n-am nevoie de nimeni acum şi nici o primejdie nu mă pîndeşte în cale. Începeţi prin a face stînga-mprejur şi întorceţi-vă la caprele voastre. Cunosc drumul Pietranerei şi n-am nevoie de călăuză.

— Nu-ţi fie teamă de nimic, Ors' Anton' — spuse moşneagul ; *ei* nu vor cuteza să scoată capul astăzi. Cînd se înapoiază motanul, şoarecele intră-n borta lui.

— Motan tu singur, bărbosule ! spuse Orso. Cum îţi zice ?

— Cum aşa ? Nu mă mai cunoşti, Ors' Anton', pe mine care te-am dus de atîtea ori în cîrcă pe catîrul meu care muşcă ? Nu-l mai cunoşti pe Polo Griffo ? Mi-s om vrednic, crede-mă, cu trup şi suflet al neamului della Rebbia. O vorbă numai şi cînd puşcoiul dumitale va prinde glas, nici bătrîna mea muschetă, bătrînă ca şi stăpînul ei, n-o să rămînă mută. Aşa să ştii, Ors' Anton' !

— Bine, bine, dar pentru Dumnezeu, plecaţi o dată şi lăsaţi-ne să ne vedem de drum.

În cele din urmă, ciobanii se îndepărtară, luînd în trap întins drumul satului ; din timp în timp, se opreau pe toate dîmburile drumului, să se încredinţeze că nu e nici o capcană ascunsă şi ţinîndu-se mereu în potrivită apropiere de Orso şi de sora lui, pentru a fi în măsură să le sară în ajutor la nevoie. Şi bătrînul Polo Griffo spunea soţilor săi :

— Îl înţeleg ! Îl înţeleg ! Nu spune ce are de gînd să facă, dar o va face. E tată-său, bucăţică ruptă. Bun ! Spune că n-ai nimic de-mpărţit cu nimeni. Te-ai

pus sub scutul sfintei Nega [1]. Halal! Nu dau nici o ceapă degerată pe pielea primarului. N-o să treacă luna şi nici de burduf n-o să mai fie bună.

Astfel, cu acest premergător pîlc de iscoade înainte, pogorîtorul neamului della Rebbia pătrunse în satul său, intrînd în vechiul sălaş al *caporali*-lor, străbunii lui. Rebbianiştii, văduviţi lungă vreme de conducător, s-au bulucit întru întîmpinarea lui, iar locuitorii satului, care nu voiau să se amestece, ieşiră cu toţii în pragul uşilor pentru a-l vedea trecînd. Barriciniştii rămaseră în casele lor şi priveau prin crăpăturile obloanelor.

Ca toate satele corsicane, burgul Pietranera e zidit la voia întîmplării; pentru a vedea o stradă, trebuie să te duci la Cargese, înălţată de domnul de Marboeuf [2]. Casele răspîndite cum a dat Dumnezeu şi fără nici o rînduială sînt aşezate pe culmea unui mic podiş sau mai degrabă tăpşan de pe munte. Către mijlocul burgului se înalţă un măreţ stejar verde, lîngă care se află o albie de granit în care un scoc de lemn aduce apă de la un izvor apropiat. Familiile della Rebbia şi Barricini au împărţit pe din două cheltuiala acestui monument de folos obştesc; s-ar înşela amar, însă, acela care ar căuta în el un semn al vechii bunei înţelegeri între cele două familii. Dimpotrivă, e rodul pizmei lor. Pe vremuri, colonelul della Rebbia trimiţînd consiliului municipal din comuna lui o mică sumă pentru a-şi da obolul la ridicarea unei cişmele, avocatul Barricini s-a grăbit să facă şi el o danie asemănătoare şi mulţumită acestei în-

[1] Această sfîntă nu se află în calendar. A te pune sub ocrotirea sfintei Nega, înseamnă a nega cu rea-credinţă (n. a.).

[2] Marchizul de Marboeuf, trimis în Corsica în ajutorul genovezilor împotriva corsicanilor, a întemeiat o colonie la Cargese, pe care a zidit-o din temelie (n. ed. franceze).

treceri de mărinimie are Pietranera apă. În jurul stejarului verde şi al cişmelei e un medean, botezat piaţă, unde în fiecare seară e sobor de gură-cască. Uneori se joacă cărţi şi o dată pe an, la cîşlegi, se dansează. La cele două margini ale pieţei se înalţă două clădiri mai mult înalte decît late, zidite din granit şi şist. Sînt *turnurile* vrăjmaşe ale familiilor della Rebbia şi Barricini. Sînt clădite la fel, au aceeaşi înălţime şi se vede că zavistia dintre cele două neamuri a rămas neclintită, fără ca soarta să se fi rostit asupră-le.

E poate timpul să lămurim ceea ce trebuie să se înţeleagă prin cuvîntul *turn*. E o clădire pătrată de circa doisprezece metri înălţime, căreia în altă ţară i s-ar spune mai pe şleau hulubărie. Poarta îngustă se află la peste doi metri de la pămînt şi ca să ajungi la ea trebuie să urci o scară foarte dreaptă. Deasupra porţii e o fereastră cu un soi de ceardac, cu podeaua bortelită ca un meterez, ca să poţi stropşi fără primejdie un musafir nepoftit. Între fereastră şi poartă sînt două steme grosolan cioplite. Una dintre ele purta pe vremuri stema genoveză, dar e atît de ştearsă acum că numai un anticar ar mai putea spune ce e. Pe cealaltă stemă sînt sculptate armele familiei care stăpîneşte turnul. Adăugaţi, pentru a întregi decorul, niscaiva urme de gloanţe pe steme şi pe pervazurile ferestrelor şi vă veţi putea face o idee de ceea ce era un castel medieval în Corsica. Am uitat să spun că locuinţele sînt în preajma turnului şi legate ades de el prin galerii interioare.

Turnul şi locuinţa familiei della Rebbia erau aşezate în partea de nord a pieţii din Pietranera ; turnul şi locuinţa familiei Barricini — în partea de sud. De la turnul din nord pînă la cişmea e locul de plimbare al familiei della Rebbia, iar cel al Barricinilor

de partea dimpotrivă. De la înmormîntarea soției colonelului, nu s-a mai pomenit ca un membru al uneia dintre cele două familii să se arate în alt loc al pieței decît acela care i-a fost hărăzit printr-o învoială tacită. Pentru a înlătura un ocol, Orso era gata să treacă prin fața casei primarului, cînd sora lui îi atrase atenția, sfătuindu-l s-o ia pe o ulicioară prin care puteau ajunge acasă fără să mai treacă prin piață.

— De ce să ne mai ostenim ? întrebă Orso. Piața nu-i a tuturor ? Și-și îndemnă calul.

— Halal bărbat ! șopti Colomba... Tată, vei fi răzbunat !

Ajungînd în piață, Colomba se așeză între casa Barricinilor și fratele ei, cu ochii mereu ațintiți asupra ferestrelor vrăjmașului. Băgă de seamă că erau de curînd baricadate și că li se făcuseră *archere*. *Archerele* sînt un soi de metereze potrivite între niște bîrne groase, cu care se astupă partea de jos a unei ferestre. Cînd te-aștepți să fii atacat, te baricadezi în felul acesta și la adăpostul bîrnelor poți trage acoperit asupra năvălitorului.

— Lașii ! spuse Colomba. Vezi, frate, au și început să se păzească : se baricadează ! o dată și-o dată, însă, vor trebui să iasă !

Ivirea lui Orso în partea de sud a pieței a stîrnit mare vîlvă în Pietranera și a fost privită ca o dovadă de îndrăzneală care mergea pînă la nesocotință.

Pentru cei care se țineau deoparte, adunați seara împrejurul stejarului verde, a fost prilejul unor nesfîrșite clevetiri.

— Noroc — ziceau ei — că băieții Barricini nu s-au înapoiat, căci sînt mai puțin suferitori ca avocatul și nu și-ar fi lăsat dușmanul să le calce pămîntul fără să-i ceară socoteală pentru înfruntare.

— Ia aminte la cele ce-ţi spun, vecine — făcu un bătrîn care era oracolul burgului. M-am uitat astăzi la faţa Colombei, clocește ceva. Miroase a pulbere. Preţul cărnii de om o să scadă curînd.

X

Despărţit din fragedă tinereţe de tatăl lui, Orso n-a avut cînd să-l cunoască. A plecat din Pietranera la cincisprezece ani pentru învăţătură la Pisa şi de acolo a intrat în şcoala militară în timp ce Ghilfuccio plimba prin Europa vulturii imperiali. Pe continent, Orso l-a văzut în rari răstimpuri şi de abia în 1815 se găsea în regimentul pe care îl comanda tatăl lui. Dar colonelul, neînduplecat în ceea ce priveşte disciplina, se purta cu fiul lui ca şi cu ceilalţi tineri locotenenţi, adică cu multă asprime. Amintirile pe care le păstra Orso erau de două feluri. Şi-l amintea la Pietranera încredinţîndu-i sabia, lăsîndu-l să-i descarce puşca cînd se întorcea de la vînătoare, sau aşezîndu-l pentru prima oară, pe el, poşîndicul, la masa familiei. Şi-l amintea apoi, pe colonelul della Rebbia, trimiţîndu-l la arest pentru cine ştie ce mică boroboaţă şi nespunîndu-i niciodată altfel decît *locotenent della Rebbia.*

— Locotenente della Rebbia, nu eşti la locul dumitale în front, trei zile de arest. Puşcaşii dumitale sînt cu cinci metri prea departe de rezervă, cinci zile de arest. Eşti cu capelă la douăsprezece şi cinci minute, opt zile de arest.

O singură dată, la Quatre-Bras [1], i-a spus :
— Foarte bine, Orso ; dar fii prudent.

De altfel, aceste din urmă amintiri nu erau legate de Pietranera. Vederea locurilor în care a copilărit, mobila mamei lui, pe care a iubit-o atîta, răscoleau în el apăsătoare duioşii ; apoi întunecata zi de mîine care îl aştepta, nelămurita neliniştе pe care i-o stîrnise sora lui şi, mai presus de toate, gîndul că miss Nevil urma să vină în casa care i se părea acum atît de mică şi sărăcăcioasă, atît de nepotrivită pentru o fiinţă obişnuită cu luxul, dispreţul pe care era cu putinţă să i-l inspire, toate gîndurile acestea alcătuiau în capul lui un haos care-l făcea să cadă într-o adîncă descurajare.

La cină se aşeză într-un jilţ de stejar afumat, din care tatăl lui prezida mesele familiei şi zîmbi văzînd că Colomba şovăie să se aşeze cu el la masă. De altfel, era mulţumit de ea, pentru tăcerea pe care o păstrase în timpul mesei şi pentru că se retrăsese repede după aceea, căci se simţea prea mişcat pentru a ţine piept atacurilor pe care, fără îndoială, i le pregătea ; dar Colomba îl cruţa şi voia să-i lase timp să-şi revină. Cu capul sprijinit în mînă, rămase mult timp nemişcat, reîntorcîndu-se cu gîndul la cele trăite în ultimele cincisprezece zile. Îl îngrozea aşteptarea, în care toţi păreau a fi, cu privire la purtarea lui faţă de Barricini. Ajunsese să-şi dea seama că judecata Pietranerei începuse să fie pentru el aceea a întregii omeniri. Trebuia să se răzbune dacă nu voia să treacă drept un laş. Dar pe cine să se răzbune ? Nu-i venea să creadă că Barricinii erau vinovaţi de omor. Erau, ce-i drept, duşmanii neamului său, dar trebuia să ai

[1] Sat belgian în apropiere de Waterloo unde, la 15 iunie 1815, Ney a avut în luptă cu englezii un succes local (n. ed. franceze).

grosolanele prejudecăţi ale compatrioţilor săi pentru a le pune în sarcină un asasinat. Se uita din cînd în cînd la talismanul lui miss Nevil, îngînînd în şoaptă deviza : Viaţa este o luptă ! Îşi spunea, în sfîrşit, cu hotărîre : „Voi învinge !“ Cu această înţeleaptă rîvnă se ridică şi, luînd lampa, era gata să se suie în odaia lui, cînd cineva bătu la uşa de la intrare. Ceasul era nepotrivit pentru musafiri. Colomba sosi numaidecît, urmată de slujnică.

— Nu-i nimic — spuse ea, alergînd la uşă.

Totuşi, înainte de a deschide, întrebă cine bate. O voce dulce răspunse :

— Eu sînt.

Pe dată, drugul de lemn aşezat de-a curmezişul uşii fu ridicat şi Colomba reveni în sufragerie urmată de o fetiţă cam de zece ani, cu picioarele goale, în zdrenţe, cu capul acoperit c-o broboadă nenorocită, din care ieşeau şuviţe lungi de păr negru ca pana corbului. Copila era slabă, palidă, cu pielea pîrlită de soare ; dar în ochii ei strălucea flacăra înţelepciunii. Văzîndu-l pe Orso, se opri cu sfială şi-i făcu o reverenţă, cum fac ţărăncile ; apoi, vorbi în şoaptă Colombei, punîndu-i în braţe un fazan proaspăt împuşcat.

— Mulţumesc, Chili — spuse Colomba. Să-i mulţumeşti unchiului tău. Ce mai face ?

— Foarte bine, domnişoară, la porunca dumneavoastră. N-am putut veni mai devreme, pentru că a întîrziat mult. Trei ceasuri l-am aşteptat în hăţiş.

— Şi n-ai mîncat ?

— Păi, nu, domnişoară, n-am avut cînd.

— O să-ţi dau de mîncare. Unchiul tău mai are pîine ?

— Puţină, domnişoară ; dar mai mult de pulbere duce lipsă. Castanele sînt coapte şi-acum nu mai are nevoie decît de pulbere.

— Am să-ţi dau pentru el o pîine şi pulbere. Spune-i s-o cruţe, e scumpă.

— Colomba — întrebă Orso în franţuzeşte — cui faci tu pomana asta ?

— Unui sărman bandit din sat — răspunse Colomba în aceeaşi limbă. Fetiţa e nepoata lui.

— Socot că ai putea să-ţi împarţi mai bine darurile. De ce să trimiţi pulbere unui ticălos care o va folosi pentru a face moarte de om ? Fără jalnica slăbiciune pe care toată lumea pare s-o aibă aici pentru bandiţi, de mult le-ar fi pierit urma în Corsica.

— Cei mai răi oameni din ţara noastră nu sînt cei de la cîmp [1].

— Dă-le, dacă vrei, pîine, nu trebuie s-o refuzi nimănui, dar nu sînt de părere să le trimiţi muniţii.

— Frate — spuse Colomba cu gravitate — eşti stăpîn aici şi tot ce e în casă îţi aparţine ; dar te înştiinţez că mai degrabă mi-aş încredinţa *mezzaro*-ul acestei fetiţe ca să-l vîndă, decît să nu-i trimit pulbere unui bandit. Să-i refuzi pulberea ! dar e ca şi cum l-ai da pe mîna jandarmilor. Ce alt sprijin are el împotrivă-le, dacă nu cartuşele ?

În acest timp, fetiţa înfuleca cu lăcomie o bucată de pîine şi privea cu atenţie rînd pe rînd la Colomba şi la fratele ei, silindu-se să desluşească în ochii lor înţelesul vorbelor pe care le rosteau.

— Şi ce-a săvîrşit banditul tău ? Pentru ce crimă s-a aciuat în *maquis* ?

— Brandolaccio n-a săvîrşit nici o crimă — exclamă Colomba. L-a omorît pe Giovan' Opizzo, care i-a asasinat tatăl în timp ce el îşi făcea armata.

[1] A fi *alla campagna,* adică a fi bandit. Termenul de bandit nu desemnează un mişel, ci un surghiunit : *outlaw* (om în afara legii) din baladele englezeşti (n. a.).

Orso întoarse capul, luă lampa și, fără să răspundă, se sui în odaia lui.

Colomba dădu atunci pulbere și merinde fetiței și o conduse pînă la ușă, spunîndu-i mereu :

— Și bagă de seamă ca unchiul tău să aibă grijă de Orso !

XI

Lui Orso i-a trebuit mult pînă să adoarmă, așa că s-a trezit foarte tîrziu, cel puțin pentru un corsican. Cel dintîi lucru care i-a izbit privirea de cum s-a sculat a fost casa dușmanilor și *archerele* pe care le făcuseră. Coborî și întrebă de soră-sa.

— Topește plumbi la bucătărie — îi răspunse slujnica Saveria.

Așadar, nu putea face un pas fără să fie urmărit de spectrul războiului.

O găsi pe Colomba așezată pe un scăunel, tăind șiroaie de plumb topit, iar de jur împrejurul ei gloanțe atunci turnate.

— Ce dracu faci acolo ? o întrebă frate-său.

— Nu aveai gloanțe pentru pușca colonelului — răspunse ea cu dulcele ei glas ; am găsit o stampă pe măsură și vei avea astăzi, frate, douăzeci și patru de cartușe.

— Slavă Domnului, n-am nevoie !

— Nu trebuie să fii luat pe nepregătite. Ors' Anton' ! Ți-ai uitat țara și oamenii care te înconjoară.

— Chiar de aș fi uitat-o, te grăbeai tu să mi-o amintești. Ia spune, n-a sosit o ladă mare acum cîteva zile ?

— Ba da, frate. Vrei să ți-o sui în odaie ?

— S-o sui tu ! n-ai tu atîta putere s-o ridici... Nu e pe aici un om s-o suie ?

— Nu sînt atît de slabă cum crezi — spuse Colomba, suflecîndu-şi mînecile şi lăsînd să se vadă un braţ alb şi rotund, foarte bine făcut, dar vădind o putere puţin obişnuită. Hai, Saveria — spuse ea — ajută-mă.

Cînd a sărit Orso să-i vie în ajutor, ea începuse a ridica lădoiul.

— În această ladă, dragă Colomba — spuse el — e ceva pentru tine. Iartă-mă că-ţi fac daruri fără nici un preţ, dar punga unui locotenent în semisoldă nu prea atîrnă greu.

Pe cînd vorbea, deschise lada şi scoase din ea cîteva rochii, un şal şi alte marafeturi de trebuinţă unei tinere fete.

— Ce lucruri frumoase ! exclamă Colomba. Mă duc să le strîng grabnic, nu cumva să se strice. Am să le păstrez pentru nuntă — mai spuse ea cu un surîs trist — căci acum sînt în doliu.

Şi sărută mîna fratelui ei.

— E oarecare lipsă de măsură să ţii doliu atîta vreme, surioară.

— Am jurat, spuse Colomba cu hotărîre. Nu voi părăsi doliul...

Şi se uită pe fereastră la casa Barricinilor.

— Decît în ziua cînd te vei mărita ? spuse Orso încercînd să înlăture încheierea frazei.

— N-am să mă mărit — spuse Colomba — decît cu bărbatul care va fi făcut trei lucruri...

Şi nu-şi dezlipi privirea cumplită de la casa vrăjmaşă.

— Frumoasă cum eşti tu, Colomba, mă mir că nu te-ai măritat pînă acum. Hai, spune-mi, cine-ţi dă tîrcoale ? De altfel, o să aud eu serenadele. Tre-

buie să fie frumoase ca să placă unei mari bocitoare ca tine.

— Cine să ia o biată orfană ?... Ş-apoi, omul care mă va face să-mi lepăd straiele cernite va face ca femeile de-acolo să le poarte.

„Asta-i nebunie curată", îşi spuse Orso.

Dar nu răspunse nimic pentru a înlătura discuţia.

— Frăţioare — spuse Colomba, alintîndu-se — şi eu vreau să-ţi dăruiesc ceva. Straiele pe care le porţi sînt prea frumoase pentru aceste meleaguri. Frumoasa dumitale redingotă o să fie bucăţi în două zile dacă o porţi în *maquis*. Trebuie s-o păstrezi pentru sosirea lui miss Nevil. Ţi-am cusut o venghercă de catifea şi o căciulă, aşa cum poartă oamenii fercheşi la noi ; e mult de cînd am sărăduit-o pentru dumneata. Vrei s-o încerci ?

Şi-i aruncă în spinare o venghercă largă de catifea verde, cu un uriaş buzunar în spate. Îi îndesă în cap o căciulă ţuguiată, cusută cu mărgele şi mătase de aceeaşi culoare şi cu un fel de moţ în vîrf.

— Iată cartuşiera tatălui nostru — spuse ea — stiletul e în buzunarul venghercăi. Mă duc să-ţi caut pistolul.

— Parcă sînt un brigand de la „Ambigu-Comique" — spuse Orso, privindu-se într-o mică oglindă pe care i-o ţinea Saveria.

— Îţi şade foarte bine aşa, Ors' Anton' ! spuse bătrîna slujnică. Şi cel mai frumos *ţuguiat* [1] din Bocognano sau Bastelica nu e mai chipeş.

Orso luă prînzul în noul lui costum ; în timpul mesei îi spuse surorii lui că în ladă se mai găseau şi niscaiva cărţi şi că avea de gînd să mai aducă din

[1] *Pinsuto* — se numesc astfel cei care poartă căciulă ţuguiată, *barreta pinsuta* (n. a.).

Franța și din Italia ca s-o pună la temeinică învățătură.

— Căci e rușinos. Colomba — adăugă el — ca o fată mare ca tine să nu știe încă lucruri pe care copiii de pe continent le învață de cum îi părăsește doica.

— Ai dreptate, frățioare — spuse Colomba ; știu bine ce-mi lipsește și n-aștept decît să învăț, mai ales dacă binevoiești să-mi dai lecții.

Au trecut cîteva zile fără ca ea să fi rostit numele Barricinilor. Era mereu plină de atenții delicate față de fratele ei și-i vorbea ades de miss Nevil. Orso o punea să citească opere franceze și italiene și era surprins cînd de justețea și bunul simț al observațiilor ei, cînd de adînca neștiință a celor mai obișnuite lucruri.

Într-o dimineață, după gustare, Colomba ieși puțin și-n loc să revină cu o carte și cu hîrtie, apăru cu *mezzaro*-ul pe cap. Înfățișarea ei era mai serioasă decît de obicei.

— Frate — spuse ea — te rog să ieși cu mine.

— Unde vrei să te întovărășesc ? spuse Orso, oferindu-i brațul.

— N-am nevoie de brațul dumitale, frate, dar ia-ți pușca și cutia cu cartușe. Un bărbat nu trebuie să iasă niciodată fără arme.

— Fie ! Trebuie să te supui modei. Unde mergem ?

Fără să răspundă, Colomba își strînse *mezzaro*-ul în jurul capului, chemă cîinele de pază și ieși, urmată de fratele ei. Îndepărtîndu-se de sat, cu pași mari, o luă pe un drum rîpos, șerpuind printre vii, după ce-și trimise înainte cîinele, căruia îi făcu un semn pe care părea că-l cunoaște, căci imediat începu să alerge în zigzag, strecurîndu-se prin vii, cînd într-o parte, cînd în cealaltă, mereu la cincizeci de

paşi de stăpîna lui şi uneori oprindu-se în mijlocul drumului pentru a o privi şi a da din coadă. Părea că-şi îndeplineşte fără greş sarcina lui de iscoadă.

— Cînd o lătra Muscheto — spuse Colomba — trage cocoaşele, frăţioare, şi nu te mişca.

La o jumătate de milă de sat, după multe ocoluri, Colomba se opri, dintr-o dată, într-un loc unde drumul cotea. Acolo se înălţa o mică piramidă de crengi, unele verzi, vîrfuite cam la un metru înălţime. Din vîrf se vedea răzbind capătul unei crengi vopsită-n negru. În mai multe cantoane ale Corsicei, mai ales în munţi, un obicei străvechi şi care purcede din eresurile păgînismului, poate, vrea ca trecătorul să arunce o piatră sau o creangă de copac pe locul unde a pierit un om de moarte năprasnică. Ani în şir şi atîta vreme cît amintirea falnicului său sfîrşit mai dăinuie în amintirea semenilor, acest ciudat prinos se adună astfel zi cu zi. Aceasta se numeşte *mucchio*-ul cutăruia.

Colomba se opri în faţa unui morman de frunziş şi smulgînd un ram de smorodin îl alătură piramidei.

— Orso — spuse ea — aici a murit tatăl nostru. Să ne rugăm pentru el, frate.

Şi căzu în genunchi. Orso făcu la fel. Tocmai atunci clopotul din sat bătu domol, căci murise un om în acea noapte. Orso izbucni în lacrimi.

După cîteva minute, Colomba se ridică cu ochii uscaţi şi faţa aprinsă.

Făcu în grabă cu degetul cel mare semnul crucii cum obişnuiesc, îndeobşte, compatrioţii ei cînd fac jurăminte solemne ; apoi, trăgîndu-şi fratele după ea, luă din nou drumul satului. Au intrat în casă, tăcuţi. Orso se duse în odaia lui. O clipă mai tîrziu, Colomba îl urmă, purtînd în mîini o lădiţă pe

care o așează pe masă. O deschise și scoase din ea o cămașă acoperită de pete mari de sînge.

— Iată cămașa tatălui dumitale, Orso.

Și i-o aruncă pe genunchi.

— Iată plumbii care l-au lovit.

Și așează pe masă două gloanțe ruginite.

— Orso, frățioare ! strigă ea, năpustindu-se în brațele lui și strîngîndu-l cu putere. Orso ! Răzbună-l !

Îl îmbrățișă cu un fel de furie, sărută gloanțele și cămașa și ieși din cameră, lăsîndu-și fratele ca împietrit pe scaunul lui.

Orso rămase cîtva timp nemișcat, neîndrăznind să îndepărteze de dînsul acele înspăimîntătoare relicve. În fine, făcînd o sforțare, le reașează în lădiță și alergă la celălalt capăt al odăii să se arunce în pat, cu capul la perete și înfundat în pernă, ca și cum ar fi vrut să se mîntuie de vederea unui spectru.

Vorbele din urmă ale surorii lui îi răsunau fără încetare în urechi și i se părea că aude un pricaznic oracol care îi cerea sînge nevinovat. Nu voi încerca să redau ceea ce îndura nefericitul tînăr, ale cărui gînduri se învălmășeau ca în mintea unui nebun. A rămas mult timp în nemișcare, fără să îndrăznească să întoarne capul. În fine, se ridică, închise lădița și se năpusti afară din casă, luînd-o la goană pe cîmp și alergînd înainte fără să știe încotro apucă.

Încetul cu-ncetul, aerul proaspăt l-a înviorat ; se potoli puțin și, cu sînge rece, își judecă impasul și mijloacele de a ieși din el. Nu-i bănuia pe Barricini de omor, după cum se știe ; dar îi învinovățea de a fi plăsmuit scrisoarea banditului Agostini ; și această scrisoare, cel puțin așa credea, era pricina morții tatălui său. Să-i dea în judecată ca falsifica-

tori, își dădea seamă că-i cu neputință. Uneori, cînd prejudecățile sau instinctele țării lui îi dădeau ghes, punîndu-i înainte o răzbunare lesnicioasă la o răscruce de potecă, le îndepărta îngrozit, cu gîndul la camarazii de regiment, la saloanele Parisului și, mai ales, la miss Nevil. Se gîndea apoi la mustrările surorii lui ; și tot ce mai rămăsese corsican în firea lui îndreptățea aceste mustrări, făcîndu-le și mai dureroase. O singură nădejde îi mai rămînea din această luptă între conștiință și prejudecățile lui și anume, să înceapă sub un cuvînt oarecare, o gîlceavă cu unul dintre fiii avocatului și să se bată cu el în duel.

A-l ucide cu un glonte sau cu o lovitură de spadă, împăca ideile lui corsicane cu ideile lui franceze.

O dată viclenia hotărîtă și gîndind cum s-o ducă la îndeplinire, începuse să se simtă ușurat de o mare greutate, cînd alte gînduri mai blînde veniră să-i potolească și mai mult cumplita neliniște. Cicero, deznădăjduit de pierderea fiicei lui, Tullia, își uită durerea înșiruindu-și în gînd toate vorbele frumoase pe care le-ar putea spune cu privire la ea. Disertînd astfel despre viață și moarte, mister Shandy [1] se mîngîia de pierderea fiului său. Orso își răcori inima la gîndul că i-ar putea face lui miss Nevil o descriere a stării sufletului său, descriere care, fără îndoială, i-ar fi plăcut la culme acestei frumoase făpturi.

Se apropia de sat, de care se îndepărtase mult fără să bage de seamă, cînd auzi vocea unei fetițe care cînta, crezîndu-se de bună seamă singură, pe o potecă de pe marginea *maquis*-ului. Era acel molcom și jalnic cîntec hărăzit bocetelor de îngro-

[1] Eroul romanului *Tristram Shandy* de scriitorul englez *Laurence Sterne* (1713—1768).

păciune. Şi copila cînta : „Pentru fiul meu, fiul meu de pe străine meleaguri — păstraţi crucea şi cămaşa mea însîngerată..."

— Ce cînţi tu acolo, fetiţo ? întrebă Orso mînios, ieşind, deodată, la iveală.

— Dumneata erai, Ors' Anton' ? făcu fetiţa, puţin speriată... E un cîntec al domnişoarei Colomba...

— Te opresc să-l mai cînţi — rosti Orso, cu glas înspăimîntător.

Sucindu-şi capul de la dreapta la stînga, copila părea să caute pe unde ar putea s-o şteargă şi, fără îndoială că ar fi şters-o, dacă n-ar fi ţinut-o pe loc o boccea care zăcea pe iarbă la picioarele ei.

Orso se ruşină de năsîlnicia lui.

— Ce duci tu acolo, fetiţo ? întrebă el cu multă blîndeţe.

Şi cum Chilina se codea să răspundă, ridică basmaua care învelea bocceaua şi văzu că era plină cu pîine şi de ale gurii.

— Cui duci tu pîinea asta, mititico ? o întrebă el.

— O ştii bine, domnule ; unchiului meu.

— Şi unchiul tău nu-i bandit ?

— Pentru a te sluji, domnule Ors' Anton' !

— Dacă te-ar vedea jandarmii, te-ar întreba unde te duci...

— Le-aş spune — răspunse fetiţa fără să şovăie — că duc de mîncare lucquoisilor care taie *maquis*-ul.

— Şi dacă ţi-ar ieşi în cale vreun vînător hămesit, care ar vrea să mănînce pe socoteala ta şi ţi-ar lua merindele ?

— N-ar îndrăzni. I-aş spune că sînt pentru unchiul meu.

— În adevăr, el nu e om să sufere să-i iei prînzul de la nas... Şi te iubeşte mult unchiul tău ?

— O, da, Ors' Anton' ! De cînd a murit tătuţa, el are grijă de noi : de mama, de mine şi de sora mezină. Înainte de a cădea mama bolnavă, îi făcea rost de lucru pe la bogătaşi. Primarul îmi dă în fiecare an cîte o rochiţă şi preotul mă învaţă catehismul şi citirea, de cînd le-a vorbit unchiul. Dar sora dumitale e aceea care ne ajută mai mult.

Tocmai atunci, un cîine se ivi pe potecă. Fetiţa îşi duse două degete la gură, slobozind un şuierat subţire : cîinele veni la ea, gudurîndu-se, apoi dădu buzna în *maquis*. Puţin după asta doi oameni rău îmbrăcaţi, dar bine înarmaţi, se ridicară din tihăriş, la cîţiva paşi de Orso. S-ar fi zis că s-au strecurat tîrîş ca şerpii, prin huceagul de cişti şi de mirt care acoperea acele locuri.

— O ! Ors' Anton', fii binevenit — spuse cel mai vîrstnic dintre cei doi. Ei, cum, nu-ţi mai aduci aminte de mine ?

— Nu — spuse Orso, privindu-l ţintă.

— E de necrezut cum o barbă şi-o căciulă ţuguiată pot schimba un om. Hai, domnule locotenent, priviţi-mă bine. Uitat-aţi oare vechile cătane de la Waterloo ? Nu vă aduceţi aminte de Brando Savelli, cel care-a stricat niscaiva cartuşe lîngă dumneavoastră în ziua aceea afurisită ?

— Cum, tu eşti ? spuse Orso. N-ai dezertat în 1816 ?

— Precum spuneţi, domnule locotenent. Mi se urîse de militărie, şi-apoi aveam o şocoteală nerăfuită prin partea locului. Ha ! ha ! Chili, eşti o fată de ispravă. Dă-ne repede de mîncare că ni-e foame. Nu ştiţi, domnule locotenent, ce poftă de mîncare îţi dă *maquis*-ul. Cine ne-a trimis merindele, domnişoara Colomba sau primarul ?

— Nu, unchiule, morăriţa mi-a dat merinde pentru dumneata şi-o pătură pentru mama.

— Ce vrea de la mine ?

— Oamenii din Lucquois — zice — pe care i-a tocmit pentru desţelenire, îi cer acum treizeci şi cinci de parale, şi castanele pe deasupra, din pricina frigurilor care bîntuie în vale.

— Trîntorii !... Oi vedea... Fără pretenţii, domnule locotenent, nu vrei să iei masa cu noi ? Am mîncat noi şi mai rău împreună pe vremea sărmanului nostru compatriot pe care l-au reformat.

— Foarte mulţumesc. Şi pe mine m-au reformat.

— Da, am auzit ; dar mă prind că asta nu v-a supărat. Prilej să vă răfuiţi şi dumneavoastră socotelile. Hai, popă — spuse banditul camaradului său — la masă ! Domnule Orso, vă prezint pe domnul părinte, măcar că nu prea ştiu bine dacă-i chiar preot, dar parc-ar fi.

— Un biet student în teologie, domnul meu — spuse al doilea bandit — pe care l-au împiedicat să-şi urmeze chemarea. Cine ştie ? Aş fi putut ajunge popă, Brandolaccio.

— Şi ce pricină a lipsit biserica de luminile dumitale ? întrebă Orso.

— O nimica toată, o socoteală de răfuit, cum zice prietenul meu Brandolaccio, o soră de-a mea care şi-a făcut de cap în timp ce eu rodeam cărţile la Universitatea din Pisa. A trebuit să mă întorc acasă ca s-o mărit. Dar cel ursit, pripindu-se, a murit de friguri cu trei zile înainte de sosirea mea. M-am îndreptat atunci, cum aţi fi făcut şi dumneavoastră în locul meu, către fratele răposatului. Mi s-a spus că-i însurat. Ce te faci ?

— În adevăr, e tare neplăcut. Şi ce-ai făcut ?

— Sînt împrejurări în viaţă cînd numai cremenea şi puşca e de leac.

— Adică...

— I-am tras un glonț în cap — spuse banditul cu nepăsare.

Orso tresări înspăimîntat. Totuși curiozitatea și poate că și dorința de a întîrzia clipa cînd va trebui să se întoarcă acasă, îl făcură să rămînă la locul lui și să vorbească înainte cu acești doi inși care aveau fiecare cel puțin cîte o moarte de om pe cuget.

În timp ce camaradul lui vorbea, Brandolaccio așeza în fața lui pîinea și carnea ; își luă pentru el, apoi îi făcu parte și cîinelui, pe care i-l prezentă lui Orso sub numele de Brusco explicîndu-i totodată că e înzestrat cu minunatul dar de a adulmeca voltijorii sub orice haină s-ar ascunde. Tăie, în fine, o bucată de pîine și o felie de șuncă crudă pe care o dădu nepoatei.

— Frumoasă-i viața de bandit ! făcu studentul în teologie, după cîteva înghițituri. O să gustați poate din ea într-o bună zi, domnule della Rebbia și o să vă dați seama ce fericire e să nu știi de alt stăpîn decît de năstavul tău.

Pînă aici, banditul vorbise italienește ; urmă în limba franceză :

— Corsica nu-i un ținut tocmai atrăgător pentru un tînăr ; pentru un bandit, însă, ce deosebire ! Femeile înnebunesc după noi. Așa cum mă vedeți, am trei ibovnice, în trei cantoane deosebite. Pretutindeni sînt ca la mine acasă. Una dintre ele e nevasta unui jandarm.

— Cunoști multe limbi, domnule — spuse Orso cu gravitate.

— Dacă vorbesc franțuzește, e că, vedeți dumneavoastră, *maxima debetur pueris reverentia* [1]. Ne

[1] Datorăm cel mai mare respect copiilor. Maxima lui Juvenal *(Satira* XIV, 47) e puțin modificată (n. ed. franceze).

ostenim, şi Brandolaccio şi eu, ca fetiţa s-apuce calea bună şi să nu calce strîmb.

— Cînd o-mplini cinsprezece ani — spuse unchiul Chilinei — am s-o mărit bine. Chiar am pe cineva în vedere.

— Chiar tu ai să faci cererea ? întrebă Orso.

— Nici vorbă. Dacă i-aş spune unui bogătaş din partea locului : „Mi-ar face plăcere, mie, Brando Savelli, ca fiul dumitale să se căsătorească cu Michelina Savelli", credeţi că s-ar lăsa greu ?

— Nu l-aş sfătui — spuse celălalt banditt. Camaradul are mîna grea.

— Dacă aş fi un nemernic — urmă Brandolaccio — un mişel, un fofîrligar, n-aş avea decît să-mi deschid desagii şi-ar ploua cu patace.

— Ai, în desagii tăi, ceva care le atrage ?

— Nimic ; dar dacă aş scrie, cum au făcut-o alţii, unui om bogat : „Am nevoie de o sută de franci", pe loc mi i-ar trimite. Sînt însă un om de onoare, domnule locotenent.

— Ştiţi oare, domnule della Rebbia — spuse banditul căruia camaradul său îi zicea popa — ştiţi oare, că în acest ţinut cu obiceiuri curate, se află, totuşi, cîţiva ticăloşi care trag foloase din stima pe care o inspiră paşapoartele noastre (îşi arătă puşca) măsluindu-ne semnătura pe cambii ?

— O ştiu — răspunse Orso, răstit. Dar ce fel de cambii ?

— Acum şase luni — urmă banditul — pe cînd mă plimbam, în apropiere de Orezzo, un ţopîrlan, scoţîndu-şi de departe căciula, veni la mine şi-mi zise : „Of ! domnule părinte (aşa-mi zic toţi), iartă-mă, mai îngăduie o ţîră ; n-am putut înjgheba decît cincizeci şi cinci de franci ; crede-mă, mai mult n-a fost chip să adun." Eu, foarte mirat, îi zic: „Ce vrei să spui, mîrlane ? cincizeci şi cinci de

franci ?" „Voiam să spun şaizeci şi cinci — îmi zice ; dar o sută cît îmi cereţi e cu neputinţă." „Cum asta, ţoapă ? Ţi-am cerut eu o sută de franci ? Nici nu te cunosc." Mi-a înmînat atunci o scrisoare, mai bine zis o zdreanţă murdară, prin care era poftit să pună jos o sută de franci la loc hotărît, că de unde nu, o să i se dea foc casei şi o să i se omoare vacile, de către Giocanto Castriconi, adică eu. Au făcut mişelia să-mi măsluiască iscălitura ! Ceea ce m-a jignit mai mult e că scrisoarea era scrisă în dialect şi plină de greşeli de ortografie... Eu, şi greşeli de ortografie ! eu, care luam toate premiile la universitate ! Am început prin a-i da mojicului un pălmoi, că s-a răsucit în cîlcîie. „Aha ! mă luai drept hoţ, nemernicule !" îi spusei, dîndu-i un picior zdravăn unde ştiţi. Uşurat puţin, îl întreb : „Cînd trebuie să duci banii la locul hotărît ?" „Chiar astăzi." „Bine. Du-i." Locul era foarte bine ales, la rădăcina unui molift. A dus banii, i-a îngropat la rădăcina copacului şi-a revenit să mă caute. Mă tupilasem prin preajmă. Am aşteptat acolo, cu omul meu, şase ceasuri groaznice. Domnule della Rebbia, aş fi aşteptat şi trei zile, dacă ar fi fost nevoie. După şase ore apare un bastiaccio [1], un scîrnav cămătar. Se apleacă să ridice banii, slobod focul şi-l ochesc atît de bine, încît capul i s-a lăsat în cădere pe banii pe care îi dezgropa. „Ş-acum, nemernicule — îi spun ţăranului — ia-ţi banii şi să nu mai îndrăzneşti să-l bănui pe Giocanto Castriconi de-o faptă murdară." Nefericitul, tremurînd tot, îşi adună cei şaizeci şi cinci de franci, fără să-şi mai dea osteneala să-i cu-

[1] Corsicanii de la munte îi urăsc pe locuitorii din Bastia, pe care nu-i consideră compatrioţi. Ei nu spun niciodată *bastiese*, ci *bastiaccio ;* terminaţia în *accio* are, de obicei, sens de batjocură (n. a.).

reţe. Mi-a mulţumit, i-am trîntit un picior la plecare de fuge ş-acum.

— Ah ! popă — spuse Brandolaccio — te pizmuiesc pentru lovitura ceea. Ai avut de ce rîde, hai ?

— Nimerisem bastiaccio-ul în tîmplă — urmă banditul — şi asta îmi aminteşte versurile lui Vergiliu :

„...Liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena." [1]

Liquefacto ! Credeţi, domnule Orso, că un glonte de plumb se topeşte prin iuţeala cu care străbate aerul ? Dumneavoastră, care aţi studiat balistica, îmi puteţi spune dacă e o eroare sau un adevăr ?

Lui Orso îi venea mai la îndemînă să vorbească despre această problemă de fizică, decît să se rostească asupra moralităţii faptei sale. Brandolaccio, căruia această disertaţie ştiinţifică nu-i spunea nimic, îl întrerupse, pentru a-l înştiinţa că soarele era la asfinţit.

— De vreme ce n-aţi voit să prînziţi cu noi, Ors' Anton' — îi spuse el — v-aş sfătui să n-o faceţi pe domnişoara Colomba să vă aştepte prea mult. Ş-apoi, nu-i bine totdeauna să baţi drumurile după apusul soarelui. De ce ieşiţi fără puşcă ? Prin împrejurimi sînt oameni răi, băgaţi de seamă. Astăzi, nu aveţi a vă teme de nimic ; Barricinii sosesc cu prefectul la ei ; l-au întîlnit pe drum ; se opreşte o zi la Pietranera înainte de a se duce la Corte, să pună, cum se zice, prima piatră... o prostie ! În astă-seară doarme la Barricini ; dar mîine vor fi liberi, Vincentello e soi rău şi Orlanduccio nu-i mai breaz... Căutaţi

[1] „Plumbul topit îi străbate prin cap, despicîndu-i în două Capul... se răstoarnă-n ţarină şi moare."
(Eneida, IX, 584-5 în tălmăcirea lui D. Murăraşu.)

să-i întîlniţi despărţiţi, azi unul, mîine celălalt ; dar, atît vă spun : păziţi-vă !

— Mulţumesc de povaţă — spuse Orso ; dar n-avem nimic de împărţit ; pînă n-or veni să mă caute, nu am nimic a le spune.

Banditul plescăi din limbă cu o căutătură batjocoritoare, dar nu răspunse nimic. Orso se ridică să plece.

— Fiindcă veni vorba — spuse Brandolaccio — nu v-am mulţumit pentru pulbere ; mi-a sosit la ţanc. Acum, nimic nu-mi mai lipseşte... adică, îmi mai lipseşte încălţămintea... dar mi-oi croi-o eu zilele astea dintr-o piele de muflon.

Orso strecură două patace de cinci franci în mîna banditului.

— Colomba ţi-a trimis pulbere, ţine pentru papuci.

— Nu umblaţi cu fleacuri, domnule locotenent — făcu Brandolaccio înapoindu-i patacele. Mă luaţi drept un cerşetor ? Primesc pîine şi iarbă de puşcă, dar nimic altceva.

— Ca bătrîni ostaşi, credeam că ne putem ajuta. Atunci, rămîi sănătos !

Dar, înainte de a pleca, a pus banii în desagii banditului, fără ca el să bage de seamă.

— Mergi sănătos, Ors' Anton' ! spuse teologul. Ne vom regăsi poate în *maquis* zilele astea şi ne vom continua studiile asupra lui Vergiliu.

Orso îşi părăsise cinstiţii tovarăşi de un sfert de oră, cînd auzi în spatele lui un om care fugea cît îl ţineau picioarele. Era Brandolaccio.

— E din cale-afară, domnule locotenent — exclamă el gîfîind — prea din cale-afară ! ţineţi-vă banii. De la un altul n-aş fi înghiţit gluma. Cele cuvenite domnişoarei Colomba. Mi-aţi scos sufletul. Bună seara.

XII

Orso o găsi pe Colomba puţin îngrijorată de lunga lui lipsă ; cum l-a văzut, însă, şi-a reluat acea înfăţişare de tristă seninătate, care-i era obişnuită. În timpul mesei de seară, n-au vorbit decît de lucruri lipsite de interes şi, încurajat de înfăţişarea liniştită a surorii sale, Orso îi povesti întîlnirea cu banditii şi îşi îngădui chiar cîteva glume cu privire la educaţia morală şi religioasă care i se dădea micii Chilina, prin grija unchiului ei şi a onorabilului său coleg, jupîn Castriconi.

— Brandolaccio e un om cinstit — spuse Colomba. Cît despre Castriconi mi s-a spus că e un om care nu are nimic sfînt.

— Eu cred — spuse Orso — că nu-i mai prejos decît Brandolaccio, nici Brandolaccio mai prejos decît el. Şi unul şi celălalt sînt în război făţiş cu societatea. O primă fărădelege îi tîrăşte zilnic la alte fărădelegi ; şi, totuşi, sînt poate mai puţin vinovaţi decît mulţi oameni care nu-şi au sălaş în *maquis*.

Un fulger de fericire lumină fruntea surorii sale.

— Da — urmă Orso — aceşti nenorociţi au, în felul lor, onoare. O prejudecată crîncenă şi nu josnica lăcomie de bani i-a aruncat în viaţa pe care o duc.

Urmă un moment de tăcere.

— Frate — spuse Colomba turnîndu-i cafeaua — ştii poate că Charles-Baptiste Pietri a murit noaptea trecută. A murit de friguri de baltă.

— Cine e acest Pietri ?

— E un om din tîrgul acesta, bărbatul Madelenei căreia tatăl nostru i-a dat portofelul cînd a murit. Văduva lui a venit să mă roage să iau parte la priveghi şi să cînt ceva. Cade-se să vii şi dumneata.

Sînt vecinii noştri şi e un semn de bună-cuviinţă de care nu poţi fi scutit într-un tîrguşor ca al nostru.

— Dă-l dracului de priveghi, Colomba ! Nu-mi face plăcere să-mi văd sora dîndu-se-n stambă, în faţa lumii.

— Orso — răspunse Colomba — fiecare îşi cinsteşte morţii în felul lui. Am moştenit *ballata* de la strămunii noştri şi trebuie s-o cinstim ca pe o veche datină ce este. Madeleine nu are *darul* şi bătrîna Fiordispina, cea mai bună bocitoare de la noi, e bolnavă. Trebuie să fie cineva pentru *ballata.*

— Crezi tu că Charles-Baptiste nu-şi va găsi drumul pe ceea lume dacă nu s-or cînta versuri proaste pe sicriul lui ? Du-te la priveghi, dacă vrei, Colomba ; merg şi eu cu tine dacă crezi că trebuie, dar nu improviza ; e nepotrivit cu vîrsta ta, ş-apoi... te şi rog, dragă soră.

— Frate, am făgăduit. Aşa e obiceiul, după cum o ştii, şi, ţi-o spun din nou, numai eu pot improviza.

— Prost obicei !

— Sufăr mult cînd cînt astfel. Asta îmi aminteşte nenorocirile noastre. Mîine o să fiu bolnavă ; dar aşa trebuie. Îngăduie-mi-o, frate. Adă-ţi aminte că la Ajaccio mi-ai spus să improvizez, pentru a face cheful acelei domnişoare engleżoaice care îşi rîde de vechile noastre datini. Şi să nu pot improviza astăzi, pentru nişte bieţi oameni care îmi vor rămîne îndatoraţi şi cărora pot astfel să le alin întristarea ?

— Fie, fă cum vrei. Mă prind însă că ţi-ai compus *ballata* şi nu vrei să se piardă.

— Nu, nu sînt în stare să compun aşa ceva, mai dinainte, frate. Mă aşez înaintea mortului şi mă gîndesc la cei rămaşi. Cînd încep să-mi dea lacrimile, cînt ceea ce-mi vine-n minte.

Toate acestea au fost spuse cu atîta simplitate încît era cu neputinţă să bănuieşti umbră de amor

propriu poetic la signora Colomba. Orso se lăsă înduplecat şi se duse cu Colomba acasă la Pietri. Mortul era întins pe o masă, cu faţa descoperită, în cea mai mare încăpere a casei. Uşile şi ferestrele erau deschise şi mai multe făclii ardeau în jurul mesei. La căpătîiul mortului şedea văduva şi-n spatele ei, un mare număr de femei ocupau în întregime o latură a odăii ; de cealaltă parte stăteau la rînd bărbaţii, în picioare, cu capul gol, cu ochii aţintiţi la mort, în cea mai adîncă tăcere. Fiecare nou venit se apropia de masă, săruta mortul [1], făcea un semn din cap văduvei şi fiului, pe urmă îşi lua locul în cerc, fără să scoată o vorbă. Cu toate acestea, din cînd în cînd, unul din cei de faţă rupea solemna tăcere pentru a-i spune cîteva vorbe defunctului. „De ce ţi-ai părăsit vrednica soţie ? spunea o cumătră. Nu-ţi purta de grijă ? Ce-ţi lipsea ? De ce n-ai aşteptat măcar o lună, nora ţi-ar fi dăruit un fecior ?"

Un tînăr înalt, fiul lui Pietri, strîngînd mîna rece a tatălui său, exclamă : „O, de ce n-ai murit de *mala morte* ? [2] Te-am fi răzbunat !" Acestea au fost cele dintîi vorbe pe care le-a auzit Orso intrînd. La vederea lui, cercul se deschise şi un slab murmur de curiozitate trădă aşteptarea adunării stîrnită de prezenţa bocitoarei. Colomba îmbrăţişă văduva, îi cuprinse o mînă şi rămase cîteva minute în reculegere, cu ochii în jos. Apoi, îşi trase de pe cap *mezzaro*-ul, privi ţintă la mort şi, aplecată pe cadavru, aproape tot atît de palidă ca el, începu astfel :

„Charles-Baptiste ! primească Mîntuitorul sufletul tău ! Viaţuirea e chin. Te duci într-un loc — unde nici soare,

[1] Acest obicei există încă la Bocognano (1840) (n. a.).
[2] *Mala morte* — moarte violentă (n. a.).

nici îngheț nu este. Cosorul și greoiul tîrnăcop trebuință nu-ți mai fac. Munca s-a sfîrșit pentru tine. De-aci-nainte, zilele tale, toate, duminici fi-vor. Charles-Baptiste, aibă-te Domnul în paza sa! Fecioru-ți poartă grijă casei tale. Am văzut prăbușindu-se un stejar — uscat de Libeccio. Îl credeam mort. Am trecut iarăși și rădăcina dăduse vlăstar. Vlăstarul s-a făcut stejar — cu larg umbrar. Sub vînjoasele lui ramuri, odihnește-te Maddelé — și amintește-ți de stejarul care nu mai este."

Aici Madeleine începu să plîngă cu hohote și vreo doi-trei bărbați, care la o adică ți-ar fi doborît creștinul ca pe-o potîrniche, începură să steargă lacrimi grele pe obrajii lor arși de soare.

Colomba cîntă înainte cîtva timp, adresîndu-se cînd defunctului, cînd familiei, și, uneori, printr-o prozopopee des întrebuințată în *ballata*, făcea mortul însuși să glăsuiască pentru a-și mîngîia prietenii sau a le da poveți. Pe măsură ce improviza, figura ei lua o expresie sublimă ; tenul i se colora într-un trandafiriu străveziu care-i scotea și mai mult la iveală strălucirea dinților și flacăra pupilelor ei dilatate. Era Pitia pe trepiedul ei. Fără de cîteva suspine, cîteva hohote înăbușite, nu s-ar fi auzit nici cea mai mică șoaptă în mulțimea care se îngrămădea în jurul ei. Cu toate că mai puțin pregătit ca alții să simtă această sălbatică poezie, Orso se simți și el cuprins de emoția obștească. Retras într-un ungher întunecos al încăperii, plîngea, cum plîngea și fiul lui Pietri.

Un freamăt ușor se strecură în lumea adunată, care se dădu în lături pentru a face loc mai multor străini care intrară. După respectul cu care au fost primiți și graba cu care li s-a făcut loc, se vedea bine că sînt oameni de vază și că venirea lor era privită ca o mare cinste pentru ai casei. Totuși, din evlavie pentru *ballata*, nimeni nu le-a spus un cuvînt. Cel care a intrat întîi părea să tot aibă patru-

zeci de ani. După haina lui neagră, după panglica roşie cu rozetă, după chipul poruncitor şi plin de încredere în sine, îţi dădeai repede seama că trebuie să fie prefectul. În urma lui venea un bătrîn gîrbov şi acrit, ai cărui ochelari verzi nu izbuteau îndeajuns să-i ascundă privirea sfioasă şi neliniştită. Purta o haină neagră, prea largă pentru el şi care, măcar că era nouă-nouţă încă, fusese de bună seamă făcută cu mai mulţi ani în urmă. Ţinîndu-se mereu lîngă prefect, s-ar fi zis că vrea să se ascundă în umbra lui. În fine, după el intrară doi tineri nalţi şi arşi de soare, cu obrajii acoperiţi de favoriţi stufoşi, cu priviri ţanţoşe şi obraznic iscoditoare. Orso nu-şi mai amintea cum arată la faţă cei din satul lui ; dar vederea bătrînului cu ochelarii verzi îi răscoli pe loc în minte amintiri uitate. Faptul că făcea parte din liota prefectului era de ajuns ca să ştie cine e. Era avocatul Barricini, primarul Pietranerei, care venea cu cei doi fii ai lui, să-i arate prefectului ce-i o *ballata*. E greu de spus ceea ce s-a petrecut în inima lui Orso, dar prezenţa duşmanului tatălui său îi stîrni un soi de groază şi, mai mult ca oricînd, se simţi pătruns de bănuielile împotriva cărora luptase atît.

Cît despre Colomba, la vederea omului căruia îi jurase ură de moarte, faţa ei schimbătoare se încrîncenă. Păli ; glasul i se înăspri şi versurile i se opriră pe buze... Dar îşi regăsi repede *ballata* şi urmă cu o pornire sporită :

„Cînd se vaită hultanul — în faţa cuibului pustiu — graurii zboară în jur — batjocorindu-i durerea."

Se auzi un rîs înăbuşit ; cei doi tineri nou-veniţi găseau, fără îndoială, metafora prea îndrăzneaţă.

„Hultanul trezi-se-va şi desfăcîndu-şi aripile — în sînge îşi va spăla pliscul ! Şi ţie, prietenii îţi închină, Charles-Baptiste

— rămasul bun din urmă. Lacrimi destule au vărsat. Singură, biata orfană, nu te va plînge. Şi de ce-ar plînge oare? Ai adormit cu zile — între ai tăi — gata să te arăţi — în faţa Atotputernicului. Orfana îşi plînge părintele — doborît de mişei — pe la spate lovit; părinte cu sîngele roşu — sub mal dăr de verde frunziş. Dar ea adună acel sînge — nobil şi nevinovat — pe burgul întreg risipindu-l — otravă de moarte să fie. Şi burgul va sta însemnat — cît sîngele cel vinovat — nu o să şteargă şi urma sîngelui fără pribană."

Aceste zise, Colomba se prăbuşi pe un scaun şi izbucni în hohote de plîns. Cu lacrimi în ochi femeile o înconjurară; mai mulţi bărbaţi scăpărară priviri cumplite către primar şi fiii lor. Cîţiva bătrîni cîrteau împotriva loviştei pe care au stîrnit-o prin venirea lor. Fiul mortului răzbi prin înghesuială şi se pregătea să-l roage pe primar să părăsească locul cît mai grabnic; primarul, însă, n-a mai aşteptat să fie poftit. Se îndreptă spre uşă în timp ce fiii lui se şi aflau în stradă. Prefectul rosti cîteva vorbe de mîngîiere tînărului Pietri şi plecă îndată după ei. Orso se apropie de sora lui, o luă de braţ şi o scoase afară din casă.

— Mergeţi cu ei — spuse tînărul Pietri cîtorva prieteni. Băgaţi de seamă să nu li se întîmple ceva!

Doi sau trei îşi băgară în grabă stiletele în mîneca minteanului şi-l întovărăşiră pe Orso şi pe sora lui, pînă la uşa casei lor.

XIII

Gîfîind istovită, Colomba nu mai era în stare să scoată o vorbă. Cu capul rezemat de umărul fratelui, îi apucase o mînă pe care o ţinea strîns în mîi-

nile ei. Cu toată nemulţumirea pricinuită de peroraţia ei, Orso era prea neliniştit pentru a-i aduce cea mai mică mustrare. Aştepta în tăcere potolirea zguduirii ce-o cuprinsese, cînd cineva bătu la uşă şi Saveria intră strigînd înspăimîntată : „Domnul prefect !“ La auzul acestui nume, Colomba se ridică ruşinată de slăbiciunea ei şi rămase în picioare, sprijinindu-se de un scaun care-i tremura neîncetat sub mînă.

Prefectul a început prin a-şi cere, după obicei, iertare pentru ceasul nepotrivit la care şi-a îngăduit să vină, o căină pe domnişoara Colomba, vorbind despre primejdia zbuciumului sufletesc, veşteji datina bocetelor de îngropăciune pe care talentul bocitoarelor îl face şi mai greu de suferit pentru ascultători ; strecură cu dibăcie o uşoară mustrare pentru dedesubtul celei din urmă improvizaţii. Apoi, schimbînd glasul :

— Domnule della Rebbia — spuse el — sînt purtătorul multor salutări din partea prietenilor dumitale englezi : miss Nevil îi trimite toate cele cuvenite domnişoarei Colomba. Am a-ţi înmîna o scrisoare din partea ei.

— O scrisoare de la miss Nevil ! exclamă Orso.

— Din nenorocire n-o am asupra mea, dar o vei avea în cinci minute. Tatăl ei a fost suferind. Ne temeam la un moment dat să nu fi căpătat îngrozitoarele noastre friguri. Din fericire, e în afară de primejdie şi te vei încredinţa domnia-ta însuţi, căci îmi închipui că ai să-l vezi curînd.

— Miss Nevil trebuie să fi fost foarte neliniştită ?

— Din fericire, n-a luat cunoştinţă de primejdie decît după ce trecuse. Domnule della Rebbia, miss Nevil mi-a vorbit mult de dumneata şi de domnişoara Colomba.

Orso se înclină.

— Are multă prietenie pentru amîndoi. Sub portul ei plin de drăgălăşie care ar putea-o face să pară uşuratică, ascunde o judecată foarte sănătoasă.

— E o fiinţă încîntătoare — spuse Orso.

— Mai mult din îndemnul ei am venit aici, domnul meu. Nimeni nu cunoaşte mai bine ca mine o jalnică întîmplare pe care aş dori să nu fiu silit s-o mai amintesc. De vreme ce domnul Barricini mai e încă primar în Pietranera şi eu prefect al acestui judeţ, nu mai e nevoie să spun temeiul pe care îl pun în ceea ce priveşte anumite presupuneri pe care, dacă nu mă înşel, cîţiva nesocotiţi ţi le-au adus la cunoştinţă şi pe care le-ai respins, o ştiu, după cum era de aşteptat de la rangul şi firea dumitale.

— Colomba — spuse Orso frămîntîndu-se pe scaun — eşti prea obosită. Ar trebui să te duci la culcare.

Colomba făcu din cap semn că nu. Se trăsese din nou în liniştea ei cea de toate zilele şi înfipse în prefect ochi de jar.

— Domnul Barricini — urmă prefectul — ar dori din inimă să pună capăt acestei vrăjmăşii... vreau să zic, acestei stări de suspiciune în care vă aflaţi şi unul şi altul... În ce mă priveşte aş fi încîntat să văd statornicindu-se între amîndoi, legăturile pe care trebuie să le aibă laolaltă nişte oameni sortiţi să se stimeze între ei.

— Domnul meu — îl întrerupse Orso cu tulburare în glas — nu l-am învinuit niciodată pe avocatul Barricini de omorul părintelui meu, dar a săvîrşit o faptă care mă împiedică pe vecie să am vreo legătură cu el. A ticluit o scrisoare de ameninţare în numele unui bandit... şi chiar dacă n-a făcut-o... a pus-o în şoaptă în seama tatălui meu. E mai mult ca sigur, domnul meu, că din această scrisoare i s-a tras moartea.

Prefectul rămase o clipă pe gînduri.

— Că tatăl dumitale o fi crezut-o, cînd îndîrjit de neastîmpărul firii sale îl învinovăţea pe domnul Barricini, e de înţeles ; dar din partea dumitale, o asemenea orbire, nu mai e îngăduită. Gîndeşte-te că Barricini n-avea nici un interes să ticluiască scrisoarea. Nu-ţi vorbesc de caracterul lui... nu-l cunoşti şi ai şi fost pregătit împotrivă-i... dar cum poţi crede că un om de lege...

— Domnul meu — spuse Orso, ridicîndu-se — ţine seamă, rogu-te, că a-mi spune că scrisoarea nu e a domnului Barricini, înseamnă că e a tatălui meu. Onoarea lui, domnule, e a mea.

— Sînt încredinţat mai mult ca oricine, domnule — urmă prefectul — de onoarea colonelului della Rebbia... dar... ticluitorul scrisorii e cunoscut...

— Cine e ? strigă Colomba, înaintînd spre prefect.

— Un ticălos, făptaş al mai multor omoruri... omoruri din acelea pe care voi, corsicanii, nu le iertaţi, un tîlhar, un anume Tomaso Bianchi ; în clipa de faţă e întemniţat la închisoarea din Bastia şi a mărturisit că el e izvoditorul acelei blestemate scrisori.

— Nu-l cunosc pe omul acesta — spuse Orso. Ce-ar fi putut el urmări ?

— E un om din partea locului — spuse Colomba — fratele unui fost morar de-al nostru. E-un răufăcător şi-un mincinos, nevrednic de crezare.

— O să vedeţi îndată — urmă prefectul — interesul pe care-l avea. Morarul de care pomeneşte domnişoara Colomba — îi zicea, pare-mi-se, Théodore — umbla să ia cu chirie de la colonel o moară de pe cursul de apă al cărei drept de stăpînire domnul Barricini nu-l recunoştea tatălui dumitale. Mărinimos cum era, colonelul cîştiga te miri ce şi mai

nimic de la moară şi Tomaso îşi închipuia că dacă domnul Barricini dobîndeşte cursul de apă va fi silit să-i plătească o arendă foarte mare, căci se ştie că domnul Barricini e cam iubitor de arginţi. Pe scurt, pentru a-şi îndatora fratele, Tomaso a măsluit scrisoarea banditului şi asta-i toată povestea. Ştiţi că legăturile de familie sînt atît de puternice în Corsica, că merg ades pînă la omor... Fii bun şi citeşte scrisoarea pe care mi-o scrie procurorul-general. Va întări cele ce ţi-am spus pînă acum.

Orso citi scrisoarea în care se arătau amănunţit mărturisirile lui Tomaso ; Colomba citea în acelaşi timp peste umărul fratelui ei.

Terminînd cititul, exclamă :

— Orlanduccio Barricini a fost la Bastia acum o lună cînd s-a aflat că fratele meu urma să vină ; l-o fi văzut pe Tomaso şi i-a smuls această minciună.

— Domnişoară — spuse prefectul iritat — vrei să lămureşti totul prin urîcioase presupuneri ; socoţi că pe această cale se poate descoperi adevărul ? Dumneata, domnule, ţi-ai păstrat sîngele rece ; spune-mi, ce crezi acum ? Crezi oare, ca domnişoara, că un om pe care nu-l aşteaptă decît o mică osîndă să-şi ia asupra-i cu inimă uşoară o crimă de fals, numai pentru a îndatora un necunoscut ?

Orso citi din nou scrisoarea procurorului-general cu toată atenţia ; căci, de cînd îl văzuse pe avocatul Barricini, se simţea mai puţin încrezător decît fusese cu cîteva zile înainte. În cele din urmă se văzu silit să recunoască că explicaţia îi părea satisfăcătoare. Dar Colomba izbucni :

— Tomaso Bianchi e un nemernic. Sînt încredinţată că ori nu va fi osîndit, ori va fugi din închisoare.

Prefectul ridică din umeri.

— Ţi-am adus la cunoştinţă, domnul meu — spuse el — informaţiile pe care le-am primit. Mă retrag şi te las să te gîndeşti. Voi aştepta ca judecata proprie să te lumineze şi trag nădejde că va fi mai puternică decît... presupunerile surorii dumitale.

Orso, după ce-şi ceru iertare pentru purtarea Colombei, spuse din nou că e încredinţat că Tomaso e singurul vinovat.

Prefectul se ridicase să plece.

— Dacă n-ar fi aşa tîrziu — spuse el — ţi-aş propune să vii cu mine să iei scrisoarea de la miss Nevil... Cu acest prilej i-ai putea spune domnului Barricini ceea ce mi-ai spus acum şi totul s-ar sfîrşi.

— Niciodată Orso della Rebbia nu va pune piciorul în casa unui Barricini ! exclamă Colomba cu înverşunare.

— Domnişoara e *tintinajo* [1]-ul familiei, după cît se pare — spuse prefectul zeflemitor.

— Domnule — spuse Colomba cu hotărîre — ai fost înşelat. Nu-l cunoşti pe avocat. E cel mai şiret, cel mai viclean dintre oameni. Te implor să nu-l împingi pe Orso să facă un pas care l-ar acoperi de ruşine.

— Colomba ! strigă Orso — patima te face să-ţi pierzi minţile.

— Orso ! Orso ! în numele relicvelor pe care ţi le-am înmînat, te implor să mă asculţi. Între dumneata şi Barricini a curs sînge ; n-ai să te duci la ei.

— Colomba !

— Nu, frate, n-ai să te duci, sau părăsesc această casă şi n-ai să mă mai vezi... Orso, fie-ţi milă de mine.

---

[1] Se numeşte astfel berbecul purtător de clopoţel care conduce o turmă şi, prin metaforă, se dă acelaşi nume membrului unei familii care o diriguieşte în toate chestiunile importante (n. a.).

Şi căzu în genunchi.

— Îmi pare foarte rău — spuse prefectul — s-o văd pe domnişoara della Rebbia atît de puţin cuminte. Ai s-o convingi dumneata, sînt sigur.

Întredeschise uşa şi se opri, părînd că aşteaptă ca Orso să-l urmeze.

— N-o pot părăsi acum, spuse Orso... Mîine, dacă...

— Plec în zori — spuse prefectul.

— Frate — spuse Colomba — aşteaptă măcar pînă mîine dimineaţă. Lasă-mă să mai văd hîrtiile tatii... Nu poţi să-mi refuzi asta.

— Ei bine, ai să le vezi în astă-seară, dar cel puţin să nu mă mai chinuieşti pe urmă cu ura asta nesăbuită... Îţi cer iertare, domnule prefect... Nici eu nu mă simt în apele mele... Mai bine să ne vedem mîine.

— Noaptea-i sfetnic bun — spuse prefectul retrăgîndu-se — trag nădejde că mîine toate neînţelegerile vor lua sfîrşit.

— Saveria — strigă Colomba — ia felinarul şi arată drumul domnului prefect. O să-ţi dea o scrisoare pentru fratele meu.

Şi mai spuse cîteva vorbe pe care numai Saveria le auzi.

— Colomba — spuse Orso după plecarea prefectului — m-ai amărît mult astăzi. Ai de gînd să te-ncăpăţînezi mereu să negi evidenţa ?

— Ai spus că mă laşi pînă mîine — răspunse ea. Timpul e scurt, dar tot mai trag nădejde.

Îşi luă apoi legătura cu chei şi alergă într-o odaie din catul de sus. Se auzea cum deschide în grabă sertarele, cotrobăind într-un scrin în care colonelul della Rebbia îşi încuia hîrtiile importante.

XIV

Saveria a zăbovit mult şi Orso îşi pierduse răbdarea cînd s-a reîntors, în fine, cu o scrisoare în mînă şi urmată de micuţa Chilina care se freca la ochi, căci de abia adormise cînd fusese trezită.

— Fetiţo — spuse Orso — ce cauţi tu aici la ora asta ?

— M-a chemat domnişoara — răspunse Chilina.

— Ce dracu o fi vrînd cu ea ? se gîndi Orso ; dar se grăbi să deschidă scrisoarea miss Lydiei ; în timp ce citea, Chilina se suia la sora lui.

„Tatăl meu a fost cam bolnav, domnule — scria miss Nevil — *şi fără asta e atît de leneş la scris, că sînt nevoită să-i ţin loc de secretar. Deunăzi, după cum ştii, în loc să admire priveliştea împreună cu noi, şi-a muiat picioarele la ţărmul mării şi, în fermecătoarea dumneavoastră insulă, nu e nevoie de mai mult pentru a te îmbolnăvi de friguri. Parcă te văd cum te încrunţi şi îţi cauţi, fără îndoială, stiletul pe care nădăjduiesc că nu-l mai ai. Aşadar, tatăl meu a fost scuturat puţin de friguri şi eu de mare spaimă ; prefectul, pe care nu încetez a-l socoti foarte îndatoritor, ne-a trimis un medic tot atît de îndatoritor care, în două zile, ne-a scos din nevoie : atacul n-a mai izbucnit şi tata vrea să reînceapă vînătorile ; deocamdată, însă, nu-l las. Cum ţi-ai regăsit castelul din munţi ? Turnul de la nord e la locul lui ? Are multe stafii ? Te întreb toate astea pentru că tata n-a uitat că i-ai făgăduit căprioare, mistreţi şi mufloni. Nu-i zice aşa acestui animal ciudat ? În drum spre Bastia, unde ne vom îmbarca, venim a vă cere ospitalitatea şi-mi place să cred că castelul della Rebbia, despre care ne-ai spus că-i atît de vechi şi dărăpănat, nu se va prăbuşi peste capetele noastre. Cu toate că prefectul e atît de amabil încît nu rămîi niciodată cu el fără subiect de vorbă,* by the bye[1] *mă pot făli că l-am scos din minţi. Am*

[1] Apropo ; în treacăt fie zis (engl.).

vorbit de domnia-ta. Oameni de lege din Bastia i-au trimis anumite destăinuiri ale unui derbedeu pe care-l țin la popreală și care sînt în măsură să spulbere toate bănuielile; vrăjmășia dumitale, care m-a neliniștit ades, e timpul să-nceteze. Nu-ți poți închipui cîtă plăcere îmi face asta. Cînd ai plecat cu frumoasa bocitoare, cu pușca-n mînă și cu privirea întunecată, mi-ai părut și mai corsican ca de obicei... prea corsican chiar. Basta! *dacă îți scriu atît e pentru că mă plictisesc. Prefectul trebuie, vai, să plece! Îți voi da de veste cînd vom lua drumul munților voștri și-mi voi îngădui să scriu domnișoarei Colomba, pentru a-i cere un* bruccio, ma solenne[1]. *Pînă atunci, toate cele bune din parte-mi. Mă folosesc mult de stiletul ei, tai cu el foile unui roman pe care l-am luat cu mine; dar acest fier fioros se rocoșește în întrebuințarea pe care i-o dau și-mi sfîșie, să-i plîngi de milă, cartea. Adio, domnule; tata îți trimite* his best love[2]. *Dă-i ascultare prefectului, e un om pe care te poți bizui și cred că pentru dumneata se abate din drum; se duce să pună o primă piatră la Corte; îmi închipui că va fi o ceremonie foarte impunătoare și-mi pare rău că nu pot fi de față. Un domn în haină brodată, cu ciorapi de mătase și cu mistria-n mînă!... și un discurs! ceremonia se va termina cu strigăte de mii de ori repetate, de* vive le roi! *Te vei umfla, desigur, în pene că m-ai făcut să umplu patru pagini; dar mă plictisesc, domnule, ți-o repet, și de aceea îți dau voie să-mi scrii o scrisoare foarte lungă. Și, fiindcă veni vorba, mi se pare cu totul de necrezut că nu mi-ai dat încă de știre despre fericita dumitale descălecare la Pietranera-*Castle.

Lydia

P.S. Te rog să dai ascultare prefectului și să faci ce-ți va spune. Am hotărît împreună că așa trebuie să faci și asta mi-ar face plăcere."

---

[1] Dar solemn (it.).
[2] Toată dragostea (engl.).

Orso citi de trei-patru ori scrisoarea făcînd de fiecare dată în minte nesfîrşite comentarii ; a scris apoi un lung răspuns pe care îl dădu Saveriei pentru un om din sat care pleca la Ajaccio chiar în acea noapte. Nici prin gînd nu-i mai trecea acum să mai ţină sfat cu sora lui asupra vinovăţiei, adevărată sau închipuită, a Barricinilor. Scrisoarea miss Lydiei îl făcea să vadă totul în trandafiriu ; nu mai avea nici bănuieli, nici ură. După ce şi-a aşteptat un timp sora să coboare, văzînd că zăboveşte, se duse să se culce, cu inima uşoară, cum de mult nu şi-o mai simţise. După ce o trimise pe Chilina cu tainice porunci, Colomba îşi petrecu mai toată noaptea cu cititul unor vechi hîrţoage. Puţin înainte de a se crăpa de ziua, cîteva pietricele fură aruncate în geamul ei ; la acest semn, coborî în grădină, deschise o portiţă tainică şi băgă în casă doi oameni cu feţe de ocnaşi ; cea dintîi grijă a fost să-i ducă la bucătărie şi să le dea de mîncare. Cine erau aceşti oameni se va afla îndată.

XV

Către ceasurile şase dimineaţa, un servitor al prefectului bătu la poarta lui Orso. Primit de Colomba îi spuse că prefectul e gata de plecare şi că-l aşteaptă pe Orso. Colomba îi răspunse, fără şovăială, că fratele ei căzuse tocmai atunci pe scară, că şi-a scrîntit un picior şi că, nefiind în stare să facă un pas, îl roagă mult să fie iertat şi că i-ar rămîne foarte îndatorat dacă s-ar osteni venind pînă la el. Puţin după plecarea trimisului, Orso coborî şi îşi întrebă sora dacă prefectul n-a trimis după el.

— Te roagă să-l aştepţi aici — îi spuse ea — cu mare îndrăzneală.

Trecuse o jumătate de oră fără ca cea mai mică mişcare să se fi simţit dinspre casa Barricinilor ; în timpul acesta, Orso o întrebă pe Colomba dacă mai descoperise ceva ; ea răspunse că va da lămuriri în faţa prefectului. Se străduia să pară foarte liniştită, dar chipul şi ochii ei vădeau un zbucium nepotolit.

În fine, uşa casei Barricini se deschise şi prefectul, în haine de călătorie, ieşi cel dintîi, urmat de primar şi de cei doi fii. Nu mică fu uluirea localnicilor care pîndeau din zorii zilei plecarea primului dregător al judeţului, cînd îl văzură, însoţit de cei trei Barricini, străbătînd piaţa ca pe-un cîmp şi intrînd în casa della Rebbia. „Încheie pace" — exclamară şmecherii satului.

— Vă spuneam eu într-o doară — făcu un bătrîn — că Orso Antonio a trăit prea mult pe continent ca să se mai poarte ca un om de inimă.

— Totuşi — răspunse un rebbianist — ţine seamă că Barricinii se duc la el. Cer iertare.

— Prefectul i-a îmbrobodit pe toţi — răspunse bătrînul ; nu mai e vrednicie în ziua de azi şi tinerii nu se mai sinchisesc de sîngele părintesc, de parcă toţi ar fi bastarzi.

Nu mică i-a fost mirarea prefectului găsindu-l pe Orso în picioare şi mergînd nestingherit. În două vorbe, Colomba luă minciuna asupră-i şi-şi ceru iertare :

— Dacă ai fi locuit aiurea, domnule prefect — spuse ea — fratele meu s-ar fi grăbit de ieri să-ţi înfăţişeze închinăciunile sale.

Orso nu mai ştia cum să se dezvinovăţească, arătînd că nu e întru nimic părtaş la acest ridicol şiretlic, de care se simţea profund umilit. Prefectul şi bătrînul Barricini părură a crede în sinceritatea

acestor păreri de rău, întărite, de altfel, prin zăpăceala lui şi prin mustrările aduse surorii sale. Dar fiii primarului nu arătau tocmai mulţumiţi :

— Îşi bat joc de noi — spuse Orlanduccio destul de tare pentru a fi auzit.

— Dacă sora mea mi-ar juca asemenea feste — spuse Vincentillo — i-aş tăia eu cheful să mai încerce.

Aceste vorbe şi felul în care au fost rostite nu-i plăcură lui Orso, făcîndu-l să-şi mai piardă ceva din bunăvoinţă.

Între el şi fraţii Barricini se încrucişară priviri în care numai îngăduinţă nu era.

În timp ce toată lumea se aşezase, în afară de Colomba care rămăsese în picioare lîngă uşa de la bucătărie, prefectul luă cuvîntul şi după cîteva banalităţi asupra prejudecăţilor locale, aminti că cea mai mare parte din duşmăniile cele mai înverşunate nu se întemeiau decît pe neînţelegeri. Apoi, adresîndu-se primarului, îi spuse că domnul della Rebbia n-a crezut niciodată că familia Barricini ar fi avut vreun amestec, direct sau indirect, în jalnica întîmplare care l-a lăsat fără tată ; că îi rămăseseră, ce-i drept, oarecare îndoieli asupra unui amănunt al procesului care a fiinţat între cele două familii ; că îndoiala aceasta era de înţeles, dată fiind lunga lipsă a domnului Orso şi felul informaţiilor care i s-au dat, că luminat acum de destăinuiri proaspete, se găsea pe deplin mulţumit şi dorea să statornicească cu domnul Barricini şi fiii săi legături de prietenie şi bună vecinătate.

Orso se înclină în silă ; domnul Barricini îngăimă cîteva cuvinte pe care nimeni nu le auzi ; fiii lui priveau grinzile din tavan. Prefectul, urmîndu-şi cuvîntarea, se pregătea, după ce i-o dăduse lui Barricini, să-i dea şi lui Orso refeneaua, cînd Colomba,

trăgînd de sub bariz cîteva hîrtii, păşi cu dîrzenie între părţile contractante :

— Aş privi cu nespusă mulţumire încetarea vrăjmăşiei dintre familiile noastre ; dar, pentru ca împăcarea să nu fie făţarnică, trebuie să ne luminăm, ca nici o umbră de îndoială să nu mai stăruie. Domnule prefect, destăinuirea lui Tomaso Bianchi îmi dă, pe bună dreptate, de bănuit, venind de la un om atît de deocheat. Am spus că fiii dumneavoastră l-au văzut, poate, pe omul acesta în închisoarea de la Bastia...

— Nu-i adevărat — întrerupse Orlanduccio — nu l-am văzut.

Colomba îi aruncă o privire de dispreţ şi urmă cu prefăcută linişte :

— Aţi spus că Tomaso l-ar fi ameninţat pe domnul Barricini în numele unui bandit de temut, pentru că voia ca fratele lui să rămînă cu moara pe care tatăl meu i-o da cu arendă mică ?...

— Asta sare-n ochi — spuse prefectul.

— Din partea unui nemernic, cum pare a fi acest Bianchi, nu-i de mirare — spuse Orso, înşelat de cumpătul surorii lui.

— Scrisoarea măsluită — urmă Colomba, ai cărei ochi începură să lucească cu o flacără mai vie — poartă data de 11 iulie. Tomaso era atunci la fratele lui, la moară.

— În adevăr — spuse primarul, cu oarecare nelinişte.

— Ce interes avea atunci Tomaso Bianchi ? ! exclamă Colomba cu un aer triumfător. Zapisul fratelui său îşi împlinise sorocul ; tatăl meu îl înştiinţase că la 1 iulie poate pleca. Iată condica tatălui meu, ciorna concedierii, scrisoarea unui samsar din Ajaccio care ne propune un nou morar.

Vorbind astfel, i-a predat prefectului hîrtiile pe care le ţinea în mînă. A fost o clipă de uimire generală. Primarul păli. Orso înaintă, încruntînd sprîncenele, să vadă hîrtiile pe care prefectul le citea cu multă atenţie.

— Îşi bat joc de noi ! exclamă din nou Orlanduccio, ridicîndu-se mînios. Să mergem, tată, n-ar fi trebuit să venim aici.

O clipă i-a fost de ajuns domnului Barricini pentru a-şi recăpăta sîngele rece. Ceru hîrtiile să le cerceteze ; prefectul i le înmînă, fără să scoată o vorbă. Ridicîndu-şi ochelarii pe frunte, primarul le răsfoi cu destulă nepăsare, pe cînd Colomba îl urmărea cu ochii unei tigroaice care vede o căprioară apropiindu-se de vizuina puilor ei.

— Dar — spuse domnul Barricini lăsînd să-i lunece ochelarii şi înapoind hîrtiile prefectului — cunoscînd bunătatea răposatului... Tomaso s-a gîndit... trebuie să se fi gîndit... că domnul colonel se va răzgîndi şi că-i va lăsa moara... Fapt e că i-a lăsat-o, aşa că...

— Eu i-am lăsat-o — spuse Colomba cu dispreţ. Tatăl meu murise şi, în situaţia mea, trebuia să cruţ oblăduiţii familiei mele.

— Totuşi — spuse prefectul — acest Tomaso recunoaşte că el a scris scrisoarea... asta e limpede.

— Ceea ce e limpede pentru mine — întrerupse Orso — e că afacerea asta are dedesubturi murdare.

— Îmi mai rămîne să spulber o afirmaţie a acestor domni, adăugă Colomba.

Deschise uşa de la bucătărie şi Brandolaccio, licenţiatul în teologie, şi cîinele Brusco pătrunseră, fără întîrziere, în odaie. Cei doi bandiţi erau, cel puţin la vedere, neînarmaţi ; aveau ei cartuşiere la brîu, dar cum erau fără pistoale, era ca şi cum n-ar fi

fost. Cînd au intrat în odaie şi-au scos cuviincios căciulile.

Îşi poate oricine închipui impresia produsă de neaşteptata lor ivire. Primarul, mai să cadă jos ; fiii lui îl acoperiră vitejeşte cu trupul lor, cu mîna în buzunarul hainei, căutîndu-şi stiletele. Prefectul făcu un pas către uşă, pe cînd Orso, înşfăcîndu-l pe Brandolaccio de guler, îi strigă :

— Ce cauţi aici, ticălosule ?

— E-o cursă ! exclamă primarul, încercînd să deschidă uşa ; dar Saveria, după porunca bandiţilor, o încuiase pe dinafară, învîrtind cheia de două ori, după cum s-a aflat mai tîrziu.

— Oameni buni — spuse Brandolaccio — nu vă fie teamă de mine ; dracul nu e atît de negru pe cît pare. Nu avem nici un gînd rău. Sluga dumneavoastră, domnule prefect. Mai uşor, domnule locotenent, că mă gîtuiţi. Am venit ca martori. Hai, vorbeşte tu, popă, că eşti mai lehău.

— Domnule prefect — spuse banditul — nu am cinstea să vă cunosc. Mă numesc Giocanto Castriconi, cunoscut mai bine sub numele de popa. A ! mă recunoaşteţi ! Domnişoara, pe care n-am avut prilejul s-o cunosc nici cît pe dumneavoastră, mi-a trimis vorbă să-i dau lămuriri despre un anume Tomaso Bianchi cu care am stat la răcoare acum trei săptămîni, în puşcăria de la Bastia. Iată ce am a vă spune...

— Nu te osteni în zadar — spuse prefectul ; nu am nimic de auzit de la unul ca dumneata... Domnule della Rebbia, îmi place să cred că nu ai nici un amestec în această urîcioasă uneltire. Eşti sau nu stăpîn în casa dumitale ? Porunceşte să se deschidă uşa. Sora dumitale va avea poate să dea seamă de legăturile pe care le are cu aceşti bandiţi.

— Domnule prefect — spuse Colomba — binevoieşte să dai ascultare celor ce va spune omul acesta. Ai venit aici să faci dreptate la toţi şi datoria dumitale e să cauţi adevărul. Vorbeşte, Giocanti Castriconi.

— Nu-l ascultaţi ! strigară toţi trei Barricini într-un glas.

— Dacă vorbesc toţi odată — spuse banditul zîmbind — nu mai e chip să te-nţelegi. Aşadar, în închisoare, aveam ca tovarăş, n-am zis prieten, pe-acest Tomaso, de care e vorba. Domnul Orlanduccio venea foarte des să-l vadă.

— Minciună — strigară amîndoi fraţii într-un glas.

— Două negaţii dau o afirmaţie — spuse cu răceală Castriconi. Tomaso avea bani ; mînca şi bea tot ce-i mai bun. Am o slăbiciune pentru mîncarea aleasă (e mica mea meteahnă) şi cu toată sila pe care o simţeam pentru derbedeu, am căzut în ispită şi am luat de cîteva ori masa cu el. Drept răsplată, i-am propus să evadeze cu mine... O puştancă... cu care mă aveam bine, mi-a înlesnit fuga. Nu vreau să compromit pe nimeni. Tomaso a refuzat, spunîndu-mi că n-are nici o grijă în ce-l priveşte, că avocatul Barricini a vorbit despre el cu toţi judecătorii, că va ieşi basma curată şi chiar cu bani la chimir pe deasupra. Cît despre mine, am socotit că e mai bine să ies la aer. *Dixi.*

— Tot ce spune omul acesta nu-i decît minciună, spuse cu hotărîre Orlanduccio. Dacă am fi în cîmp deschis şi fiecare cu puşca lui, n-ar mai vorbi aşa.

— Moţată gogomănie ! exclamă Brandolaccio. Nu te pune rău cu popa, Orlanduccio.

— N-ai de gînd să mă laşi o dată să plec, domnule della Rebbia ? spuse prefectul, bătînd din picior.

— Saveria, Saveria, pentru Dumnezeu — strigă Orso — deschide.

— O clipă — spuse Brandolaccio. Se cuvine s-o ştergem noi întîi. Domnule prefect, în întîlnirile la amici comuni, e obiceiul să se dea la plecare un răgaz de o jumătate de oră.

Prefectul îi aruncă o privire dispreţuitoare.

— Sluga dumneavoastră, adăugă Brandolaccio. Apoi, întinzînd braţul înainte : Hai, Brusco, spuse el cîinelui, sari pentru domnul prefect !

Cîinele sări, bandiţii îşi luară în grabă armele din bucătărie, fugiră prin grădină şi după un şuierat subţire de la poartă, uşa odăii se deschise ca prin farmec.

— Domnule Barricini— spuse Orso cu o mînie stăpînită — eşti un falsificator. Voi face chiar astăzi procurorului regal plîngere împotriva dumitale pentru fals în complicitate cu Bianchi. Voi avea, poate, de făcut o plîngere şi mai gravă împotriva dumitale.

— Şi eu, domnule della Rebbia — spuse primarul — voi face plîngere pentru atragere în capcană şi complicitate cu bandiţii. Pînă atunci, domnul prefect te va da pe mîna jandarmeriei.

— Prefectul îşi va face datoria — răspunse acesta cu asprime. Va veghea ca ordinea să nu fie tulburată la Pietranera şi va avea grijă ca să se facă dreptate. Mă adresez tuturor, domnilor.

Primarul şi Vincentello ieşiră din încăpere urmaţi de Orlanduccio care mergea de-andaratelea ; văzîndu-l, Orso îi spuse în şoaptă :

— Tatăl dumitale e un bătrîn pe care îl pot turti dintr-o palmă ; o păstrez pentru dumneata şi pentru fratele dumitale.

Drept răspuns, Orlanduccio îşi scoase stiletul şi se năpusti asupra lui Orso ca un disperat ; dar, înainte de a se fi putut sluji de arma lui, Colomba îi apu-

case braţul şi i-l răsucise cu putere, în timp ce Orso, lovindu-l cu pumnul în faţă, îl făcuse să se dea cîţiva paşi înapoi şi să se lovească zdravăn de pervazul uşii. Lui Orlanduccio îi lunecă stiletul din mînă, dar Vincentello îl avea pe al său şi se întorsese în odaie, cînd Colomba, repezindu-se la o puşcă, îi dovedi că lupta nu-i egală. În acelaşi timp, prefectul se aruncă între combatanţi.

— Pe curînd, Ors' Anton' ! strigă Orlanduccio ; şi, trăgînd cu putere uşa odăii, o încuie cu cheia, pentru a avea timp să se retragă.

Orso şi prefectul, fiecare în colţul lui, preţ de un sfert de oră nu şi-au vorbit. Cu trufia triumfului pe frunte, Colomba îi privea pe rînd, rezemată de arma care hotărîse victoria.

— Ce ţară ! Ce ţară ! exclamă prefectul, sărind, deodată, de pe scaun. Domnule della Rebbia, ai căzut în greşeală. Îţi cer cuvîntul dumitale de onoare că nu vei mai face nici un gest necugetat şi că vei aştepta ca justiţia să-şi spună cuvîntul în această blestemată afacere.

— Da, domnule prefect, nu trebuia să dau în acest ticălos ; de vreme ce l-am lovit, însă, nu-i pot refuza satisfacţia pe care mi-a cerut-o.

— Lasă astă ! El nu vrea să se bată în duel cu dumneata !... Dar dacă te asasinează... Ai făcut tot ce trebuie pentru asta.

— Ne vom păzi — spuse Colomba.

— Orlanduccio — spuse Orso — îmi pare a fi un băiat de inimă şi mă aştept la mai mult de la el. Şi-a scos stiletul fără şovăială ; în locul lui aş fi făcut poate la fel ; şi sînt fericit că sora mea n-are mînă de femeiuşcă.

— Nu vă veţi bate în duel ! exclamă prefectul ; v-o interzic.

— Permite-mi să-ţi spun, domnule, că în materie de onoare nu recunosc altă autoritate în afară de conştiinţa mea.

— Îţi afirm că n-o să ieşiţi pe teren !

— Eşti în măsură să mă arestezi, domnul meu... numai dacă mai poţi pune mîna pe mine. Dar chiar dacă asta s-ar întîmpla, n-ai face decît să amîni o socoteală care a ajuns de neînlăturat. Eşti un om de onoare, domnule prefect, şi ştii bine că altfel nu se poate.

— Dacă l-ai aresta pe fratele meu — interveni Colomba — jumătate din sat ar sări pentru el şi s-ar isca un schimb cumplit de focuri.

— Te previn, domnule — spuse Orso — şi te rog să mă crezi că nu-i o lăudăroşenie, te previn că dacă domnul Barricini va abuza de autoritatea lui de primar ca să mă aresteze, mă voi apăra.

— Cu începere de azi — spuse prefectul — domnul Barricini e suspendat din funcţie... Sper să se dezvinovăţească... Dar, ascultă-mă, domnul meu, crede-mă că nu-ţi vreau răul. Nu-ţi cer mare lucru : şezi liniştit acasă, pînă ce mă întorc eu de la Corte. Nu lipsesc decît trei zile. Îmi făgăduieşti să te abţii pînă atunci de la orice act de duşmănie ?

— Nu pot făgădui, domnule, dacă, după cum mă aştept, Orlanduccio îmi cere o întîlnire.

— Cum asta, domnule della Rebbia, dumneata, ostaş francez, să te baţi cu un om pe care-l bănuieşti de fals ?

— L-am lovit.

— Dar dacă ai fi fost lovit de un ocnaş şi ţi-ar cere socoteală, te-ai bate cu el ? Gîndeşte-te, domnule Orso ! Ei bine ! Îţi cer şi mai puţin : nu-l căuta pe Orlanduccio... Îţi dau voie să te baţi dacă îţi cere o întîlnire.

— O să-mi ceară, nici vorbă, dar vă făgăduiesc să nu-i mai dau alte palme pentru a-l îndemna să se bată.

— Ce țară — spunea într-una prefectul, plimbîndu-se cu pași mari. Cînd o să mă întorc o dată în Franța ?

— Domnule prefect — spuse Colomba cu cel mai dulce glas — e tîrziu, nu vrei să iei masa cu noi ?

Prefectul nu-și putu ține rîsul.

— Am stat și fără asta prea mult aici... asta aduce a părtinire... Și afurisita aceea de piatră !... Trebuie să plec... Domnișoară della Rebbia... cîte nenorociri nu vei fi zămislit astăzi !

— Cel puțin, domnule prefect, trebuie să recunoști că convingerile surorii mele sînt adînci ; și sînt încredințat că acum și dumneata le crezi întemeiate.

— Adio, domnule — spuse prefectul făcîndu-i un semn cu mîna. Te previn că voi da ordin brigadierului de jandarmi să nu te piardă din ochi.

După ce a ieșit prefectul, Colomba spuse :

— Orso, aici nu ești pe continent. Orlanduccio nu se sinchisește de duelurile voastre, și-apoi nu de moarte de viteaz trebuie să moară acest ticălos.

— Colomba, scumpa mea, ești o femeie hotărîtă. Îți rămîn foarte îndatorat că m-ai scăpat de lovitura de cuțit. Dă-mi mînuța să ți-o sărut. Acum, însă, lasă-mă pe mine. Sînt anumite lucruri pe care tu nu le înțelegi. Dă-mi de mîncare ; și cum o porni prefectul la drum, trimite după mica Chilina, care, după cîte văd, știe să scoată la capăt însărcinările care i se dau. Aș avea nevoie de ea să-mi ducă o scrisoare.

În timp ce Colomba supraveghea pregătirile prînzului, Orso se duse în odaia lui și scrise următorul bilet :

„Trebuie să fii grăbit să mă vezi; eu, nu mai puțin. Mîine dimineață, ne-am putea găsi la orele șase în valea de la Acquaviva. Sînt foarte bun ochitor la pistol și nu-ți propun această armă. Se spune că tragi bine cu pușca: să luăm fiecare cîte o pușcă cu două focuri. Voi veni întovărășit de un om din sat. Dacă fratele dumitale dorește să te întovărășească, ia un al doilea martor și să mă previi. Numai în cazul acesta voi avea și eu doi martori.

Orso Antonio della Rebbia."

După ce a stat un ceas la ajutorul de primar și după ce a intrat pentru cîteva minute la Barricini, prefectul plecă la Corte, însoțit de un singur jandarm.

Un sfert de oră mai tîrziu, Chilina ducea scrisoarea de care s-a pomenit mai sus, dîndu-i-o lui Orlanduccio în mînă.

Răspunsul întîrzia și n-a sosit decît în cursul serii. Era semnat de domnul Barricini-tatăl și îi făcea cunoscut lui Orso că va încredința procurorului regal scrisoarea de amenințare adresată fiului său. „*Cu cugetul curat* — adăugă el în încheiere — *aștept ca justiția să se rostească asupra defăimărilor dumitale.*"

În timpul acesta, vreo cinci-șase ciobani chemați de Colomba veniră să garnizoneze [1] în turnul familiei della Rebbia.

La ferestrele care dădeau în piață, s-au așezat *archere* cu toată împotrivirea lui Orso, căruia toată ziua i s-au înfățișat oameni din burg gata să-i sară în ajutor. Într-o scrisoare care s-a primit de la el, teologul făgăduia sprijinul său și al lui Brandolaccio, în caz că primarul s-ar folosi de ajutorul jandarmilor. Sfîrșea prin acest *post scriptum*: „*Îmi pot lua oare*

[1] *Garnisonner* — verb făurit de Mérimée, pe care îl întrebuințează des în operele și în corespondența lui (n. ed. franceze).

îndrăzneala să vă întreb ce are de zis domnul prefect despre distinsa educație pe care prietenul meu o dă cîinelui Brusco ? În afară de Chilina, n-am pomenit elev mai ascultător și mai înzestrat."

XVI

Ziua următoare trecu fără nici un semn dușmănos. Ambele tabere s-au ținut în poziție de apărare. Orso nu s-a urnit din casă și poarta Barricinilor a stat neîncetat închisă. Cei cinci jandarmi lăsați în garnizoană la Pietranera se plimbau prin piață întovărășiți de jitar, singurul slujitor al miliției orășenești. Ajutorul de primar nu-și mai scotea eșarfa ; dacă n-ar fi fost *archerele* de la fereștí, n-ai fi zis că-i stare de război. Numai un corsican ar fi băgat de seamă că în piață, în jurul stejarului verde nu erau decît femei.

La ora mesei, Colomba îi arătă, încîntată, fratelui ei, următoarea scrisoare pe care o primise de la miss Nevil :

„*Iubită domnișoară Colomba, aflu cu mare plăcere, dintr-o scrisoare a fratelui dumitale, că veleatul dușmăniilor s-a încheiat. Primește felicitările mele. Tatăl meu nu mai poate suferi Ajaccio de cînd fratele dumitale nu mai e aici pentru a vorbi cu el de război și a merge împreună la vînătoare. Plecăm astăzi și vom petrece noaptea la ruda voastră, pentru care avem o scrisoare. Poimîine dimineață, pe la orele unsprezece, voi veni să-mi dai să gust din acel* bruccio *de la munte, atît de superior, după cît spuneți, aceluia din oraș.*

Adio, iubită domnișoară Colomba,
a domniei-tale prietenă,
Lydia Nevil."

— Va să zică, n-a primit a doua mea scrisoare — exclamă Orso.

— Vezi bine, după data scrisorii ei, că domnişoara Lydia trebuie să fi fost pe drum cînd a ajuns scrisoarea dumitale la Ajaccio. Îi spuneai, aşadar, să nu vină ?

— Îi spuneam că sîntem în stare de asediu. Nu-i momentul să primeşti musafiri.

— Ei şi ? Englezii ăştia sînt oameni ciudaţi. Îmi spunea, în cea din urmă noapte pe care am petrecut-o în camera ei, că i-ar părea rău să plece din Corsica fără să fi văzut o frumoasă *vendetta*. Dacă doreşti, Orso, i-am putea dărui privelişte a unui asalt împotriva casei duşmanilor noştri.

— Ştii tu — spuse Orso — că natura a greşit cînd te-a făcut femeie, Colomba ? Ai fi fost un desăvîrşit militar.

— Poate. În orice caz, mă duc să-mi fac *bruccio*-ul.

— Zadarnic. Trebuie să trimitem pe cineva să-i prevină şi să-i oprească înainte de a porni la drum.

— Da ? Vrei să trimiţi un crainic pe o vreme ca asta, ca să fie luat de şuvoaie cu scrisoare cu tot ?... Cum îi compătimesc pe bieţii banditi pe furtuna asta ! Din fericire au *piloni* [1] buni. Ştii ce trebuie să faci, Orso ? Dacă încetează furtuna, pleacă mîine cum o crăpa de ziuă şi caută să ajungi la ruda noastră înainte ca prietenii tăi să fi pornit la drum. N-o să-ţi fie greu, miss Lydia se scoală întotdeauna tîrziu. Povesteşte-le ce s-a întîmplat la noi şi, dacă mai stăruie totuşi să vină, îi primim cu mare plăcere.

Orso n-a şovăit o clipă să-şi dea încuviinţarea şi, după cîteva clipe de tăcere, Colomba urmă :

— Poate credeai că glumesc, Orso, cînd îţi vorbeam adineauri de un asalt împotriva casei Barricini.

[1] Palton cu glugă, ţesut dintr-un postav foarte des (n. a.).

Ştii că sîntem mai puternici, cel puţin doi contra unu ? De cînd l-a scos prefectul din slujbă pe primar, tot satul e de partea noastră. Îi putem face harceaparcea. Nu-i greu să-i zădăreşti. Dacă ai vrea, m-aş putea duce la cişmea şi mi-aş bate joc de femeile lor ; ar scoate capul afară... Cred că sînt destul de laşi ca să tragă în mine prin archerele lor, deşi nu m-ar nimeri. Atîta ne trebuie : se cheamă că ei au început. Cu atît mai rău pentru învinşi ; într-o încăierare, pas de găseşte urma biruitorului. Crede-o pe sora ta, Orso ; robele negre [1] care vor veni vor mîzgăli hîrtie şi vor spune multe vorbe de prisos. Nu va ieşi nimic din asta. Bătrîna vulpe va şti să-i facă să vadă stele ziua în amiaza mare. Ah ! dacă prefectul nu s-ar fi pus în faţa lui Vincentello, s-ar fi împuţinat cu unul.

Toate astea le spunea cu acelaşi sînge rece cu care vorbise cu o clipă înainte despre prepararea *bruccio*-ului. Uluit, Orso îşi privea sora cu admiraţie şi teamă.

— Draga mea Colomba — spuse el, ridicîndu-se de la masă — frică mi-e că eşti chiar dracul în picioare, dar fii liniştită. Dacă nu izbutesc să-i duc pe Barricini la spînzurătoare, ştiu eu cum să le vin de hac şi altfel. Plumb fierbinte sau fier rece. [2] Vezi că n-am uitat dialectul corsican.

— Cu cît mai repede, cu atît mai bine — spuse Colomba, oftînd. Ce cal încaleci mîine, Ors'Anton' ?

— Pe cel negru. De ce întrebi ?

— Ca să pun să-i dea ovăz.

După ce Orso s-a dus în camera lui, Colomba a trimis-o pe Saveria şi pe ciobani la culcare şi a rămas singură în bucătărie ca să prepare *bruccio*-ul. Din cînd în cînd trăgea cu urechea şi părea nerăbdătoare

[1] Judecătorii.

[2] *Palla calda u farru freddu* — locuţiune uzuală (n. a.).

să-l ştie pe fratele ei culcat. Cînd îl crezu, în sfîrşit, adormit, luă un cuţit, se uită dacă e ascuţit, îşi trase în picioare nişte ghete grosolane şi, fără să facă cel mai mic zgomot, intră în grădină.

Grădina, îngrădită de ziduri, era lîngă un teren destul de întins, împrejmuit cu garduri vii, unde stăteau caii, căci caii corsicani nu stau niciodată în grajd. De obicei, li se dă drumul pe cîmp şi sînt lăsaţi în seama isteţimii lor în ce priveşte hrana şi adăpostul de frig şi ploi.

Colomba a deschis poarta grădinii cu aceeaşi băgare de seamă, a intrat în ocol şi, fluierînd uşor, a adunat caii, cărora le ducea adesea pîine şi sare. De îndată ce calul negru s-a apropiat îndeajuns, l-a apucat cu putere de coamă şi i-a spintecat urechea cu cuţitul. Calul a făcut o săritură năprasnică şi a luat-o la fugă slobozind un ţipăt ascuţit, aşa cum fac toate dobitoacele de soiul lui cînd sînt săgetate de o durere vie.

Mulţumită de ce a făcut, Colomba se întorcea în grădină, cînd Orso şi-a deschis fereastra strigînd: „Cine e?" În acelaşi timp a auzit cum îşi încarcă puşca. Din fericire pentru ea, poarta grădinii era în deplin întuneric şi un smochin stufos o acoperea în parte. Curînd, după scăpărările intermitente pe care le-a văzut licărind în camera fratelui ei, şi-a dat seama că încerca să-şi aprindă lampa. S-a grăbit atunci să închidă portiţa grădinii, şi furişîndu-se de-a lungul zidului, în aşa fel încît rochia ei neagră să fie una cu frunzişul tufişurilor, a izbutit să se strecoare în bucătărie cu cîteva clipe înainte de ivirea lui Orso.

— Ce este? îl întrebă ea.

— Mi s-a părut — spuse Orso — că cineva deschide poarta grădinii.

— Cu neputinţă. Cîinele ar fi lătrat. De altfel, hai, să vedem.

Orso a făcut înconjurul grădinii, şi după ce s-a încredinţat că poarta dinafară era bine închisă, puţin ruşinat de spaima lui neîntemeiată, era gata să se întoarcă în odaia lui.

— Îmi pare bine că văd, frate — zise Colomba — că ai început să fii cu băgare de seamă, aşa cum se şi cere în aceste împrejurări.

— M-ai dăscălit tu — răspunse Orso. Bună seara.

A doua zi, o dată cu zorile, Orso era în picioare, gata să plece. Îmbrăcămintea lui vădea în acelaşi timp şi scliviseala bărbatului care se înfăţişează unei femei căreia vrea să-i placă şi prevederea corsicanului în *vendetta*. Deasupra unei redingote albastre, bine strînsă la mijloc, purta în bandulieră o cutiuţă de tablă cu cartuşe, atîrnînd de un cordon de mătase verde ; stiletul şi-l băgase într-un buzunar dintr-o parte, şi în mînă ţinea frumoasa puşcă de Manton încărcată cu gloanţe. În timp ce bea în grabă o ceaşcă cu cafea, turnată de Colomba, un cioban ieşise să pună frîul şi şaua pe cal. Orso şi sora lui îl urmară de aproape şi intrară în ocol. Ciobanul pusese mîna pe cal, dar lăsase să-i cadă şi şa şi căpăstru şi părea cuprins de groază, în timp ce calul, care-şi amintea rana de cu noapte şi tremura pentru cealaltă ureche, cabra, zvîrlea, necheza, făcea o larmă nemaipomenită.

— Hai, grăbeşte-te ! îi strigă Orso.

— Ha ! Ors' Anton' ! ha ! Ors' Anton' ! ţipă ciobanul. Pe sîngele Fecioarei ! etc.

A urmat un potop de sudălmi care nu mai sfîrşeau, în cea mai mare parte cu neputinţă de reprodus.

— Ce s-o fi întîmplat ? întrebă Colomba.

Toată lumea se apropie de cal şi, văzîndu-l sîngerînd şi cu urechea ciopîrţită, toţi strigară de mirare şi mînie. Trebuie să spunem că sluţirea calului unui

dușman înseamnă, pentru corsicani, în același timp o răzbunare, o provocare și o amenințare cu moartea. „Nimic alt decît un foc de pușcă poate pedepsi o astfel de fărădelege." Cu toate că Orso, care trăise mult pe continent, simțea mai puțin decît altul grozăvia batjocurii, dacă i-ar fi ieșit totuși un barricinist înainte, nu mai rămînea îndoială că l-ar fi făcut să ispășească fărădelegea pe care o socotea fapta dușmanilor lui.

— Nemernică josnicie ! izbucni el — să se răzbune pe un biet animal, cînd nu cutează să mă înfrunte față în față.

— Ce mai așteptăm ? exclamă Colomba cu strășnicie. Vine să ne provoace, să ne stropșească caii și noi să nu le răspundem?! Bărbați sînteți ?

— Răzbunare ! au răspuns ciobanii. Să plimbăm calul prin sat și să le iurușim casa.

— Au lîngă turnul lor o șură stuhuită — spuse bătrînul Polo Griffo ; cît ai zice valeu ! i-am și dat foc.

Un altul poftea să se aducă scările de la clopotnița bisericii ; un al treilea, să desfunde ușile casei Barricini cu o grindă care zăcea în piață, urmînd, se vede, să slujească la ridicarea unei clădiri ; în hărmălaia asta de voci mînioase se auzea glasul Colombei făgăduind ortacilor ei să le dea, înainte de a purcede la treabă, cîte un stacan cu anison.

Din nefericire, sau mai degrabă din fericire, asupra lui Orso, efectul pe care-l aștepta ea de pe urma schingiuirii bietului cal, a fost cu totul altul. El nu se îndoia că sălbatica schingiuire e isprava unuia dintre dușmanii lui și-l bănuia, mai ales, pe Orlanduccio ; dar nu credea că acest tînăr, pe care-l provocase și-l lovise, să-și fi spălat rușinea despicînd urechea unui cal. Dimpotrivă, această josnică și ridicolă răzbunare îi mărea disprețul pentru dușmanii

săi şi sfîrşi prin a fi de părerea prefectului, că astfel de oameni nu meritau să se măsoare cu el. De îndată ce s-a putut face auzit a declarat partizanilor săi uluiţi că trebuie să se lase de gîndurile lor războinice şi că justiţia, care nu va întîrzia să-şi spună cuvîntul, va răzbuna îndeajuns urechea calului.

— Eu sînt stăpînul — adăugă el cu asprime — şi înţeleg să fiu ascultat. Pe cel dintîi care se va îndemna să mai vorbească de omor şi dare de foc, s-ar putea să-l pun pe foc la rîndu-i. Asta este ! să mi se pună şaua pe sur.

— Cum, Orso — îi spuse Colomba trăgîndu-l deoparte — înduri să fim batjocoriţi ? Dacă trăia tata, n-ar mai fi îndrăznit ei, Barricinii, să ne schingiuiască animalul.

— Îţi făgăduiesc că vor avea de ce să se căiască de fapta lor ; dar e treaba jandarmilor şi a temniceriilor să pedepsească nişte mişei care n-au curaj decît faţă de dobitoace. Ţi-am spus-o, justiţia mă va răzbuna... sau dacă nu... nu vei avea nevoie să-mi aminteşti al cui fiu sînt...

— Răbdare ! spuse Colomba, oftînd.

— Şi ia aminte, surioară — urmă Orso — că dacă la întoarcerea mea aflu că s-a făcut vreo ieşire împotriva Barricinilor, nu ţi-o voi ierta niciodată. Apoi, cu un ton mai blînd : S-ar putea, ba cred chiar că aşa o să se întîmple — adăugă el — să mă reîntorc cu colonelul şi cu fiica lui, ai grijă ca odăile lor să fie în bună rînduire, ca prînzul să fie bun, în sfîrşit, ca oaspeţii noştri să se simtă cît mai bine cu putinţă. E foarte bine, Colomba, să ai curaj, dar femeia mai trebuie să ştie şi cum se gospodăreşte o casă. Hai, sărută-mă şi fii cuminte ; uite, surul e înşeuat.

— Orso — spuse Colomba — n-ai să pleci singur.

— Nu am nevoie de nimeni — răspunse Orso — şi te asigur că nu voi răbda să mi se taie urechea.

— O ! sub nici un cuvînt nu te las să pleci singur la vreme de război. Ho ! Polo Griffo ! Gian' Francè ! Memmo ! luaţi-vă puştile ; veţi însoţi pe fratele meu.

După un schimb de vorbe destul de aprins, Orso a fost silit, în cele din urmă, să se lase însoţit. A luat dintre ciobanii săi pe cei mai porniţi, pe cei care ţinuseră morţiş să înceapă războiul ; apoi, după ce şi-a reînnoit poruncile către sora lui şi către ciobanii rămaşi, a pornit la drum făcînd de data asta un ocol pentru a nu trece prin faţa casei Barricini.

Se îndepărtaseră mult de Pietranera şi goneau de zor, cînd, la trecerea unui pîrîiaş care se pierdea într-o mlaştină, bătrînul Polo Griffo zări cîţiva porci tolăniţi în mocirlă, bucurîndu-se în acelaşi timp de căldura soarelui şi de răcoarea apei. Luîndu-l la ochi pe cel mai barosan, îi trase un glonte-n cap şi-l omorî pe loc. Tovarăşii mortului se sculară şi o luară la sănătoasa cu o sprinteneală de mirare ; cu toate că celălalt cioban a tras şi el la rîndul lui, au ajuns teferi şi nevătămaţi într-un desiş în care s-au făcut nevăzuţi.

— Nerozilor ! exclamă Orso, luaţi porcii drept mistreţi.

— Nicidecum, Ors' Anton' — răspunse Polo Griffo ; dar turma asta e a avocatului şi vrem să-l învăţăm minte să ne mai sluţească dobitoacele.

— Cum, puşlamalelor ! izbucni Orso, în culmea mîniei — maimuţăriţi ticăloşiile lor ?! Lăsaţi-mă singur, mişeilor ! N-am nevoie de voi. Nu sînteţi vrednici să vă luptaţi decît cu porcii. Mă jur pe Cel-de-Sus că, dacă vă mai ţineţi de mine, vă crăp capul.

Cei doi ciobani se priviră înmărmuriţi. Orso dădu pinteni calului şi dispăru în galop.

— Ei bine ! a spus Polo Griffo — na-ţi-o bună ! Tu îi vrei binele şi-ţi găseşti beleaua. Nici tată-său, colonelul, nu ţi-a iertat că l-ai luat odată în cătare

pe avocat. Mare prost ai fost că n-ai tras !... Şi fiul... ai văzut ce-am făcut pentru dînsul... Şi el să-mi spargă capul, nu alta, ca pe o ploscă din care curge vinul. Asta-i învăţătura continentului.

— Da, şi dacă se află că tu ai omorît porcul, îţi face proces şi Ors' Anton' n-o să vrea să vorbească cu judecătorii, nici să plătească avocatul. Din fericire, nu te-a văzut nimeni şi sfînta Nega te scoate ea basma curată.

După o scurtă cisluire, cei doi ciobani hotărîră că cel mai cuminte era să arunce porcul într-o rovină, ceea ce şi făcură, bineînţeles după ce şi-a pus fiecare deoparte cîteva hălci din nevinovata victimă a urii dintre familiile della Rebbia şi Barricini.

XVII

Descotorisit de zurbagiii lui însoţitori, Orso îşi urmă drumul, stăpînit mai mult de gîndul plăcutei revederi cu miss Nevil, decît de teama de a-şi întîlni duşmanii. „Procesul pe care-l voi avea cu nemernicii ăştia de Barricini mă va sili să mă duc la Bastia. De ce n-aş însoţi-o pe miss Nevil ? De la Bastia, ce ne opreşte să mergem împreună la băile de la Orezza ?" Amintiri din copilărie îl năpădiră deodată făcîndu-l să vadă aievea acest colţ pitoresc. Se vedea pe o pajişte verde, la picioarele unor castani seculari. Pe gazonul lucios, smălţuit cu flori albastre ca şi ochii care-i zîmbeau, o vedea pe miss Lydia aşezată lîngă el. Îşi scosese pălăria, şi părul ei blond, mai gingaş şi mai dulce ca mătasea, strălucea ca aurul în soarele care răzbătea prin frunziş. Ochii ei, de un albastru pur, i

se păreau mai albaştri decît sclipul ceresc. Cu obrazul sprijinit în mînă asculta visătoare vorbele de dragoste pe care i le spunea tremurînd. Avea pe ea aceeaşi rochie de mosul pe care o purtase ultima oară cînd o văzuse la Ajaccio. De sub cutele ei se ivea un picioruş în pantof de atlaz negru. Orso se gîndea că ar fi tare fericit să sărute acest picioruş. În una din mîini, neînmănuşată, miss Lydia ţinea un toporaş; Orso i-l lua şi mîna ei i-o strîngea pe-a lui; el săruta toporaşul şi pe urmă mîna, şi ea nu se supăra... Furat de aceste gînduri, nu mai căta la drumul pe care mergea, gonind într-una. Cînd să sărute pentru a doua oară, în închipuire, mîna lui miss Nevil, în loc de mînă era cît pe-aci să sărute capul calului său care se priponi deodată locului. Chilina îi ieşise înainte şi îl apucase de dîrlogi.

— Unde mergi aşa, Ors' Anton'? îl întrebă ea. Nu ştii că duşmanul dumitale e prin apropiere?

— Duşmanul meu! strigă Orso, mîniat că fusese tulburat tocmai cînd îi era lumea mai dragă. Unde e?

— Orlanduccio e pe-aici. Te aşteaptă. Întoarce-te, întoarce-te.

— Ah! mă aşteaptă! L-ai văzut?

— Da, Ors' Anton', mă lungisem în ferigă, cînd a trecut. Cerceta zările cu ocheanul.

— Încotro se ducea?

— Cobora pe acolo, în partea în care te duci.

— Mulţumesc.

— Ors' Anton', n-ar fi mai bine să-l aştepţi pe unchiul meu? Trebuie să pice, şi cu el n-ai mai avea grijă.

— Nu-ţi fie teamă, Chili, n-am nevoie de unchiul tău.

— Dacă vrei, o iau eu înainte.

— Mulţumesc, mulţumesc.

Şi Orso, îndemnîndu-şi calul, o luă repede într-acolo unde îi arătase fetiţa.

La început fu cuprins de o mînie oarbă, zicîndu-şi că pronia îl miluia cu un bun prilej de a pedepsi un nemernic care se răzbuna de palmele primite schingiuind caii.

Pe drum, însă, făgăduiala făcută prefectului şi, mai ales, frica de a nu o mai putea găzdui pe miss Nevil îi schimbară gîndurile, făcîndu-l aproape să nu mai dorească întîlnirea cu Orlanduccio. Peste puţin, însă, amintirea tatălui său, batjocorirea calului, ameninţările Barricinilor îi reaprinseră mînia, dîndu-i ghes să-şi caute duşmanul pentru a-l sili să primească lupta. Zbuciumat de astfel de hotărîri potrivnice, îşi văzu înainte de drum, dar mai cu băgare de seamă, cercetînd tufişurile şi gardurile vii, ba chiar oprindu-se adesea ca să asculte zvonurile depărtărilor. Zece minute după ce s-a despărţit de Chilina (era pe la nouă dimineaţa) ajunse la marginea unei costişe foarte povîrnite. Drumul, sau mai degrabă poteca aproape nebătută pe care o luase, străbătea un *maquis* ars de curînd. Pămîntul era peste tot acoperit de cenuşă argintie şi din loc în loc nişte arbuşti şi cîţiva copaci groşi, înnegriţi de pîrjol şi despuiaţi cu totul de frunze, se mai ţineau în picioare, cu toate că viaţă în ei nu mai aveau. La vederea unui *maquis* pîrjolit, te crezi în vreun ungher de la miazănoapte, în plină iarnă şi uscăciunea locului peste care a trecut pojarul îl face să pară şi mai trist şi mai pustiit, în mijlocul buruienişului buiac de primprejur. Dar din această privelişte Orso nu vedea atunci decît un singur lucru, însemnat ce e drept, date fiind împrejurările : că locul fiind şes nu putea ascunde nici o capcană şi cel care se poate aştepta în fiecare clipă să vadă ieşind dintr-un hăţiş o ţeavă de puşcă îndreptată spre pieptul lui priveşte ca la un fel de oază la locul neted,

unde nimic nu împiedică vederea. După *maquis*-ul ars dădeai de mai multe lanuri semănate, împrejmuite, după obiceiul locului, de ziduri de ceamur la înălțimea umărului. Poteca șerpuia printre ocoluri, unde castani uriași, crescuți de-a valma, păreau a fi, din depărtare, un codru stufos. Silit de răpegiunea povîrnișului să descalece, Orso, care lăsase dîrlogii pe gîtul calului, coborî iute, lunecînd pe cenușă și, să tot fi fost la douăzeci și cinci de pași de unul din acele ocoluri cu zid, în dreapta șleahului, cînd zări, drept în față, mai întîi o țeavă de pușcă, apoi un cap depășind creasta zidului. Pușca se lăsa în jos și îl văzu pe Orlanduccio, gata să tragă. Orso se pregăti fulgerător să se apere și amîndoi, luîndu-se la ochi, se priviră cîteva clipe cu acea cumplită tulburare care zguduie și pe cel mai cutezător, în clipa în care trebuie să dea sau să primească moartea.

— Mișelule ! strigă Orso.

Nu sfîrșise vorba cînd văzu flacăra puștii lui Orlanduccio și aproape în același timp un al doilea foc porni din stînga lui, de ceea parte a potecii, tras de un ins pe care nu-l zărise și care-l ochea, pitit în dosul altui zid. Amîndouă gloanțele îl nimeriră : unul, cel al lui Orlanduccio, îi străpunse brațul stîng, pe care îl ținea în afară, în timp ce ochea ; celălalt îl nimeri în piept, sfîșiindu-i haina, spre norocul lui, însă, întîlnind lama stiletului, se turti și nu-i făcu decît o mică vînătaie.

Brațul stîng al lui Orso căzu țeapăn în lungul coapsei, și țeava puștii lui se lăsă o clipă în jos ; o ridică repede, însă, și, îndreptîndu-și arma numai cu mîna dreaptă, trase spre Orlanduccio. Capul dușmanului, pe care nu-l vedea decît pînă la ochi, dispăru în spatele zidului. Orso, întorcîndu-se la stînga, își slobozi al doilea foc înspre un ins învăluit în fum, pe care de abia îl zărea. La rîndul lui și acesta dis-

părut. Cele patru focuri de puşcă au detunat unul după altul cu o iuţeală de necrezut şi nici soldaţi încercaţi n-au tras, vreodată, în răstimpuri mai scurte la foc de voie. După cel din urmă foc al lui Orso, totul se cufundă în tăcere. Fumul ieşit din arma lui se înălţă uşor în văzduh ; nici o mişcare în spatele zidului, nici cel mai mic zgomot. Fără durerea pe care o simţea în braţ, ar fi putut crede că oamenii asupra cărora trăsese cu o clipă înainte nu erau decît năluci ale închipuirii lui.

Aşteptîndu-se la o a doua salvă, Orso făcu cîţiva paşi pentru a se adăposti în spatele unuia dintre copacii arşi, rămaşi în picioare, în *maquis*. În dosul acestui adăpost şi-a aşezat puşca între genunchi şi a încărcat-o repede din nou. Braţul îl durea groaznic şi simţea în el o nesuferită greutate. Ce se făcuseră duşmanii lui ? Nu pricepea. Dar ar fi fugit, dacă ar fi fost răniţi, s-ar fi auzit, desigur, vreun foşnet, vreo mişcare în frunziş. Erau oare morţi, sau mai degrabă aşteptau, la adăpostul zidului, prilejul să tragă din nou în el ? În această nesiguranţă şi simţind cum i se împuţinau puterile, puse genunchiul drept la pămînt, îşi sprijini braţul rănit de celălalt şi-şi răzimă puşca de o creangă care ieşea din trunchiul copacului ars. Cu degetul pe trăgaci, cu ochiul aţintit pe zid, cu urechea la pîndă la cel mai mic zgomot, rămase nemişcat timp de cîteva minute, care i s-au părut veacuri. În sfîrşit, cu mult în urma lui, se auzi un ţipăt îndepărtat şi, îndată după asta, un cîine coborî coasta cu iuţeala săgeţii şi se opri lîngă el, dînd din coadă. Era Brusco, ucenicul şi tovarăşul bandiţilor, vestind, fără îndoială, sosirea stăpînului ; şi nu e om cinstit care să fi fost aşteptat cu mai multă nerăbdare. Cîinele, cu botul în vînt, întors spre ocolul cel mai apropiat, adulmeca cu nelinişte. Dintr-o dată, începu să mîrîie înfundat,

sări zidul dintr-un salt şi cît ai clipi se reîntoarse pe creastă de unde îl privi ţintă pe Orso, cu toată uimirea pe care o pot vădi ochii unui cîine; îşi ridică din nou apoi botul în vînt, de data asta înspre celălalt ocol, sărind şi peste zidul acestuia. După o secundă reapăru, pe creastă, arătînd aceeaşi uimire şi nelinişte; sări apoi în *maquis*, cu coada între picioare, privindu-l mereu pe Orso, îndepărtîndu-se de el cu paşi înceţi, şi mergînd pieziş, pînă cînd ajunse la oarecare depărtare. Atunci, pornind din nou la drum, urcă dealul aproape tot atît de repede cît îl coborîse, în întîmpinarea unui bărbat care se apropia în goană, cu toată iuţeala povîrnişului.

— La mine, Brando! a strigat Orso de îndată ce crezu că poate fi auzit.

— Ho! Ors' Anton'! sînteţi rănit? îl întrebă Brandolaccio alergînd spre el cu răsuflarea tăiată. În trup sau în mădulare?

— La braţ.

— La braţ? Nu-i nimic. Şi celălalt?

— Cred că l-am nimerit.

Luîndu-se după cîine, Brandolaccio alergă la ocolul cel mai apropiat şi se aplecă să privească de cealaltă parte a zidului. Acolo, scoţîndu-şi căciula, spuse:

— Plecăciune, arhon Orlanduccio!

Apoi, întorcîndu-se către Orso, îl salută solemn:

— Uite — adăugă el — un om prins cu mîţa-n sac.

— Mai trăieşte? întrebă Orso, răsuflînd cu greu.

— O, nu i-ar veni la socoteală; e prea amărît de glontele pe care i l-ai băgat în ochi. Dumnezeule, ce bortă! Bună puşcă, pe legea mea! Ce calibru! Asta striveşte un creier! Ce să spun, Ors' Anton', cînd

am auzit întîi pif ! pif ! mi-am zis : Ei drăcie ! Îmi descăpăţînează locotenentul. Pe urmă, aud bum ! bum ! Ah ! acuma vorbeşte puşca englezească, răspunde... Brusco, ce vrei de la mine ?

Cîinele îl duse la celălalt ocol.

— Scuzaţi ! exclamă Brandolaccio uluit. Lovitură dublă ! atîta tot ! Drace ! se vede bine că pulberea e scumpă, dacă o economisiţi aşa.

— Ce e, pentru numele lui Dumnezeu ? întrebă Orso.

— Hai, lăsaţi şaga la o parte, domnule locotenent ! Lepădaţi vînatul la pămînt şi vreţi să vi-l culeagă alţii... Ştiu eu unul căruia n-o să-i priiască prînzul astăzi : e avocatul Barricini. Carne de măcelărie, vrai, iaca ai ! Acum cine dracu să-l mai moştenească ?

— Ce ! Vincentello e mort şi el ?

— Mort de-a binelea ! Sănătate nouă ![1] Cu dumneavoastră e bine, îi omorîţi fără durere. Poftiţi de-l vedeţi pe Vincentello : e încă în genunchi cu capul sprijinit de zid. Pare că doarme. Aici e cazul să spui somn de plumb. Nenorocitul !

Orso îşi întoarse capul cu groază.

— Eşti sigur că e mort ?

— Sînteţi ca Sampiero Corso, care nu trăgea decît un foc. Vedeţi, acolo... în piept, la stînga ? Întocmai ca Vincileone la Waterloo. M-aş prinde că glontele nu e departe de inimă. Lovitură dublă ! Ah ! mă las de meseria asta. Două focuri, doi inşi... Cu glonte !... Amîndoi fraţii !... Dacă ar mai fi răsunat un foc, îl dobora şi pe tăticu... Altă dată o să fie mai bine... Ce lovitură, Ors' Anton' !... şi cînd mă gîndesc că unui băiat cumsecade ca mine nu i se

[1] *Salute à noi !* exclamaţie care întovărăşeşte, de obicei, cuvîntul *moarte* şi care-i serveşte drept corectiv (n. a.).

va întîmpla nicicînd să doboare doi jandarmi dintr-o lovitură !

În timp ce vorbea, banditul cerceta brațul lui Orso și-i sfîșia mîneca cu stiletul.

— Nu-i nimic — spuse el. Iată o redingotă care va da de lucru domnișoarei Colomba. Ei ! ce-i aici ? o ruptură la piept ? N-a intrat nimic pe acolo ? Nu, n-ați fi atît de zglobiu. Hai, încercați să mișcați degetele... Îmi simțiți dinții cînd mușc degetul mic ?... Nu prea ?... E totuna, n-o să fie nimic. Lăsați-mă să vă scot batista și cravata... Poftim, ați rămas fără redingotă... De ce naiba v-ați ferchezuit așa ? Vă duceați la nuntă ?... Hai, luați o gură de vin... De ce porniți la drum fără ploscă ? S-a mai pomenit, oare, corsican fără ploscă ?

Apoi, în toiul oblojelilor s-a oprit ca să exclame :

— Lovitură dublă ! Amîndoi morți, țepeni. Ce-o să mai rîdă popa... Lovitură dublă ! În sfîrșit, vine și Chilina ! Broască țestoasă !

Orso nu răspunse. Era palid ca un mort și tremura din toate încheieturile.

— Chili — strigă Brandolaccio — du-te și te uită în dosul zidului. Ei ?

Ajutîndu-se cu mîinile și picioarele, copila se cățără pe zid și, cum văzu cadavrul lui Orlanduccio, își făcu semnul crucii.

— Nu-i nimic — urmă banditul : du-te să vezi mai departe, dincolo.

Copila își făcu din nou cruce.

— Dumneata, unchiule ? întrebă ea cu sfială.

— Eu ! N-am ajuns eu oare un bătrîn care nu mai e bun de nimic ? Asta-i isprava domnului, Chili. Felicită-l !

— Domnișoara se va bucura mult — spuse Chilina — și o să-i pară tare rău cînd va afla că sînteți rănit, Ors' Anton' !

— Haideţi, Ors' Anton' — spuse banditul după ce-i legă rana. Chilina v-a prins calul. Încălecaţi şi veniţi cu mine în *maquis*-ul din Stazzona. Vrăjitor trebuie să fie acela care v-ar dibui acolo. Vă vom găzdui cît om putea mai bine. La crucea sfintei Cristina va trebui să descălecăm. Veţi încredinţa calul Chilinei, care se va duce s-o înştiinţeze pe domnişoara şi pe drum îi puteţi spune ceea ce doriţi să i se aducă la cunoştinţă. Îi puteţi spune totul mititicăi, Ors' Anton' ! O poţi tăia bucăţele şi prietenii nu şi-i vinde. Apoi, cu duioşie : fire-ai afurisită şi blestemată, pungăşoaico ! Superstiţios, ca mulţi bandiţi, Brandolaccio se temea să nu farmece copiii binecuvîntîndu-i sau aducîndu-le laude, căci ştiut este că nevăzutele puteri care veghează la *Annonîcchiatura*[1] au prostul obicei de a face pe dos ceea ce le cerem.

— Unde vrei să merg, Brando ? întrebă Orso cu glasul stins.

— Parcă aveţi de ales ? Ori la puşcărie, ori în *maquis*. Dar un della Rebbia nu cunoaşte drumul puşcăriei. Spre *maquis*, Ors' Anton' !

— Adio, deci, tuturor nădejdilor mele ! izbucni cu deznădejde rănitul.

— Nădejdile dumneavoastră ? Drace ! Vă aşteptaţi la mai mult de la o puşcă cu două focuri ? Dar cum dracu v-au nimerit ? Vlăjganii ăştia au, se vede, mai multe vieţi, ca pisicile.

— Au tras întîi — spuse Orso.

— Aşa e, am uitat... Pif ! pif ! bum ! bum !... lovitură dublă c-o singură mînă !... Dacă poate altul mai mult, mă spînzur ! Ei, iată-vă în şa... înainte

[1] Deochi care trece asupra altuia fie prin privire, fie prin vorbă (n. a.).

de plecare priviţi-vă puţin isprava. Nu se cade să părăseşti astfel de lume fără să-ţi iei ziua bună.

Orso dădu pinteni calului ; pentru nimic în lume n-ar fi vrut să vadă nenorociţii pe care-i ucisese.

— Uitaţi-vă ce-i, Ors' Anton' — zise banditul apucînd căpăstrul calului — vreţi să v-o spun pe şleau ? Ei bine ! Nu vă fie cu supărare, îmi pare rău de bieţii băieţi. Vă rog să mă iertaţi... Aşa de frumoşi... voinici... tineri !... Orlanduccio cu care-am vînat de atîtea ori... Mi-a dat, acum patru zile, un pachet de ţigări... Vincentello, care era întotdeauna atît de voios ! N-aţi făcut, ce-i drept, decît ceea ce trebuia... şi, de altfel, lovitura e prea frumoasă ca să vă căiţi... Dar eu nu aveam nici în clin, nici în mînecă cu răfuiala dumneavoastră... Ştiu că aveţi dreptate ; cînd ai un duşman, trebuie să te scapi de el. Dar familia Barricini e o familie veche... Uite încă una care ne părăseşte... Şi printr-o lovitură dublă ! Are haz !

Şi-n timp ce rostea astfel cuvîntarea funebră a Barricinilor, Brandolaccio se îndreptă în grabă cu Orso, cu Chilina şi cîinele Brusco spre *maquis*-ul de la Stazzona.

XVIII

Puţin după plecarea lui Orso, Colomba aflase de la iscoadele ei că Barricinii stau la potecă şi din acea clipă căzu pradă unei mari nelinişti. Se plimba de colo-colo prin casă, cînd la bucătărie, cînd la odăile pregătite pentru musafiri, aflîndu-se mereu în treabă şi nefăcînd nimic, oprindu-se pentru a pîndi dacă nu se simte vreo mişcare neobişnuită în sat.

Către ceasurile unsprezece, un pîlc de călăreţi, în număr destul de mare, intră în Pietranera ; erau colonelul, fiica lui, servitorii şi călăuza. Colomba i-a întîmpinat cu vorbele : „Nu l-aţi văzut pe fratele meu ?“ A întrebat apoi călăuza pe ce drum veniseră şi la ce oră au pornit la drum ; după răspunsurile lor, nu putea înţelege cum de nu se întîlniseră.

— Poate că fratele dumneavoastră o fi luat-o pe deal — a spus călăuza — noi am venit prin vale.

Colomba clătină din cap şi reîncepu cu întrebările. Cu toată tăria ei obişnuită, sporită de mîndria de a nu se arăta în cusur faţă de străini, îi era cu neputinţă să-şi ascundă temerile şi nu pregeta să le împărtăşească colonelului, şi, mai ales, miss Lydiei, după ce i-a făcut cunoscut încercarea de împăcăciune şi nefericitul ei sfîrşit. Miss Nevil se frămînta, cerea să se repeadă ştafete în toate părţile, iar tatăl ei era gata să încalece din nou şi să plece cu călăuza în căutarea lui Orso. Îngrijorarea oaspeţilor îi aminti Colombei îndatoririle ei de gazdă. Se strădui să zîmbească, îl pofti stăruitor pe colonel să se aşeze la masă şi găsi pentru întîrzierea fratelui ei o seamă de temeiuri puternice, pe care, însă, după o clipă tot ea le înlătura. Socotind că e de datoria lui de bărbat să liniştească femeile, colonelul îşi spuse şi el părerea.

— Pun prinsoare — spuse el — că della Rebbia a găsit vînat, că s-a lăsat dus în ispită şi că-l vom vedea acuşi venind cu tolba plină. Ce dracu ! urmă el — am auzit doar pe drum patru focuri de puşcă. Două erau mai puternice decît celelalte şi i-am şi spus fiicei mele : Mă prind că della Rebbia e vînătorul. Numai puşca mea poate face atîta huiet.

Colomba păli, şi Lydia, care n-o slăbea din ochi, ghici îndată ce bănuieli îi strecuraseră în suflet vorbele colonelului. După o tăcere de cîteva minute, Colomba întrebă, deodată, dacă cele două bubuituri

puternice s-au auzit înainte sau după celelalte. Dar nici colonelul, nici fiica lui, nici călăuza n-au prea luat în seamă acest amănunt de căpetenie.

Pe la ora unu, cum nici una din ştafetele trimise nu se înapoia, călcîndu-şi pe inimă, Colomba şi-a poftit oaspeţii să se aşeze la masă ; dar, în afară de colonel, nimeni n-a putut mînca. La cel mai mic zgomot din piaţă, Colomba alerga la fereastră, apoi revenea să se aşeze cu tristeţe şi, cu mai multă tristeţe încă, se străduia să lege cu prietenii firul unei convorbiri, fără de însemnătate, curmată de lungi răstimpuri de tăcere, convorbire pe care nimeni n-o urmărea.

Dintr-o dată se auzi galopul unui cal.

— Ah ! de data asta e fratele meu — spuse Colomba ridicîndu-se.

Dar, văzînd-o pe Chilina, călărind băieţeşte pe calul lui Orso, Colomba ţipă cu glas sfîşietor :

— Fratele meu e mort !

Colonelul îşi scăpă paharul, miss Nevil scoase un ţipăt şi toţi alergară la uşa casei. Înainte ca să fi putut sări de pe cal, Chilina fu ridicată ca un fulg de Colomba care o strîngea s-o înăbuşe. Copila i-a tălmăcit spaima din privire şi cea dintîi vorbă rostită a fost aceea din corul din *Othello :* „Trăieşte !“ Colomba îi dădu drumul şi Chilina căzu la pămînt cu sprinteneala unei pisici.

— Ceilalţi ? întrebă Colomba cu glasul stins.

Chilina făcu semnul crucii cu arătătorul şi cu degetul din mijloc. O vie îmbujorare se ivi pe faţa Colombei peste paloarea ei de moarte. După ce aruncă o privire plină de patimă spre casa Barricinilor, se întoarse surîzătoare către musafiri :

— Poftiţi la cafea.

Ştafeta bandiţilor avea multe de povestit. Idiomul ei, tradus de Colomba într-o italiană aşa şi-aşa, apoi

în englezește de miss Nevil, îl făcu adesea pe colonel să rostească blesteme și pe miss Lydia să ofteze; Colomba, însă, asculta liniștită; își frămînta numai, să-l rupă, șervetul damaschinat. I-a tăiat de cinci-șase ori vorba fetiței, pentru a o face să-i spună și răspună că Brandolaccio susținea că rana nu-i primejdioasă și că mai văzuse și altele la fel. În încheiere, Chilina înștiință că Orso cere stăruitor hîrtie de scris și că o roagă pe ea, sora lui, să se roage de o doamnă care se află poate în casa lor, să nu plece înainte de a primi o scrisoare de la el. Asta, mai spuse copila, e ceea ce-l chinuia mai mult!

— O pornisem la drum cînd m-a chemat din nou ca să-mi deie această poruncă. Era a treia oară că mi-o dădea. La auzul acestei dorințe a fratelui ei, Colomba zîmbi ușor, strîngînd cu putere mîna englezoaicei, care izbucni în plîns și nu socoti nimerit să mai traducă tatălui ei această parte a povestirii.

— Da, vei rămîne cu mine, draga mea prietenă — exclamă Colomba, sărutînd-o pe miss Nevil — și ne vei ajuta..

Apoi, scoțînd dintr-un dulap un maldăr de cearșafuri vechi, începu să le taie pentru a face fîșii și scamă pentru răni. Văzîndu-i ochii strălucitori, fața vioaie și trecerea de la îngrijorare la seninătate, era greu de spus dacă rana fratelui o mișca atît, pe cît o încînta moartea dușmanilor ei. Acu turna cafea colonelului lăudîndu-și iscusința de a o fierbe; acu îi dădea de lucru domnișoarei Nevil și Chilinei îndemnîndu-le să coasă fîșiile și să le strîngă în suluri; întrebă pentru a douăzecea oară dacă Orso suferea mult din cauza rănii. Se oprea mereu în mijlocul lucrului pentru a-i spune colonelului:

— Doi oameni atît de îndemînatici! atît de straşnici! El singur, rănit, cu un singur braț... i-a doborît pe amîndoi. Ce curaj, colonele! Nu-i așa că

e un erou ? Ah ! miss Nevil, ce fericire să trăiești într-o țară liniștită ca a dumitale !... Sînt sigură că nu-l cunoșteai încă pe fratele meu !... Am spus eu : hultanul își va deschide aripile !... Te înșelai cînd îl credeai atît de blînd... Adevărul e că lîngă dumneata, miss Nevil !... Ah ! dacă te-ar vedea lucrînd pentru el... Sărmanul Orso !

Miss Lydia nu lucra de loc și nu scotea o vorbă. Tatăl ei întreba de ce nu se grăbeau să facă o plîngere unui magistrat. Vorbea de ancheta *coroner* [1]-ului și de multe alte lucruri necunoscute în Corsica. În sfîrșit, voia să știe dacă conacul acestui bun domn Brandolaccio, care dăduse ajutor rănitului, era foarte departe de Pietranera, și dacă nu s-ar putea duce el însuși să-și vadă prietenul.

Și Colomba răspundea cu calmul ei obișnuit că Orso e în *maquis* ; că era îngrijit de un bandit ; că era primejdios să iasă la iveală înainte de a lua cunoștință de hotărîrile prefectului și ale judecătorilor ; în sfîrșit, că va face în așa fel, încît un medic bun să se ducă în taină la el.

— Mai ales, domnule colonel, amintește-ți bine — spunea ea — că ai auzit cele patru focuri de pușcă și că mi-ai spus că Orso n-a tras el întîi.

Colonelul nu înțelegea nimic din afacerea asta și fiica lui nu făcea decît să ofteze și să-și șteargă ochii.

Ziua era pe sfîrșite cînd a intrat în sat un jalnic convoi. I se aduceau avocatului Barricini cadavrele copiilor săi, întins fiecare de-a latul unui catîr dus de un țăran. O droaie de clienți și de gură-cască urmau lugubrul cortegiu. O dată cu ei veneau jan-

[1] Ofițer de poliție însărcinat cu efectuarea anchetelor în caz de crimă sau accident.

darmii, care vin veşnic prea tîrziu, şi ajutorul de primar, care ridica braţele la cer, repetînd mereu :

— Ce-o să spună domnul prefect !

Cîteva femei, printre care doica lui Orlanduccio, îşi smulgeau părul şi scoteau urlete sălbatice. Dar durerea lor zgomotoasă producea mai puţină impresie decît deznădejdea mută a unui personaj care atrăgea toate privirile. Era nenorocitul tată care, mergînd de la un cadavru la celălalt, le ridica capetele mînjite de pămînt, le săruta buzele vinete, le ţinea mîinile înţepenite ca pentru a-i feri de hopurile drumului. Din cînd în cînd deschidea gura, vrînd parcă să vorbească, dar nu izbutea să scoată nici un strigăt, nici o vorbă. Mereu cu ochii aţintiţi la cadavre, se împiedica de pietre, de copaci, de toate piedicile pe care le întîlnea.

Vaietele femeilor, blestemele bărbaţilor s-au înteţit cînd s-au apropiat de casa lui Orso. Pentru că vreo cîţiva ciobani rebbianişti îndrăzniseră să scoată un strigăt de izbîndă, potrivnicii lor nu-şi mai putură stăpîni mînia. „Răzbunare ! răzbunare !“ strigară cîţiva. Zvîrliră cu pietre şi două focuri de puşcă îndreptate spre ferestrele încăperii în care se aflau Colomba şi oaspeţii ei au străpuns obloanele, făcînd aşchiile să zboare pînă pe masa lîngă care erau aşezate cele două femei. Miss Lydia scoase nişte ţipete îngrozitoare, colonelul apucă o puşcă, iar Colomba, înainte ca cineva s-o poată opri, se repezi spre uşa casei şi o deschise năvalnic. Acolo, în faţa pragului înalt, cu mîinile întinse pentru a-şi blestema vrăjmaşii, strigă :

— Mişeilor ! trageţi în femei, în străini ! Sînteţi oare corsicani ? Sînteţi oare oameni ? Păcătoşilor, care nu ştiţi decît să asasinaţi pe la spate, poftiţi ! Vă dispreţuiesc. Sînt singură ; fratele meu e departe. Ucideţi-mă, ucideţi-mi oaspeţii ; asta e demn de

voi... Nu îndrăzniţi, mişei ce sînteţi ! Ştiţi că ne vom răzbuna. Duceţi-vă, duceţi-vă să plîngeţi ca muierile şi mulţumiţi-ne că nu vă mai cerem sînge !

Era în vocea şi în atitudinea Colombei ceva impunător şi fioros ; văzînd-o, mulţimea s-a dat înapoi înspăimîntată, ca la ivirea acelor zîne răufăcătoare despre care se povestesc în Corsica nenumărate poveşti fioroase, iarna, la clacă. Ajutorul, jandarmii, şi cîteva femei s-au folosit de această împrejurare pentru a se arunca între cele două tabere ; căci păstorii rebbianişti îşi şi pregăteau armele şi cîtva timp dăinui teama să nu se işte o luptă generală, în piaţă. Dar şefii celor două tabere erau lipsă, şi corsicanii, care şi la mînie stau sub porunca lor, ajung arareori la încăierare în lipsa căpeteniilor izvoditoare ale ciocnirilor dintre ei. De altfel, Colomba, devenind prevăzătoare datorită reuşitei, îşi ţinu micuţa garnizoană în frîu.

— Lăsaţi bieţii oameni să plîngă — spuse ea — lăsaţi bătrînul să-şi ia carnea lui. La ce bun să ucizi acest bătrîn vulpoi care nu mai are dinţi să muşte ? Giudice Barricini ! Aminteşte-ţi de ziua de 2 august ! Aminteşte-ţi de portofelul însîngerat în care ai scris cu mîna ta de plastograf ! Tatăl meu scrisese acolo datoria ta ! Fiii tăi au plătit-o. Îţi dau chitanţă, bătrîne Barricini !

Colomba, cu braţele încrucişate, cu zîmbet dispreţuitor pe buze, văzu cum sînt duse cadavrele în casa duşmanilor, apoi cum se împrăştia încet mulţimea. Închise uşa şi, întorcîndu-se în sufragerie, îi spuse colonelului :

— Vă cer iertare pentru compatrioţii mei, domnule colonel. Niciodată n-aş fi crezut ca nişte corsicani să tragă într-o casă în care sînt străini şi mi-e ruşine pentru ţara mea.

Seara, după ce miss Lydia se retrăsese în camera ei, colonelul o urmă şi întrebă dacă n-ar face bine să plece chiar a doua zi dintr-un tîrg în care în fiecare clipă erai în primejdie să primeşti un glonte în cap, şi cît mai curînd din acea ţară, în care nu vezi decît crime şi trădări.

Miss Nevil nu răspunse pe dată şi se vedea bine că propunerea tatălui ei o pusese în mare încurcătură. În sfîrşit, rosti :

— Cum am putea părăsi această tînără nenorocită într-un moment cînd are nevoie de atîta mîngîiere ? Nu găseşti, tată, că ar fi crud din partea noastră ?

— La tine mă gîndesc, fata mea — spuse colonelul — şi dacă te-aş şti în siguranţă la hotelul din Ajaccio, te asigur că mi-ar părea rău să părăsesc această insulă blestemată fără să fi strîns mîna inimosului della Rebbia.

— Ei bine, tată ! să mai aşteptăm şi, înainte de a pleca, să vedem dacă nu le-am putea fi de folos.

— Suflet bun ! spuse colonelul, sărutîndu-şi fata pe frunte. Îmi place să te văd jertfindu-te pentru a alina nenorocirea altora. Să rămînem ; nu ai a te căi niciodată că ai făcut o faptă bună.

Miss Lydia se frămînta în pat fără să poată dormi. Ba zgomotele nelămurite pe care le auzea îi păreau să fie pregătirea unui atac împotriva casei ; ba, liniştită în ceea ce o privea, se gîndea la sărmanul rănit, întins probabil la acel ceas pe pămîntul rece, fără alt ajutor decît acela la care se putea aştepta de la mila unui bandit. Şi-l închipuia plin de sînge, zbătîndu-se în suferinţi îngrozitoare ; şi, ceea ce e ciudat, e că de fiecare dată cînd imaginea lui Orso îi venea în minte, i se arăta întotdeauna aşa cum îl văzuse în clipa plecării lui, sărutînd talismanul pe care i-l dăduse ea... Se gîndea apoi la vitejia lui. Se

gîndea că primejdia îngrozitoare din care scăpase, o înfruntase din pricina ei, pentru a o vedea puțin mai devreme. Nu mai lipsea mult ca să se convingă că Orso își rupsese brațul pentru a o apăra pe ea. Se dojenea pentru rana lui, dar îl admira și mai mult; și dacă faimoasa lovitură dublă nu avea, în ochii ei, același merit ca în cei ai lui Brandolaccio și ai Colombei, găsea, totuși, că puțini eroi de roman ar fi dat dovadă de atîta îndrăzneală și sînge rece într-o atît de mare primejdie. Ședea în camera Colombei. Deasupra unui fel de altar de stejar, lîngă o ramură de finic sfințită, era agățat în perete un portret în miniatură al lui Orso în uniformă de sublocotenent. Miss Nevil dădu jos portretul, îl privi îndelung și-n loc să-l pună de unde îl luase, îl așeză lîngă patul ei.

N-a adormit decît în zori de zi, și soarele era de două sulițe deasupra zării cînd s-a trezit. În fața patului o văzu pe Colomba, care aștepta nemișcată clipa cînd va deschide ochii.

— Ei bine, domnișoară, nu te simți foarte prost în casa noastră sărăcăcioasă? o întrebă Colomba. Mă tem că n-ai dormit de loc.

— Ai știri de la el, draga mea prietenă? spuse miss Nevil, așezîndu-se în capul oaselor.

Zări portretul lui Orso și se grăbi să arunce o batistă pentru a-l ascunde.

— Da, am — spuse Colomba zîmbind.

Și, luînd portretul, zise:

— Găsești că-i seamănă? E mai bine decît aici.

— Doamne!... făcu miss Nevil foarte rușinată — am desprins... din nebăgare de seamă... acest portret... Am cusurul de a pune mîna pe toate... și de a nu pune nimic la loc... Cum se simte fratele dumitale?

— Destul de bine. Giocanto a venit azi-dimineață înainte de orele patru. Mi-a adus o scrisoare... pentru dumneata, miss Lydia; Orso nu mi-a scris mie.

Pe adresă scrie, ce-i drept: *Colomba;* dar mai jos: *Pentru miss N...* Surorile nu sînt geloase. Giocanto spune c-a suferit mult ca să scrie. Giocanto, care are un scris minunat, se oferise să scrie sub dictarea lui. N-a vrut. Scria cu creionul, culcat pe spate. Brandolaccio ţinea hîrtia. În fiecare clipă fratele meu voia să se scoale; şi atunci, la cea mai mică mişcare, simţea dureri îngrozitoare în braţ. Îţi făcea milă, spunea Giocanto. Iată scrisoarea.

Miss Nevil citi scrisoarea, scrisă în englezeşte, din, fără îndoială, prisoselnică fereală de gura lumii.

Iată ce scria într-însa:

„Domnişoară,

Piaza-rea mi-a dat ghes; nu ştiu ce vor spune duşmanii mei, ce bîrfeli vor scorni. Dar dacă, la domnia-ta nu-şi vor afla crezare, scornească-le, nu-mi pasă. De cînd te-am văzut, m-am lăsat legănat de visuri nebuneşti. A fost nevoie de acest prăpăd ca să-mi dau seamă de nebunia mea; acum m-am potolit. Ştiu ce soartă mă aşteaptă şi m-am împăcat cu acest gînd. Inelul pe care mi l-ai dăruit şi pe care îl priveam ca pe un talisman al fericirii, nu mă mai simt vrednic să-l port. Frică mi-e, miss Nevil, să nu te căieşti de felul în care ţi-ai împărţit darurile şi frică mi-e, mai ales, să nu-mi amintească vremea nebuniei mele. Colomba ţi-l va înapoia... Bun rămas, domnişoară, vei părăsi Corsica şi n-am să te mai văd; dar spune-i surorii mele că mă mai bucur încă de preţuirea domniei-tale, încredinţeaz-o că tot mai sînt vrednic de ea.

O.D.R."

Miss Lydia se întorsese pentru a citi scrisoarea şi Colomba, care n-o slăbise din ochi, îi înmînă inelul egiptean cu o privire care voia să zică: ce-nseamnă asta? Dar miss Lydia nu îndrăznea să ridice capul şi mînuia cu amărăciune inelul, cînd punîndu-l, cînd scoţîndu-l din deget.

— Dragă miss Nevil — spuse Colomba — nu-mi poţi spune ce scrie fratele meu ? Vorbeşte de sănătatea lui ?

— Dar... spuse miss Lydia roşind — nu vorbeşte de asta... Scrisoarea e în englezeşte... Mă însărcinează să spun tatălui meu... Nădăjduieşte că prefectul va putea îndrepta...

Colomba se aşează pe pat, zîmbind cu viclenie, luă mîinile lui miss Nevil şi, privind-o cu ochii ei pătrunzători, îi spuse :

— Ce gînd ai ? Ai să-i răspunzi fratelui meu, nu-i aşa ? E o facere de bine ! Cînd a sosit scrisoarea m-am gîndit să te trezesc, dar n-am îndrăznit.

— N-ai făcut bine — spuse miss Nevil — dacă un cuvînt al meu ar putea să-l...

— Acuma nu-i pot trimite scrisori. A sosit prefectul şi Pietranera e plină de oamenii lui. Mai tîrziu, vom vedea. Ah ! dacă l-ai cunoaşte pe fratele meu, miss Nevil, l-ai iubi cum îl iubesc eu... E atît de bun ! Atît de curajos ! Gîndeşte-te numai la ce a făcut ! Singur, ţinînd piept la doi, şi rănit !

Prefectul se întorsese. Înştiinţat de o depeşă trimisă de ajutorul de primar, descălecase cu jandarmi, voltijori, şi pe deasupra adusese procuror regal, grefier şi celelalte, pentru a lua în cercetare proaspăta şi cumplita pacoste care încurca, sau dacă vreţi, punea capăt duşmăniilor dintre familiile din Pietranera. Puţin după sosirea lui, întîlnindu-se cu colonelul şi cu fiica lui, nu le-a ascuns că se temea ca afacerea să nu ia o întorsătură proastă.

— Ştiţi — spunea el — că lupta nu a avut martori ; şi reputaţia de îndemînare şi curaj a acestor nenorociţi tineri era atît de bine cunoscută, că nimănui nu-i vine să creadă că domnul della Rebbia să-i fi putut ucide fără ajutorul banditilor la care se spune că şi-ar fi luat sălaş.

— E cu neputinţă — a exclamat colonelul — Orso della Rebbia este un băiat numai onoare ; răspund de el.

— Cred — a spus prefectul — dar procurorul regal (domnii ăştia sînt foarte bănuitori), nu-mi pare tocmai binevoitor. Are la mînă un document dăunător prietenului dumneavoastră. E o scrisoare ameninţătoare adresată lui Orlanduccio, în care îi dă întîlnire... şi această întîlnire i se pare o capcană.

— Acest Orlanduccio — spuse colonelul — a refuzat să se bată ca un om de onoare.

— Nu este obiceiul. Aici, oamenii stau la potecă şi se ucid pe la spate, acesta e obiceiul pămîntului. Este şi o mărturie binevoitoare ; o fetiţă care mărturiseşte că a auzit patru detunături, dintre care cele două din urmă, mai puternice decît celelalte, purcedeau dintr-o armă de mare calibru, ca puşca domnului della Rebbia. Din nefericire, fetiţa e nepoata unuia dintre bandiţi, care e bănuit de complicitate şi-şi ştie lecţia pe dinafară.

— Domnule — întrerupse miss Lydia — roşind pînă în albul ochilor, eram pe drum cînd au fost trase focurile de puşcă, şi le-am auzit şi noi.

— Într-adevăr ? Asta ar putea schimba multe. Şi dumneata, domnule colonel, ai băgat de seamă acelaşi lucru ?

— Da — urmă cu aprindere miss Nevil — tatăl meu care se pricepe la arme, e cel care a spus : Ăsta e domnul della Rebbia care trage cu puşca mea.

— Şi aceste focuri de puşcă pe care le-aţi recunoscut, e sigur că erau cele din urmă ?

— Fireşte, nu-i aşa, tată ?

Colonelul nu avea memorie prea bună ; dar în orice ocazie se ferea să-şi contrazică fiica.

— Trebuie să vorbim, fără zăbavă, procurorului regal despre asta, domnule colonel. De altfel, aştep-

tăm în astă-seară un doctor care va examina cadavrele şi va verifica dacă rănile au fost făcute cu arma despre care e vorba.

— Eu i-am dat-o lui Orso — spuse colonelul — şi aş vrea s-o ştiu în fundul mării... Adică... bietul băiat! Sînt tare mulţumit că o avea cu el, căci fără Mantonul meu, nu prea văd cum ar fi scăpat.

XIX

Doctorul a sosit cu oarecare întîrziere. Avusese şi el păţania lui pe drum. Giocanto Castriconi îi ieşise înainte şi cu smerită poruncă îl poftise să vină în ajutorul unui rănit. L-a dus la Orso, căruia i-a dat cele dintîi îngrijiri. Banditul l-a scos apoi la oarecare depărtare şi l-a înduplecat deplin, vorbindu-i de cei mai faimoşi profesori din Pisa, care, spunea el, îi sînt buni prieteni.

— Doctore — i-a spus teologul la despărţire — mi-aţi inspirat prea multă stimă, pentru a socoti de trebuinţă să vă mai amintesc că un medic trebuie să fie tot atît de mut ca un duhovnic. Şi clănţănea din cucoaşele armei. Uitaţi locul în care am avut cinstea să ne întîlnim. Cale bună, încîntat de cunoştinţă.

Colomba îl imploră pe colonel să fie de faţă la autopsia cadavrelor.

— Dumneata cunoşti mai bine decît oricine puşca fratelui meu — a spus — şi prezenţa dumitale va fi de mare folos. De altfel, sîntem înconjuraţi de atîta răutate, că ne-am afla în mare primejdie dacă n-ar fi nimeni să ne ţină parte.

Rămînînd singură cu miss Lydia, s-a plîns de o mare durere de cap şi i-a propus o plimbare afară din sat.

— Aerul curat o să-mi facă bine — zicea. E atît de mult de cînd nu l-am mai respirat!

Pe drum îi vorbea de fratele ei; şi miss Lydia, care era numai urechi, nu vedea că se îndepărtaseră mult de Pietranera. Şi-a dat seama abia la apusul soarelui cînd a îndemnat-o pe Colomba să se înapoieze. Colomba ştia un drumeag mai scurt, pe care, spunea ea, se puteau întoarce mai de-a dreptul; şi, părăsind poteca pe care mergea, o luă pe o alta care părea mai puţin umblată. Peste puţin a început să suie o coastă atît de povîrnită, încît, pentru a nu cădea, era mereu nevoită să se agăţe cu o mînă de crengile copacilor, în timp ce cu cealaltă îşi trăgea tovarăşa după ea. După un sfert de oră şi mai bine de urcuş anevoios s-au trezit pe un mic tăpşan acoperit cu tufe de mirt şi ienupăr, în mijlocul unor stînci uriaşe de granit care, unde te-ntorceai, îşi arătau colţii ieşiţi din pămînt. Miss Lydia era foarte obosită, satul nu se vedea, şi era aproape noapte.

— Ştii, draga mea Colomba — a spus ea — mă tem să nu ne fi rătăcit.

— Nu-ţi fie frică — răspunse Colomba. Să mergem înainte, urmează-mă.

— Ai greşit drumul, te asigur; satul nu poate fi într-acolo; fac prinsoare că e în spatele nostru. Priveşte, luminile pe cale le vezi, hăt-departe; acolo e Pietranera.

— Dragă prietenă — spuse Colomba frămîntîndu-se — ai dreptate; dar la două sute de paşi de aici... în acest *maquis*...

— Ei bine?...

— E fratele meu; aş putea să-l văd şi să-l sărut, dacă ai vrea.

Miss Nevil tresări mirată.

— Am ieşit din Pietranera — urmă Colomba — fără să se bage de seamă, pentru că eram cu dumneata... altfel aş fi fost urmărită... Să fim atît de aproape de el şi să nu-l văd !... De ce n-ai veni cu mine să-l vezi, sărmanul ? I-ai face atîta plăcere !

— Dar, Colomba... nu se cuvine.

— Înţeleg, voi, femeile de la oraş, vă gîndiţi numai la ceea ce se cuvine... noi, cele de la ţară, ne gîndim la ceea ce trebuie.

— Dar e atît de tîrziu !... Şi ce-o să spună despre mine fratele dumitale ?

— O să spună că prietenii lui nu l-au părăsit şi asta-l va întări în suferinţă.

— Şi tatăl meu o să se îngrijoreze...

— Ştie că eşti cu mine... Ei bine ! hotărăşte-te. Îi priveai portretul azi-dimineaţă — urmă ea surîzînd cu tîlc.

— Nu, crede-mă... Colomba, nu îndrăznesc... banditii de acolo...

— Nu te cunosc, ce-ţi pasă ? Tot ţineai să vezi banditi !

— Dumnezeule !

— Hai, domnişoară, hotărăşte-te. Nu te pot lăsa aici singură ; cine ştie ce s-ar putea întîmpla. Ori mergem să-l vedem pe Orso, ori ne întoarcem împreună în sat... O să-mi mai văd fratele... Dumnezeu ştie cînd... poate niciodată...

— Ce spui, Colomba ?... Ei bine, haidem ! dar pentru un minut numai şi să ne întoarcem repede.

Colomba îi strînse mîna şi, fără să răspundă, începu să meargă atît de repede, încît miss Lydia de abia se putea ţine după ea. Din fericire, Colomba se opri curînd, spunînd tovarăşei sale :

— Să nu mergem mai departe înainte de a le da de veste ; ne-am putea trezi cu un glonte.

Zicînd acestea, începu să fluiere din degete. I-a răspuns pe dată un lătrat de cîine şi santinela înaintată a banditilor se ivi fără întîrziere. Vechea noastră cunoştinţă, cîinele Brusco, o recunoscu de îndată pe Colomba şi îşi luă asupră-şi sarcina de călăuză. După nenumărate ocoluri prin potecile înguste ale *maquis*-ului, doi bărbaţi înarmaţi pînă-n dinţi le ieşiră în întîmpinare.

— Dumneata eşti, Brandolaccio ? întrebă Colomba. Unde e fratele meu ?

— Acolo ! răspunse banditul. Dar mergeţi încet : doarme, şi e întîia dată că i se întîmplă de cînd cu năpasta. Slavă Domnului ! se vede bine că pe unde trece dracul trece şi femeia.

Cele două femei se apropiară cătinel şi lîngă un foc ale cărui pîlpîiri fuseseră cu băgare de seamă ascunse vederii de un mic zid de chirpici înălţat împrejur, îl zăriră pe Orso întins pe un morman de ferigi şi acoperit cu un *piloni*. Era foarte palid şi răsufla greu. Colomba se aşeză lîngă el şi-l privi în tăcere cu mîinile împreunate, ca şi cum s-ar fi rugat în gînd. Acoperindu-şi faţa cu batista, miss Lydia se lipi de ea ; din cînd în cînd, însă, îşi înălţa capul peste umărul Colombei pentru a se uita la rănit. Trecuse un sfert de oră fără ca cineva să fi scos un cuvînt. La un semn al teologului, Brandolaccio se mistuise cu el în *maquis*, spre marea mulţumire a lui miss Lydia care, pentru prima dată, găsea că bărbile stufoase şi echipamentul banditilor aveau prea multă culoare locală. În sfîrşit, Orso făcu o mişcare. Colomba se aplecă deasupra-i şi-l îmbrăţişă de mai multe ori, copleşindu-l cu întrebări despre rana, suferinţele şi durerile lui. După ce-i răspunse că se simţea cît se poate de bine, Orso o întrebă la rîndu-i dacă miss Nevil mai era la Pietranera şi dacă i-a scris. Aplecată asupra fratelui ei, Colomba îşi acope-

rea cu desăvîrşire tovarăşa pe care, de altfel, întunericul l-ar fi împiedicat s-o vadă. Într-o mînă ţinea mîna lui miss Nevil şi cu cealaltă ridica uşor capul rănitului.

— Nu, frăţioare, nu mi-a dat nici o scrisoare pentru tine... dar te gîndeşti mereu la miss Nevil, cum văd o iubeşti mult ?

— Mai rămîne vorbă, Colomba !... Dar ea... ea poate că mă dispreţuieşte acum !

Tocmai atunci, miss Nevil încercă să-şi retragă mîna, dar nu era uşor să scapi din mîna Colombei ; deşi mică şi frumoasă, avea în ea o putere de care a dat destule dovezi.

— Să te dispreţuiască ! exclamă Colomba, după ceea ce ai făcut !... Dimpotrivă, vorbeşte frumos de tine... Ah, Orso ! Aş vrea să-ţi spun multe lucruri despre ea...

Mîna încerca neîncetat să se elibereze, dar Colomba o trăgea mereu spre Orso.

— Dar, în sfîrşit — spuse rănitul — de ce să nu-mi răspundă ? M-aş fi mulţumit cu un rînd numai.

Tot trăgînd mîna lui miss Nevil, Colomba sfîrşi prin a o pune în cea a fratelui ei. Atunci, dîndu-se dintr-o dată la o parte şi izbucnind în rîs, exclamă :

— Orso, ia seama să n-o vorbeşti de rău pe miss Lydia, căci înţelege foarte bine limba corsicană.

Miss Lydia îşi retrase mîna, îngîimînd cîteva vorbe de neînţeles. Orso credea că visează.

— Dumneata aici, miss Nevil ! Dumnezeule ! Cum ai avut curajul ? Ah ! cîtă fericire îmi aduci !

Şi, ridicîndu-se cu greu, încercă să se apropie de ea.

— Am întovărăşit-o pe sora dumitale — spuse miss Lydia — ca să nu se poată bănui unde mergem... şi apoi, mai voiam... să mă asigur... Vai ! cît de prost stai aici !

Colomba se aşezase în spatele lui Orso. Îl ridică cu grijă şi în aşa fel încît să-i sprijine capul pe genunchi. Îi trecu braţele pe sub gît, şi îi făcu semn lui miss Lydia să se apropie.

— Mai aproape ! Mai aproape ! îi spuse ea — un bolnav nu trebuie să vorbească prea tare.

Şi văzînd că miss Nevil se codeşte, o apucă de mînă silind-o să se aşeze atît de aproape, încît rochia ei îl atingea pe Orso, şi mîna ei, pe care Colomba tot o mai ţinea, se sprijinea pe umărul lui.

— E foarte bine aşa — spuse Colomba înveselită. Nu-i aşa, Orso, că te simţi bine în tabăra din *maquis*, pe o noapte frumoasă ca asta ?

— Oh, da ! Ce noapte frumoasă ! spuse Orso. N-am s-o uit niciodată.

— Cît trebuie să suferi ! spuse miss Nevil.

— Nu mai sufăr — spuse Orso — şi aş vrea să mor aici.

Şi mîna lui dreaptă se apropie de mîna miss Lydiei pe care Colomba n-o slăbea de loc.

— Trebuie neapărat să te muţi într-un loc unde să ţi se poată da îngrijiri, domnule della Rebbia — spuse miss Nevil. N-o să mai pot închide ochii după ce te-am văzut dormind, ca vai de lume... sub cerul liber.

— Dacă nu mi-ar fi fost frică să te întîlnesc, miss Nevil, aş fi încercat să mă întorc la Pietranera şi m-aş fi predat.

— Şi de ce te temeai s-o întîlneşti, Orso ? întrebă Colomba.

— Pentru că nu mi-am ţinut cuvîntul, miss Nevil... nu cutezam atunci să mai dau ochii cu dumneata.

— Ştii oare, miss Lydia, că faci din fratele meu tot ce vrei ? spuse Colomba rîzînd. Te voi împiedica să-l vezi.

— Trag nădejde — spuse miss Nevil — că pacostea asta va trece şi că în curînd nu vei mai avea de ce te teme. Aş fi foarte mulţumită dacă, la plecarea mea, aş şti că ţi s-a făcut dreptate şi că cinstea şi vitejia dumitale au biruit.

— Pleci, miss Nevil ! Nu spune încă acest cuvînt.

— Ce vrei... tatăl meu nu poate vîna mereu... Vrea să plece.

Orso lăsă să cadă mîna care o atingea pe cea a domnişoarei Lydia şi urmă un moment de tăcere.

— Aş ! făcu Colomba — nu vă vom lăsa să plecaţi atît de repede. Mai avem să vă arătăm multe lucruri la Pietranera. De altfel, mi-ai făgăduit să-mi faci portretul, şi nu l-ai început încă... Ş-apoi ţi-am făgăduit şi eu să-ţi fac o *serenata* în şaptezeci şi cinci de stanţe... Pe urmă... Dar ce-o fi avînd oare Brusco de mîrîie ? Uite-l pe Brandolaccio cum aleargă după el... Să vedem ce e.

Sări pe loc în picioare şi, punînd fără marafeturi capul lui Orso pe genunchii lui miss Nevil, alergă la bandiţi.

Mirată oarecum că se găseşte cu capul unui tînăr chipeş pe genunchi şi între patru ochi cu el, în mijlocul unui *maquis*, miss Nevil nu prea ştia ce să facă, căci, dîndu-se pe neaşteptate la o parte se temea să nu-i facă rău rănitului. Dar Orso părăsi de la sine dulcele reazem pe care i-l dăruise sora lui şi, ridicîndu-se în braţul drept, zise :

— Aşadar, te pregăteşti de plecare, miss Lydia ? Nu m-am aşteptat niciodată să-ţi prelungeşti şederea în ţara asta afurisită... şi totuşi... de cînd ai venit aici, sufăr însutit la gîndul că trebuie să-mi iau rămas bun de la dumneata... Sînt un biet locotenent... fără viitor... şi-n surghiun pe deasupra... Ce moment, miss Lydia, pentru a-ţi spune că te iubesc... dar e, fără îndoială, singura dată cînd ţi-o pot spune şi mi

se pare că sînt mai puţin nenorocit, acum, că mi-am uşurat sufletul.

Miss Lydia îşi întoarse capul, ca şi cum întunericul n-ar fi fost de ajuns să-i ascundă roşeaţa.

— Domnule della Rebbia — spuse ea cu tremur în glas — aş fi venit aici oare, dacă... şi pe cînd vorbea, puse talismanul egiptean în mîna lui Orso.

Apoi, făcînd o sforţare puternică pentru a relua tonul glumeţ care-i era obişnuit, adăugă :

— E foarte urît din partea dumitale, domnule Orso, să vorbeşti astfel... În mijlocul *maquis*-ului, înconjurată de bandiţii dumitale, ştii bine că n-aş îndrăzni niciodată să mă supăr pe dumneata.

Orso făcu o mişcare pentru a săruta mîna care-i dădea talismanul ; şi, cum miss Lydia şi-a tras-o înapoi cu oarecare pripă, Orso şi-a pierdut cumpătul, căzînd pe braţul rănit. Nu-şi putu înăbuşi un geamăt de durere.

— Te-ai lovit, dragul meu ? exclamă ea ridicîndu-l. E vina mea ! iartă-mă...

Îşi mai vorbiră cîtva timp în şoaptă şi foarte aproape unul de celălalt. Colomba, care venea spre ei în goană, îi găsi întocmai aşa cum îi lăsase.

— Voltijorii ! strigă ea. Orso, încearcă să te scoli şi să umbli, te-ajut eu.

— Lasă-mă — spuse Orso. Spune-le bandiţilor să fugă... dacă m-or prinde, puţin îmi pasă, dar ia-o pe miss Lydia cu tine ; pentru numele lui Dumnezeu, să nu fie văzută aici !

— Nu vă las — spuse Brandolaccio care venea după Colomba. Sergentul voltijorilor este un fin al avocatului ; în loc să vă aresteze, vă va ucide şi va spune pe urmă că n-a făcut-o dinadins.

Orso încercă să se ridice, făcu cîţiva paşi chiar ; dar se opri repede.

— Nu pot umbla, zise. Fugiţi, voi ceilalţi. Adio, miss Nevil. Dă-mi mîna şi adio !

— Nu te părăsim ! spuseră cele două femei.

— Dacă nu puteţi umbla — spuse Brandolaccio — o să vă duc în cîrcă. Hai, domnule locotenent, nu vă lăsaţi ; avem tot timpul să ne luăm tălpăşiţa prin tihăraie, uite pe acolo. Domnul părinte o să aibă grijă de ei.

— Nu, lăsaţi-mă — spuse Orso culcîndu-se la pămînt. Pentru numele lui Dumnezeu, Colomba, ia-o pe miss Nevil cu tine !

— Sînteţi puternică, domnişoară Colomba — zise Brandolaccio ; apucaţi-l de umeri, eu îi ţin picioarele ; bun ! înainte marş !

Au început să alerge cu el, cu toată împotrivirea lui ; înspăimîntată la culme, miss Lydia mergea în urma lor, cînd se auzi o detunătură de puşcă, căreia i-au răspuns îndată alte cinci sau şase. Miss Lydia scoase un ţipăt, Brandolaccio o înjurătură, dar începu să meargă mai repede şi Colomba, urmîndu-i pilda, alerga prin *maquis*, fără să ţină seamă de crengile care îi biciuiau faţa şi-i sfîşiau rochia.

— Apleacă-te, apleacă-te, draga mea — spunea ea tovarăşei sale — să nu te nimerească vreun glonte.

Au mers, sau mai degrabă au fugit cam cinci sute de paşi astfel, cînd Brandolaccio declară că nu mai poate şi se trînti la pămînt, cu toate îndemnurile şi mustrările Colombei.

— Unde e miss Nevil ? întrebă Orso.

Miss Nevil, speriată de detunături, încurcîndu-se la fiecare pas în desişurile *maquis*-ului, pierduse repede urma fugarilor şi rămăsese singură în prada celei mai cumplite spaime.

— A rămas în urmă — spuse Brandolaccio — dar nu s-a rătăcit ; femeile îşi regăsesc întotdeauna drumul. Ascultaţi, Ors' Anton', ce larmă face popa cu

pușca dumneavoastră. Din nefericire, nu se vede nimic și primejdia nu-i mare cînd tragi în bobote.

— Sst ! făcu Colomba ; aud un cal, sîntem scăpați !

În adevăr, un cal, care trecea prin *maquis*, speriat de bubuituri, se apropie de ei.

— Sîntem salvați ! repetă Brandolaccio.

Să alerge la cal, să-l apuce de coamă, să-i treacă prin gură o funie înnodată în loc de căpăstru, a fost pentru bandit, ajutat de Colomba, o treabă ușoară.

— Acum să-i dăm de știre popei, spuse el.

Fluieră de două ori ; un fluierat din depărtări răspunse acestui semnal și glasul gros al puștii de Manton amuți. Brandolaccio sări atunci pe cal. Colomba își așeză fratele în fața banditului, care-l strîngea cu nădejde într-o mînă, în timp ce cu cealaltă ținea dîrlogii. Cu toată greutatea sarcinii din spinare, calul, săgetat de două cîlcîie în burtă, a zvîcnit din loc, coborînd la galop o clină repede, pe care numai un cal corsican o putea coborî astfel, fără să-și frîngă de o sută de ori gîtul.

Colomba se întoarse atunci înapoi, strigînd-o din toate puterile pe miss Nevil, dar nimeni nu răspunse. După ce merse așa un timp în căutarea drumului pierdut, pe o potecă, dădu peste doi voltijori care strigară :

— Cine-i, cine-i, stăi !

— Ei bine, domnilor ! le spuse Colomba batjocoritor — mare gălăgie faceți. Cîți morți aveți ?

— Erai cu banditii — spuse unul din soldați — urmează-ne !

— Cu dragă inimă — răspunse ea ; dar sînt cu o prietenă și trebuie s-o găsim mai întîi pe ea.

— Am pus mîna și pe prietena dumitale. Ai s-o întovărășești la pușcărie.

— La pușcărie ? Vom vedea ; pînă atunci, însă, duceți-mă la ea.

Voltijorii o duseră în tabăra bandiţilor, unde adunau trofeele raitei lor, adică *piloni*-ul cu care se învelise Orso, un ceaun vechi şi o ulcică cu apă. Tot acolo era şi miss Nevil care, găsită de soldaţi pe jumătate moartă de frică, răspundea cu lacrimi la toate întrebările lor asupra numărului bandiţilor şi direcţiei în care o luaseră.

Colomba se aruncă în braţele ei şi-i spuse la ureche : „Au scăpat !"

Apoi, către sergentul voltijorilor :

— Domnule — îi spuse ea — vezi bine că domnişoara nu ştie nimic din cele ce o întrebi. Lasă-ne să ne întoarcem în sat, unde sîntem aşteptate cu nerăbdare.

— O să vă ducem şi-acolo, şi încă mai repede decît aţi vrea, mititico — spuse sergentul — şi-o să daţi seamă de ceea ce făceaţi la ora asta în *maquis* cu haidamacii care-au dat bir cu fugiţii. Nu mă pricep cu ce farmece or fi umblînd haidamacii ăştia, dar nu mai rămîne vorbă că solomonesc fetele, căci pe tot locul unde bîntuie ei, nu se poate să nu dai şi de fete nurlii.

— Eşti galant, domnule sergent — spuse Colomba — dar n-ar strica să iei seama la ce spui. Domnişoara asta este o rudă a prefectului şi nu trebuie să glumeşti cu ea.

— O rudă a prefectului ! mormăi un voltijor şefului său ; ce-i drept, are pălărie.

— Pălăria nu schimbă nimic — spuse sergentul. Le-am găsit pe amîndouă cu popa, care e cel mai deocheat zamparagiu din părţile locului ; şi datoria mea e să le iau cu mine. De altfel, nu mai avem ce face aici. Fără blestematul acela de caporal Taupin... beţivul de franţuz s-a arătat înainte să fi încercuit *maquis*-ul... fără el, i-am fi prins ca într-un năvod.

— Sînteţi şapte ? întrebă Colomba. Ştiţi, domnilor, că dacă din întîmplare cei trei fraţi Gambini, Sarocchi şi Théodore Poli s-ar afla la crucea Sfintei Cristina cu Brandolaccio şi părintele, s-ar putea să vă dea de lucru ? Dacă s-ar întîmpla să intraţi în vorbă cu „Căpitanul plaiurilor“ [1], n-aş vrea să fiu de faţă. Noaptea glontele n-alege.

Gîndul la nedorita întîlnire cu fioroşii banditi pe care îi pomenise Colomba îi smeri pe voltijori. Înjurînd fără încetare pe caporalul Taupin, javra de franţuz, sergentul dădu ordin de retragere şi mica lui poteră o luă, cu *piloni*-ul şi ceaunul, spre Pietranera. Cît despre ulcică, un vîrf de cizmă îi făcu felul. Un voltijor încercă s-o ia pe miss Lydia de braţ, dar Colomba îl îmbrînci pe loc :

— Să nu se atingă nimeni de ea — zise. Credeţi că avem de gînd să fugim ? Hai, Lydia, draga mea, sprijină-te de mine şi nu mai plînge ca un copil. Am păţit-o noi, dar pînă la urmă o să fie bine. Peste o jumătate de oră, vom sta la masă. În ce mă priveşte, de abia aştept.

— Ce-o să spună despre mine lumea ? întrebă miss Nevil în şoaptă.

— O să spună că te-ai rătăcit în *maquis* şi nimic mai mult.

— Ce-o să spună prefectul ? Şi mai ales ce-o să spună tata ?

— Prefectul ?... Îi vei spune să-şi vadă de prefectură. Tatăl dumitale ?... După felul în care vorbeai cu Orso, aş fi zis că dumneata ai ceva să-i spui.

Miss Nevil îi strînse braţul fără să răspundă.

— Nu-i aşa — îi şopti Colomba la ureche — că fratele meu merită să fie iubit ? Nu ţii puţin la el ?

— Ah, Colomba ! răspunse miss Nevil, zîmbind cu

[1] Titlu pe care şi-l dădea Théodore Poli (n. a.).

toată tulburarea ei — m-ai trădat, pe mine care aveam atîta încredere în dumneata !

Colomba o luă de mijloc şi sărutînd-o pe frunte, îi spuse în şoaptă :

— Surioara mea, mă ierţi ?

— N-am încotro, cumplita mea soră — răspunse Lydia, sărutînd-o şi ea.

Prefectul şi procurorul regal erau găzduiţi la ajutorul de primar din Pietranera, şi colonelul, foarte îngrijat de fiica lui, venea pentru a douăzecea oară să le ceară ştiri despre ea, cînd un voltijor, crainic trimis de sergent, le povesti crîncena bătălie cu banditii, luptă în care, ce-i drept, nici morţi, nici răniţi n-au fost, dar în care se capturase un ceaun, un *piloni* şi două femei, care erau, spunea el, ţiitoarele banditilor. După această predoslovie, cele două prizoniere fură înfăţişate, înconjurate de paznicii lor înarmaţi. Îşi închipuie oricine înfăţişarea încîntată a Colombei, ruşinea tovarăşei sale, uimirea prefectului, bucuria şi mirarea colonelului. Procurorul regal şi-a plătit răutăcioasa plăcere de a o supune pe sărmana Lydia unui soi de interogatoriu care n-a luat sfîrşit decît după ce o făcuse să-şi piardă cu desăvîrşire cumpătul.

— Mi se pare — spuse prefectul — că e timpul să punem pe toată lumea în libertate. Aceste domnişoare au fost să se plimbe, nimic mai firesc pe o vreme frumoasă ca asta, au întîlnit, din întîmplare, un drăguţ tînăr rănit, lucru de asemenea foarte firesc.

Apoi, luînd-o pe Colomba deoparte, îi spuse :

— Domnişoară, îl poţi înştiinţa pe fratele dumitale că pricina lui ia o întorsătură mai bună decît mă aşteptam. Cercetarea cadavrelor şi mărturia colonelului vădesc că n-a făcut decît să se apere şi că era singur cînd a avut loc lupta. Totul se va îndrepta,

dar trebuie să iasă cît mai curînd din *maquis* şi să se predea autorităţilor.

Era aproape de ora unsprezece cînd colonelul, fiica lui şi Colomba s-au aşezat la masă în faţa unei cine care se răcise. Colomba mînca cu poftă, rîzînd de prefect, de procurorul regal şi de voltijori. Colonelul mînca, dar tăcea mîlc, privind-o mereu pe fiica lui, care nu-şi ridica ochii din farfurie. În sfîrşit, cu o voce blîndă, dar serioasă, i-a spus în englezeşte :

— Lydia, va să zică eşti logodită cu della Rebbia ?

— Da, tată, de astăzi — răspunse ea roşind, dar cu hotărîre în glas.

Apoi a ridicat ochii şi, nevăzînd pe faţa tatălui ei nici un semn de mînie, s-a aruncat în braţele lui şi l-a sărutat, cum se cuvine să facă o domnişoară bine crescută într-o astfel de împrejurare.

— Cu atît mai bine — a spus colonelul — e un băiat bun ; dar mă jur, ori plecăm din pîrdalnica lui de ţară, ori îmi retrag încuviinţarea.

— Nu ştiu englezeşte — spuse Colomba, care îi privea cu nesaţ — dar pun prinsoare că am ghicit ce spuneţi.

— Spuneam — răspunse colonelul — că te vom lua cu noi într-o călătorie în Irlanda.

— Da, cu plăcere, şi voi fi *surella* Colomba. S-a făcut, colonele ? Batem palma ?

— Atunci, să ne pupăm — spuse colonelul.

XX

Cîteva luni după lovitura dublă care a cufundat comuna Pietranera în adîncă jale (cum zicea la gazetă), un tînăr cu braţul strîns în legătoare ieşea

călare din Bastia pe la amiază, îndreptîndu-se spre satul Cardo, vestit printr-un izvor la care suferinzii din oraş găsesc în timpul verii o apă minunată. O femeie tînără, înaltă şi frumoasă coz îl întovărăşea călare pe un căluţ negru, căruia orice cunoscător i-ar fi preţuit vînjul şi nobleţea dar, care, din nefericire, avea o ureche sfîrtecată într-o neprevăzută întîmplare.

În sat, tînăra femeie sări cu sprinteneală de pe cal, şi, după ce-şi ajută tovarăşul să descalece şi el, desprinse nişte desagi care atîrnau greu de oblîncul şeii. Caii au fost daţi în grija unui ţăran şi femeia, încărcată cu desagii pe care îi ascundea sub *mezzaro*-ul ei, împreună cu tînărul — purtînd o puşcă cu două ţevi, au luat drumul muntelui, apucînd-o pe o potecă cu clină iute şi care nu părea să ducă la nici o locuinţă. Ajunşi la una din pajiştile de sus ale muntelui Quercio, se opriră, aşezîndu-se amîndoi pe iarbă. Păreau că aşteaptă pe cineva, căci, fără încetare, întorceau ochii spre munte şi tînăra femeie se uita mereu la un ceas frumos de aur, pe de o parte poate pentru că-i plăcea acest giuvaer pe care părea să-l stăpînească de puţin timp, pe de alta pentru a şti dacă sosise ora întîlnirii. Aşteptarea lor nu ţinu mult. Din *maquis* ieşi un cîine, care cînd se auzi strigat Brusco de tînăra femeie, veni în fugă să se gudure. Puţin după aceea se iviră doi bărbaţi bărboşi, cu puştile subţioară, cu cartuşiera la cingătoare, cu pistoalele la şold. Hainele de pe ei, rupte şi numai petici, nu se potriveau de loc cu armele strălucitoare, ieşite dintr-o fabrică vestită pe continent. Cu toate că după cît îi arăta portul, cei patru inşi de care am pomenit ţineau de cinuri deosebite, începură să-şi vorbească fără sfială, ca şi cum s-ar fi cunoscut de cînd lumea.

— Ei bine, Ors' Anton' ! spuse cel mai în vîrstă dintre bandiţi tînărului — iată-ţi pricina încheiată.

Ordonanţă de neurmărire. Felicitările mele. Îmi pare rău că avocatul nu mai e în insulă ca să-l văd turbînd. Şi braţul dumitale ?

— Mi s-a spus că în cincisprezece zile — răspunse tînărul — voi putea să-l scot din legătoare. Brando, viteazule, plec mîine spre Italia, şi am vrut să-mi iau rămas bun de la tine şi de la popă. De asta v-am rugat să veniţi.

— Eşti tare grăbit — spuse Brandolaccio ; ai fost achitat ieri şi pleci mîine ?

— Avem treburi — spuse tînăra femeie cu voioşie. Domnilor, v-am adus de mîncare ; mîncaţi şi nu-l uitaţi pe prietenul meu Brusco.

— Îl răsfăţaţi, domnişoară Colomba, dar e recunoscător. Veţi vedea. Hai, Brusco — spuse el întinzîndu-i puşca orizontal — sări pentru Barricini.

Cîinele rămase nemişcat, lingîndu-şi botul şi privindu-şi stăpînul.

— Sări pentru familia della Rebbia !

Sări pe dată cu două picioare mai sus decît era nevoie.

— Ascultaţi, prieteni — spuse Orso — v-aţi ales un meşteşug urgisit ; şi dacă, din întîmplare, nu vă veţi încheia cursul vieţii acolo [1], n-aveţi nimic mai bun de aşteptat decît să fiţi răpuşi în *maquis* de glonţul unui jandarm.

— Ei bine ! spuse Castriconi — e o moarte ca oricare alta, şi care e mai bună decît frigurile care te răpun în pat, în mijlocul văicărelilor mai mult sau mai puţin sincere ale moştenitorilor. Cînd te-ai deprins ca noi să trăieşti sub cerul liber, nu-i nimic mai frumos decît să mori în picioare, sau, cum zic oamenii la noi în sat, în cizmele tale.

[1] Piaţa în care se fac execuţiile la Bastia (n. a.).

— Aş vrea — a urmat Orso — să vă văd plecînd din ţara asta... şi ducînd o viaţă mai liniştită. De pildă, de ce nu v-aţi duce să vă aşezaţi în Sardinia, cum au făcut mai mulţi din camarazii voştri ? V-aş putea înlesni s-o faceţi.

— În Sardinia ! exclamă Brandolaccio. *Istos Sardos !* Să-i ia dracul cu dialectul lor ! E o adunătură nevrednică de noi.

— Nu ne-am găsi nici un rost, în Sardinia — adăugă teologul. În ce mă priveşte, dispreţuiesc sarzii. Pentru hăituiala bandiţilor au o poliţie călare ; asta îţi dă şi măsura ţării şi a bandiţilor. [1] Dracu s-o ia de Sardinie ! Un lucru mă miră, domnule della Rebbia, că pe dumneata, care eşti un om de gust şi luminat, nu te-a atras viaţa noastră din *maquis*, după ce ai gustat de altfel din ea.

— Dar — spuse Orso zîmbind — pe cînd mă desfătam mîncînd din aceeaşi strachină cu voi, nu prea eram în măsură să preţuiesc farmecul stării voastre şi coastele mă dor şi acum cînd îmi aduc aminte de goana din acea frumoasă noapte, aşezat ca o boccea de-a curmezişul unui cal fără şa, pe care-l încălecase prietenul meu Brandolaccio.

— Şi plăcerea de a scăpa de urmărire — urmă Castriconi — vi se pare un fleac ? Cum puteţi rămîne nepăsător la farmecul unei libertăţi desăvîrşite sub un cer ca al nostru ? Cu acest *port-respect* (îşi arătă puşca) eşti rege peste tot, pînă unde ajunge glonţul. Comanzi, îndrepţi greşelile... e o îndeletnicire foarte morală, domnule, şi foarte plăcută, de care nu ne

[1] Deţin această observaţie critică asupra Sardiniei de la un fost bandit, care mi-e prieten şi răspunderea îi revine întreagă. El vrea să zică că banditii care se lasă prinşi de călăreţi sînt nişte imbecili şi că poliţia care urmăreşte banditii călare nu are sorţi să-i descopere (n. a.).

putem lipsi. Ce viaţă mai frumoasă decît cea de cavaler rătăcitor, cînd eşti mai bine înarmat şi mai cumpănit decît Don Quichotte ? Acum cîteva zile, de pildă, am aflat că unchiul micuţei Lilla Luigi, bătrînul zgîrie-brînză, nu voia să-i dea zestre ; i-am scris, fără ameninţări, nu e felul meu ; ei bine ! Iată un om cîştigat într-o clipită ; a măritat-o. Am făcut fericirea a două fiinţe omeneşti. Mă puteţi crede, domnule Orso, nimic nu se poate asemui vieţii de bandit. Ah ! poate că eraţi acum unul dintre ai noştri, dacă n-ar fi fost la mijloc englezoaica aceea pe care de abia am zărit-o, dar care le-a luat văzul la toţi cei din Bastia.

— Viitoarei mele cumnate nu-i place *maquis*-ul — spuse Colomba rîzînd — prea i-a fost frică în el.

— În sfîrşit — spuse Orso — vreţi să rămîneţi aici ? Fie. Spuneţi-mi dacă pot face ceva pentru voi.

— Nimic — spuse Brandolaccio — doar să vă mai amintiţi de noi. Ne-aţi copleşit. Chilina are acum zestre şi, ca să se mărite bine, nu e nevoie ca popa, prietenul meu, să mai scrie scrisori de ameninţări. Ştim că vătaful dumneavoastră o să ne dea pîine şi praf de puşcă pentru nevoile noastre ; aşa că, adio ! Nădăjduiesc să vă revăd într-o bună zi, în Corsica.

— La nevoie — spuse Orso — cîţiva bani de aur prind bine. Acum, că sîntem cunoştinţe vechi, nu-mi veţi refuza acest mic cartuş care vă poate folosi pentru a vă face rost de altele.

— Fără bani între noi, domnule locotenent — spuse Brandolaccio cu hotărîre.

— Banul e atotputernic pe lumea asta — spuse Castriconi ; dar în *maquis* nu are preţ decît o inimă vitează şi o puşcă ce nu dă greş.

— N-aş vrea să vă părăsesc — urmă Orso — fără să vă las o amintire. Spune ce-ţi pot lăsa, Brando ?

Banditul se scărpină în cap şi, uitîndu-se pieziş la puşca lui Orso, răspunse :

— Ei, domnule locotenent... dacă aş îndrăzni... dar nu, ţineţi prea mult la ea.

— Ce vrei ?

— Nimic... lucrul nu-i cine ştie ce... dacă nu-l ştii mînui... Mă gîndesc mereu la îndrăcita aceea de lovitură dublă şi cu o singură mînă... Oh ! asta nu se-ntîmplă de două ori.

— Puşca asta o vrei ?... Ţi-o aduceam, dar foloseşte-o cît mai rar.

— Oh ! nu vă făgăduiesc să mă slujesc de ea ca dumneavoastră ; dar fiţi pe pace, cînd va ajunge în mîna altuia, nu vă îndoiţi că Brando Savelli a dat ortul popii.

— Şi ţie, Castriconi, ce să-ţi dau ?

— Pentru că ţineţi cu orice preţ ca pe lîngă amintire să-mi faceţi şi o danie, nu mă sfiesc a vă ruga să-mi trimiteţi un Horaţiu de cel mai mic format cu putinţă. Asta îmi va ţine de urît, ajutîndu-mă să nu-mi uit latineasca. În port, la Bastia, este o fetiţă care vinde ţigări. Încredinţaţi-i-l ei şi ea o să mi-l dea.

— Vei avea un Elzevir [1], domnule savant ; s-a brodit unul chiar printre cărţile pe care voiam să le iau cu mine. Ei bine ! prieteni, trebuie să ne despărţim. O strîngere de mînă. Dacă vă gîndiţi vreodată la Sardinia, scrieţi-mi ; avocatul N. vă va da adresa mea pe continent.

— Domnule locotenent — spuse Brando — mîine, cînd vei fi afară din port, uită-te pe munte, în locul ăsta ; vom fi aici, şi-ţi vom face semn cu batistele.

Aşa s-au despărţit : Orso şi cu sora lui luară drumul Cardoului, şi banditii pe-al muntelui.

[1] Celebri tipografi din Amsterdam (sec. XVI—XVII), care au editat aproape 2000 de opere ale clasicilor.

XXI

Într-o frumoasă zi de aprilie, colonelul sir Thomas Nevil, fiica sa, de curînd căsătorită, Orso şi Colomba, ieşeau din Pisa în caleaşcă, pentru a merge să viziteze un hypogeu [1] etrusc de curînd descoperit, pe care toţi străinii se duceau să-l vadă. După ce au coborît în interiorul monumentului, Orso şi soţia lui îşi scoaseră creioanele şi se pregătiră să deseneze picturile de pe ziduri ; iar colonelul şi Colomba, cărora arheologia nu le spunea nimic, i-au lăsat singuri şi s-au dus să se plimbe prin împrejurimi.

— Draga mea Colomba — spuse colonelul — n-o să putem ajunge la Pisa la timp pentru gustare. Nu ţi-e foame ? Orso şi soţia lui s-au cufundat în antichităţi ; cînd se pun amîndoi pe desenat, nu se mai isprăveşte.

— Da — spuse Colomba — şi totuşi nu aduc nici o bucăţică de desen.

— Părerea mea ar fi — urmă colonelul — să mergem la fermişoara aceea de colo. Om găsi noi ceva pîine şi *aleatico* [2], mai ştii ? Poate că şi smîntînă şi căpşuni ; astfel ne vom aştepta cu răbdare desenatorii.

— Ai dreptate, domnule colonel. N-ar avea nici un rost ca dumneata şi cu mine, care sîntem oamenii cu judecată ai casei, să fim martirii acestor îndrăgostiţi care se hrănesc cu poezie. Dă-mi braţul. Nu-i aşa că mă dau pe brazdă ? Iau braţul, port pălării şi rochii la modă ; am giuvaeruri, învăţ nu mai ştiu cîte lucruri frumoase : am încetat de a fi o sălbăticiune. Priveşte un pic cu cîtă graţie port acest şal... Blondul

[1] Mormînt.
[2] Vin negru (it.).

acela, ofiţer din regimentul dumitale, care era la nuntă... Dumnezeule ! nu-i mai ţin minte numele, unul înalt, cu păr ondulat, pe care dintr-un pumn l-aş pune la pămînt...

— Chatworth ? spuse colonelul.

— În sfîrşit ! dar n-am să-i pot rosti niciodată numele. Ei bine ! e îndrăgostit de mine nebuneşte.

— Ah, Colomba ! tare cochetă mai devii. În curînd vom avea o altă nuntă.

— Eu ! să mă mărit ? Şi cine mi-ar mai creşte nepotul... cînd îmi va dărui Orso unul ? Cine o să-l înveţe să vorbească limba corsicană ?... Da, va vorbi corsicana, şi îi voi face o căciulă ţuguiată, ca să turbaţi văzînd-o.

— Să aşteptăm mai întîi să ai un nepot ; pe urmă n-ai decît să-l înveţi să mînuiască stiletul, dacă vrei.

— S-a terminat cu stiletul — spuse Colomba rîzînd ; acum am un evantai, ca să-ţi dau peste mînă cînd îmi vei vorbi de rău ţara !

Vorbind astfel, au pătruns în fermă, unde au găsit vin, căpşuni şi smîntînă. Colomba a ajutat-o pe fermieră să culeagă căpşunile în timp ce colonelul bea *aleatico*. La cotitura unei alei, Colomba zări un moşneag aşezat la soare pe un scaun de paie, bolnav, după cît se părea, căci avea ochii în fundul capului, era de o slăbiciune nemaipomenită şi, nemişcarea lui, paloarea lui, privirea fixă, îl făceau să semene mai degrabă cu un cadavru decît cu un om viu. Timp de cîteva minute, Colomba îl privi, cu atîta curiozitate încît atrase atenţia fermierei.

— Acest sărman bătrîn — spuse ea — e un compatriot de al dumneavoastră, căci am înţeles după vorbă că sînteţi din Corsica, domnişoară. A avut nenorociri în ţara lui, copiii i-au pierit de moarte nă-

prasnică. Se spune, iertați, domnișoară, că compatrioții dumneavoastră nu cunosc îndurare în vrăjmășiile lor. De aceea, acest biet domn, rămas singur, a venit la Pisa, la o rudă îndepărtată, care e proprietăreasa acestei ferme. Bietul om e puțin nebun, asta din cauza nenorocirii și a durerii... O stinghereşte pe doamna care primește multă lume ; de aceea l-a trimis aici. E atît de blînd, nu supără pe nimeni ; nu spune nici trei vorbe într-o zi. Ehei ! și-a pierdut mințile. Doctorul vine în fiecare săptămînă și spune că nu mai are mult de trăit.

— Ah ! e condamnat ? spuse Colomba. În starea lui, e o fericire să isprăvească cu viața.

— Ar trebui, domnișoară, să-i vorbiți puțin în corsicană ; poate că s-ar mai îmbărbăta auzind limba lui.

— Vom vedea — spuse Colomba cu un zîmbet ironic.

Și se apropie de moșneag pînă cînd umbra ei îi acoperi soarele. Atunci, sărmanul idiot ridică capul și se uită țintă la Colomba, care-l privea în același fel, zîmbind într-una. După o clipă, bătrînul își trecu mîna peste frunte și închise ochii. Apoi îi deschise iar, dar peste măsură ; buzele îi tremurau ; voia să întindă mîinile ; dar, fascinat de Colomba, rămînea țintuit pe scaunul lui, fără să fie în stare să vorbească sau să se miște. În sfîrșit, lacrimi mari începură să-i curgă și izbucni în hohote.

— E întîia oară că-l văd așa — spuse grădinărița. Domnișoara e din țara dumitale ; a venit să te vadă, îi spuse ea bătrînului.

— Îndurare ! exclamă moșneagul cu glas răguşit, îndurare ! nu ți-e de ajuns ? Hîrtia ceea... pe care o arsesem... cum ai făcut de ai citit-o ? Dar de ce amîn-

doi ? Orlanduccio, nu aveai ce găsi împotrivă-i... Trebuia să-mi laşi unul... unul singur... Orlanduccio... nu i-ai citit numele...

— Îmi trebuiau amîndoi — îi spuse Colomba în şoaptă şi în dialectul corsican. Ramurile sînt tăiate ; şi dacă trunchiul n-ar fi putred, l-aş fi smuls şi pe el. Hai, nu te plînge ; nu mai ai mult de suferit. Eu am suferit doi ani !

Bătrînul scoase un ţipăt şi capul îi căzu pe piept. Colomba îi întoarse spatele şi reveni cu paşi înceţi spre casă, cîntînd cîteva cuvinte de neînţeles dintr-o *ballata :* „Îmi trebuie mîna care a tras, ochiul care a ţintit, inima care a cugetat..."

În timp ce grădinăriţa făcea tot ce putea pentru a veni în ajutorul bătrînului, Colomba, cu faţa voioasă şi privirea aprinsă, se aşeză la masă în faţa colonelului.

— Dar ce s-a întîmplat ? îi spuse el. Ai aceeaşi înfăţişare pe care o aveai la Pietranera, în timpul mesei, cînd s-a tras în noi.

— Mi-au revenit în minte amintiri din Corsica. Dar, iată, s-a sfîrşit. Am să fiu naşă, nu-i aşa ? Oh ! ce nume frumoase am să-i dau : Ghilfuccio-Tomaso-Orso-Leone !

Tocmai în acea clipă se întorcea grădinăriţa.

— Ei bine ! întrebă Colomba cu nepăsare — e mort sau leşinat numai ?

— N-a fost nimic, domnişoară ; dar e ciudat zbuciumul care l-a cuprins la vederea dumneavoastră.

— Şi doctorul a spus că nu mai are mult de trăit ?

— Poate că nici două luni.

— Paguba nu-i mare — încheie Colomba.

— De cine dracu vorbiţi ? întrebă colonelul.

— De un idiot din ţara mea, care e aici în pensiune — spuse Colomba, cu aceeaşi nepăsare. Am să

cer din cînd în cînd noutăţi despre starea lui... Dar, colonele Nevil, mai lasă cîteva căpşuni pentru fratele meu şi pentru Lydia.

Pe cînd Colomba părăsea ferma pentru a se sui în caleaşcă, fermiera se uită cîtva timp după ea.

— Uită-te bine la domnişoara aceea frumoasă — spuse ea către fiică-sa. Ei bine ! pot să jur că are darul deochiului.

1840

Femeia e ca fiereа; dar are două ceasuri bune, unul în pat, şi altul la moarte.
PALLADAS

I-am bănuit întotdeauna pe geografi că nu ştiu ce spun cînd aşază cîmpul de luptă de la Munda în ţinutul Bastuli-Poeni, lîngă moderna Monda, cam cu două leghe, la nord de Marbella. După presupunerile mele în ce priveşte textul anonimului autor al lui *Bellum Hispaniense* şi după cîteva informaţii culese din excelenta bibliotecă a ducelui de Osuna, m-am gîndit că locul de neuitat unde, pentru ultima dată, Cezar a dat cu zarul împotriva apărătorilor republicii, trebuie căutat în împrejurimile Montillei. Cam pe la sfîrşitul toamnei anului 1830 mă aflam în Andaluzia, am făcut o lungă excursie pentru a îndepărta îndoielile care-mi mai rămăseseră. În curînd voi publica un memoriu, care, nădăjduiesc, nu va mai lăsa nici urmă de îndoială în mintea tuturor arheologilor de bună-credinţă. Aşteptînd ca disertaţia mea să rezolve, în sfîrşit, problema geografică ce ţine toată Europa savantă în nedumerire, vreau să povestesc o istorioară, care nu prejudiciază cu nimic interesanta problemă a siliştei Mundei.

Năimisem la Cordova o călăuză şi doi cai, şi am pornit la drum fără alt bagaj decît *Comentariile* lui Cezar şi cîteva cămăşi. Într-o zi, rătăcind în partea ridicată a cîmpiei Cachenei, frînt de oboseală,

mort de sete, ars de un soare de plumb, dădeam din tot sufletul la dracu şi pe Cezar şi pe fiii lui Pompei, cînd am zărit destul de departe de cărarea pe care o urmam o mică pajişte verde presărată cu trestii şi păpuriş. Era un semn că mă aflam în vecinătatea unui izvor. În adevăr, apropiindu-mă, mi-am dat seama că aşa-zisa pajişte nu era decît o mlaştină în care se pierdea un şipot, ce ieşea, după cît se părea, dintr-o strîmtoare îngustă, între doi pereţi înalţi ai Sierrei de Cabra. Am dedus că, pornind în suiş, voi da de apă mai rece, de mai puţine lipitori şi broaşte, şi poate de puţină umbră, în mijlocul stîncilor. La intrarea în strîmtoare calul meu nechează şi un alt cal pe care nu-l vedeam, îi răspunse pe loc. Abia făcusem o sută de paşi, cînd strîmtoarea, lărgindu-se dintr-o dată, mi se înfăţişă un soi de circ natural perfect umbrit de înălţimea ponoarelor care-l împrejmuiau. Era cu neputinţă să întîlneşti un loc care să îmbie călătorul la mai ademenitor popas.

La poalele stîncilor izvorul se arunca clocotind şi cădea într-un mic bazin cu fundul acoperit de un soi de nisip alb ca neaua. Cinci-şase stejari frumoşi şi verzi la adăpost de vînt şi răcoriţi de şipot, se înălţau pe marginile sale, şi îl acopereau cu umbra lor deasă ; în sfîrşit, în iarba gingaşă şi lucioasă din jurul bazinului, găseai un culcuş cum nu se afla mai bun în nici un han, la zece leghe de jur împrejur.

Onoarea de a fi descoperit un atît de frumos ungher nu-mi aparţinea. Am zărit un om care se tolănise jos şi, fără îndoială că dormea cînd am ajuns. Trezit de nechezături s-a ridicat, îndreptîndu-se spre calul lui, care în timp ce stăpînul dormea, se îndestulase cu iarba din apropiere. Era un băietan de statură mijlocie, dar cu înfăţişare vînjoasă, cu privirea întunecată şi semeaţă. Obrazul care ar fi putut fi frumos, se tuciurise de soare şi era mai negru

decît părul. Cu o mînă ţinea dîrlogul calului, cu cealaltă o espingolă [1] de aramă. Trebuie să recunosc că la început espingola şi înfăţişarea sălbatică a purtătorului ei m-au cam îngrijorat, dar nu mai credeam în hoţi, de mult ce auzisem vorbindu-se de ei, fără să fi întîlnit vreodată vreunul. De altfel, văzusem atîţia gospodari cinstiţi înarmîndu-se pînă-n dinţi pentru a se duce la tîrg, încît vederea unei arme de foc nu mă îndreptăţea să pun la îndoială cinstea necunoscutului. Şi apoi, îmi ziceam, ce să facă cu cămăşile şi cu *Comentariile* mele — Elzevir ? Am salutat deci pe omul cu espingola, cu un amical semn din cap, şi l-am întrebat zîmbind dacă i-am tulburat cumva somnul. Fără să-mi răspundă, m-a măsurat din cap pînă-n picioare ; pe urmă, mulţumit se vede în ce mă priveşte, s-a uitat cu aceeaşi atenţie la călăuza mea care se apropia. Am văzut-o cum se îngălbenea şi cum s-a oprit locului, vădit înspăimîntată. Urîtă întîlnire ! mi-am zis. Dar prudenţa m-a îndemnat pe dată să nu arăt pic de nelinişte. Am descălecat, am spus călăuzei să scoată frîul, şi, îngenunchind la marginea izvorului, mi-am scufundat capul şi mîinile în el, apoi am băut o înghiţitură bună, culcat pe burtă, ca soldaţii cei proşti ai lui Ghedeon [2].

Între timp trăgeam cu ochiul la călăuză şi la necunoscut. Călăuza se apropia fără nici un chef. Necunoscutul nu părea să ne fi pus gînd rău, căci îi dăduse drumul calului şi espingola, pe care la început o ţinea întinsă, era acum cu ţeava în pămînt. Socotind că nu trebuie să ţin seamă de puţina importanţă pe care părea că o acordă persoanei mele, m-am tolănit în iarbă şi-am întrebat omul cu espingolă dacă nu avea un amnar la el. În acelaşi timp am scos taba-

[1] Puşcă scurtă cu ţeavă dublă.

[2] Aluzie la cei trei sute de ostaşi aleşi de Ghedeon dintre israeliţi, pentru a-i răpune pe madianiţi (n. ed. franceze).

chera cu ţigări. Necunoscutul, tot fără să vorbească, se scotoci în buzunar, îşi luă amnarul, şi se grăbi să-mi dea un foc. Era vădit că se umaniza ; căci se aşeză în faţa mea, fără ca totuşi să-şi părăsească arma. După ce mi-am aprins ţigara, am ales-o pe cea mai bună dintre cele rămase şi l-am întrebat dacă fumează.

— Da, domnule — îmi răspunse.

Erau primele cuvinte pe care le scotea, şi am băgat de seamă că nu pronunţa pe *s* în felul andaluz [1], de unde am tras concluzia că era şi el un călător ca mine, mai puţin arheolog însă.

— Ai s-o găseşti pe asta destul de bună — i-am spus, prezentîndu-i o havană veritabilă.

A înclinat uşor din cap, şi-a aprins ţigara de la a mea, mi-a mulţumit cu alt semn din cap, apoi a început să fumeze vădind foarte mare plăcere.

— Ah ! exclamă el, dînd drumul încet primului fum pe gură şi pe nări — cît de mult e de cînd n-am mai fumat.

În Spania, o ţigară dată şi primită, stabileşte relaţii de ospitalitate ca şi împărţirea pîinii şi a sării în Orient. Omul meu se arătă mai vorbăreţ decît nădăjduisem. De altfel, cu toate că se dădea drept un locuitor al *partido*-ului din Montilla avea aerul să cunoască destul de prost ţinutul. Nu ştia numele fermecătoarei văi în care ne aflam ; nu putea numi nici unul din satele din împrejurimi ; în sfîrşit, la întrebarea mea dacă nu văzuse prin apropiere ziduri distruse, olane mari cu margini răsfrînte, pietre sculptate, îmi mărturisi că nu dăduse niciodată atenţie unor astfel de lucruri. S-a dovedit în schimb mare cunos-

[1] Andaluzii aspiră litera *s* şi o confundă în pronunţie cu *c*-ul dulce şi cu *z*-ul, pe care spaniolii îl pronunţă ca *th*-ul englezesc (n. a.).

cător în ceea ce privește caii. L-a criticat pe al meu, ceea ce nu era greu ; apoi îmi făcu genealogia calului său, care purcedea din faimoasa herghelie de la Cordova ; nobil animal, în adevăr, și atît de răbdător la oboseală, încît, după cum pretindea stăpînul său, făcuse treizeci de leghe într-o zi, în galop, sau în trap întins. La mijlocul tiradei sale, necunoscutul se opri brusc, surprins parcă și nemulțumit că a vorbit prea mult. „Fapt e că eram foarte grăbit să ajung la Cordova — reluă el cam încurcat. Trebuia să stau pe lîngă judecători pentru un proces." Pe cînd vorbea, se uita la călăuza mea, Antonio, care lăsase ochii în jos.

Umbra și izvorul m-au încîntat atît de mult, încît mi-am amintit de cîteva felii de șuncă excelentă pe care prietenii de la Montilla le puseseră în desaga călăuzei mele. Am poruncit să le aducă și am poftit străinul să ia parte la această gustare improvizată. Căci dacă de fumat nu fumase de multă vreme, cred că de mîncat nu mîncase de cel puțin patruzeci și opt de ore. Înfuleca întocmai ca un lup hămesit. Mă gîndeam că întîlnirea cu mine picase din cer pentru bietul om. În schimb călăuza mea mînca puțin, bea și mai puțin, și nu vorbea de loc, cu toate că de la începutul călătoriei noastre mi se arătase a fi un mîncău fără pereche. Prezența musafirului nostru părea să-l stinghereaască și o oarecare bănuială îi îndepărta pe unul de celălalt, fără să-mi dau bine seama de ce.

Ultimele fărîmituri de pîine și de șuncă dispăruseră ; fumasem fiecare o a doua țigară ; am poruncit călăuzei să pună căpestrele cailor și tocmai mă pregăteam să-mi iau rămas bun de la noul meu prieten, cînd acesta mă întrebă unde aveam de gînd să petrec noaptea.

Înainte de a fi băgat de seamă un semn al călăuzei mele, răspunsesem că mergem la venta[1] del Cuervo.

[1] *Venta* — han sărăcăcios, izolat (n.t.).

— Prost adăpost pentru o persoană ca dumneavoastră, domnule... Acolo merg şi eu, şi dacă-mi daţi voie să vă însoţesc, o să facem drumul împreună.

— Cu plăcere — am spus, încălecînd.

Călăuza mea, care-mi ţinea scara, îmi făcu un nou semn din ochi. I-am răspuns ridicînd din umeri, înştiinţîndu-l astfel că eram cu totul liniştit, şi-am pornit la drum.

Semnele misterioase ale lui Antonio, îngrijorarea lui, cîteva cuvinte care i-au scăpat necunoscutului, şi mai ales cursa lui de treizeci de leghe, ca şi explicaţia puţin vrednică de crezare pe care o dăduse despre ea, mi-au fost de ajuns să mă lămuresc pe seama tovarăşului meu de călătorie. Nu încăpea îndoială că aveam de-a face cu un contrabandist, poate chiar cu un tîlhar ; dar ce are a face ? Cunoşteam destul de bine felul de a fi al spaniolilor pentru a fi încredinţat că nu aveam a mă teme de un om care mîncase şi fumase cu mine. Însăşi prezenţa lui era un sprijin asigurat împotriva oricărei întîlniri nedorite. De altfel, eram foarte mulţumit să aflu ce este un bandit. Nu vezi aşa ceva în fiecare zi şi nu este lipsit de un oarecare farmec să te găseşti lîngă o fiinţă primejdioasă, mai ales cînd o simţi blîndă şi domesticită.

Nădăjduiam ca încetul cu încetul să-l determin pe necunoscut să-mi facă destăinuiri, şi cu toate clipirile din ochi ale călăuzei mele, am adus vorba despre tîlharii de drumul mare. Vorbeam de ei, se înţelege, cu tot respectul. Pe acea vreme, bîntuia în Andaluzia un vestit bandit, numit José-Maria, ale cărui isprăvi erau pe toate buzele. „Dacă m-aş afla lîngă José-Maria ?“ îmi ziceam... Am povestit istoriile pe care le ştiam despre acest erou, toate spre lauda lui de altfel, şi mi-am exprimat fără înconjur admiraţia pentru vitejia şi mărinimia lui.

— José-Maria nu e decît un tîlhar — a zis curăceală străinul.

„Se osîndeşte el singur, sau e un exces de modestie din partea lui ?“ îmi ziceam ; căci, privindu-mi tovarăşul, ajunsesem să-l identific după semnalmentele lui José-Maria pe care le citisem afişate la porţile a nenumărate oraşe din Andaluzia. Da, el e, fără îndoială... Păr blond, ochi albaştri, gura mare, dinţi frumoşi, mîinile mici ; o cămaşă fină, o vestă de catifea cu nasturi de argint, ghetre de piele albă, un cal murg... Nu mai era nici o îndoială ! Dar, să-i respectăm incognitoul.

Am ajuns la ventă. Era aşa cum mi-o descrisese, adică una din cele mai păcătoase din cîte îmi fusese dat să văd. O încăpere mare servea de bucătărie, de sufragerie şi de dormitor. Focul se făcea în mijlocul camerei, pe o piatră. Iată, şi fumul ieşea printr-o gaură făcută în acoperiş, sau mai bine zis, se oprea, formînd un nor la cîteva picioare deasupra podelei. De-a lungul zidului se vedeau întinse pe jos cinci sau şase paturi de catîri ; erau paturile călătorilor. La douăzeci de paşi de casă, sau mai degrabă de singura încăpere pe care am descris-o, se înălţa un fel de hangar care slujea de grajd. În acest fermecător sălaş, nu erau alte fiinţe omeneşti, cel puţin pentru moment, decît o bătrînă şi o fetiţă de zece-doisprezece ani, amîndouă tuciurii şi îmbrăcate în zdrenţe groaznice.

„Iată tot ce rămîne — mi-am zis — din populaţia anticei Munda Baetica ! O, Cezar ! O, Sextus Pompei ! dacă v-aţi întoarce în astă lume, mult v-aţi mai minuna !“

La vederea tovarăşului meu, bătrînei îi scăpă un strigăt de mirare.

— Ah ! Stăpîne, don José ! făcu ea.

Încruntîndu-se, don José ridică mîna cu un gest autoritar care închise gura bătrînei. M-am întors către călăuza mea, şi printr-un semn aproape nevăzut, îl făcui să înţeleagă că nu avea nimic nou să-mi spună, despre omul cu care urma să-mi petrec noaptea. Cina a fost mai bună decît mă aşteptam. Ni s-a servit pe o măsuţă înaltă de doi coţi, o tocăniţă bună de cocoş bătrîn cu orez, foarte ardeiată, apoi ardei în untdelemn, şi, în fine, un *gaspacho*, un soi de salată de ardei. Trei feluri astfel condimentate ne-au silit să recurgem cam des la un burduf cu vin de Montilla, care s-a brodit să fie delicios. După ce am mîncat, zărind o mandolină agăţată de perete — în Spania sînt pretutindeni mandoline — am întrebat-o pe fetiţa care ne servea dacă ştia să cînte din ea.

— Nu — mi-a răspuns — dar don José cîntă atît de bine!

— Fii bun — i-am spus — şi cîntă-mi ceva; mă prăpădesc după muzica voastră naţională.

— Nu pot refuza nimic unui domn atît de cumsecade, şi care-mi dă ţigări atît de apelpisite — strigă don José, plin de voie bună.

Şi, după ce i s-a dat mandolina, a cîntat acompaniindu-se. Deşi aspră, vocea lui era plăcută, melodia melancolică şi ciudată; cît despre cuvinte, n-am înţeles o iotă.

— Dacă nu mă înşel — i-am spus — ceea ce ai cîntat nu e un cîntec spaniol. Seamănă cu *zorzico* [1]-urile pe care le-am auzit în *Ţinuturi* [2] şi cuvintele trebuie să fie în limba bască.

— Da — răspunse don José, întunecîndu-se la faţă.

---

[1] *Zorzico* — dans din provinciile basce (n. ed. franceze).

[2] Ţinuturile privilegiate se bucură de legiuiri speciale; e vorba de Alava, Biscaia, Guipuzcoa şi o parte din Navarra. În aceste ţinuturi se vorbeşte limba bască (n. a.).

Îşi aşează mandolina pe jos şi cuprins de-o ciudată amărăciune, începu să se uite lung, cu braţele încrucişate, la focul care se stingea. Luminată de o lampă aşezată pe o măsuţă, faţa lui nobilă şi sălbatică totodată, îmi amintea de Satana lui Milton [1]. Ca şi el, poate, tovarăşul meu se gîndea la locul pe care-l părăsise, la surghiunul pe care-l îndura din singură vina lui. Am încercat să reînviu conversaţia, dar nu mi-a răspuns, adîncit cum era în tristele lui gînduri. Bătrîna se şi culcase într-un colţ al încăperii, la adăpostul unei pături găurite, întinse pe o frînghie. Fetiţa o urmase în acest adăpost sorocit părţii femeieşti. Călăuza mea, sculîndu-se, mă pofti s-o urmez în grajd ; dar, la auzul acestui cuvînt, don José, ca trezit deodată, îl întrebă răstit unde se duce.

— La grajd — îi răspunse călăuza.

— Pentru ce ? Caii au ce mînca. Culcă-te aici, domnul ţi-o îngăduie.

— Mi-e teamă să nu fie bolnav calul domnului. Aş vrea ca domnul să-l vadă ; poate că-i va găsi leacul.

Era vădit că Antonio ţinea să-mi vorbească între patru ochi ; dar nu voiam să dau de bănuit lui José şi, la punctul la care ne aflam, mi se părea că cel mai nimerit lucru de făcut era să arăt cea mai mare încredere. I-am răspuns deci lui Antonio că nu mă pricep de loc la cai şi că mi-e somn. Don José l-a urmat la grajd, de unde a revenit în curînd singur. Mi-a spus că nici vorbă să aibă calul ceva, dar că Antonio găsea că-i un animal atît de preţios, încît îl freca cu haina lui ca să-l facă să transpire şi că avea de gînd să-şi petreacă noaptea cu această plăcută îndeletnicire. Între timp mă lungisem pe păturile catîrilor, învelindu-mă bine cu paltonul, ca să nu mă

[1] *John Milton* (1608—1674) — poet englez, autor al celebrei epopei *Paradisul pierdut*.

ating de ele. După ce şi-a cerut iertare pentru libertatea pe care şi-o lua aşezîndu-se lîngă mine, don José se culcă în faţa uşii, nu fără să-şi fi reînnoit pulberea espingolei, pe care avu grijă s-o aşeze sub desaga ce-i slujea de pernă. Cinci minute după ce ne-am spus unul altuia noapte bună, amîndoi dormeam duşi.

Mă credeam destul de obosit pentru a putea dormi într-un astfel de culcuş, dar, după o oră, nişte mîncărimi foarte neplăcute mi-au speriat somnul. Îndată ce mi-am dat seama de unde vin, m-am sculat, convins că era mai bine să petrec restul nopţii sub cerul liber decît sub acest acoperiş neprimitor. Mergînd în vîrful picioarelor, am ajuns la uşă, am păşit peste culcuşul lui don José, care dormea dus, procedînd cu atîta îndemînare, încît am ieşit din casă fără să-l trezesc. Lîngă uşă era o bancă mare de lemn ; m-am lungit pe ea, şi m-am aşezat cum am putut mai bine să-mi petrec noaptea. Eram gata să închid ochii pentru a doua oară, cînd mi se păru că văd trecînd prin faţa mea umbra unui om şi umbra unui cal, mergînd şi unul şi celălalt fără să facă cel mai mic zgomot. M-am ridicat în capul oaselor şi mi s-a părut că-l recunosc pe Antonio. Surprins de a-l vedea afară din grajd la acel ceas, m-am sculat şi i-am ieşit înainte. Mă văzu imediat şi se opri.

— Unde e ? mă întreabă Antonio cu glas scăzut.

— În ventă, doarme ; nu se teme de ploşniţe. Dar de ce iei cu dumneata calul ăsta ?

Am observat atunci, că pentru a nu face zgomot la ieşirea din grajd, Antonio învelise cu grijă picioarele animalului cu rămăşiţele unei pături vechi.

— Vorbiţi mai încet, pentru numele lui Dumnezeu — îmi spuse Antonio. Va să zică tot nu ştiţi cine e omul acesta ? E José Navarro, cel mai temut bandit

din Andaluzia. Toată ziua v-am făcut semne pe care n-aţi vrut să le luaţi în seamă.

— Bandit, nebandit, ce-mi pasă mie? i-am răspuns. Nu ne-a furat pe noi şi mă prind că nici nu-l ispiteşte gîndul s-o facă.

— O fi, dar se dau două sute de ducaţi pe capul lui. Ştiu un post de lăncieri la o leghe şi jumătate de aici şi, înainte de a se lumina de ziuă, o să aduc cîţiva vlăjgani de nădejde. I-aş fi luat şi calul, dar e atît de rău, că nimeni altul decît Navarro nu se poate apropia de el.

— Să te ia dracu! i-am spus. Ce rău ţi-a făcut acest biet om ca să-l denunţi? De altfel eşti sigur că e tîlharul de care vorbeşti?

— Foarte sigur; adineauri, m-a urmat în grajd şi mi-a spus: „Pari a mă cunoaşte, dar dacă spui acestui domn cumsecade cine sînt, îţi zbor creierii". Rămîneţi, domnule, rămîneţi lîngă el; nu aveţi nici o grijă. Atîta timp cît vă va şti acolo, nu se va feri de nimic.

Vorbind aşa ne îndepărtarăm destul de mult de ventă pentru ca potcoavele calului să nu se mai audă. Antonio îl descotorosi într-o clipită de zdrenţele cu care îi învelise picioarele şi se pregătea să încalece. Am încercat să-l ţin pe loc şi cu rugăminţi şi cu ameninţări.

— Sînt un biet om, domnule — îmi zicea. Două sute de ducaţi nu-s de lepădat, mai ales cînd e vorba să mîntui ţinutul de o astfel de pacoste. Dar, băgaţi de seamă, dacă Navarro se trezeşte, o să se repeadă la espingola lui, şi va fi vai de dumneavoastră. Eu am mers prea departe ca să dau înapoi; descurcaţi-vă cum puteţi.

Mişelul era în şa; a dat pinteni şi s-a mistuit în întuneric. Nu trecu mult şi-l pierdui din ochi.

Eram foarte pornit împotriva călăuzei mele şi destul de îngrijorat. După o clipă de gîndire, mă hotărîsem şi

am reintrat în ventă. Don José dormea încă punînd la loc în această clipă ceea ce cheltuise de pe urma oboselii şi veghii mai multor zile, fără îndoială zbuciumate. Am fost silit să-l scutur tare, ca să-l trezesc. N-am să uit niciodată privirea lui aprigă şi mişcarea pe care a făcut-o ca să-şi apuce espingola, pe care, din prevedere, o aşezasem la oarecare distanţă de culcuşul lui.

— Domnule — i-am spus — vă cer iertare că vă scol ; dar am să vă pun o întrebare neroadă : v-ar fi oare la îndemînă dacă aţi vedea sosind o jumătate de duzină de lăncieri ?

Sări în picioare, şi cu glas spăimîntător :

— Cine v-a spus-o ? mă întrebă el.

— Nu căta de unde vine sfatul dacă e bun.

— Călăuza dumneavoastră m-a trădat, dar mi-o va plăti. Unde e ?

— Nu ştiu... În grajd, cred... dar cineva mi-a spus...

— Cine v-a spus ? Bătrîna ?... Nu cred !...

— Cineva pe care nu-l cunosc... fără multă vorbă, aveţi, da sau nu, temeiuri să nu aşteptaţi soldaţii ? Dacă le aveţi, nu pierdeţi timpul ; dacă nu, noapte bună, şi vă cer iertare că v-am tulburat somnul.

— Ah ! călăuza ! călăuza ! De la început m-am ferit de el... dar... va avea de furcă cu mine !... Adio, domnule, Dumnezeu să vă răsplătească binele pe care vi-l datorez. Nu sînt chiar atît de rău pe cît mă credeţi... da, mai este încă ceva în mine care merită mila unui om mărinimos... Adio, domnule... Îmi pare rău de un singur lucru, că nu mă pot plăti faţă de dumneavoastră.

— Ca preţ al serviciului pe care vi l-am făcut, făgăduiţi-mi, don José, să nu bănuiţi pe nimeni, să nu vă gîndiţi la răzbunare. Poftim, luaţi ţigări să aveţi la drum. Călătorie bună !

Şi i-am întins mîna.

Mi-a strîns-o fără să răspundă, şi-a luat espingola şi desaga, şi după ce a spus bătrînei cîteva vorbe într-un idiom pe care nu l-am putut pricepe, a dat fuga la grajd. Cîteva clipe mai tîrziu, îl auzii galopînd pe cîmpie.

Cît despre mine, m-am culcat din nou pe banca mea, dar n-am mai adormit. Mă întrebam dacă făcusem bine că scăpasem de spînzurătoare un hoţ, sau poate un ucigaş, şi asta numai pentru că mîncasem şuncă şi orez *à la valencienne* cu dînsul. Nu-mi trădasem eu oare călăuza care era de partea legilor? Nu-l dădusem oare pradă răzbunării unui scelerat? Dar datoriile ospitalităţii !... Prejudecată de sălbatic — îmi ziceam. Mi-am încărcat sufletul cu toate crimele pe care le va săvîrşi banditul... Dar instinctul acesta al conştiinţei care ţine piept tuturor raţionamentelor e oare o prejudecată? Se vede că în situaţia gingaşă în care mă aflam, nu mă puteam izbăvi fără remuşcări.

Pluteam încă în cea mai mare îndoială în ceea ce priveşte moralitatea actului meu, cînd am văzut apărînd o jumătate de duzină de călăreţi cu Antonio, care, prevăzător, şedea la coadă. Le-am ieşit înainte şi i-am înştiinţat că banditul fugise de mai mult de două ore. Bătrîna, întrebată de brigadieri, răspunse că-l cunoştea pe Navarro, dar că, locuind singură, n-ar fi îndrăznit niciodată, să-şi pună viaţa în primejdie denunţîndu-l. A adăugat că avea obiceiul, cînd venea la ea, să plece întotdeauna în puterea nopţii. Cît despre mine, a trebuit să merg, la cîteva leghe de acolo, să-mi arăt paşaportul şi să semnez o declaraţie în faţa unui alcade [1], după care mi s-a îngăduit să-mi reiau cercetările arheologice. Antonio îmi păstra pică,

[1] Magistrat în Spania.

bănuind că eu îl împiedicasem să cîştige cei două sute de ducaţi. Totuşi ne-am despărţit prieteni buni la Cordova ; acolo i-am dat un bacşiş pe cît îmi îngăduiau baierele pungii.

II

Am rămas cîteva zile la Cordova. Mi se vorbise de un anumit manuscris de la biblioteca dominicanilor, în care urma să găsesc informaţii preţioase despre antica Munda. Foarte bine primit de bunii călugări, îmi petreceam ziua la mînăstire, şi seara mă plimbam prin oraş. La Cordova, pe la apusul soarelui, se află puzderie de pierde-vară pe cheiul de pe malul drept al Guadalquivirului. E drept că trebuie să suferi mirosurile unei tăbăcării care se mai bucură încă de străvechea faimă a regiunii în prepararea pieilor ; te bucuri, în schimb, de-o privelişte care nu-i de lepădat.

Cu cîteva minute înainte de vecernie, o mulţime de femei se adună la marginea apei, în partea de jos a cheiului, care e destul de înalt. Nici un bărbat nu îndrăzneşte să se amestece în această ceată. Îndată ce sună de vecernie, se cheamă că e noapte. La ultima bătaie de clopot, femeile se dezbracă toate şi intră în apă. Atunci să te ţii : ţipete, rîsete şi hărmălaie, cum nu s-a pomenit ! Din înaltul cheiului, bărbaţii se uită la femeile care se scaldă şi cască ochii la ele ca să vadă te miri ce şi mai nimic. Totuşi, aceste forme albe şi nedesluşite care se desenează pe azurul întunecat al apelor înfierbîntă firile poetice şi, cu puţină imaginaţie, nu e greu să ţi-o închipui pe Diana scăldîndu-se

laolaltă cu nimfele ei, fără riscul de a avea soarta lui Acteon [1]. Mi s-a spus că niște derbedei au strîns bani într-o zi pentru a-l mitui pe clopotarul catedralei să sune vecernia cu douăzeci de minute înainte de ora hotărîtă. Cu toate că era încă ziua mare, nimfele Guadalquivirului nu s-au codit, și, încrezîndu-se mai mult în dangătul clopotului decît în soare, și-au făcut, cu conștiința împăcată, toaleta de îmbăiere, care, e întotdeauna foarte sumară. Eu nu eram acolo. Pe timpul meu clopotarul era incoruptibil, asfințitul destul de întunecat, și numai o pisică ar fi putut deosebi pe cea mai bătrînă vînzătoare de portocale de cea mai drăguță femeiușcă din Cordova.

Într-o seară, la ora cînd nu se vede nimic, fumam, sprijinit de parapetul cheiului, cînd o femeie, urcînd scara care duce la rîu, a venit să se așeze lîngă mine. Avea în păr un mare buchet de iasomie ale cărei petale împrăștie seara un miros îmbătător. Era îmbrăcată simplu, sărăcăcios chiar, în negru, ca majoritatea femeilor ușoare, seara. Femeile cumsecade nu se îmbracă în negru decît dimineața. Seara, se îmbracă *à la francesa.* Cînd a ajuns lîngă mine a lăsat mantila care-i acoperea capul să-i lunece pe umeri, și „sub palida lumină ce picură din stele" [2], am văzut că era scundă, tînără, bine făcută și că avea ochi foarte mari. Mi-am aruncat îndată țigara. A înțeles această atenție de-o politețe cu totul franceză, și s-a grăbit să-mi spună că-i place mult mirosul de tutun, și că fumează chiar cînd găsește *papelitos*-uri mai moi. Din fericire, aveam din acestea în tabachera mea și m-am grăbit să-i

[1] Vînător din mitologia elină, care a surprins-o pe zeița Diana făcînd baie într-un izvor. Drept răzbunare, zeița l-a prefăcut pe Acteon într-un cerb care a fost sfîșiat chiar de ciinii săi.

[2] Citat din *Cidul* de Corneille (actul al IV-lea, scena a III-a) — în traducerea lui St. O. Iosif.

ofer din ele. A binevoit să ia una şi şi-a aprins-o de la capătul unei frînghii în flăcări pe care ne-a adus-o un copil pentru o para. Am vorbit atît de mult fumînd alături, încît am rămas aproape singuri pe chei. M-am gîndit că nu săvîrşesc o necuviinţă poftind-o la o înghe̦ţată la *neveria* [1]. După o modestă şovăială a primit, dar înainte de a se hotărî, a vrut să ştie cît e ceasul. Mi-am pus ceasul să sune, ceea ce a mirat-o mult.

— Ce invenţii se fac la dumneavoastră, domnilor străini! Din ce ţară sînteţi, domnule? Englez, fără îndoială? [2]

— Francez şi plecatul dumneavoastră servitor. Şi dumneavoastră, domnişoară sau doamnă, sînteţi probabil din Cordova?

— Nu.

— Sînteţi în orice caz andaluză. După dulceaţa graiului cred că aşa e.

— Dacă cunoaşteţi atît de bine oamenii după accent trebuie să ghiciţi şi ce sînt.

— Cred că sînteţi din ţara lui Isus, la doi paşi de Paradis. (Aflasem această metaforă relativă la Andaluzia, de la amicul meu, Francisco Sevilla, binecunoscutul picador.)

— Aş! paradisul... oamenii de aici spun că nu e făcut pentru noi.

— Atunci, poate sînteţi maură, sau... m-am întrerupt neîndrăznind să zic: jidovă.

---

[1] Cafenea cu o gheţărie sau mai degrabă cu un depozit de zăpadă. În Spania, nu există sat care să nu aibă neveria lui (n. a.).

[2] În Spania, orice călător care nu are la el eşantioane de stambă sau de mătăsuri, trece drept englez, *Inglesito*. Acelaşi lucru se petrece şi în Orient. La Chalcis mi s-a făcut cinstea de a fi luat drept un Μιλόρδος Ρραντσέζος (milord francez) (n. a.).

— Haide, haide, vedeţi doar bine că sînt ţigancă ; vreţi să vă ghicesc ? N-aţi auzit vorbindu-se de Carmencita ? Eu sînt.

Eram atît de necredincios pe vremea ceea, adică acum vreo cinsprezece ani, încît n-am fugit îngrozit văzîndu-mă lîngă o vrăjitoare. „Bine ! mi-am zis, tot am stat la masă c-un tîlhar de drumul mare, săptămîna trecută, ce-o să fie dac-oi lua astăzi o îngheţată cu o slujitoare de-a necuratului ? Într-o călătorie trebuie să vezi de toate.“ Dar mai aveam eu un motiv pentru a-i căuta prietenia. Cînd terminasem liceul, trebuie să mărturisesc că, spre ruşinea mea, mi-am pierdut cîtăva vreme cu studierea ştiinţelor oculte şi de mai multe ori am încercat chiar să fac farmece ca să chem duhurile întunericului.

Cu toate că eram de mult lecuit de patima unor astfel de cercetări, nutream încă oarecare curiozitate pentru superstiţiile de orice fel şi mă bucuram dinainte să aflu pînă unde ajunsese arta solomoniei la ţigani.

Vorbind aşa, intrasem în *neveria* şi ne aşezasem la o măsuţă luminată de o lumînare închisă într-un glob de sticlă. Am avut atunci răgazul să-mi examinez *gitana,* în timp ce cîţiva oameni cumsecade care-şi mîncau îngheţata se minunau văzîndu-mă într-o astfel de tovărăşie. Mă îndoiesc foarte ca domnişoara Carmen să fi fost de rasă pură, în orice caz era cu mult mai frumoasă decît toate ţigăncile pe care le întîlnisem pînă atunci.

Pentru ca o femeie să fie frumoasă, spaniolii spun că trebuie să îndeplinească treizeci de condiţii, sau, dacă vrei, s-o poţi defini cu ajutorul a zece adjective, fiecare referindu-se la trei părţi ale făpturii ei. Trebuie să aibă, de pildă, trei lucruri negre : ochii, ge-

nele şi sprîncenele ; trei — subţiri : degetele, buzele şi părul etc. Pentru rest citiţi-l pe Brantôme [1].

Ţiganca mea nu întrunea atîtea perfecţiuni. Pielea ei, de altfel nespus de netedă, bătea în arămiu. Ochii îi erau oblici, dar de-o minunată tăietură, buzele cam pline, dar frumos arcuite, lăsînd să se vadă nişte dinţi mai albi ca migdalele curăţate. Părul ei, cam gros poate la fir, era de-un negru bătînd în albăstrui, ca pana corbului, lung şi lucios.

Ca să nu vă obosesc cu o descriere prea prolixă, am să vă spun numai că fiecărui cusur îi răspundea o calitate, care se vedea poate şi mai mult prin contrast. Era de o frumuseţe stranie şi sălbatică, o figură care te uimea la început, dar pe care n-o mai puteai uita. Ochii ei, mai ales, aveau o căutătură pofticioasă şi aprigă, aşa cum n-am mai întîlnit de atunci în nici o privire omenească. Ochi de ţigan, ochi de lup, spune pe bună dreptate un proverb spaniol. Dacă n-aveţi timp să mergeţi la grădina zoologică să studiaţi privirea unui lup, uitaţi-vă la pisica dumneavoastră cînd pîndeşte o vrabie.

Îşi dă seama oricine că ar fi fost ridicol să las să mi se ghicească viitorul într-o cafenea. De aceea am rugat-o pe frumoasa vrăjitoare să-mi îngăduie s-o petrec pînă la locuinţa ei ; a primit fără greutate, dar a vrut să ştie încă o dată mersul timpului şi m-a rugat din nou să-mi pun ceasul să sune.

— E într-adevăr de aur ? întrebă măsurîndu-mi ceasul cu deosebită luare-aminte.

Cînd am pornit din nou la drum, se înnoptase bine, dughenile erau în cea mai mare parte închise şi străzile aproape pustii.

---

[1] *Pierre Bourdelles Brantôme* (1535—1614), memorialist francez.

Am trecut podul Guadalquivirului şi la marginea mahalalei ne-am oprit în faţa unei case care nici pe departe nu aducea cu un palat. Ne-a deschis un copil. Ţiganca i-a spus cîteva cuvinte într-o limbă necunoscută mie, despre care am aflat mai tîrziu că se numea *rommani* sau *chipe calli*, dialectul gitanilor. Copilul a dispărut numaidecît, lăsîndu-ne singuri într-o cameră destul de mare, mobilată cu o măsuţă, două tabure te şi un cufăr. Nu trebuie să uit o cană de apă, o grămadă de portocale şi o legătură de ceapă.

Îndată ce am rămas singuri, ţiganca a scos din cufăr nişte cărţi care păreau să fi slujit mult, un magnet, un cameleon uscat şi alte cîteva obiecte trebuincioase artei sale. Apoi mi-a spus să-mi fac semnul crucii ţinînd o monedă în mîna stîngă ; şi ceremoniile magice începură. E de prisos să vă spun ce mi-a prezis ; cît despre felul ei de a descînta sărea în ochi că e curat vrăjitoare.

Din nenorocire, am fost stingheriţi foarte repede. Uşa s-a deschis deodată cu putere şi un bărbat, înfăşurat pînă la ochi într-o mantie cafenie, a intrat în cameră repezind-o pe ţigancă cu vorbe urîte. Nu înţelegeam ce spune dar felul în care vorbea vădea că e în toane foarte rele. La vederea lui, nu s-a arătat nici mirată, nici mînioasă, dar s-a năpustit înainte-i şi cu o nemaipomenită repeziciune i-a spus un şir de vorbe în limba misterioasă pe care-o folosise şi mai înainte de faţă cu mine. Cuvîntul *payllo*, care revenea ades, era singurul pe care-l înţelegeam. Ştiam că ţiganii numeau astfel pe toţi oamenii care nu fac parte din neamul lor. Bănuind că e vorba de mine, mă aşteptam la o explicaţie neplăcută ; pusesem mîna pe piciorul unuia dintre tabure te aşteptînd clipa potrivită să-l arunc în capul nepoftitului. Acesta o respinse pe ţigancă cu asprime, şi înaintă către mine ; apoi, dîndu-se înapoi cu un pas, zise :

— Ah ! domnule, dumneavoastră sînteţi !

L-am privit la rîndu-mi şi l-am recunoscut pe prietenul meu don José. În clipa aceea m-am căit puţin că nu-l lăsasem să fie spînzurat.

— Ah ! dumneata erai, amice — am strigat rîzînd pe cît mai puţin acru mi-a fost cu putinţă. Ai întrerupt-o pe domnişoara tocmai cînd îmi prorocea lucruri foarte interesante.

— Mereu aceeaşi ! O să se termine o dată — spuse el printre dinţi, aruncîndu-i o privire sălbatică.

Ţiganca îi vorbea totuşi înainte pe limba ei. Se înfierbînta din ce în ce. Ochii i se injectaseră şi se făcuseră înspăimîntători, trăsăturile i se contractau, bătea din picior.

Aveam impresia că-l zorea să facă ceva şi el sta în cumpănă. Mi se părea că înţeleg prea bine ce voia să spună, văzînd cum îşi trece încoace şi încolo mîna-i mică pe sub bărbie. Eram ispitit să cred că era vorba de retezarea unei beregate şi aveam temeiuri să cred că a mea era aceea.

Acestui torent de elocinţă don José nu i-a răspuns decît prin cîteva vorbe răstite. Ţiganca i-a aruncat o privire de profund dispreţ, apoi, aşezîndu-se turceşte într-un colţ al camerei, şi-a ales o portocală, a cojit-o şi a început s-o mănînce.

Don José m-a luat de braţ, a deschis uşa şi m-a condus în stradă. Am mers cale de vreo două sute de paşi în cea mai adîncă tăcere. Apoi, întinzînd mîna, îmi zise :

— Mergeţi drept înainte şi-o să daţi de pod.

Mi-a întors spatele pe dată şi s-a îndepărtat iute.

M-am înapoiat la han mofluz şi fără chef. Culmea a fost, cînd, dezbrăcîndu-mă, am băgat de seamă că-mi lipseşte ceasul.

Cîntărirea împrejurărilor m-a hotărît să renunţ de a mă mai duce să-l cer a doua zi, sau să-l rog pe dom-

nul corregidor [1] să binevoiască a pune să-l caute. Îmi terminasem lucrarea asupra manuscrisului dominicanilor aşa că am plecat la Sevilla. După cîteva luni de rătăciri prin Andaluzia, am vrut să mă întorc la Madrid şi am fost nevoit să trec iar prin Cordova. Nu aveam de gînd să stau mult acolo, pentru că prinsesem pică pe acest frumos oraş ca şi pe femeile care se scăldau în Guadalquivir. Totuşi, cîţiva prieteni pe care voiam să-i revăd şi cîteva comisioane pe care trebuia să le fac, mă sileau să zăbovesc cel puţin trei sau patru zile în străvechea capitală a prinţilor musulmani.

Cum am păşit în mînăstirea dominicanilor, unul din călugării care îmi arătase un viu interes în cercetările mele despre vatra Mundei, mă întîmpină cu braţele deschise, strigînd :

— Numele Domnului fie lăudat ! Fii binevenit, drag prieten. Te credeam cu toţii mort, şi eu, care-ţi vorbesc, am rostit multe rugăciuni, de care nu mă căiesc, pentru mîntuirea sufletului dumitale. Aşadar, nu eşti asasinat, că de furat ştiu că ai fost furat.

— Cum asta ? l-am întrebat puţin mirat.

— Da, ştii bine, frumosul ceas cu repetiţie pe care-l puneai să sune în bibliotecă, cînd îţi spuneam că era timpul să mergem la cor. Ei bine ! A fost regăsit, îţi va fi înapoiat.

— Adică — l-am întrerupt eu, puţin descumpănit — ceasul pe care l-am pierdut...

— Mişelul e la puşcărie, şi, cum se ştie că e în stare să omoare un creştin pentru un pitac, muream de frică să nu te fi ucis. Merg cu dumneata la corregidor şi-l vom face să-ţi dea înapoi frumosul ceas. Pas să mai spui pe urmă că în Spania justiţia nu-şi cunoaşte meşteşugul.

[1] Poliţist în Spania.

— Vă mărturisesc — i-am spus — că prefer să-mi pierd ceasul decît să trimit, prin mărturia mea, un nenorocit la spînzurătoare, mai ales că... mai ales că...

— O! să n-ai nici o grijă; e bine încondeiat şi n-o să-l poată spînzura de două ori! Cînd spun spînzurat, greşesc. Hoţul dumitale e un hidalgo; va fi deci sugrumat poimîine fără cruţare[1]. Aşa că vezi, un furt mai mult sau mai puţin nu-i schimbă întru nimic soarta. Dea Domnul să fi furat numai! Dar a săvîrşit mai multe crime, una mai îngrozitoare decît alta.

— Cum îl cheamă?

— E cunoscut în ţinut sub numele de José Navarro, dar mai are un nume basc pe care nici eu, nici dumneata, nu-l vom putea rosti niciodată. E un om, iată, care merită să fie văzut, şi cum ţii să cunoşti particularităţile regiunii, nu trebuie să pierzi prilejul de-a afla cum părăsesc lumea asta netrebnicii din Spania. A fost încredinţat călugărilor şi părintele Martinez o să te ducă la el.

Dominicanul meu a stăruit atîta să văd pregătirile „micii şi drăguţei spînzurători"[2], încît n-am putut scăpa. M-am dus să vizitez prizonierul, înarmat cu un pachet de ţigări cu care nădăjduiam să-l fac să-mi ierte indiscreţia.

Am fost introdus la don José, în timp ce-şi lua masa. Mi-a făcut un semn destul de rece din cap şi mi-a mulţumit politicos pentru darul pe care i-l aduceam. După ce a numărat ţigările din pachetul dă-

[1] În 1830, nobilimea singură se bucura de acest privilegiu. Astăzi, sub regimul constituţional, clasele de jos au cucerit dreptul la sugrumare (n. a.).

[2] Citat din *Domnul de Pourceaugnac*, comedie-balet de Molière.

ruit de mine, şi-a ales cîteva, şi mi-a înapoiat restul, spunînd că nu avea nevoie de mai multe.

L-am întrebat dacă, cu ceva bani, sau prin stăruinţele prietenilor mei, aş putea obţine o oarecare îndulcire a soartei sale. Întîi, a ridicat din umeri zîmbind cu tristeţe, pe urmă, răzgîndindu-se, m-a rugat să pun să se facă o slujbă pentru mîntuirea sufletului său.

— Aţi binevoi — adăugă el cu sfială — aţi binevoi să puneţi să se mai facă una, pentru o altă persoană, care v-a jignit ?

— Desigur, dragul meu — i-am spus — dar nimeni, după cîte ştiu, nu m-a jignit în ţara asta.

Mi-a luat mîna şi mi-a strîns-o cu un aer grav. După o clipă de tăcere a urmat :

— Pot îndrăzni să vă rog să-mi mai faceţi un bine ? La întoarcere în ţara dumneavoastră, veţi trece poate prin Navarro, sau cel puţin prin Vittoria, care nu-i prea departe.

— Da — i-am spus — o să trec cu siguranţă prin Vittoria ; dar se prea poate să mă abat din drum pentru a mă duce la Pampelune şi, pentru dumneata, cred că voi face cu plăcere acest ocol.

— Ei bine ! dacă vă duceţi la Pampelune, veţi întîlni multe lucruri care să vă intereseze. E un oraş frumos... Vă încredinţez această medalie (îmi arată o mică medalie de argint pe care o purta la gît), înveliţi-o în hîrtie... se opri o clipă ca pentru a-şi stăpîni emoţia... o veţi da sau o veţi trimite unei femei a cărei adresă v-o dau. Spuneţi-i c-am murit dar să nu-i spuneţi cum.

Am făgăduit să-mi îndeplinesc însărcinarea. L-am revăzut a doua zi petrecîndu-mi o mare parte din timp cu el. Din gura lui am aflat tristele întîmplări pe care le însemn mai jos.

III

M-am născut — spuse el — la Elizondo [1], în valea Baztan. Mă cheamă don José Lizzarrabengoa, şi, cunoaşteţi destul de bine Spania, domnul meu, pentru a vă da seama, după numele ce-l port, că sînt basc şi vechi creştin. Dacă mă intitulez *don*, e pentru că am dreptul, şi dacă aş fi la Elizondo, v-aş arăta spiţa neamului meu pe pergament. Ai mei voiau să intru în cinul bisericesc, şi m-au dat la carte, dar nu s-a prins. Îmi plăcea prea mult să joc *jeu de paume* [2], şi asta m-a pierdut. Cînd jucăm *jeu de paume*, noi, ăştia, navarezii, uităm de toate. Într-o zi în care cîştigasem, un băietan din Alava mi-a căutat pricină ; ne-am luat *maquilas* [3]-urile şi norocul a ţinut din nou cu mine ; dar am fost silit să părăsesc ţinutul. Am întîlnit nişte dragoni şi am intrat în regimentul de cavalerie din Almanza. Oamenii din munţii noştri învaţă repede meşteşugul armelor. Curînd am fost înaintat brigadier, şi mi se făgăduise să fiu făcut vagmistru, cînd, spre nenorocirea mea, am fost pus de gardă la fabrica de tutun din Sevilla. Dacă aţi fost la Sevilla aţi văzut fără îndoială clădirea aceea mare, în afara meterezelor, lîngă Guadalquivir. Mi se pare că-i văd şi acum uşa şi corpul de gardă alături. Cînd sînt de serviciu, spaniolii joacă cărţi sau dorm ; eu, ca un bun navarez, îmi vedeam totdeauna de treabă. Făceam un lanţ dintr-un fir de alamă, ca să-mi leg acul de desfundat puşca. Deodată, îi aud pe camarazi : „Sună clopotul ; acuşi vin fetele la lucru". Aflaţi, domnule, că la fabrică lucrează pe puţin patru sau cinci sute de femei. Ele răsucesc trabucurile

[1] În valea Bidassoa, în regiunea bască (n. ed. franceze).
[2] Joc din care a derivat tenisul modern.
[3] Bastoane cu vîrf de fier pe care le poartă bascii (n. a.).

într-o sală mare, unde bărbaţii nu pot intra fără învoire de la poliţai, pentru că femeile, mai ales cele tinere, sînt uşor îmbrăcate, cînd e cald. La ora cînd se reîntorc muncitoarele, după cină, mulţi tineri vin să le vadă trecînd, îndrugîndu-le verzi şi uscate. Puţine dintre aceste domnişoare refuză o mantilă de tafta, şi amatorii acestui fel de pescuit n-au decît să se aplece ca să prindă peştele. În timp ce ceilalţi priveau, eu stăteam pe banca mea, lîngă uşă. Eram tînăr pe-atunci şi mereu cu gîndul acasă ; nu puteam crede că pot fi pe lume fete frumoase fără fuste albastre şi fără cozi care să le cadă pe umeri [1]. De altfel, andaluzele mă înfricoşau ; nu mă obişnuisem încă cu purtarea lor ; întotdeauna puse pe zeflemele, fără pic de seriozitate. Stăteam cu nasul pe lanţul meu, cînd aud nişte cetăţeni care spuneau : „Uite, *gitanilla !*“ Am ridicat capul şi-am văzut-o. Era într-o vineri, şi n-am s-o uit niciodată. Am văzut-o pe acea Carmen pe care o cunoaşteţi, la care v-am întîlnit acum cîteva luni.

Purta o fustă roşie foarte scurtă, care lăsa să i se vadă ciorapii albi de mătase ajuraţi şi pantofii micuţi legaţi cu panglici de culoarea focului. Îşi dăduse mantila la o parte, ca să i se vadă umerii şi un buchet mare de siminichie care-i ieşea de sub cămaşă. Avea şi-n colţul gurii o floare de siminichie şi înainta legănînd din şolduri ca o noatenă din ceairul Cordovei. Prin părţile noastre, în faţa unei femei îmbrăcate astfel lumea s-ar fi crucit. La Sevilla toţi îi dădeau bineţe cu subînţeles pentru portul ei ; ea răspundea fiecăruia, aruncînd pe sub gene priviri dulci, cu pumnul în şold, neobrăzată ca o adevărată ţigancă ce era. La început nu mi-a plăcut şi mi-am văzut de

[1] Portul obişnuit al ţăranilor din Navara şi din provinciile basce (n. a.).

lucru ; dar ea, după felul femeilor şi al pisicilor care nu vin cînd sînt chemate, ci numai atunci cînd nu le chemi, s-a oprit în faţa mea, şi mi-a vorbit ea întîi :

— Cumetre — mi-a spus după obiceiul andaluz — vrei să-mi dai lanţul tău, să-mi prind de el cheile casei de bani ?

— L-am făcut ca să-mi leg acul — i-am răspuns.

— Acul ! a strigat rîzînd. Ah ! domnul lucrează horbote dacă are nevoie de ace !

Toţi cei de faţă au început să rîdă iar eu, simţeam cum roşesc, fără să fiu în stare să-i răspund ceva.

— Hai, inimioara mea — urmă ea — fă-mi şapte coţi de horbotă neagră pentru o mantilă, horbotar al sufletului meu !

Şi scoţîndu-şi din gură floarea de siminichie, mi-a aruncat-o cu un bobîrnac, drept între ochi de parcă m-ar fi lovit cu un glonte... Nu ştiam unde să mă bag, am rămas locului, buştean. După ce a intrat în fabrică am văzut floarea de siminichie căzută jos la picioarele mele ; nu ştiu ce m-a apucat, dar am luat-o fără să bage de seamă camarazii mei şi am ascuns-o cu grijă în vestă. Prima prostie !

Două sau trei ore mai tîrziu, mă gîndeam încă la ea, cînd vine la corpul de gardă un portar, cu răsuflarea tăiată şi cu faţa răvăşită. Ne-a spus că în sala mare a ţigărilor se găsea o femeie asasinată şi că trebuie trimisă garda. Vagmistrul mi-a spus să iau doi oameni şi să mă duc acolo să văd. Îmi iau doi oameni şi mă duc să văd. Închipuiţi-vă, domnule, că mai întîi găsesc în sală trei sute de femei în cămaşă, sau cam aşa, toate ţipînd, urlînd, dînd din mîini, făcînd o gălăgie că nu s-ar fi auzit nici tunetele Domnului. De o parte era una, cu gaibele-n sus, plină de sînge, şi pe faţă cu o cruce crestată de două lovituri de cuţit. În faţa rănitei pe care o îngrijeau cele mai cumsecade din ceată, o văd pe Carmen pe

care o ţineau cinci sau şase cumetre. Femeia rănită ţipa : „Spovedanie ! spovedanie ! sînt moartă !“ Carmen nu spunea nimic ; scrîşnea din dinţi şi ochii i se roteau în cap ca unui cameleon. „Ce este ?“ am întrebat. A fost foarte greu să aflu ce se întîmplase, pentru că toate lucrătoarele vorbeau deodată. Se pare că femeia rănită se lăudase că are destui bani în buzunar ca să cumpere un măgar la tîrgul de la Triana. „Ei — i-a spus Carmen care avea limba ascuţită — nu-ţi ajunge o mătură ?“ Cealaltă, jignită de pîşcîială, poate şi pentru că se simţea cu musca pe căciulă, i-a răspuns că nu se pricepea la mături, fiindcă nu avea cinstea să fie ţigancă sau fină de-a lui Satana, dar că domnişoara Carmencita va face curînd cunoştinţă cu măgarul ei, cînd domnul corregidor o s-o ducă la plimbare cu doi lachei la spate ca s-o apere de muşte. „Ei bine, eu — a spus Carmen — o să-ţi fac adăpătoare de muşte pe obraz, pe care vreau să ţi-l împodobesc cu un ţintar“. Aceste zise, nitam-nisam, începe, cu cuţitul cu care tăia vîrful ţigărilor, să-i scrijile pe faţă crucea Sfîntului Andrei.

Cazul era limpede ; am luat-o pe Carmen de braţ : „Fata mea — i-am spus politicos — trebuie să mă urmezi.“ Mi-a aruncat o privire ca şi cum m-ar fi recunoscut ; dar a spus cu resemnare : „Să mergem. Unde mi-e mantila ?“ A tras-o pe cap în aşa fel încît nu i se vedea decît unul din ochii ei mari, şi a pornit în urma oamenilor mei, blîndă ca o mieluşea. Ajunşi la corpul de gardă, vagmistrul a spus că fapta e gravă şi că vinovata trebuie dusă la închisoare. Urma s-o însoţesc tot eu. Am aşezat-o între doi dragoni, eu mergînd la spate, aşa cum se cuvine să facă un brigadier în asemenea împrejurări. Am pornit la drum, spre oraş. Ţiganca, la început a tăcut, dar în strada Şarpelui — o cunoaşteţi, îşi merită numele pentru întortocheturile pe care le face — în strada

Şarpelui, a început să-şi lase mantila să-i cadă încet pe umeri, ca să-mi dezvăluie obrazu-i fermecător de drăgălaş, şi, întorcîndu-se spre mine, pe cît putea, mi-a spus :

— Domnule ofiţer, unde mă duceţi ?

— La închisoare, sărmana mea copilă — i-am răspuns cu multă blîndeţe, aşa cum trebuie să vorbească un bun soldat cu un prizonier, şi mai cu seamă cu o femeie.

— Vai ! Ce-o să mă fac ? Fie-ţi milă de mine, stăpîne. Eşti atît de tînăr, atît de drăguţ !... Apoi, cu vocea mai scăzută : Lasă-mă să fug — a spus — îţi voi da o bucată de *bar lachi*, care să facă să te iubească toate femeile.

Bar lachi, domnule, este magnetita cu care ţiganii pretind că poţi face tot soiul de farmece dacă ştii s-o foloseşti. Piseaz-o şi dă numai cît poţi lua cu trei degete unei femei s-o bea într-un pahar cu vin alb şi-ai dat-o gata.

I-am răspuns cît se poate de serios :

— Nu ne-am adunat să flecărim ; trebuie să mergi la închisoare, ăsta e consemnul şi scăpare nu-i.

Noi, bascii, avem un accent după care spaniolii ne recunosc cu uşurinţă ; în schimb, nu e spaniol care să poată spune măcar *baï, joana* [1]. Lui Carmen deci nu i-a fost greu să ghicească că veneam din ţinuturi. Aflaţi, domnule, că ţiganii, neavînd patrie şi călătorind mereu, vorbesc toate limbile şi cei mai mulţi se simt ca la ei acasă în Portugalia, în Franţa, în ţinuturi, în Catalonia, peste tot ; pînă şi cu maurii şi cu englezii se înţeleg ; Carmen cunoştea destul de bine dialectul basc.

— *Laguna ene bihotsarena*, frate al inimii mele — mi-a spus dintr-o dată — eşti din partea locului ?

[1] Da, domnule (n. a.).

Limba noastră, domnule e atît de frumoasă, încît ne saltă inima cînd o auzim în ţară străină... Aş vrea să am un duhovnic din ţinuturi — a adăugat mai încet banditul.

Pe urmă, după o tăcere :

— Sînt din Elizondo — i-am răspuns în bască, foarte mişcat auzind-o vorbindu-mi limba.

— Eu sînt din Etchalar — mi-a spus. (E un sat la patru ore depărtare de noi.) Ţiganii m-au luat cu ei la Sevilla. Lucram la manufactură ca să cîştig banii cu care să mă înapoiez în Navarra, lîngă sărmana mea mamă, care n-are alt sprijin decît pe mine şi o mică *barratcea* [1] cu douăzeci de meri pentru cidru [2]. Ah ! dacă aş fi acasă în faţa muntelui alb ! Am fost insultată pentru că nu sînt din ţara asta de pungaşi, de vînzători de portocale putrede ; şi nespălatele astea s-au pus toate împotriva mea, pentru că le-am spus că toţi *jacii* [3] lor din Sevilla, cu cuţitele lor, toate, n-ar speria nici un băieţandru cu beretă albastră şi *maquila* de la noi. Frate, prietene, n-ai nici o îndurare pentru o compatrioată ?

Minţea, domnule, totdeauna a minţit. Mă îndoiesc ca fata asta să fi spus în viaţă măcar o dată adevărul ; dar cînd vorbea, o credeam : n-aveam ce mă face. Stropşea limba bască şi am crezut-o navarreză ; numai ochii, gura şi pielea obrazului îi erau de ţigancă. Eram nebun, nu mai ţineam seama de nimic. Mă gîndeam că, dacă nişte spanioli s-ar fi îndemnat să vorbească rău de ţara mea, le-aş fi ciopîrţit faţa, întocmai cum făcuse ea. Pe scurt, eram ca beat ; începeam să spun prostii şi nu mai lipsea mult pînă să le şi fac.

---

[1] Grădină (n. a.).
[2] Băutură alcoolică preparată din suc de mere fermentate.
[3] Lăudăroşii (n. a.).

— Dacă te-aş ghionti şi dacă ai cădea, prietene — a urmat ea în bască — aceşti doi recruţi din Castilla nu mi-ar sta în cale.

Pe legea mea, am uitat şi consemn şi tot şi i-am spus :

— Ei bine, draga mea, scumpo, încearcă şi aibă-te Maica Domnului în sfînta sa pază.

În clipa aceea, treceam prin faţa unei ulicioare înguste, cum sînt atîtea în Sevilla. Deodată, Carmen se răsuceşte şi-mi trage un pumn în piept. M-am lăsat dinadins să cad pe spate. Dintr-un salt, sare peste mine şi se pune pe fugă arătîndu-ne nişte pulpe !...

Pulpele basce sînt vestite dar ale ei erau mai ceva ca cele mai cilibii... pe cît de iuţi, pe atît de bine croite. Eu m-am ridicat îndată, dar mi-am aşezat lancea de-a curmezişul, ca să închid drumul aşa că, în prima clipă, camarazii au fost împiedicaţi s-o urmărească. Apoi am luat-o şi eu la goană, şi ei după mine, dar pas de-o ajunge ! Cu pintenii şi săbiile noastre, nici o nădejde ! Cît ai clipi din ochi, prizoniera se făcuse nevăzută. De altfel, toate femeile din cartier îi înlesneau fuga, şi-şi băteau joc de noi, îndrumîndu-ne greşit. După mai multe marşuri şi contramarşuri, a trebuit să ne întoarcem la corpul de gardă fără ţidulă de la guvernatorul închisorii.

Pentru a scăpa de pedeapsă, oamenii mei au spus că ea mi-a vorbit în limba bască ; şi, ca să spun adevărul, nu prea era de crezut ca un pumn al unei fetişcane să fi doborît, atît de uşor, un vlăjgan ca mine. Toată povestea părea cam tulbure, sau mai degrabă prea limpede.

La schimbarea gărzii, am fost degradat şi trimis pentru o lună la închisoare. Era prima mea pedeapsă de cînd eram în oştire. Adio, galoane de vagmistru cu care mă şi vedeam împodobit.

În primele zile de închisoare am fost foarte amărît. Cînd am intrat în armată mi-am închipuit că o să devin cel puţin ofiţer. Longa, Mina, compatrioţii mei, sînt doar căpitani-generali ; Chapalangarra, care este un *negro* ca şi Mina, şi refugiat, ca şi el, în ţara dumneavoastră, era colonel şi am jucat de nenumărate ori *jeu de paume* cu fratele lui, un biet om ca şi mine. Îmi spuneam acum : „Tot timpul în care ai slujit nepedepsit, e timp pierdut. Iată-te rău notat : ca să fii iar bine văzut de şefi o să fii nevoit să lucrezi de zece ori mai mult decît atunci cînd ai venit ca recrut. Şi pentru ce sînt pedepsit ? Pentru o puşlama de ţigancă care şi-a bătut joc de mine şi care s-a dus să ciordească acuma prin cine ştie ce ungher al oraşului ? Totuşi nu-mi puteam lua gîndul de la ea. Mă credeţi, domnule ? Aveam mereu dinaintea ochilor ciorapii ei de mătase ajuraţi pe care i-am văzut de-a binelea pe cînd fugea. Mă uitam în stradă printre gratii, şi, nici una din femeile care treceau, nu era ca dracul acela de fată. Şi apoi, fără să vreau, miroseam floarea de siminichie pe care mi-o aruncase şi, care, uscată, îşi mai păstra încă mireasma... Dacă-i adevărat că sînt vrăjitoare pe lume, de bună seamă că şi ea era una !

Într-o zi, intră temnicerul, şi-mi dă o pîine de Alcalà [1].

— Poftim — a spus — iată ce-ţi trimite verişoara dumitale.

Am luat pîinea foarte mirat, pentru că nu aveam nici o verişoară la Sevilla. „E poate o greşeală", mă gîndeam, uitîndu-mă la pîine ; dar era atît de ademenitoare, mirosea atît de bine, încît fără să-mi pese

[1] Alcalà de los Panaderos — tîrg la două leghe de Sevilla unde se fac pîinişoare foarte gustoase. Se spune că gustul lor se datoreşte apei din Alcalà ; zilnic se aduc mari cantităţi în Sevilla (n. a).

de unde venea şi cui era sortită, m-am hotărît s-o mănînc. Voind s-o tai, cuţitul mi s-a oprit în ceva tare. Mă uit, şi văd o mică pilă englezească pe care o strecurase cineva în cocă înainte ca pîinea să fi fost pusă la copt. Am găsit în pîine şi o monedă de aur de doi piaştri. Nu mai încăpea îndoială, era un dar de la Carmen. Pentru cei din neamul ei, libertatea e totul, şi sînt în stare să dea foc unui oraş întreg ca să scape de o zi de închisoare. De altfel, femeia era şireată şi cu pîinea ei, nu-ţi mai păsa de temniceri. Nu-ţi trebuia mai mult de un ceas ca să tai cu pila aceea mică gratia cea mai groasă şi să schimbi la cel dintîi telal ieşit în cale mantaua militară cu o haină civilă. Vă închipuiţi că un bărbat care dibăcise în atîtea rînduri pui de vulturi în cuiburile lor, pe stîncile noastre, nu se codeşte să coboare în stradă de pe o fereastră care era la mai puţin de treizeci de picioare înălţime ; dar nu voiam să fug. Ţineam încă la onoarea mea de soldat şi socoteam dezertarea ca o mare ticăloşie. Această dovadă de aducere-aminte, m-a mişcat totuşi. Cînd eşti închis, e dulce gîndul că ai afară un prieten care îţi poartă grijă. Moneda de aur mă jignea un pic şi aş fi vrut s-o dau înapoi ; dar unde să-mi găsesc creditorul ? Nu mi se părea de loc uşor.

Credeam că după ceremonia degradării nu voi mai avea nimic de suferit, dar mai urma să îndur o mare umilinţă, atunci cînd, părăsind închisoarea, am fost pus de santinelă ca un soldat prost. Nu vă puteţi închipui ce simte un om de onoare într-o astfel de împrejurare. Dacă aş fi fost împuşcat, nu m-ar fi costat mai mult. Cel puţin mergi singur în faţa plutonului, simţi că eşti cineva ; lumea te priveşte...

Am fost pus de strajă la uşa colonelului. Era un tînăr bogat, simpatic, căruia îi plăcea să petreacă. Erau la el toţi ofiţerii tineri, mulţime de cetăţeni şi

femei, actriţe, după cît se spunea. Deodată, văd sosind trăsura colonelului cu feciorul pe capră. Şi cine coboară din ea?... *gitanella*. De data asta era împodobită ca o paparudă, împopoţonată, înzorzonată, numai aur şi panglici. O rochie cu paiete, pantofi albaştri, tot cu paiete, flori şi ceaprazuri peste tot. Ţinea în mînă un tambur basc. Mai erau încă două ţigănci cu ea, una tînără şi una bătrînă. Întotdeauna e o bătrînă care le întovărăşeşte, apoi un moş, ţigan şi el, cu o ghitară, ca să le cînte de joc. Ştiţi că lumea se distrează ades aducînd ţigănci în societate, ca să le pună să danseze *romalis*-ul, dansul lor, şi de multe ori cu totul alte cele.

Carmen m-a recunoscut şi ne-am privit. Nu ştiu, dar în acea clipă, aş fi vrut să fiu la o sută de picioare sub pămînt.

— *Agur laguna*[1] — mi-a spus. Ofiţerule, faci de gardă ca un soldat prost!

Înainte de a fi găsit o vorbă să-i răspund, ea şi intrase în casă.

Toată lumea era în curtea interioară, şi, cu toată înghesuiala, vedeam prin zăbrele, aproape tot ce se petrecea.[2] Auzeam geamparalele, toba, rîsetele şi uralele. În răstimpuri, cînd sărea cu tamburul îi zăream capul. Mai auzeam şi ofiţerii spunîndu-i multe, care făceau să-mi năvălească sîngele-n obraz. Ce răspundea, nu ştiu. Cred că din acea zi am început s-o iubesc de-a binelea; căci, în trei-patru rînduri m-a încercat gîndul să intru în curtea interioară şi să-mi

[1] Ziua bună, prietene (n. a.).

[2] Majoritatea caselor din Sevilla au o curte interioară înconjurată de porticuri. Acolo stau locatarii vara. Această curte este acoperită cu o pînză care se stropeşte ziua şi se scoate seara. Poarta dinspre stradă e aproape întotdeauna deschisă şi gangul care duce în curte, *zaguan*-ul, e închis cu un grilaj de fier foarte elegant lucrat (n. a.).

bag sabia în burta tuturor acelor berbanți, care-i îndrugau vorbe dulci. Chinul meu a ținut mai bine de un ceas ; țiganii au ieșit apoi și au plecat cu trăsura. În trecere, Carmen mi-a aruncat o privire așa cum știți c-aruncă și mi-a spus în șoaptă :

— Iubitule, dacă-ți place friptura bună, du-te s-o mănînci la Triana, la Lillas Pastia.

Sprintenă ca un ied, a sărit în trăsură ; vizitiul și-a șfichiuit catîrii și, toată vesela adunare a pornit nu știu unde.

Ați înțeles, desigur, că la schimbarea gărzii am pornit la Triana ; dar mai întîi m-am dus să mă rad și să mă tund ca pentru paradă. Ea era la Lillas Pastia, un bătrîn grataragiu, țigan, negru ca un harap, la care veneau mulți tîrgoveți să mănînce pește fript, mai ales, cred, de cînd Carmen își făcuse vad acolo.

— Lillas — spuse ea îndată ce mă văzu — nu mai fac nimic toată ziua. Și mîine o să fie zi. [1] Hai, iubitule, hai să ne plimbăm.

Și-a ridicat mantila peste obraz, și iată-ne în stradă, fără să știm unde mergem.

— Domnișoară — i-am spus — trebuie să vă mulțumesc pentru un dar pe care mi l-ați trimis cînd eram în închisoare. Am mîncat pîinea, pila-mi va sluji să-mi ascut lancea și o păstrez în amintirea dumitale ; dar banii, iată-i.

— Poftim ! A păstrat banii — strigă, izbucnind în rîs. La urma urmei, cu atît mai bine, căci n-am lețcaie ; dar ce are a face ? Cîinele călător găsește un oscior [2]. Haide, să mîncăm tot. Mă ospătezi tu.

Ne întorceam pe drumul Sevillei. La începutul străzii Șarpelui, a cumpărat o duzină de portocale,

[1] *Mananá serà otro dia* — proverb spaniol (n. a.).
[2] *Chuquel sos pirela-cocalterela* — proverb țigănesc (n. a.).

pe care m-a pus să le învelesc în batistă. Ceva mai departe, a mai cumpărat o pîine, cîrnaţi, o sticlă de *manzanilla;* şi, în sfîrşit, a intrat la un cofetar. Acolo a aruncat pe tejghea moneda de aur pe care i-o înapoiasem, încă una pe care o avea în buzunar şi puţin mărunţiş; apoi îmi ceru tot ce am. Nu aveam decît o monedă şi cîţiva bănuţi, pe care i-am dat foarte ruşinat că nu am mai mult. Credeam că vrea să cumpere toată prăvălia. A luat tot ce era mai frumos şi mai scump, *yemas* [1], *turon* [2], fructe zaharisite, cît au ţinut-o banii. Toate astea a trebuit să le duc tot eu, în pungi de hîrtie. Poate că cunoaşteţi strada Candilejo, unde este un bust al regelui Pedro cel Drept. Ar fi trebuit să-mi dea de gîndit. Ne-am oprit în strada aceea, în faţa unei case vechi. A pătruns pe potecă, şi a bătut la catul de jos. Ne-a deschis o ţigancă, curat sluga Satanei. Carmen i-a spus cîteva vorbe în *romani.* Bătrîna a bodogănit la început. Ca s-o potolească, Carmen i-a dăruit un pumn de bomboane şi două portocale şi i-a dat voie să guste din vin. Apoi i-a pus mantaua ei pe umeri şi a condus-o la uşă, pe care a închis-o c-un drug de lemn. Cum am rămas singuri, a început să danseze şi să rîdă ca o nebună cîntînd :

— Tu eşti *rom*-ul [3] meu, eu sînt a ta *romi*[3].

Eu stam în mijlocul camerei, încărcat cu toate cumpărăturile, neştiind unde să le pun. Le-a aruncat pe toate pe jos şi mi-a sărit de gît, spunîndu-mi :

— Îmi plătesc datoriile, îmi plătesc datoriile ! Asta e legea *calli*-lor [4].

---

[1] Gălbenuş de ou zaharist (n. a.).

[2] Un fel de nuga (n. a.).

[3] *Rom* — soţ ; *romi* — soţie (n. a.).

[4] *Calo :* la feminin — *calli ;* la plural — *cale ;* ad literam înseamnă negru. Nume pe care ţiganii şi-l dau în limba lor (n. a.).

Ah ! domnule, ce zi, ce zi !... Cînd mă gîndesc la ea o uit pe cea de mîine.

Banditul a tăcut o clipă ; apoi, după ce şi-a reaprins ţigara, a urmat :

Am petrecut toată ziua împreună, mîncînd, bînd şi celelalte. După ce a mîncat bomboane ca un copil de şase ani, a băgat şi în ulciorul de apă al bătrînei pumni întregi. „Ca să aibă sirop" — spunea ea. Strivea *yemas*-uri aruncîndu-le de perete. „Ca să ne lase în pace muştele", spunea... Nu se află ghiduşie sau prostie pe care să n-o fi făcut. I-am spus că aş vrea s-o văd dansînd ; dar unde să găsim geamparale ? A luat pe dată singura farfurie a bătrînei, a spart-o în bucăţi şi iat-o dansînd *romalis*-ul, făcînd să pocnească bucăţile de faianţă tot atît de bine ca şi cum ar fi avut geamparale de abanos sau de fildeş. Cu fata asta nu ţi se ura, vă asigur. A venit seara, şi am auzit tobele bătînd retragerea.

— Trebuie să mă duc la cazarmă, pentru apel — i-am spus.

— La cazarmă — mi-a spus ea cu un aer dispreţuitor — dar ce eşti sclav ca să te laşi mînat cu biciul ? Eşti un adevărat canar şi ca îmbrăcăminte şi ca fire. [1] Du-te, inimă de pasăre !

Am rămas, împăcat dinainte cu gîndul închisorii. Dimineaţa, ea cea dintîi mi-a cerut să ne despărţim.

— Ascultă, Joseito — mi-a spus ; ţi-am plătit ? După pravila noastră, nu-ţi datoram nimic pentru că eşti un *payllo* ; dar eşti băiat frumos şi mi-ai plăcut. Sîntem chit. Bună ziua.

Am întrebat-o cînd o voi revedea.

— Cînd ai să fii mai puţin nătăfleţ — mi-a răspuns rîzînd. Apoi, cu un ton mai serios : Ştii, băiatule, că mi se pare c-am început să te iubesc ? Dar asta nu poate să ţină mult. Cîinele şi lupul nu duc

[1] Dragonii spanioli sînt îmbrăcaţi în galben (n. a.).

multă vreme casă bună. Dacă ai trece la legea Egiptului, poate că mi-ar plăcea să-ţi fiu nevastă. Prostii! Asta nu se poate. Dar, crede-mă, băiatule, ai scăpat ieftin. L-ai întîlnit pe dracu, da, pe dracu; nu e totdeauna negru şi nu ţi-a sucit gîtul. Sînt acoperită cu lînă, dar nu sînt oaie.[1] Du-te şi pune o lumînare la icoana *Majari*[2]-ei tale; o merită cu prisosinţă. Hai, încă o dată, adio. Nu te mai gîndi la Carmencita, dacă nu vrei să te cununi c-o vădană cu picioare de lemn[3].

Pe cînd vorbea, a scos drugul care închidea uşa, şi, o dată în stradă, s-a învelit în mantilă şi mi-a întors spatele.

Spunea adevărul. Ar fi fost cuminte să nu mă mai gîndesc la ea; dar din ziua petrecută în strada Candilejo, nu mă mai puteam gîndi la altceva. Mă plimbam toată ziua, nădăjduind s-o întîlnesc. Întrebam de ea pe bătrînă şi pe grataragiu. Amîndoi răspundeau că plecase la Laloro[4], astfel numesc ei Portugalia. Fără îndoială că din îndemnul lui Carmen îmi spuneau asta, dar mi-am dat repede seama că mînteau. Cîteva săptămîni după ziua petrecută în strada Candilejo, eram santinelă la una din porţile oraşului. Nu departe de această poartă, era o spărtură în zidul incintei; ziua se lucra iar noaptea se punea paznic pentru a împiedica contrabanda. În timpul zilei, l-am văzut pe Lillas Pastia umblînd încoace şi-ncolo în jurul corpului de gardă şi vorbind cu cîţiva dintre camarazii mei; toţi îl cunoşteau şi-i cunoşteau şi mai bine peştii şi plăcintele. S-a apropiat de mine şi m-a întrebat dacă aveam ştiri de la Carmen.

---

[1] *Me dicas vriardâ de jorpoy, bus ne sino braco* — proverb ţigănesc (n. a.).

[2] Sfînta Fecioară (n. a.).

[3] Adică, spînzurătoare.

[4] Pămîntul roşu (n. a.).

— Nu — i-am spus eu.

— Ei, bine, o să ai, cumetre.

Nu se înşela. Noaptea, am fost pus de strajă la spărtură. Cum s-a retras brigadierul, am văzut o femeie venind spre mine. Inima îmi spunea că era Carmen. Totuşi am strigat :

— În lături ! Nu se trece !

— Nu te mînia — mi-a spus — arătîndu-mi-se.

— Ce ! Tu erai, Carmen ?!

— Da, iubitule, să vorbim puţin, dar bine. Vrei să cîştigi un duro ? O să vină oameni cu pachete ; lasă-i în pace.

— Nu — am răspuns. Trebuie să-i împiedic să treacă, ăsta e consemnul.

— Consemnul ! Consemnul ! Nu te gîndeai la el în strada Candilejo.

— Ah ! am răspuns, răscolit tot de această amintire — atunci aveam de ce să-mi uit consemnul, dar de banii contrabandiştilor n-am nevoie.

— Ei bine ; dacă nu vrei bani, vrei să mai mergem să mîncăm la bătrîna Dorothea ?

— Nu — am răspuns cu glasul aproape sugrumat de sforţarea pe care o făceam. Nu pot.

— Prea bine. Dacă eşti atît de năzuros, ştiu eu la cine să mă duc. O să-l poftesc pe ofiţerul tău la Dorothea. Pare să fie băiat bun şi o să pună de santinelă un băietan care n-o să vadă decît ceea ce trebuie să vadă. Adio, cavalerule. O să rîd cu poftă în ziua în care consemnul va fi să te spînzure.

Am avut slăbiciunea s-o rechem şi i-am făgăduit să las să se strecoare toată ţigănimea, dacă-i nevoie, în schimbul singurei răsplăţi la care rîvneam ! Mi-a jurat pe loc că se va ţine de cuvînt chiar a doua zi şi a alergat să-şi vestească prietenii care erau la doi paşi. Erau cinci, cu Pastia, toţi încărcaţi zdravăn cu mărfuri englezeşti. Carmen stătea la pîndă. Tre-

buia să dea de ştire cu geamparalele, îndată ce va zări rondul, dar n-a avut nevoie s-o facă. Contrabandiştii şi-au făcut treaba într-o clipită.

A doua zi, m-am dus în strada Candilejo. Carmen s-a lăsat aşteptată şi a venit în toane destul de rele.

— Nu-mi plac oamenii care se lasă rugaţi — a spus. Mi-ai făcut un bine mai mare întîiaşi dată, fără să ştii dacă ai să ai ceva de cîştigat. Ieri, te-ai tocmit cu mine. Nu ştiu de ce-am venit, pentru că nu te mai iubesc. Na, pleacă, ţine un *duro* pentru osteneala ta.

Puţin a lipsit să nu-i arunc moneda în obraz şi mi-a trebuit o mare sforţare de voinţă ca să n-o bat. După ce ne-am certat o oră, am plecat furios. Am rătăcit cîtva timp prin oraş, mergînd de ici-colo ca un nebun ; în sfîrşit, am intrat într-o biserică, şi, aşezat în colţul cel mai întunecos, am plîns cu lacrimi amare. Deodată aud o voce :

— Lacrimi de dragon ! Vreau să fac un filtru din ele.

Ridic ochii, Carmen era în faţa mea.

— Ei bine, compatriotule — mi-a spus — mai eşti supărat pe mine ? Trebuie să te iubesc, cu toate că nu vreau, pentru că, de cînd m-ai părăsit nu ştiu ce am. Poftim, acum eu sînt cea care te întreabă dacă vrei să vii în strada Candilejo.

Am încheiat, aşadar, pace ; dar Carmen era nestatornică cum e şi vremea pe la noi. Furtuna nu e niciodată mai aproape decît atunci cînd soarele e mai arzător. Îmi făgăduise în alt rînd să mă revadă la Dorothea, dar n-a venit. Şi Dorothea mi-a spus iar că se dusese la Laloro pentru afacerile din Egipt.

Cum ştiam mai dinainte, din experienţă, ce trebuie să cred despre asta, am căutat-o pe Carmen peste tot locul unde credeam că putea fi, trecînd de douăzeci de ori pe zi pe strada Candilejo. Într-o seară eram la

Dorothea, pe care o domesticisem aproape, plătindu-i din cînd în cînd cîte un pahar cu anison, cînd a intrat Carmen, urmată de un tînăr locotenent din regimentul nostru.

— Pleacă repede — mi-a spus în bască.

Am rămas năuc, cu turbarea în suflet.

— Ce cauţi aici ? mi-a spus locotenentul. Cară-te, ieşi !

Nu puteam să fac un pas, încremenisem. Ofiţerul, înfuriat, văzînd că nu mă retrăgeam, şi că nici măcar nu-mi scosesem capela, m-a luat de guler şi m-a scuturat zdravăn. Nu ştiu ce i-am spus. Şi-a tras sabia, şi eu pe a mea. Bătrîna mi-a apucat braţul şi locotenentul mi-a dat o lovitură în frunte ; semnul îl am şi astăzi. M-am dat înapoi şi dintr-o lovitură cu cotul am aruncat-o pe Dorothea pe spate ; apoi, cum locotenentul mă urmărea, l-am atins cu vîrful săbiei şi el s-a înfipt în ea. Carmen a stins atunci lampa şi i-a spus Dorotheii, în limba ei, să fugă. Eu însumi am fugit în stradă, şi am început să alerg fără să ştiu încotro. Mi se părea că mă urmăreşte cineva. Carmen, am văzut, venindu-mi în fire, nu mă părăsise.

— Neghiobule ! mi-a zis, nu ştii să faci decît prostii. Ţi-am spus doar că o să-ţi fiu piază rea. Hai, totul se poate îndrepta, cînd ai ca prietenă o flamandă de Roma [1]. Începe prin a-ţi pune batista asta pe rană şi aruncă cingătoarea. Aşteaptă-mă în aleea aceea. Mă întorc în două minute.

A dispărut şi peste puţin mi-a adus o manta vărgată pe care se dusese s-o ia nu ştiu de unde. M-a

[1] *Flamenca de Roma* — termen prin care sînt desemnate ţigăncile. Roma nu se referă aici la Oraşul Veşnic, ci la naţiunea romilor, sau a oamenilor căsătoriţi, nume pe care şi-l dau ţiganii. Cei dintîi sosiţi în Spania veneau, probabil, din Ţările-de-Jos, de unde numele de flamanzi (n. a.).

pus să-mi scot uniforma şi să-mi pun mantaua peste cămaşă. Înţolit astfel, cu basmaua cu care-mi legase rana de la cap, aduceam oarecum cu un ţăran din Valencia, venit la Sevilla să-şi vîndă siropul de *chufas* [1].

M-a dus apoi într-o casă care aducea mult cu a Dorotheii, într-un fund de ulicioară. Împreună cu o altă ţigancă m-au spălat, m-au pansat mai bine decît ar fi făcut-o un medic militar, mi-au dat să beau nu ştiu ce; în sfîrşit, m-au culcat pe un mindir şi am adormit.

De bună seamă că femeile astea îmi puseseră în băutură unul din acele dresuri adormitoare pe care numai ele le ştiu, căci nu m-am trezit decît a doua zi, foarte tîrziu. Capul mă durea şi aveam puţină febră. Mi-a trebuit cîtva timp ca să-mi amintesc de groaznica scenă la care luasem parte în ajun. După ce mi-au oblojit rana, Carmen şi prietena ei, amîndouă stînd pe vine lîngă salteaua mea, au schimbat cîteva cuvinte în *chipe calli*, care păreau să fie o consultaţie medicală. Apoi amîndouă m-au încredinţat că mă voi tămădui repede, dar că trebuia să părăsesc Sevilla cît mai curînd, căci dacă aş fi prins, aş fi împuşcat fără cruţare.

— Băiatule — mi-a spus Carmen — trebuie să faci ceva, acum că regele nu-ţi mai dă nici orez, nici peşte afumat [2], trebuie să te gîndeşti să-ţi cîştigi existenţa. Eşti prea nerod ca să furi *à pastesas* [3], dar eşti sprinten şi voinic; dacă ai curaj, du-te pe coastă şi fă-te contrabandist. Nu ţi-am făgăduit că te voi duce la spînzurătoare? E mai bine decît să fii împuş-

[1] Rădăcină în formă de bulb din care se face o băutură plăcută (n. a.).

[2] Hrana obişnuită a soldatului spaniol (n. a.).

[3] *Ustilar à pastesas* — a fura cu dibăcie, a ciordi fără violenţă (n. a.).

cat. De altfel, dacă ştii să te descurci, ai să trăieşti ca un prinţ, atîta timp cît grănicerii nu-ţi vor pune mîna-n guler.

În felul acesta ademenitor, acest drac de fată mi-a înfăţişat noul drum pe care mi-l hărăzise, singurul, ce-i drept, care-mi mai rămînea, acum că mă învrednicisem de pedeapsa cu moartea. Mă credeţi, domnule ? M-am hotărît fără prea multă greutate. Mi se părea că mă uneam mai îndeaproape cu ea prin această viaţă de primejdii şi răzvrătire. Credeam că de-aci înainte mă puteam bizui pe dragostea ei. Auzisem ades vorbindu-se de oarecari contrabandişti care bîntuiau Andaluzia, pe cai buni, cu espingola în mînă şi cu iubita pe crupă. Mă şi vedeam călărind prin munţi şi văi cu drăgălaşa ţigancă în spatele meu. Cînd îi vorbeam de asta, se prăpădea de rîs şi-mi spunea că nu e nimic mai frumos decît o noapte petrecută în bivuac, cînd fiecare *rom* se retrage cu a sa *romi*, sub micul său cort alcătuit din trei cercuri cu lăicer deasupra.

— O dată amîndoi în munţi — îi spuneam — voi fi sigur de tine ! Acolo, nu-s locotenenţi cu care să te împart.

— Ah ! eşti gelos — răspundea ea. Cu atît mai rău pentru tine. Cum poţi să fii atît de prost ! Nu-ţi dai seama că te iubesc, de vreme ce nu ţi-am cerut niciodată bani ?

Cînd vorbea aşa, îmi venea s-o sugrum. Ca s-o scurtez, domnule, Carmen mi-a făcut rost de haine civile, cu care am ieşit din Sevilla, fără a fi recunoscut. M-am dus la Jerez cu o scrisoare de la Pastia pentru un vînzător de anison la care se întruneau contrabandiştii. Am fost prezentat acestor oameni, al căror şef, supranumit Dancaire [1], m-a primit în

[1] Cuvînt spaniol care înseamnă : cel care se joacă cu banii altuia (n. ed. franceze).

ceata lui. Am plecat spre Gaucin, unde am regăsit-o pe Carmen care-mi dăduse întîlnire acolo. În expediţii, ea slujea oamenilor noştri ca spion şi altul mai bun nici că s-ar fi găsit. Se întorcea de la Gibraltar, unde pregătise cu un proprietar de navă descărcarea mărfurilor englezeşti pe care urma să le primim de pe coastă. Ne-am dus să le aşteptăm lîngă Estepona, ascunzînd apoi în munţi o parte din ele; încărcaţi cu restul, ne-am dus la Ronda. Carmen plecase înainte. Tot ea a fost aceea care ne-a înştiinţat cînd putem intra în oraş. Această primă călătorie şi cele cîteva următoare au fost norocoase. Viaţa de contrabandist îmi plăcea mai mult decît cea de soldat; îi făceam daruri lui Carmen. Aveam bani şi o iubită. Nu aveam nici o remuşcare pentru că, cum spun ţiganii: „Nici rîia cînd îţi place nu te mănîncă“ [1]. Peste tot eram bine primiţi, tovarăşii mei se purtau bine cu mine, ba mă şi preţuiau chiar. Pricina era că omorîsem un om, şi printre ei erau unii care nu aveau o astfel de ispravă pe conştiinţă. Dar ceea ce mă mulţumea mai mult în noua mea viaţă era că o vedeam mai des pe Carmen. Îmi arăta mai multă dragoste decît oricînd; totuşi, în faţa camarazilor nu recunoştea că era iubita mea; ba mă legase chiar prin tot soiul de jurăminte să nu spun nimic despre ea. Eram atît de slab în faţa acestei făpturi, încît îi făceam toate nazurile. De altfel, era prima oară cînd mi se înfăţişa cu modestia unei femei cinstite, şi eram destul de naiv să cred că se lepădase de vechile apucături.

Ceata noastră, alcătuită din opt sau zece oameni, nu se aduna decît la mare strîmtoare şi, de obicei, ne răspîndeam cîte doi sau cîte trei prin oraşe şi sate. Fiecare din noi pretindea că are o meserie: unul era

[1] *Sarapia sat pescuital ne punzava* (n. a.).

cazangiu, altul geambaş, eu eram negustor ambulant, dar mă feream să mă arăt prin locuri umblate, din pricina nenorocitei întîmplări de la Sevilla. Într-o zi, sau mai degrabă într-o noapte, locul nostru de întîlnire era la poalele Vegerului. Dancaire şi cu mine ne-am întîlnit înaintea celorlalţi. Părea foarte vesel.

— O să avem un camarad în plus — mi-a zis. Carmen a dat o lovitură dintre cele mai izbutite. L-a făcut scăpat pe *rom*-ul ei care era întemniţat la Tarifa.

Începusem să înţeleg dialectul ţigănesc, pe care-l vorbeau aproape toţi camarazii mei, şi la cuvîntul *rom* am tresărit.

— Cum? bărbatul ei?! Aşadar, e măritată? l-am întrebat pe căpitan.

— Da — mi-a răspuns căpitanul — cu Garcia Chiorul, un ţigan tot atît de viclean ca şi dînsa. Bietul băiat era la galere. L-a îmbrobodit atît de bine pe medicul temniţei, încît a obţinut libertatea *rom*-ului ei. Ah! fata asta e o comoară! De doi ani se căzneşte să-i înlesnească evadarea. Nimic n-a prins, pînă cînd nu s-au hotărît să schimbe maiorul. Cu ăsta, pare-se, s-a înţeles repede.

Vă închipuiţi plăcerea pe care mi-a făcut-o ştirea asta; l-am văzut îndată pe Garcia Chiorul; era, fără îndoială, cea mai urîcioasă dihanie pe care a oploşit-o prin veac ţigănimea; tuciuriu la piele, şi mai tuciuriu la suflet, era cel mai nelegiuit haramin pe care l-am întîlnit de cînd sînt eu. Carmen a venit cu el; şi cînd îi spunea de faţă cu mine, *rom*-ul meu, făcea să vezi privirile pe care mi le arunca şi strîmbăturile pe care le făcea cînd întorcea Garcia capul. Eram indignat şi nu i-am vorbit toată noaptea. Dimineaţa ne-am făcut boccelele şi eram pe drum cînd am băgat de seamă că doisprezece călăreţi ne lua-

seră urma. Lăudăroşii andaluzi, care nu vorbeau decît de măceluri, au dat cinstea pe ruşine. Au fugit toţi, care încotro. Dancaire, Garcia, un băiat frumos din Ecija căruia i se spunea Remendado [1] şi Carmen nu şi-au pierdut cumpătul. Ceilalţi şi-au părăsit catîrii şi s-au năpustit în rîpe unde caii nu-i mai puteau urmări. Nu ne puteam păstra animalele, şi ne-am grăbit să desfacem partea cea mai bună a prăzii noastre, pe care am încărcat-o pe umeri, apoi am încercat să fugim printre stînci, prin povîrnişurile cele mai prăpăstioase. Făceam vînt boccelelor înaintea noastră şi le urmam cum puteam, alunecînd pe călcîie. În timpul acesta, duşmanul trăgea asupră-ne din ascunzători ; era întîia oară că auzeam gloanţele fluierînd, dar nu m-am speriat. Cînd eşti privit de o femeie, nu e nici un merit să-ţi rîzi de moarte.

Am scăpat, în afară de bietul Remendado, care-a fost atins de un glonte în şale. Mi-am aruncat pachetul şi am încercat să-l ridic.

— Dobitocule ! mi-a strigat Garcia — ce nevoie avem de-un hoit ? Ucide-l şi vezi de nu pierde ciorapii de bumbac.

— Aruncă-l ! Aruncă-l ! striga Carmen.

Oboseala m-a silit să-l las o clipă la adăpostul unei stînci. Garcia a înaintat şi şi-a deşertat espingola în capul lui.

— Mare şmecher trebuie să fie acela care l-ar mai recunoaşte — a spus el privindu-i faţa pe care cele douăsprezece gloanţe i-o făcuseră ferfeniţă.

Iată, domnule, frumoasa viaţă pe care am dus-o. Seara, ne găseam într-un hăţiş, rupţi de oboseală, fără nimic de mîncare, şi ruinaţi de pierderea catî-

[1] Nume spaniol care înseamnă „zdrenţăros" (n. ed. franceze).

rilor noştri. Ce a făcut cumplitul acela de Garcia? A scos o pereche de cărţi din buzunar şi a început să joace cu Dancaire la lumina unui foc pe care-l aprinseseră. În acest timp, eu eram culcat, uitîndu-mă la stele, gîndindu-mă la Remendado şi spunîndu-mi că aş vrea să fiu în locul lui. Carmen şedea pe vine lîngă mine, şi din cînd în cînd bătea tactul din castaniete îngînînd un cîntec. Apoi, apropiindu-se de mine ca pentru a-mi vorbi la ureche, m-a sărutat, aproape fără să vreau, în două sau trei rînduri.

— Eşti diavolul — i-am spus.

— Da — mi-a răspuns.

După cîteva ore de odihnă, a plecat la Gaucin, şi a doua zi dimineaţă un ciobănaş a venit să ne aducă pîine. Am rămas acolo toată ziua şi noaptea ne-am apropiat de Gaucin. Aşteptam veşti de la Carmen. Nu venea nimic. Dimineaţa am văzut un catîrgiu care ducea o femeie bine îmbrăcată, cu umbrelă şi o fetiţă care părea să fie servitoarea ei. Garcia ne-a spus:

— Iată doi catîri şi două femei pe care ni-i trimite Sfîntul Nicolae; patru catîri mi-ar fi fost mai pe plac; n-are a face, sînt buni şi ăştia.

Şi-a luat espingola şi a coborît spre potecă ascunzîndu-se prin hăţiş. Îl urmam, Dancaire şi cu mine, la mică depărtare. Cînd am fost aproape, ne-am arătat şi am strigat catîrgiului să se oprească. Femeia, văzîndu-ne, în loc să se sperie, şi ţinuta noastră ar fi fost de ajuns pentru asta, a izbucnit în rîs:

— Ah! *Lillipendi*-ii care mă iau drept o *crani*![1]

Era Carmen, dar atît de bine deghizată că n-aş fi recunoscut-o dacă ar fi vorbit altă limbă. A sărit

[1] Nerozii care mă iau drept o femeie cumsecade (n. a.).

jos de pe catîrul ei, şi a vorbit cîtva timp în şoaptă cu Dancaire şi cu Garcia, apoi mi-a spus :

— Canarule, o să ne revedem înainte de a te fi spînzurat. Mă duc la Gibraltar pentru afacerile din Egipet. Veţi auzi de mine curînd.

Ne-am despărţit după ce ne-a indicat un loc unde ne puteam adăposti cîteva zile. Fata asta era pronia bandei noastre. Am primit curînd nişte bani pe care ni-i trimisese şi o înştiinţare care cîntărea mai mult decît banii pentru noi : doi lorzi englezi plecau de la Gibraltar spre Grenada în cutare zi, pe cutare drum. Cine are urechi de auzit, să audă. Aveau bani buni şi grei. Garcia voia să-i omoare, dar Dancaire şi cu mine ne-am împotrivit. Nu le-am luat decît banii şi ceasurile, pe lîngă cămăşi, de care aveam mare nevoie. Ajungi netrebnic fără să vrei, domnul meu. Îţi pierzi minţile pentru o fată frumoasă, te baţi pentru ea, o nenorocire te loveşte, eşti silit să trăieşti în munţi şi din contrabandist ce erai, te trezeşti tîlhar cînd nici nu gîndeai. Am socotit că nu era bine să rămînem în împrejurimile Gibraltarului după afacerea cu lorzii şi ne-am înfundat în sierra Ronda. Mi-aţi vorbit de José-Maria ; iată, acolo l-am cunoscut. Îşi lua cu el iubita în prădăciuni. Era o fată frumoasă, cuminte, sfioasă, cuviincioasă, nici o vorbă urîtă în gura ei şi de-o credinţă ! Drept răsplată el îi amăra viaţa. Alerga mereu după alte fete, o chinuia şi uneori i se năzărea pe deasupra să mai facă şi pe gelosul. O dată, a lovit-o cu cuţitul. Ei bine, l-a iubit şi mai mult de atunci. Aşa sînt femeile, mai cu seamă andaluzele. Asta era mîndră de cicatricea pe care o avea pe braţ, şi o arăta ca pe cel mai frumos lucru din lume. Ş-apoi José-Maria, era şi-un foarte prost tovarăş... Într-o prădăciune pe care a săvîrşit-o, ce-a făcut, ce-a dres nu ştiu, dar lui i-a rămas dobînda şi nouă osînda. Dar să mă întorc la

povestirea mea. Nu mai auzeam vorbindu-se de Carmen. Dancaire spuse :

— Trebuie să plece unul dintre noi la Gibraltar ca să afle noutăţi despre ea ; trebuie să fi pregătit vreo lovitură. Aş merge cu plăcere dar sînt prea cunoscut la Gibraltar.

Chiorul spuse :

— Şi pe mine mă cunosc, le-am jucat atîtea feste racilor [1]. Şi cum n-am decît un ochi, sînt greu de deghizat.

— Trebuie deci să mă duc eu ? spusei la rîndu-mi, încîntat numai la gîndul de a o revedea pe Carmen. Să vedem, ce trebuie să fac ?

Ceilalţi îmi spuseră :

— Fă în aşa fel încît să te îmbarci sau să treci prin Saint-Roc, cum ţi-o place mai bine, şi, cînd vei ajunge la Gibraltar, întreabă în port unde locuieşte o vînzătoare de ciocolată pe care o cheamă Rollona ; cînd o vei fi găsit, vei afla de la dînsa ce se petrece acolo.

Ne-am înţeles să plecăm toţi trei pînă la sierra din Gaucin, să-mi las cei doi tovarăşi acolo, şi să pornesc la Gibraltar ca vînzător de fructe. La Ronda, un om de-al nostru mi-a făcut rost de-un paşaport ; la Gaucin mi s-a dat un măgar ; l-am încărcat cu portocale şi pepeni şi am pornit la drum. Ajuns la Gibraltar am aflat că Rollona era bine cunoscută, dar murise sau plecase la *finibus terrae* [2] şi, dispariţia ei, după părerea mea, făcea de înţeles lipsa de veşti de la Carmen. Mi-am lăsat măgarul la grajd şi mă plimbam prin oraş ca şi cum aş fi vrut să-mi vînd portocalele pe care le luasem cu mine, dar nu căutam decît să văd dacă nu întîlnesc vreun cunos-

[1] Nume dat de poporul spaniol englezilor din cauza culorii uniformei lor (n. a.).

[2] La temniţă, sau : la toţi dracii (n. a.).

cut. Foiau mişei din toate colţurile lumii, curat turn al lui Babel şi pe stradă de făceai zece paşi, tot atîtea limbi auzeai. Vedeam eu oameni din Egipet, dar n-aveam nici o încredere în ei; îi încercam şi mă încercau. Ne dam noi bine seama că sîntem pungaşi, dar totul era să ştim dacă sîntem din aceeaşi ceată. După două zile pierdute în alergături zadarnice, nu aflasem nimic în legătură cu Rollona sau Carmen şi mă gîndeam să mă întorc la tovarăşii mei după ce voi fi făcut cîteva cumpărături, cînd, plimbîndu-mă pe o stradă, la soare-apune, aud venind de la o fereastră un glas de femeie: „Ei, cu portocale!" Privesc în sus şi o văd la un balcon, sprijinită-n coate, pe Carmen, şi alături de ea un ofiţer îmbrăcat în roşu, cu epoleţi de aur, cu părul creţ şi cu înfăţişare de mare lord. Cît despre ea, era gătită foc, un şal pe umeri, un pieptene de aur, toată în mătase; era neschimbată pramatia! Rîdea de se prăpădea. Englezul, schimonosind limba spaniolă, mi-a strigat să vin sus, căci doamna dorea portocale; şi Carmen mi-a spus în bască:

— Urcă şi nu te mira de nimic.

Într-adevăr, nimic nu trebuia să mă mire din partea ei. Nu ştiu dacă bucuria sau durerea a fost mai mare regăsind-o. La uşă era un servitor englez, înalt, pudrat, care m-a condus într-un salon măreţ. Carmen apucase să-mi spună în bască:

— Nu ştii un cuvînt spanioleşte, nu mă cunoşti.

Apoi, întorcîndu-se către englez:

— Îţi spuneam eu, mi-am dat imediat seama că e basc; o să vezi ce limbă caraghioasă. Ce prostălău pare, nu-i aşa? S-ar spune o pisică prinsă într-o cămară.

— Şi tu — i-am spus în limba mea — pari o nerușinată haimana şi mare poftă aş avea să-ţi ciopîrţesc obrazul înaintea ibovnicului tău.

— Ibovnicul meu ! spuse — cum ai ghicit-o fără să-ţi spun ? Şi eşti gelos pe fîrlifusul ăsta ? Eşti mai nerod decît înainte de serile noastre din strada Candilejo. Nu vezi, prost ce eşti, că pun la cale în clipa asta daraverile din Egipet şi încă în chip strălucit ? Casa asta e a mea. Şi banii racului tot ai mei vor fi , îl duc de vîrful nasului, îl voi duce acolo de unde nu va mai ieşi niciodată.

— Şi eu — i-am spus — dacă urmezi în felul ăsta cu daraverile din Egipet, o să te fac să-ţi piară cheful de a le începe din nou.

— Ah ! vorbeşti serios ? Ce, eşti *rom*-ul meu, ca să-mi porunceşti ? Dacă Chiorul încuviinţează, cu ce drept te amesteci ? Nu ţi-e destul că eşti singurul care se poate lăuda că-i *minchorrô*-ul [1] meu ?

— Ce spune ? a întrebat englezul.

— Spune că-i este sete şi că tare ar bea un pahar — a răspuns Carmen.

Şi s-a răsturnat pe o canapea rîzînd cu hohote de traducerea ei.

Domnule, cînd fata asta rîdea, era cu neputinţă să nu-ţi pierzi capul. Toată lumea rîdea cu ea. Englezul acela voinic a început şi el să rîdă, ca un gogoman ce era, şi a poruncit să mi se dea de băut.

În timp ce beam, îmi zise :

— Vezi inelul acela pe care-l are-n deget ? Dacă vrei, ţi-l dau.

I-am răspuns :

— M-aş lipsi de un deget numai să fiu cu lordul tău în munţi, fiecare cu *maquila* lui în mînă.

— *Maquila,* ce înseamnă asta ? a întrebat englezul.

— *Maquila* — a spus Carmen rîzînd înainte — e o portocală. Nu e un cuvînt caraghios pentru o por-

[1] Amantul, sau, mai degrabă, capriciul meu (n. a.).

tocală ? Spune că ar vrea să vă facă să mîncaţi *maquila.*

— Da ? a spus englezul. Ei bine, adu şi mîine *maquila.*

În timp ce vorbeam a intrat servitorul spunînd că masa e gata. Atunci, englezul s-a sculat, mi-a dat un piastru, şi i-a dat braţul lui Carmen, ca şi cum n-ar fi putut umbla singură. Carmen, rîzînd mereu, mi-a spus :

— Băiatule, nu pot să te poftesc la masă, dar mîine, de îndată ce ai să auzi toba pentru paradă, vino aici cu portocale. Vei găsi o cameră mai bine mobilată decît cea din strada Candilejo şi ai să vezi dacă nu-s tot Carmencita ta. De daraverile din Egipet vom vorbi pe urmă.

N-am răspuns nimic şi eram în stradă cînd englezul mi-a strigat :

— Adu *maquila* mîine ! şi auzeam hohotele de rîs ale lui Carmen.

Am ieşit fără să ştiu ce-am să fac ; n-am dormit de loc, şi dimineaţa eram aşa de furios împotriva viclenei, încît hotărîsem să plec de la Gibraltar fără s-o revăd ; dar, la prima lovitură de tobă, mi-a pierit curajul : mi-am luat leasa de portocale şi am dat fuga la Carmen. Jaluzeaua ei era întredeschisă, şi i-am văzut ochii mari şi negri care mă pîndeau.

Servitorul pudrat m-a băgat îndată înăuntru, Carmen l-a trimis în oraş, şi, cum am rămas singuri, a izbucnit într-unul din hohotele ei de rîs fătarnic şi s-a aruncat de gîtul meu. N-o văzusem niciodată atît de frumoasă. Gătită ca o madonă, parfumată... mobile de mătase... perdele brodate... ah !... şi eu ca un hoţ ce mă aflam.

— *Minchorrô !* spunea Carmen — îmi vine să sparg tot aici, să dau foc casei şi să fug în sierra.

Şi să te ţii mîngîieri !... şi rîsete... şi dansa, şi-şi rupea zorzoanele ; nu e maimuţă care să fi făcut vreodată mai multe giumbuşlucuri, mai multe strîmbături, mai multe drăcovenii.

După ce s-a potolit :

— Ascultă — mi-a spus — e vorba de Egipet. Vreau să mă duc la Ronda, unde am o soră călugăriţă... (Aici alte hohote de rîs.) Trecem printr-un loc pe care am să ţi-l spun. Daţi buzna peste el, îl despuiaţi. Cel mai bine ar fi să-l achitaţi, dar — a adăugat cu un surîs diavolesc pe care-l avea în anumite clipe şi pe care nimeni n-ar fi vrut atunci să-l aibă la fel — ştii ce ar trebui făcut ? Să se arate Chiorul întîi. Rămîneţi puţin în urmă ; racul e curajos şi îndemînatic : are pistoale bune... Înţelegi ?...

S-a întrerupt într-un hohot de rîs care m-a cutremurat.

— Nu — i-am spus — îl urăsc pe Garcia, dar e tovarăşul meu. Într-o zi, poate că te voi scăpa de el, dar ne vom socoti după obiceiul din ţara mea. Sînt egiptean din întîmplare numai ; dar, pentru anumite lucruri, rămîn, cîte zile-oi avea, un bun navarrez, cum spune proverbul [1].

A urmat :

— Eşti un prost, un boboc, un adevărat *payllo*. Eşti ca piticul care se crede mare fiindcă a scuipat departe. [2] Nu mă iubeşti, pleacă.

Cînd îmi spunea : Pleacă, nu puteam pleca. Am făgăduit să plec, să mă duc la tovarăşi şi să aştept englezul ; pe de altă parte, ea mi-a făgăduit să se prefacă bolnavă pînă la plecarea din Gibraltar spre Ronda. Am rămas încă două zile la Gibraltar. A avut îndrăzneala să vină deghizată să mă vadă la hanul

[1] *Navarro fino* (n. a.).

[2] *Or esorjlé de or narsichislé, sin chismar lachinguel* — proverb ţigănesc (n. a.).

meu. Am plecat; aveam şi eu planul meu. M-am întors la punctul nostru de întîlnire, ştiind şi locul şi ora la care trebuiau să treacă englezul şi Carmen. L-am găsit pe Dancaire şi pe Garcia care mă aşteptau. Am petrecut noaptea într-o pădure lîngă un foc de cucuruzi, care ardeau de minune. I-am propus lui Garcia să jucăm cărţi. A primit. La a doua partidă i-am spus că trişează; a început să rîdă. I-am aruncat cărţile în obraz. A vrut să-şi ia espingola; am pus piciorul pe ea şi i-am zis: „Se spune că ştii să mînuieşti cuţitul ca cel mai desăvîrşit *jacque* din Malaga, vrei să-ţi încerci îndemînarea cu mine?" Dancaire a vrut să ne despartă. Îi dădusem doi sau trei pumni lui Garcia. Furia îl făcuse viteaz; îşi scosese cuţitul, eu pe al meu. I-am spus amîndoi lui Dancaire să ne lase locul liber pentru luptă cinstită. A văzut că nu era chip să ne oprească şi s-a dat în lături. Garcia se şi îndoise în două ca o pisică gata să se repeadă la şoarece. Îşi ţinea pălăria cu mîna stîngă, ca să se apere, şi cuţitul îndreptat înainte. E garda lor andaluză. Eu m-am aşezat ca în Navarra, drept în faţa lui, cu braţul stîng ridicat, cu piciorul stîng înainte, cu cuţitul de-a lungul coapsei drepte. Mă simţeam mai puternic decît un uriaş. A ţîşnit ca o săgeată asupra-mi; m-am răsucit pe piciorul stîng şi n-a mai găsit nimic în faţa lui; dar l-am lovit la gît, şi cuţitul a intrat atît de adînc, încît mîna mea era sub bărbia lui. Am răsucit lama atît de tare încît s-a rupt. Se sfîrşise. Lama a ţîşnit din rană, aruncată de un clocot de sînge gros cît braţul. A căzut în nas, ţeapăn ca un ţăruş.

— Ce-ai făcut? m-a întrebat Dancaire.

— Ascultă — i-am spus — nu puteam trăi împreună. O iubesc pe Carmen şi vreau să fiu singurul. De altfel, Garcia era un ticălos şi nu pot să uit ce i-a făcut sărmanului Remendado. Nu mai sîntem

decît doi, dar sîntem băieţi buni. Haide, mă vrei ca prieten pe viaţă şi pe moarte ?

Dancaire mi-a întins mîna. Era un om de cincizeci de ani.

— La dracu cu zburdăciunile ! a strigat. Dacă i-o cereai pe Carmen, ţi-o vîndea pentru un piastru. Nu mai sîntem decît doi ; ce ne facem mîine ?

— Lasă-mă să atac singur — i-am răspuns. Acum, nu-mi mai pasă de nimeni.

L-am îngropat pe Garcia şi ne-am aşezat tabăra la două sute de paşi mai departe. A doua zi, Carmen şi cu englezul ei au trecut cu doi catîri şi un servitor. I-am spus lui Dancaire :

— Cu englezul, îmi iau eu sarcina. Sperie-i pe ceilalţi, nu sînt înarmaţi.

Englezul era curajos. Dacă nu i-ar fi împins Carmen braţul, m-ar fi omorît. Pe scurt, am recucerit-o pe Carmen în acea zi şi primul lucru pe care i l-am spus e că era văduvă. Cînd a aflat cum s-au petrecut lucrurile :

— Ai să fii întotdeauna un *lillipendi* — mi-a spus ea. Garcia trebuia să te omoare. Garda ta navarreză e o prostie şi el a răpus pe alţii mai îndemînatici decît tine. Înseamnă că-i sunase ceasul. O să sune şi al tău.

— Şi al tău — i-am răspuns — dacă nu eşti pentru mine o adevărată *romi*.

— Cu atît mai bine — a spus — am văzut de mai multe ori în cafea că trebuie să sfîrşim împreună. Ei, culegi ce-ai semănat !

A clămpănit din castaniete, ceea ce făcea întotdeauna cînd voia să alunge un gînd supărător.

Cînd vorbeşti de tine, pierzi măsura. Fără îndoială că toate amănuntele acestea vă plictisesc, dar voi sfîrşi repede. Viaţa pe care o duceam a durat destulă vreme. Dancaire şi cu mine ne-am însoţit cu cîţiva

tovarăşi mai de nădejde decît primii, şi ne îndeletniceam cu contrabanda, şi uneori, trebuie să o mărturisesc, atacam la drumul mare, dar numai cînd nu mai aveam încotro şi nu mai puteam face altfel. Nu chinuiam însă călătorii şi ne mulţumeam să le luăm doar banii. Cîteva luni am fost mulţumit de Carmen ; ne era, ca şi în trecut, de folos în isprăvile noastre, vestindu-ne cînd puteam da o lovitură bună. Stătea sau la Malaga, sau la Cordova, sau la Grenada ; dar, la un cuvînt de-al meu, părăsea totul, şi venea să se întîlnească cu mine într-o venta singuratică, sau chiar în bivuac. O dată numai, la Malaga, m-a îngrijorat puţin. Aflasem că-şi pusese ochii pe un negustor foarte bogat, cu care voia, pesemne, să reînceapă gluma de la Gibraltar. În ciuda a tot ce mi-a spus Dancaire ca să mă opresc, am intrat în Malaga, în plină zi, am căutat-o pe Carmen şi am luat-o de sîrg de-acolo. Am avut o discuţie aprinsă.

— Ştii — mi-a spus ea — că, de cînd îmi eşti bărbat de-a binelea, te iubesc mai puţin decît atunci cînd erai *minchorrô*-ul meu ? Nu vreau să fiu chinuită şi mai ales nu vreau să mi se poruncească. Ceea ce vreau, este să fiu liberă şi să fac ce-mi place. Ia seama, să nu mă scoţi din sărite. Dacă mă plictiseşti, o să găsesc un băiat bun care-ţi va face ceea ce i-ai făcut tu chiorului.

Dancaire ne-a împăcat, dar ne spusesem lucruri pe care le pusesem la inimă şi nu mai eram ca înainte. Puţin după asta, ni s-a întîmplat o nenorocire. Ne-a zăpsit trupa. Dancaire a fost omorît şi doi din tovarăşii mei, de asemenea ; alţi doi au fost prinşi. Eu am fost greu rănit şi, de n-aş fi avut un cal bun, aş fi rămas în mîinile soldaţilor. Mort de oboseală, cu un glonte în mine, m-am dus să mă ascund într-o pădure cu singurul tovarăş care-mi mai rămînea. Am leşinat coborînd de pe cal, şi credeam că o să crăp

în hăţiş ca un iepure lovit de alice. Tovarăşul meu m-a cărat într-o peşteră pe care-o ştiam, apoi s-a dus s-o caute pe Carmen. Era la Grenada şi a venit în grabă. Timp de cincisprezece zile nu m-a părăsit nici o clipă. N-a închis ochii ; m-a îngrijit cu o îndemînare şi cu o băgare de seamă pe care nu le-a avut niciciînd vreo femeie pentru bărbatul cel mai iubit. De îndată ce m-am putut ţine pe picioare, m-a dus în cea mai mare taină la Grenada. Ţigăncile găsesc peste tot sălaşuri sigure şi am rămas mai mult de şase săptămîni într-o casă, despărţită de două uşi numai de coregidorul care mă căuta. De mai multe ori, privind pe după oblon, l-am văzut trecînd. În sfîrşit, m-am însănătoşit, dar mă gîndisem mult pe patul meu de suferinţă şi plănuisem să-mi schimb felul de viaţă. I-am spus lui Carmen să plecăm din Spania şi să încercăm să trăim cinstit în noul continent. A rîs de mine.

— Nu sîntem făcuţi să răsădim curechi — a spus ; soarta noastră e să trăim pe spinarea *payllos*-ilor. Uite, am pregătit o afacere cu Nathan ben-Joseph din Gibraltar. Are bumbăcărie care nu te aşteaptă decît pe tine ca să treacă graniţa. Ştie că eşti în viaţă. Se bizuie pe tine. Ce-ar zice tovarăşii noştri din Gibraltar, dacă ţi-ai călca cuvîntul ?

M-am potrivit ei şi m-am întors la scîrbavnicele mele îndeletniciri.

În timp ce eram ascuns la Grenada, au avut loc lupte cu tauri la care Carmen s-a dus. Înapoindu-se, a vorbit mult de un picador îndemînatic numit Lucas. Îi ştia numele calului şi cît îl costase vesta lui brodată. Nu m-am sinchisit. Junanito, tovarăşul care-mi rămăsese, mi-a spus, cîteva zile mai tîrziu, că o văzuse pe Carmen cu Lucas la un negustor din Zacatin. Asta a început să mă îngrijoreze. Am întrebat-o

pe Carmen cum şi de ce făcuse cunoştinţă cu picadorul.

— E un băiat — mi-a spus ea — cu care se poate face o afacere. Rîul care face zgomot are apă sau pietre.[1] A cîştigat o mie două sute de reali cu luptele. Din două una : sau punem mîna pe aceşti bani ; sau, cum e un bun călăreţ şi un flăcău inimos, îl băgăm în ceata noastră. Cutare şi cutare au murit, trebuie să-i înlocuieşti. Ia-l cu tine.

— N-am nevoie — i-am răspuns — nici de el, nici de banii lui şi te opresc să-i vorbeşti.

— Ia seama, mi-a spus : cînd mi se pune opreliştе să fac un lucru, tocmai atunci mă grăbesc să-l fac.

Din fericire picadorul a plecat la Malaga şi eu mă pregăteam să aduc bumbăcăria evreului. Am avut multă bătaie de cap cu afacerea asta, Carmen la fel, şi pe Lucas îl uitasem ; poate că-l uitase şi ea, cel puţin pentru moment.

Cam pe vremea aceea v-am întîlnit, domnul meu, întîi lîngă Montilla, apoi la Cordova. Nu vă mai pomenesc de ultima noastră întrevedere. Cred că ştiţi despre ea mai mult decît mine. Carmen v-a furat ceasul, rîvnea şi la banii dumneavoastră şi, mai ales, la acest inel pe care vi-l văd pe deget şi care, spunea ea, e un inel solomonit pe care ţinea mult să-l aibă. Ne-am certat la toartă şi am lovit-o. A pălit şi a plîns. Era prima oară că o vedeam plîngînd şi asta m-a tulburat cumplit. I-am cerut iertare, dar nu mi-a vorbit o zi întreagă şi cînd am plecat, din nou, spre Montilla, n-a vrut să mă sărute. Eram foarte amărît, cînd, trei zile mai tîrziu, a venit la mine zburdalnică şi voioasă ca un piţigoi. Uita-

[1] Proverb ţigănesc : *Len sos sonsi abela, — Pani o reblendani terela* (n. a.).

sem tot şi păream doi proaspăt îndrăgostiţi. În clipa despărţirii, mi-a spus :

— La Cordone e o serbare, mă duc s-o văd, voi afla care-s oamenii care pleacă cu bani şi am să ţi-o spun.

Am lăsat-o să plece. Mă gîndeam, în singurătate, la serbarea aceea şi la schimbarea lui Carmen. „Trebuie să se fi răzbunat — mi-am zis — de vreme ce s-a întors ea întîi." Un ţăran mi-a spus că la Cordova sînt tauri. Simţeam că-mi clocoteşte sîngele, şi ca un nebun, plec, şi mă duc la *plaza*[1]. Am aflat care-i Lucas, şi pe banca de lîngă barieră, am recunoscut-o pe Carmen. Mi-a fost de ajuns s-o zăresc o clipă ca să ştiu ce am de făcut. La primul taur, Lucas, după cum mă şi aşteptam, l-a făcut pe fantele. A smuls cocarda[2] taurului şi i-a dus-o lui Carmen, care şi-a pus-o în păr. Taurul m-a răzbunat. Lucas a căzut de-a berbeleacul cu calul peste el, şi taurul peste amîndoi. Am privit spre Carmen, dar nu mai era la locul ei. Îmi era cu neputinţă să mă mişc din locul acela în care mă aflam şi-am fost nevoit să aştept sfîrşitul luptelor. M-am dus atunci la casa pe care o ştiţi, şi-am aşteptat liniştit acolo toată seara şi o bună parte din noapte. Către ceasurile două spre ziuă Carmen a venit şi ea, puţin mirată că mă vede.

— Vino cu mine — i-am spus.

— Ei bine — a răspuns — haidem !

M-am dus de mi-am luat calul, am aşezat-o în crupă, şi am mers aşa toată noaptea, fără să schim-

[1] *Plaza de toros* — arena unde au loc luptele de tauri.

[2] *La divisa* — panglică a cărei culoare arată cărei păşuni îi aparţine taurul. Panglica e prinsă de pielea taurului cu un cîrlig şi se consideră ca o culme a galanteriei s-o smulgi de pe animalul încă viu şi s-o oferi unei femei (n. a.).

băm o vorbă. Ne-am oprit dimineaţa la o ventă singuratică, în apropierea unei mici sihăstrii. Acolo, i-am spus :

— Ascultă, uit tot. Nu-ţi voi vorbi de nimic, dar jură-mi un lucru : că mă vei urma în America şi că te vei potoli.

— Nu — mi-a răspuns ea îmbufnată — nu vreau să plec în America. Mă simt bine aici.

— Fiindcă eşti lîngă Lucas ; dar bagă-ţi bine în minte, că el, chiar dacă se tămăduie, multă umbră pămîntului n-o să mai facă. Dar, la urma urmei, ce am cu el ? Mi s-a urît să-ţi tot omor amanţii ; pe tine am să te ucid.

M-a privit ţintă cu privirea ei sălbatică şi mi-a spus :

— Mă aşteptam de mult să mă ucizi. Întîia dată cînd te-am văzut, întîlnisem un preot la poarta casei mele. Şi în noaptea asta, cînd am ieşit din Cordova, n-ai văzut nimic ? Un iepure a trecut drumul printre picioarele calului tău. Aşa e scris.

— Carmencita — am întrebat-o — nu mă mai iubeşti ?

N-a răspuns nimic. Era aşezată cu picioarele încrucişate pe o rogojină şi trăgea cu degetul linii pe pămînt.

— Să ne schimbăm viaţa, Carmen — am rugat-o cu smerenie în glas. Să mergem să trăim într-un ungher în care să fim nedespărţiţi. Ştii că avem îngropate sub un stejar, din apropiere, o sută douăzeci de uncii... Şi mai avem bani şi la evreul ben-Joseph.

A prins a zîmbi şi mi-a spus :

— Eu întîi, tu pe urmă. Ştiu că aşa trebuie să se întîmple.

— Gîndeşte-te, am urmat: sînt la capătul răbdării şi al curajului; hotărăşte-te, sau de nu, mă hotărăsc eu.

Am lăsat-o şi m-am dus să mă plimb către schit. L-am găsit pe sihastru rugîndu-se. Am aşteptat să-şi sfîrşească rugăciunea; tare aş fi vrut să mă rog şi eu, dar nu puteam. Cînd s-a ridicat m-am dus la el.

— Părinte — i-am spus — vrei să te rogi pentru cineva care e în mare primejdie?

— Mă rog pentru toţi nenorociţii — spuse el.

— Poţi face o slujbă pentru un suflet care se va înfăţişa, poate, înaintea Atotziditorului?

— Da — a răspuns privindu-mă ţintă.

Şi, cum în înfăţişarea mea era ceva ciudat, a încercat să mă tragă de limbă.

— Mi se pare că te-am mai văzut — mi-a spus.

Am pus un piastru pe banca lui.

— Cînd faci slujba? l-am întrebat.

— Într-o jumătate de oră. Fiul hangiului de acolo va veni să slujească. Spune-mi, tinere, cugetul nu ţi-e întru nimic tulburat? Vrei să asculţi sfaturile unui creştin?

Simţeam că-mi vine a plînge. I-am spus că mă reîntorc şi am fugit. Am stat culcat în iarbă pînă ce-am auzit clopotul. Atunci m-am apropiat dar am rămas afară din paraclis. După ce s-a citit liturghia, m-am întors la venta. Cît despre Carmen, trăgeam nădejde c-a fugit; ar fi putut lua calul meu şi să fugă... dar, am regăsit-o. Nu voia să se poată spune că o speriasem. În lipsa mea, îşi desfăcuse tighelul de la rochie ca să scoată plumbul. Acum, era în faţa unei mese şi se uita la plumbul pe care-l topise şi pe care-l aruncase într-o strachină plină cu apă. Era atît de ocupată de vrăjitoria ei, încît, la început, nu şi-a dat seama de întoarcerea mea. Cînd lua o

bucată de plumb şi o întorcea pe toate părţile cu faţa întristată, cînd îngăima unul din acele descîntece prin care ţigăncile cer ajutorul Mariei Padilla, ibovnica lui don Pedro, care a fost, se spune, *Bari Crallisa*, sau marea regină a ţiganilor.

— Carmen — i-am spus — vrei să vii cu mine?

S-a ridicat, a aruncat blidul, şi-a pus mantila pe cap ca şi cum ar fi fost gata de plecare.

— Aşadar, Carmencita mea — i-am spus după o bucată de drum — te-ai hotărît să mă urmezi, nu-i aşa?

— Te urmez la moarte, da, dar nu voi mai trăi cu tine.

Eram într-o strîmtoare singuratică; mi-am oprit calul.

— Aici? a spus ea.

Şi dintr-o săritură s-a dat jos. Şi-a scos mantila, a aruncat-o la picioare şi a rămas nemişcată cu mîna în şold, privindu-mă ţintă.

— Vrei să mă omori, văd bine; aşa e scris, dar nu mă plec ţie.

— Te rog — i-am spus — fii înţeleaptă. Ascultă-mă! Tot ce-a fost e uitat. Totuşi, ştii bine, tu m-ai dus la pierzanie; pentru tine m-am făcut hoţ şi ucigaş. Carmen! Carmencita mea! Lasă-mă să te mîntui şi să mă mîntui cu tine.

— José — a răspuns — ceea ce-mi ceri e cu neputinţă. Nu te mai iubesc; tu mă mai iubeşti şi de asta vrei să mă ucizi. Aş putea foarte bine să te mint; dar nu vreau să-mi dau osteneala asta. Totul s-a sfîrşit între noi. Ca *rom* ai dreptul să ţi-o omori pe *romi* a ta; dar Carmen va fi veşnic liberă. *Calli* s-a născut, *calli* va muri.

— Îl iubeşti deci pe Lucas? am întrebat-o.

— Da, l-am iubit, ca pe tine, o clipă, poate mai puţin decît pe tine. Acum, nu mai iubesc nimic şi mă urăsc pentru că te-am iubit.

M-am aruncat la picioarele ei, i-am luat mîinile într-ale mele, i le-am stropit cu lacrimi. I-am amintit toate clipele de fericire pe care le petrecusem împreună. M-am prins să rămîn tîlhar numai ca să-i plac. Tot, domnule, tot; i-am făgăduit totul, numai să mă iubească.

Mi-a spus:

— Să te mai iubesc, e cu neputinţă. Să trăiesc cu tine, nu vreau.

Eram robit mîniei. Mi-am scos cuţitul. Aş fi vrut să-i fie teamă şi să-mi ceară îndurare, dar femeia aceasta era un demon.

— Pentru cea din urmă oară — am strigat — vrei să rămîi cu mine?

— Nu! nu! nu! a spus bătînd din picior.

Şi şi-a scos din deget un inel pe care i-l dădusem şi l-a aruncat în mărăciniş. Am lovit-o de două ori. Cu cuţitul Chiorului, pe care-l luasem, fiindcă-l rupsesem pe al meu. A căzut la a doua lovitură fără să ţipe. Mi se pare că-i mai văd încă ochii mari şi negri privindu-mă ţintă; pe urmă s-au înceţoşat şi s-au închis. Am rămas, nimicit, mai bine de o oră în faţa moartei. Apoi, mi-am amintit că-mi spusese ades că i-ar plăcea să fie îngropată într-o pădure. I-am săpat o groapă cu cuţitul meu şi am aşezat-o în ea. I-am căutat mult timp inelul, şi l-am găsit, în sfîrşit. L-am pus lîngă ea în groapă împreună cu o cruciuliţă. Poate că am greşit. Apoi, mi-am încălecat calul şi-am mers în galop pînă la Cordova unde m-am predat primului post de gardă. Am spus că o omorîsem pe Carmen; dar n-am

vrut să spun unde-i era trupul. Sihastrul era un sfînt. S-a rugat pentru ea! A făcut slujbă pentru sufletul ei... Sărmană copilă! *Cale*-ii sînt vinovaţi că au crescut-o astfel.

IV

Spania este una dintre ţările în care astăzi se găsesc, în număr mult sporit, acei nomazi răspîndiţi în toată Europa, şi cunoscuţi sub numele de *ţigani, gitanos, gypsies, zigeuner* etc. Majoritatea stau, sau mai bine-zis duc o viaţă rătăcitoare în ţinuturile din sud şi din est, în Andaluzia, în Estramadura, în regatul Murciei; sînt mulţi şi în Catalonia. Aceştia din urmă trec adeseori în Franţa. Îi întîlneşti pe la toate bîlciurile noastre din sud. Cînd nu sînt geambaşi sau nălbari, bărbaţii se îndeletnicesc cu tunsul catîrilor; în afară de asta sînt meşteri în repararea tingirilor şi sculelor de aramă, fără să mai vorbim de contrabandă şi alte neîngăduite îndeletniciri. Femeile prezic viitorul, cer de pomană şi vînd tot soiul de buruieni, mai mult sau mai puţin vătămătoare. Caracterele fizice ale ţiganilor sînt mai uşor de deosebit decît de descris, şi unul să fi văzut şi recunoşti dintr-o mie un ins din neamul lor. Înfăţişarea, căutătura, iată ce-i deosebeşte, mai ales, de popoarele cu care locuiesc în aceeaşi ţară. Obrazul lor e tuciuriu şi întotdeauna mai întunecat decît acel al populaţiilor în mijlocul cărora trăiesc. De aci numele de *cale*, negri, cu care sînt ades numiţi. Ochii lor sînt oblici, bine tăiaţi, foarte negri, umbriţi de gene lungi şi dese. Nu le poţi asemui

privirea decît cu aceea a unei fiare. Şi sfiala şi îndrăzneala sălăşluiesc laolaltă în ea, şi în privinţa asta ochii lor vădesc îndeajuns feleşagul neamului: viclean şi cutezător, dar avînd, ca Panurge[1], o *firească frică de lovituri.* Cea mai mare parte dintre bărbaţi sînt bine legaţi, zvelţi, îndemînatici; nu cred să fi văzut niciodată printre ei un bondoc. În Germania, ţigăncile sînt adesea foarte frumoase; printre gitanele din Spania frumoasele sînt foarte rare. Cînd sînt foarte tinere, pot trece drept urîciuni plăcute; dar o dată mame, sînt respingătoare. Murdăria ambelor sexe e de necrezut, şi, cine n-a văzut părul unei matroane ţigănci, cu greu îşi închipuie ce-i aceea chiar dacă s-ar gîndi la coama cea mai aspră, cea mai grasă, cea mai năclăită. În cîteva oraşe mari din Andaluzia, unele fetişcane, ceva mai chipeşe ca celelalte, sînt mai îngrijite. Acelea se duc să danseze pentru bani dansuri care aduc mult cu cele interzise la noi la balurile publice din timpul carnavalului. Domnul Borrow, misionar englez, autor a două lucrări foarte interesante despre ţiganii din Spania, a căror creştinare o întreprinsese pe cheltuiala societăţii biblice, ne asigură că nu se cunoaşte nici un caz în care vreo gitană să se fi îndrăgostit de un bărbat dinafara neamului ei. Mi se pare că e multă exagerare în laudele pe care le aduce castităţii lor. Mai întîi, majoritatea sînt în cazul urîtei lui Ovidiu: *Casta quam nemo rogavit*[2]. Cît despre cele frumoase sînt, ca toate spaniolele, mofturoase în alegerea amanţilor lor. Trebuie să le placi, trebuie să le meriţi. Domnul Borrow citează ca dovadă a virtuţii lor o trăsătură care face onoare virtuţii şi, mai ales,

[1] Personaj din romanele lui Rabelais (n.t.).
[2] E castă aceea pe care nimeni nu a dorit-o vreodată (lat.).

naivității sale. Un bărbat imoral pe care-l cunoștea a oferit inutil, zice el, mai multe uncii unei gitane. Un andaluz căruia i-am povestit această anecdotă susține că acest bărbat imoral ar fi avut mai mult succes dacă-i arăta doi sau trei piaștri, și că a oferi uncii de aur unei țigănci era un mijloc de persuasiune tot atît de prost ca a promite un milion sau două unei fete de han. Oricum ar fi, e cert că gitanele sînt nemaipomenit de credincioase bărbaților lor. Nu există primejdie sau mizerie pe care să n-o înfrunte pentru a-i ajuta la nevoie. Unul din numele pe care și-l dau țiganii, *romé* sau *soți*, îmi pare că dovedește respectul rasei pentru căsătorie. În general, se poate spune că virtutea lor de căpetenie e patriotismul, dacă se poate numi astfel fidelitatea de la care nu se abat în relațiile lor cu indivizii de aceeași obîrșie; graba cu care sar să se ajute între ei, taina inviolabilă pe care-o păstrează în afacerile compromițătoare. De altfel, în toate asociațiile misterioase și în afară de lege, se întîmplă același lucru.

Am vizitat acum cîteva luni o hoardă de țigani stabiliți în Vosgi. În coliba unei bătrîne, cea mai în vîrstă din tribul său, era un țigan străin de familia ei, lovit de o boală mortală. Omul acesta părăsise spitalul unde era bine îngrijit ca să se ducă să moară în mijlocul alor săi. De treisprezece săptămîni zăcea în pat la gazdele lui și era cu mult mai bine îngrijit decît fiii și ginerii care trăiau sub același acoperămînt. Avea un pat bun din paie și mușchi, cu cearceafuri destul de albe, în timp ce restul familiei, în număr de unsprezece persoane, dormea pe scînduri care n-aveau decît trei picioare lungime. Iată ce se poate spune în ce privește ospitalitatea lor. Aceeași femeie, atît de omenoasă pentru oaspetele ei, îmi spunea în fața bolnavului:

Singo, singo, homte hi mulo — peste puţin, peste puţin, trebuie să moară. În fond, viaţa acestor oameni este atît de nenorocită, încît apropierea morţii nu are nimic înspăimîntător pentru ei.

O trăsătură vădită a caracterului ţiganilor este indiferenţa lor faţă de religie, nu că ar fi cine ştie ce firoscoşi sau sceptici. Niciodată nu s-au arătat atei. Dimpotrivă, religia ţării în care locuiesc e religia lor, dar o schimbă o dată cu patria. Superstiţiile, care la popoarele înapoiate înlocuiesc sentimentele religioase, le sînt şi ele străine. Şi-n adevăr, cum să existe superstiţii la oameni care trăiesc din credulitatea altora? Totuşi am observat la ţiganii spanioli o groază ciudată la atingerea unui cadavru. Sînt puţini aceia care ar consimţi să ducă un mort la cimitir pentru bani.

Am spus că majoritatea ţigăncilor se îndeletnicesc cu prezicerea viitorului. Se descurcă foarte bine. Dar izvorul marilor cîştiguri pentru ele e vînzarea farmecelor şi filtrelor de dragoste. Nu numai că păstrează labe de broască pentru a statornici inimile schimbătoare sau praf de piatră magnetică pentru a se face iubite de nepăsători; dar, la nevoie, fac farmece puternice care silesc pe dracu să le vină în ajutor. Anul trecut, o spaniolă mi-a povestit istoria următoare:

Trecea într-o zi pe strada Alcala, foarte tristă şi neliniştită; o ţigancă care sta turceşte pe trotuar i-a strigat: „Frumoasă doamnă, iubitul dumneavoastră v-a trădat". Era adevărul. „Vreţi să-l fac să se întoarcă la dumneavoastră?" E lesne de înţeles bucuria cu care a fost primită propunerea şi încrederea inspirată de o fiinţă care putea ghici dintr-o privire tainele ascunse ale sufletului. Cum se aflau pe strada cea mai umblată din Madrid, unde era cu neputinţă să purceadă la lucrările vrăjito-

riei, s-au înţeles să se întîlnească a doua zi. „Nimic mai uşor decît de a readuce necredinciosul la picioarele dumneavoastră — a spus gitana. Aveţi cumva o batistă, o eşarfă, o mantilă, dată de el? I s-a dat o basma de mătase. Acum, coase mata un piastru într-un colţ al basmalei, cu ibrişin conabiu. În alt colţ, o jumătate de piastru, aici, un bănuţ, acolo, o monedă de doi reali. Ar fi mai bine un dublon. Se coase dublonul şi restul. Acum, daţi-mi basmaua, am s-o duc la Campo-Santo, la miezul nopţii. Veniţi cu mine dacă vreţi să vedeţi o frumoasă drăcovenie. Vă încredinţez c-o să vă vedeţi chiar mîine iubitul." Frica de diavol era prea mare ca să se încumete s-o însoţească, aşa că ţiganca a plecat singură la Campo-Santo.

Acum judecaţi şi dumneavoastră dacă biata iubită părăsită şi-a mai văzut basmaua şi pe necredinciosul iubit.

Cu toată mizeria lor şi un anume dezgust pe care vi-l inspiră, ţiganii se bucură totuşi de-o oarecare consideraţie printre oamenii înapoiaţi şi sînt foarte mîndri de asta. Se cred o rasă superioară în ce priveşte inteligenţa şi dispreţuiesc, din tot sufletul, poporul care-i găzduieşte. „Străinii sînt atît de proşti — îmi spunea o ţigancă din Vosgi — încît nu e nici o scofală să-i păcăleşti. Deunăzi, pe stradă, mă strigă o ţărancă. Intru la ea. Cuptorul ei fumega şi îmi ceru să-l descînt ca să meargă. Eu îi cer mai întîi o halcă de slănină. Apoi, încep să bolborosesc cîteva cuvinte în *romani*: Eşti proastă — spuneam — proastă te-ai născut şi proastă ai să mori... Cînd mă aflam în apropierea uşii i-am spus în nemţească curată: Dacă vrei un leac care nu dă greş, ca să nu-ţi afume cuptorul, nu fă foc în el. Şi am luat-o la sănătoasa."

Istoria ţiganilor e încă o problemă. Se ştie sigur că primele lor bande, foarte puţin numeroase, au apărut în estul Europei, către începutul veacului al XV-lea; dar nu se poate spune nici de unde vin, nici de ce au venit în Europa, şi ceea ce e mai uimitor e că nu se ştie cum s-au înmulţit atît de mult într-un timp atît de scurt şi în mai multe ţări foarte îndepărtate una de alta. Ţiganii înşişi n-au păstrat nici o tradiţie despre propria-le obîrşie, şi dacă majoritatea vorbesc de Egipet ca de patria lor primitivă, o fac pentru că şi-au însuşit o legendă răspîndită de multă vreme pe seama lor.

Majoritatea orientaliştilor, care au studiat limba ţiganilor, cred că sînt originari din India. În adevăr, se pare că un mare număr de rădăcini şi multe forme gramaticale ale limbii *romani* se regăsesc în idiomurile derivate din sanscrită. E firesc ca în lungile lor peregrinări ţiganii să fi adoptat multe cuvinte străine. În toate dialectele limbii *romani* se găsesc o mulţime de cuvinte greceşti. De exemplu: *cocal*, os din κόκκαλον; *pétalli*, potcoavă, din πέταλον *cafi*, cui, din καφί etc. Astăzi ţiganii au aproape tot atîtea dialecte diferite cîte hoarde despărţite una de alta există din rasa lor. Peste tot vorbesc cu mai multă uşurinţă limba ţării în care locuiesc decît propriul lor idiom, pe care nu-l folosesc decît pentru a putea vorbi în voie în faţa străinilor. Comparînd dialectul ţiganilor din Germania cu acel al ţiganilor spanioli, despărţiţi de veacuri de primii, recunoaştem o mulţime de cuvinte comune; dar peste tot, măcar că nu în aceeaşi măsură, limba originală a fost alterată de contactul cu limbile mai culte, de care aceşti nomazi au fost siliţi să se folosească. Germana de o parte, spaniola de cealaltă, au modificat într-atît fondul

limbii *romani*, încît unui ţigan din Pădurea Neagră i-ar fi cu neputinţă să se înţeleagă cu unul din fraţii lui andaluzi, cu toate că le e de ajuns să schimbe cîteva fraze ca să-şi dea seama că vorbesc amîndoi un dialect derivat din acelaşi idiom. Cîteva cuvinte des întrebuinţate sînt comune, cred, tuturor dialectelor; astfel, am putut vedea în toate vocabularele: *pani* înseamnă apă, *manro* — pîine, *mas* — carne, *lon* — sare.

Denumirea numerelor este peste tot aproape aceeaşi. Dialectul german îmi pare mult mai curat decît cel spaniol, căci a păstrat un număr de forme gramaticale primitive, pe cînd gitanii le-au adoptat pe cele ale limbii castillane. Totuşi, cîteva cuvinte fac excepţie dovedind vechea comunitate de limbă. Timpul trecut al dialectului german se formează adăugînd pe *ium* imperativului, care este întotdeauna rădăcina verbului. În *romani*-ul spaniol, toate verbele se conjugă după modelul verbelor castillane din prima conjugare. Infinitivul *jamar* — a mînca, ar trebui să facă regulat, *jame* — am mîncat, *lillar* — a lua, ar trebui să facă *lille* — am luat. Totuşi, prin excepţie, cîţiva ţigani bătrîni spun: *jayon*, *lillon*. Nu cunosc alte verbe care să fi păstrat această formă veche.

În timp ce fac astfel paradă cu slabele cunoştinţe de limbă *romani*, trebuie să notez cîteva cuvinte de argou francez, pe care hoţii noştri le-au luat de la ţigani. Societatea bună a învăţat din *Misterele Parisului* că *chourin* vrea să spună cuţit. E curat *romani*; *tchouri* este unul din cuvintele comune tuturor dialectelor. Domnul Vidocq[1] numeşte un cal

[1] *François Eugène Vidocq* (1775—1858), aventurier francez, care a colindat prin numeroase ţări, a practicat brigandajul şi hoţia şi a sfîrşit prin a se angaja în poliţia franceză.

grès ; şi acesta e un cuvînt ţigănesc *gras, gre, graste, gris.* Adăugaţi şi cuvîntul *romanichel* care în argoul parizian înseamnă ţigan. Dar o etimologie de care sînt mîndru, este aceea a cuvîntului *frimousse* — mutră, faţă, cuvînt pe care-l întrebuinţează toţi şcolarii, sau cel puţin cei de pe vremea mea. Observaţi mai întîi că Oudin, în ciudatul lui dicţionar, scria în 1640, *firlimouse.* Or, *firla, fila,* însemnează în *romani* : faţă, *mui* are aceeaşi semnificaţie, este exact *os* al latinilor. Combinaţia *firlamui* a fost imediat înţeleasă de un ţigan purist, şi o cred conformă geniului limbii sale.

Asta ajunge pentru a face lectorilor lui *Carmen* o idee clară despre studiile mele în *romani.* Aş sfîrşi cu acest proverb foarte nimerit aici : *En retudi panda nasti abela macha* — dacă n-are unde, musca nu pătrunde.

1845

E de prisos să spunem cum au ajuns scrisorile ce urmează în mîinile noastre. Ni s-au părut ciudate, morale şi instructive. Le publicăm fără nici o schimbare, în afară de înlăturarea anumitor nume proprii şi a cîtorva pasaje care nu au legătură cu întîmplarea abatelui Aubin.

I

Doamna de P... către doamna de G...

Noirmoutiers... noiembrie 1844

Ţi-am făgăduit să-ţi scriu, scumpa mea Sophie, şi iată, mă ţin de cuvînt ; de altfel, nu am nimic mai bun de făcut în serile acestea lungi. Ultima mea scrisoare te înştiinţa cum am băgat de seamă în acelaşi timp că am treizeci de ani şi că sînt ruinată. Din aceste două nenorociri, prima, vai ! e fără leac. Cît despre a doua, mă resemnez cu destulă greutate, dar, în fine, mă resemnez. Pentru a ne repune pe picioare, sîntem siliţi să petrecem, cel puţin doi ani, în întunecatul castel din care îţi scriu. Am fost sublimă. În-

dată ce am aflat de starea averii noastre, i-am propus lui Henri să plecăm la țară pentru a face economii și opt zile mai tîrziu eram la Noirmoutiers. Nu-ți spun nimic de călătorie. Trecuse atîta amar de ani de cînd nu mai stătusem atît de mult singură cu bărbatul meu. Se înțelege că și unul și altul eram foarte prost dispuși ; dar cum eram ferm hotărîtă să fac față, totul s-a petrecut bine. Îmi cunoști marile mele hotărîri *și știi că mi le țin. Iată-ne instalați — Noirmoutiers, în ceea ce privește pitorescul, de pildă, nu lasă nimic de dorit. Păduri, faleze, marea la un sfert de leghe. Avem patru turnuri mari, cu ziduri de cincisprezece picioare grosime. În pervazul unei ferești am făcut un cabinet de lucru. Salonul, de șaizeci de picioare lungime, e împodobit c-un covor cu figuri de animale ; luminat de opt lumînări, e, în adevăr, măreț : e luminația de duminică. Mor de frică, ori de cîte ori trec pe-acolo după apusul soarelui. Mobilierul, după cum îți poți închipui, e foarte prost. Ușile nu se închid cum trebuie, lemnăria trosnește, vîntul suflă și marea mugește lugubru. Încep, totuși, să mă obișnuiesc. Rînduiesc, repar, plantez ; înainte gerurilor mi-aș fi putut înjgheba cît de cît un adăpost. Poți fi încredințată că turnul tău va fi gata la primăvară. Îmi pare rău că nu poți fi aici de pe acum. Meritul Noirmoutiersului e că nu avem vecini. Singurătate deplină. Nu am, slavă Domnului, alți oaspeți decît pe preotul meu, abatele Aubin. E un tînăr foarte blajin, măcar că are sprîncenele arcuite și stufoase și ochii mari și negri ca ai unui trădător de melodramă. Duminica trecută ne-a ținut o predică, destul de bună pentru o predică de provincie, și care se potrivea ca o mănușă : „că nenorocirea e o binefacere a Providenței și că ne purifică sufletele".*

Cu socoteala asta trebuie să-i mulțumim acelui cinstit agent de schimb care a binevoit să ne purifice,

luîndu-ne averea. Adio, dragă prietenă. Îmi sosesc pianul şi o grămadă de lăzi. Mă duc să priveghez ca toate astea să fie puse la locul lor.

P.S. Redeschid scrisoarea ca să-ţi mulţumesc pentru cele trimise. Toate sînt prea frumoase pentru Noirmoutiers. Îmi place gluga cenuşie. Ţi-am recunoscut gustul. Am s-o pun duminică la liturghie ; poate va trece vreun comis-voiajor s-o admire. Dar, drept cine mă iei cu romanele tale ? Ţin să fiu, sînt *o persoană serioasă. Şi n-am dreptate ? Vreau să mă instruiesc. La înapoierea mea la Paris, peste trei ani (voi avea treizeci şi trei de ani, Dumnezeule !), vreau să fiu o Filamintă*[1]*. Cît despre cărţi, la drept vorbind, nu ştiu ce să-ţi cer. Ce mă sfătuieşti să învăţ ? Germana sau latina ? Ar fi foarte plăcut să citesc* Wilhelm Meister[2] *sau* Povestirile lui Hoffmann[3] *în original. Noirmoutiers e o aşezare cum nu se poate mai potrivită pentru povestirile fantastice. Dar cum să înveţi nemţeşte la Noirmoutiers ? Şi latina mi-ar plăcea căci găsesc nedrept ca bărbaţii s-o ţină pentru ei. Mă gîndesc să iau lecţii cu preotul meu...*

II

Aceeaşi, aceleiaşi

Noirmoutiers... decembrie 1844

Degeaba te miri, timpul trece mai repede decît crezi, mai repede decît aş fi crezut-o eu însămi. Ceea ce-mi susţine, mai ales, curajul, e slăbiciunea seniorului şi

[1] *Philaminte* — personaj ridicol şi pedant din *Femeile savante* de Molière.

[2] Roman de *Johann Wolfgang von Goethe* (1749—1832) axat pe relaţiile dintre nobilimea şi burghezia germană.

[3] Lucrare aparţinînd scriitorului german *Ernst-Theodor-Amadeus Hoffmann* (1776—1822).

stăpînului meu. Fapt e că bărbaţii ne sînt mult inferiori. E atît de copleşit, într-un atare avvilimento [1], *că întrece orice margine. Se trezeşte cît poate mai tîrziu, încalecă sau se duce la vînătoare, bineînţeles atunci cînd nu face vizite celor mai plicticoşi oameni din lume, notari sau procurori ai regelui care locuiesc în oraş, adică la şase leghe de aici. Dar trebuie să-l vezi cînd plouă! Se împlinesc opt zile de cînd a început* Mauprat [2] *şi tot la primul volum e. „E mai bine să te lauzi pe tine, decît să bîrfeşti pe altul." E unul din proverbele tale. Îl las, deci, ca să-ţi vorbesc de mine. Aerul de la ţară îmi prieşte nespus. Mă simt cum nu se poate mai bine şi cînd mă privesc în oglindă (vai, ce oglindă!), n-aş zice că am treizeci de ani; şi-apoi, fac multe plimbări. Atîta m-am zbătut ieri, că l-am înduplecat pe Henri să vină cu mine la ţărmul mării. În timp ce el trăgea în pescăruşi, eu am citit* Cîntecul piraţilor *în* Ghiaurul. *Pe plajă, în faţa mării agitate, aceste frumoase versuri par şi mai frumoase. Departe de a se putea asemui cu a Greciei, marea noastră are şi ea poezia ei, ca toate mările. Ştii tu ce mă izbeşte la lord Byron? Faptul că vede şi înţelege natura. El nu vorbeşte de mare pentru că a mîncat calcani şi stridii. A navigat; a văzut furtuni. Toate descrierile lui sînt dagherotipii [3]. La poeţii noştri întîi vine rima, pe urmă bunul simţ, dacă mai e loc şi pentru el în versuri. Pe cînd mă plimbam citind, privind şi admirînd, abatele Aubin — nu ştiu dacă ţi-am vorbit de abatele meu, e preotul satului — m-a ajuns din urmă. E un tînăr preot care-mi e pe plac. E instruit şi ştie vorbi „cinstitelor obraze". De altfel,*

[1] Umilinţă, descurajare (it.).
[2] Roman de *George Sand* (1804—1876).
[3] *Dagherotip* — strămoşul aparatului fotografic, inventat de Daguerre.

după ochii lui mari şi negri şi după înfăţişarea-i palidă şi suferindă, îmi dau bine seama că trebuie să fi avut o viaţă interesantă şi am pretenţia să mi-o povestească. Am vorbit de mare, de poezie ; şi ceea ce-i de mirare la un preot din Noirmoutiers e că ştie vorbi de ele. Pe urmă m-a călăuzit spre ruinele unei vechi abaţii pe-o faleză şi mi-a arătat un mare portal pe care erau sculptaţi monştri adorabili. O ! dacaş avea bani, cum le-aş repara toate astea ! După asta, cu toată împotrivirea lui Henri, care voia să meargă la masă, am stăruit să trecem prin presbiteriu pentru a vedea un relicvar ciudat, pe care preotul l-a găsit la un ţăran. În adevăr, o frumuseţe : o scatulcă[1] *de smalţ de Limoges, care ar putea fi o încîntătoare casetă de giuvaeruri. Dar ce locuinţă, Dumnezeule ! Şi noi ăştia, care ne socotim săraci ! Închipuie-ţi o cămăruţă la catul întîi, rău pietruită, dată cu var ; ca mobilă, o masă, patru scaune şi un fotoliu din trestie, o pernă ca o lipie umplută parcă cu sîmburi de piersică şi învelită într-o pînză cu pătrăţele roşii. Pe masă se aflau trei ori patru* in-folio *eline sau latineşti. Erau Părinţi ai Bisericii şi dedesubt, ascuns parcă, am zărit* Jocelyn[2]. *S-a înroşit. Făcea, de altfel, cu multă demnitate, onorurile nenorocitei lui cocioabe, nici îngîmfare, nici falsă modestie. Simţeam că povestea lui e romanţioasă. Acum am dovada. În sipetul bizantin pe care mi l-a arătat se găsea un buchet veştejit de cel puţin cinci-şase ani.*

— E o relicvă ? am întrebat.

---

[1] *Scatulcă* — cutie sau lădiţă de ţinut giuvaeruri, documente ş.a.

[2] Poem de Lamartine, scris în 1836, cuprinzînd confesiunile unui preot de ţară, care-şi sacrifică pe altarul datoriei dragostea pură pentru o tînără fată.

— Nu, — mi-a răspuns puțin tulburat. Nu știu cum a ajuns aici.

Pe urmă a luat buchetul și l-a așezat cu grijă în sertar. E limpede ? Înapoindu-mă la castel eram plină de tristețe și de curaj : de tristețe, pentru că văzusem atîta sărăcie ; de curaj, pentru a îndura sărăcia mea, care lui i s-ar părea un belșug asiatic. Dacă ai fi văzut surprinderea lui cînd Henri i-a înmînat douăzeci de franci pentru o femeie despre care ne vorbise. Trebuie să-i fac un dar. Fotoliul din trestie pe care m-am așezat e prea tare. Vreau să-i dăruiesc un fotoliu din fier pliant, ca acela pe care l-am luat cu mine în Italia. Alege-mi unul și trimite-mi-l cît mai repede.

III

Aceeași, aceleiași

Noirmoutiers... februarie 1845

Hotărît, nu mi se urăște la Noirmoutiers. De altfel, mi-am găsit o îndeletnicire interesantă pe care i-o datorez abatelui meu. El, fără îndoială, știe tot și botanica pe deasupra. Mi-am amintit de scrisorile lui Rousseau cînd l-am auzit numind pe latinește o scîrbă de bulb, pe care în lipsă de altceva îl pusesem pe cămin.

— Așadar, cunoști botanica ?

— Foarte puțin, mi-a răspuns. Destul totuși pentru a arăta locuitorilor acestui ținut buruienile care le pot fi de folos ; destul, mai ales, trebuie s-o mărturisesc, pentru a găsi un rost hoinărelilor mele sin-

guratice. Mi-am dat curînd seama că mi-ar fi o plăcută trecere de vreme în plimbările mele, să culeg flori frumoase, să le pun la uscat şi să le aşez frumos în bătrînul meu Plutarc[1] *în care îmi pun plastroanele să se netezească.*

— Învaţă-mă botanica — i-am spus.

— În acest anotimp păcătos nefiind flori — zicea — să aşteptăm primăvara.

— Dar ai flori uscate — i-am spus. Le-am văzut la dumneata acasă.

Ţi-am vorbit, pare-mi-se, de un vechi buchet, păstrat cu grijă. Dacă ai fi văzut ce mutră a făcut!... Sărmanul! M-am căit repede de indiscreta mea aluzie.

Ca să-l fac s-o uite, m-am grăbit să-i spun că trebuie să aibă o colecţie de buruieni uscate. Asta se cheamă un ierbar. S-a învoit pe dată; şi începînd de-a doua zi, îmi aducea, învelite în hîrtie cenuşie, o mulţime de plante frumoase, fiecare cu eticheta ei. Cursul de botanică a început; am făcut numaidecît progrese uimitoare. Dar nu ştiam pînă acum cît e de imorală această botanică şi cît de greu îi vine să dea primele lămuriri, mai ales unui abate.

Află, scumpa mea, că plantele se căsătoresc ca şi noi, dar cea mai mare parte dintre ele au mai mulţi soţi. Unele se numesc fanerogame; *dacă am reţinut bine acest nume barbar. Asta vrea să însemne, pe greceşte, căsătorie publică, la primărie. Mai sînt apoi* criptogamele, *căsătorii secrete. Ciupercile pe care le mănînci se căsătoresc în taină.*

Toate astea sînt de ruşine foarte; dar el se descurcă destul de bine, mai bine ca mine care am făcut neghiobia să rîd cu hohote la pasajele cele mai deocheate. Dar am devenit prudentă şi nu mai pun întrebări.

[1] Istoric şi moralist grec (n. aprox. 45—50, m. 125), autorul lucrărilor *Vieţi paralele* şi *Opere morale*.

IV

Aceeaşi, aceleiaşi

Noirmoutiers... februarie 1845

Ţii numaidecît să afli istoria acelui buchet păstrat cu atîta grijă ; drept să-ţi spun, nu îndrăznesc să-l întreb. Mai întîi e aproape sigur că nu-i nici o istorie ; apoi, în cazul că ar fi una, e poate o istorie *pe care nu i-ar plăcea s-o povestească. În ce mă priveşte, sînt* încredinţată... *Dar, să lăsăm la o parte prefăcătoria. Ştii bine că pentru tine nu am secrete. Istoria asta o cunosc şi am să ţi-o spun în două cuvinte ; nimic mai simplu.*

— Cum se face, domnule abate — i-am spus într-o zi — că te-ai mulţumit, cu inteligenţa şi cultura dumitale, să ajungi preot într-un sătuleţ ?

El, cu un surîs trist, mi-a răspuns :

— E mai uşor să păstoreşti nişte bieţi ţărani, decît orăşenii. Fiecare trebuie să-şi cumpănească sarcina după puterile sale.

— Tocmai, de asta — zic — ar trebui să ai un loc mai bun.

— Mi s-a spus pe vremuri că preasfinţia-sa episcopul din N..., unchiul domniei-tale, a binevoit să-şi arunce privirile asupra-mi şi să-mi dea Sainte-Marie : e cea mai bună parohie din diocezǎ. Cum bătrîna mea mătuşă, singura rudă care mi-a rămas, locuia la N..., se spunea că e o situaţie cît se poate de bună pentru mine. Dar eu mă simt bine aici şi am aflat cu plăcere că preasfinţia-sa a numit pe un altul. Ce-mi lipseşte oare ? Nu-s eu mulţumit la Noirmoutiers ? Dacă pot face şi aici un dram de bine, sînt la locul meu şi nu trebuie să-l părăsesc. Şi-apoi, oraşul îmi aminteşte...

Se opri, cu privirea posomorîtă şi pierdută ; reîncepu apoi, dintr-o dată :

— Nu mai studiem — zise el — ce facem cu botanica ?

Nu mă gîndeam de loc în clipa aceea la finul uscat împrăştiat pe masă şi urmai cu întrebările :

— Cînd ai intrat în cinul bisericesc ?

— Sînt nouă ani.

— Nouă ani... dar am impresia că trebuie să fi avut vîrsta cînd omul are o profesie. Nu ştiu, dar mi-am închipuit întotdeauna că nu o vocaţie din tinereţe te-a hotărît să te faci preot.

— Vai, nu ! spuse el ruşinat ; dar dacă vocaţia mea a fost atît de tîrzie, dacă a fost hotărîtă de cauze... de o cauză...

Se încurca şi nu putea sfîrşi.

Atunci mi-am luat inima-n dinţi :

— Pun prinsoare — îi zic — că un anumit buchet pe care l-am zărit, nu-i străin de hotărîrea asta.

Nu rostisem bine impertinenta întrebare şi îmi muşcam buzele că l-am îmboldit în felul acesta ; dar era prea tîrziu.

— Ei bine, da, doamnă, e adevărat ; am să-ţi spun totul, dar nu acum... Altă dată... Iată, trebuie să sune de utrenie.

Şi a plecat înainte ca primul dangăt de clopot să răsune.

Mă aşteptam la ceva grozav. A revenit a doua zi şi el a fost acela care a reluat convorbirea noastră din ajun. Mi-a mărturisit că iubise o tînără din N..., dar ea avea ceva avere şi el, student, nu avea decît mintea lui... I-a spus :

— Plec la Paris, unde trag nădejdea să obţin o slujbă, dar în timp ce voi munci zi şi noapte pentru

a mă învrednici să fiu demn de dumneata, n-ai să mă uiți oare?

Codana avea șaisprezece sau șaptesprezece ani și era foarte romanțioasă.

Atunci i-a dat buchetul în semn de credință. După trecere de un an i s-a adus la cunoștință căsătoria ei cu notarul din N..., tocmai pe cînd era pe cale să obțină o catedră la un liceu. Lovitura l-a copleșit într-atît că a renunțat să se mai prezinte la concurs. Spunea că ani de zile nu s-a putut gîndi la altceva; și la amintirea acestei aventuri, atît de obișnuită, părea tot atît de mișcat ca și cum i s-ar fi întîmplat chiar atunci. Apoi, scoțînd buchetul din buzunar, mi-a spus:

— Era o copilărie să-l păstrez, ba poate chiar un păcat.

Și l-a aruncat în foc. Cînd bietele flori au încetat să mai trosnească și să ardă, a urmat, cu mai multă liniște:

— Vă mulțumesc că mi-ați cerut această explicație. Dumneavoastră vă datorez că m-am despărțit de o amintire pe care nu se cuvenea s-o păstrez.

Era îndurerat și se vedea lesne că sacrificiul l-a costat mult. Dumnezeule, vai de zilele acestor sărmani preoți. Cele mai nevinovate gînduri nu li-s îngăduite. Sînt siliți să izgonească din inima lor toate sentimentele care fac fericirea celorlalți oameni... pînă și amintirile care te leagă de viață. Preoții ne seamănă nouă, sărmane femei — orice sentiment mai viu e o crimă. Nu e îngăduit decît să suferi și încă fără s-o arăți. Adio, mă căiesc de curiozitatea mea ca de o faptă rea, dar tu ești de vină.

(Omitem mai multe scrisori în care nu mai e vorba de abatele Aubin.)

V

Aceeaşi, aceleiaşi

Noirmoutiers... mai 1845

E mult de cînd vreau să-ţi scriu, scumpa mea Sophie, dar nu ştiu ce neîntemeiată ruşine m-a împiedicat mereu. Ceea ce am a-ţi spune e atît de straniu, atît de ridicol şi atît de trist totodată, încît nu ştiu dacă asta te va înduioşa sau te va face să rîzi. Eu însămi nu-s încă în stare să pricep ceva. Dar, fără alt preambul, vin la fapt. Ţi-am vorbit de mai multe ori în scrisorile mele de abatele Aubin, preotul satului nostru, Noirmoutiers. Ţi-am pomenit chiar de o anumită aventură fără de care n-ar fi îmbrăcat haina preoţească. În singurătatea în care trăiesc şi cu gîndurile mele destul de triste pe care le ştii şi tu, societatea unui om de duh, instruit, amabil, era pentru mine de nepreţuit. Probabil că l-am lăsat să vadă că mă interesa şi în scurtă vreme s-a simţit la noi ca un vechi prieten. Era, mărturisesc, o plăcere cu totul nouă pentru mine să vorbesc cu un om superior a cărui necunoaştere a lumii îi punea în evidenţă distincţia spiritului. Se prea poate, căci trebuie să-ţi spun tot şi nu e cazul să-ţi ascund vreun cusur al caracterului meu, se prea poate ca naiva *mea cochetărie (vorba e a ta), pe care mi-ai osîndit-o ades, să se fi amestecat fără ştirea mea. Îmi place să plac acelora care-mi plac şi ţin să fiu iubită de cei pe care-i iubesc... În faţa acestui exod, te văd făcînd ochi mari şi parcă te-aud zicînd: „Julie!...“ Fii pe pace, nu la vîrsta mea începi să faci nebunii! Dar, urmez. S-a stabilit între noi un soi de intimitate, fără ca vreodată, mă gră-*

besc să ți-o spun, el să fi spus sau făcut ceva nepotrivit cu funcția sacră cu care e învestit. Se simțea bine la mine. Vorbeam ades de tinerețea lui și de multe ori am căzut în greșeala de-a aduce vorba despre romanțioasa lui pasiune din care s-a ales c-un buchet (prefăcut în cenușă în căminul meu) și cu mohorîta haină pe care o poartă. Am băgat repede de seamă că nu se mai gîndea la necredincioasa lui iubită. Într-o zi a întîlnit-o în oraș, ba i-a și vorbit chiar. Mi-a povestit toate astea la reîntoarcere și mi-a spus, fără tulburare, că e fericită și că are copii încîntători. Întîmplarea a făcut să fie martor al cîtorva toane de-ale lui Henri. De-aci, destăinuiri oarecum silite din parte-mi, un spor de solicitudine din parte-i. Îmi știe bărbatul ca și cum s-ar cunoaște de cel puțin zece ani. De altfel, e tot atît de bun sfetnic ca tine, dar mai imparțial, căci tu crezi totdeauna că sîntem amîndoi de vină. El îmi dă mereu dreptate, recomandîndu-mi însă prudență și dibăcie. Într-un cuvînt, se vădește un prieten devotat. Are în el ceva feminin care mă încîntă. Felul lui de-a gîndi mi-l amintește pe al tău. Un caracter exaltat și dîrz, simțicor și mohorît, un fanatic al datoriei... Însăilez fraze una lîngă alta ca să întîrzii explicația. Nu pot vorbi deschis ; hîrtia asta mă intimidează. Cum aș vrea să ce știu la gura sobei, c-un mic gherghef între noi, lucrînd la aceeași broderie. În fine, în fine, draga mea Sophie, trebuie să lepăd cuvîntul cel mare. Bietul om e îndrăgostit de mine. Rîzi, sau ești scandalizată ? Aș vrea să te văd în clipa asta. Nu mi-a spus nimic, bineînțeles, dar noi nu ne înșelăm, și-apoi, marii lui ochi negri... Acum, mi se pare că rîzi. Cîți feți-frumoși n-ar voi să aibă ochii aceștia care vorbesc fără să vrea. Am văzut atîția bărbați care vo-

iau să-i facă să vorbească pe-ai lor şi care nu spuneau decît prostii. Cînd mi-am dat seama de starea bolnavului, firea mea răutăcioasă, ţi-o mărturisesc, s-a desfătat aproape, la început. O cucerire la vîrsta mea, o cucerire nevinovată ca asta!... E ceva să stîrneşti o asemenea pasiune, o dragoste dureroasă! La naiba! Acest sentiment urît s-a spulberat curînd. Iată un om politicos — mi-am zis — pe care uşurinţa mea îl poate nenoroci. E îngrozitor şi cu orice preţ, asta trebuie să înceteze. Mă străduiam în fel şi chip, cum să fac să-l îndepărtez. Într-o zi, ne plimbam pe plajă, la vremea refluxului. Nu îndrăznea să rostească o vorbă şi eu la rîndul meu eram stingherită. În timpul unor tăceri chinuitoare, de cîte cinci minute, pentru a-mi găsi un cumpăt, adunam scoici. În cele din urmă, i-am spus:

— Scumpe abate, trebuie numaidecît să ţi se dea o parohie mai bună ca asta. Voi scrie unchiului meu, episcopul, şi dacă va fi nevoie, mă voi duce să-l văd.

— Să părăsesc Noirmoutiersul! izbucni el împreunîndu-şi mîinile. Dar sînt fericit aici! Ce pot eu dori oare mai mult, de cînd sînteţi aici? M-aţi copleşit, şi micul meu prezbiteriu a devenit un palat.

— Nu — reluai eu — unchiul meu e foarte bătrîn şi dacă aş avea nenorocirea să-l pierd, n-aş şti cui să mă adresez ca să-ţi ajut să obţii un post potrivit.

— Vai, doamnă, mi-ar părea atît de rău să părăsesc satul acesta!... Preotul de la Sainte-Marie a murit... dar mă linişteşte gîndul că va fi înlocuit de abatele Raton. E un preot vrednic şi asta mă bucură; căci dacă preasfinţitul s-ar fi gîndit la mine...

— Preotul de la Sainte-Marie a murit! am exclamat. Mă duc astăzi la N... să-l văd pe unchiul meu.

— O! doamnă, nu faceţi nimic. Abatele Ratonr e cu mult mai vrednic ca mine; şi-apoi, să părăsesc Noirmoutiers!

— Domnule abate — i-am spus cu hotărîre — trebuie.

La această vorbă a plecat capul şi n-a mai îndrăznit să se împotrivească. M-am întapoiat la castel aproape alergînd. Mă urmărea la doi paşi în urmă, bietul om, atît de tulburat, că nu mai îndrăznea să deschidă gura. Era nimicit. N-am pierdut nici un minut. La orele opt, eram la unchiul meu. L-am găsit foarte binevoitor pentru Ratonul lui; dar mă iubeşte şi îmi cunosc puterea. În fine, după lungi dezbateri am obţinut ceea ce voiam. Ratonul e înlăturat şi abatele Aubin e preot la Sainte-Marie. De două zile e în oraş. Bietul om a înţeles acel trebuie *al meu. Mi-a mulţumit cu gravitate şi n-a vorbit decît de recunoştinţa lui. Am fost mulţumită de el cînd mi-a spus că părăseşte Noirmoutiersul cît mai curînd şi că se grăbeşte chiar să se ducă să-i mulţumească preasfinţitului. La plecare mi-a trimis frumosul lui cufăraş bizantin şi mi-a cerut voie să-mi scrie din cînd în cînd. Ei bine, draga mea?* „Eşti mulţumit, Coucy?[1] *E o lecţie. N-o voi uita la reîntoarcerea în lume. Dar atunci, voi fi împlinit treizeci şi trei de ani, şi nu voi mai avea a mă teme că voi fi iubită... şi de o astfel de iubire!... Desigur asta-i cu neputinţă. N-are a face, din toată nebunia asta îmi rămîne un frumos cufăraş şi un prieten adevărat. Cînd voi împlini patruzeci de ani şi cînd voi fi bunică, voi stărui ca abatele Aubin să aibă o parohie la Paris. Ai să-l vezi, draga mea, şi el va da prima împărtăşanie fetiţei tale.*

[1] Citat din *Adelaide du Guesclin* de Voltaire (n. ed. franceze).

VI

Abatele Aubin către abatele Bruneau, profesor de teologie la Saint A...

N..., mai 1845

Nu smeritul slujitor din Noirmoutiers îți scrie, scumpe maestre, ci preotul de la Sainte-Marie. Mi-am părăsit mlaștinile și iată-mă citadin, instalat pe strada mare din N..., într-o parohie frumoasă, bine zidită, bine întreținută, de o măreață arhitectură, reprodusă în toate albumele Franței. Prima oară cînd am slujit liturghia în fața unui altar de marmură strălucind tot de aurărie, m-am întrebat dacă în adevăr sînt eu. E purul adevăr. Mă bucur la gîndul că, în curînd, în timpul vacanței, vei veni să mă vezi, că voi putea să-ți dau o cameră bună, un pat bun, fără să mai vorbesc de un anumit vin de Bordeaux, pe care eu l-am botezat bordeaux-*ul meu de la Noirmoutiers și care, mă încumet a zice, e vrednic de domnia-ta. Dar, mă vei întreba, cum așa, de la Noirmoutiers la Sainte-Marie ? M-ai lăsat la intrarea naosului și mă regăsești în clopotniță.*

O, Meliboee, deus nobis haec otia fecit [1].

Scumpe maestre, Providența a îndreptat la Noirmoutiers o înaltă doamnă din Paris, pe care nenorociri dintre acele ce nu se vor abate nici cînd asupră-ne au redus-o pentru moment să trăiască cu zece mii de taleri pe an. E o ființă amabilă și bună, din nefericire, însă, i-au cam dăunat puțin lecturile frivole și tovărășia berbanților capitalei. Urîndu-i-se de moarte cu un bărbat cu care nu prea are de ce se lăuda, am avut cinstea să-i fiu pe plac. Daruri cu nemiluita, invitații

[1] O, Melibeu, zeul ne-a dat această liniște (lat.).

una după alta și zilnic cîte un nou proiect în care eram de trebuință „Abate, vreau să învăț latinește... Abate, vreau să învăț botanica.“ Horresco referens [1], *n-a vrut s-o învăț și teologia? Unde erai, scumpe maestre? Într-un cuvînt, pentru setea asta de învățătură ar fi fost nevoie de toți profesorii noștri de la Saint-A... Din fericire, toanele acestea nu țineau mult și rar să se prelungească cursul pînă la a treia lecție. Cînd i-am spus că pe latinește* rosa *înseamnă* roză : *„Dar bine, abate, ești un tezaur de cunoștințe! Cum te-ai lăsat să fii îngropat la Noirmoutiers?“ Dacă trebuie să-ți spun tot, scumpe maestre, milostiva doamnă, citind mereu păcătoasele cărți care se fabrică astăzi, și-a vîrît în cap idei cu totul stranii. Într-o zi, mi-a împrumutat o lucrare pe care chiar atunci o primise de la Paris și care a vrăjit-o,* Abelard *de domnul Rémusat* [2]. *Citind-o, fără îndoială, ai fi admirat savantele cercetări ale autorului, îndreptate din nefericire pe o cale greșită. Eu am sărit deodată la volumul al doilea, la* Filozofia lui Abelard *și numai după ce l-am citit cu cel mai viu interes am revenit la primul, la viața marelui eretic. Asta e, bineînțeles, tot ce înalta mea doamnă catadicsise să citească. Scumpe maestre, asta mi-a deschis ochii. Mi-am dat seama că e primejdios să stai în tovărășia frumoaselor doamne atît de îndrăgostite de învățătură. Aceasta i-ar lua-o înainte Héloisei* [3] *în ceea ce privește exaltarea. O situație atît de nouă pentru mine mă stingherea cumplit, cînd, pe neașteptate, mi-a spus : „Abate, țin să fii preot la Sainte-Marie, titularul a murit.* Trebuie.“

[1] Mi-e groază să povestesc (lat.).

[2] *François-Marie-Charles de Rémusat* (1797—1875), filozof și om politic francez.

[3] Aluzie la eroina din povestirea cu același nume a lui J.-J. Rousseau.

S-a suit pe dată în trăsură, ducîndu-se la preasfinţitul, şi cîteva zile după asta eram preot la Sainte-Marie, cam ruşinat că am obţinut acest titlu prin hatîr, dar, în definitiv, încîntat că mă aflu departe de ghearele leoaicei *din capitală.*

Leoaică, scumpe maestru, în grai parizian, înseamnă femeie la modă.

Ω Ζεῦ, γυναικῶν οἷον ὠπὰσας γένος[1]

Ar fi trebuit, deci, să resping norocul pentru a înfrunta primejdia? Ce prost! Sfîntul Toma de Cantorbéry n-a primit oare castelele lui Henric al II-lea? Adio, scumpul meu maestru, nădăjduiesc să filozofez peste cîteva luni cu domnia-ta, fiecare într-un fotoliu confortabil, în faţa unei puicane grase şi a unei sticle de Bordeaux, more philosophorum ; vale et me ama[2].

1846

[1] Vers luat, pare-mi-se, din *Cei şapte contra Tebei* de Eschil : „O, Jupiter ! Femeile !... Cum le-ai făcut tu, oare ?" Abatele Aubin şi maestrul său, abatele Bruneau, sînt buni umanişti (n. a.).

[2] După felul filozofilor ; rămîi sănătos şi iubeşte-mă (lat.).